DÖRTLERİN GECESİ

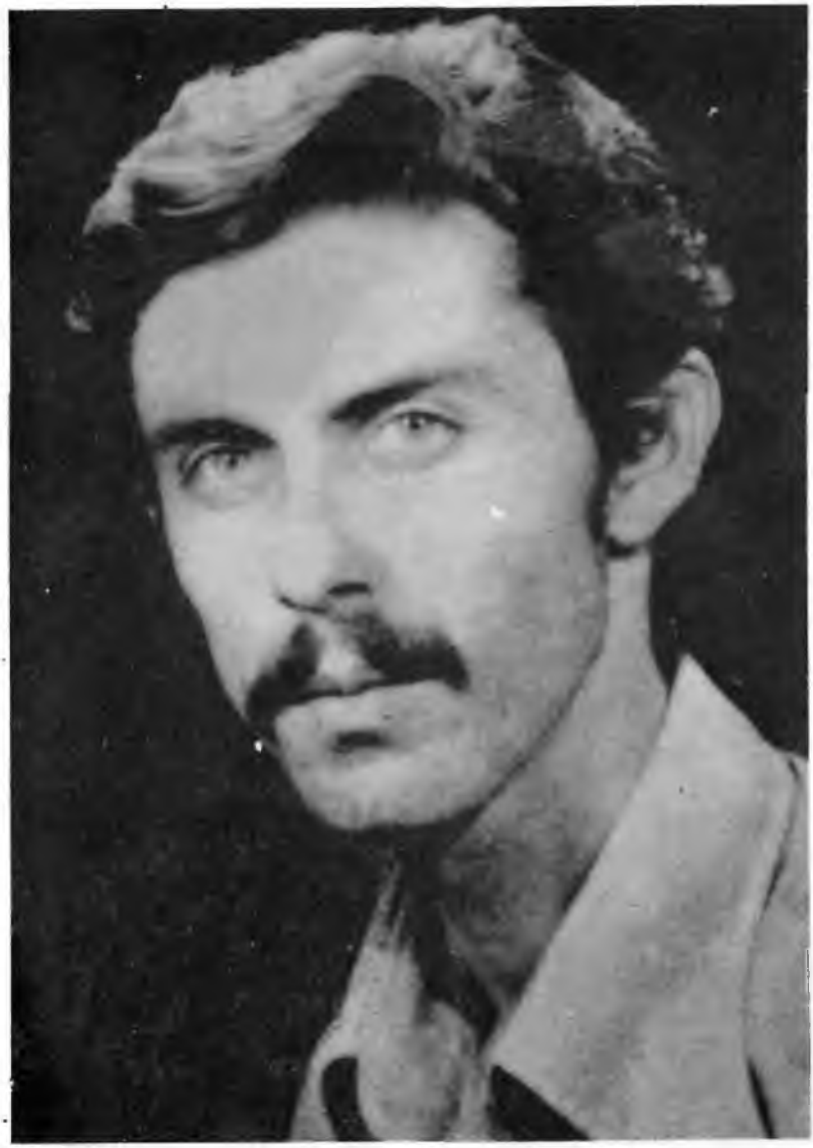
Fevzi Yetkin

Mehmet Tanboğa

YURT

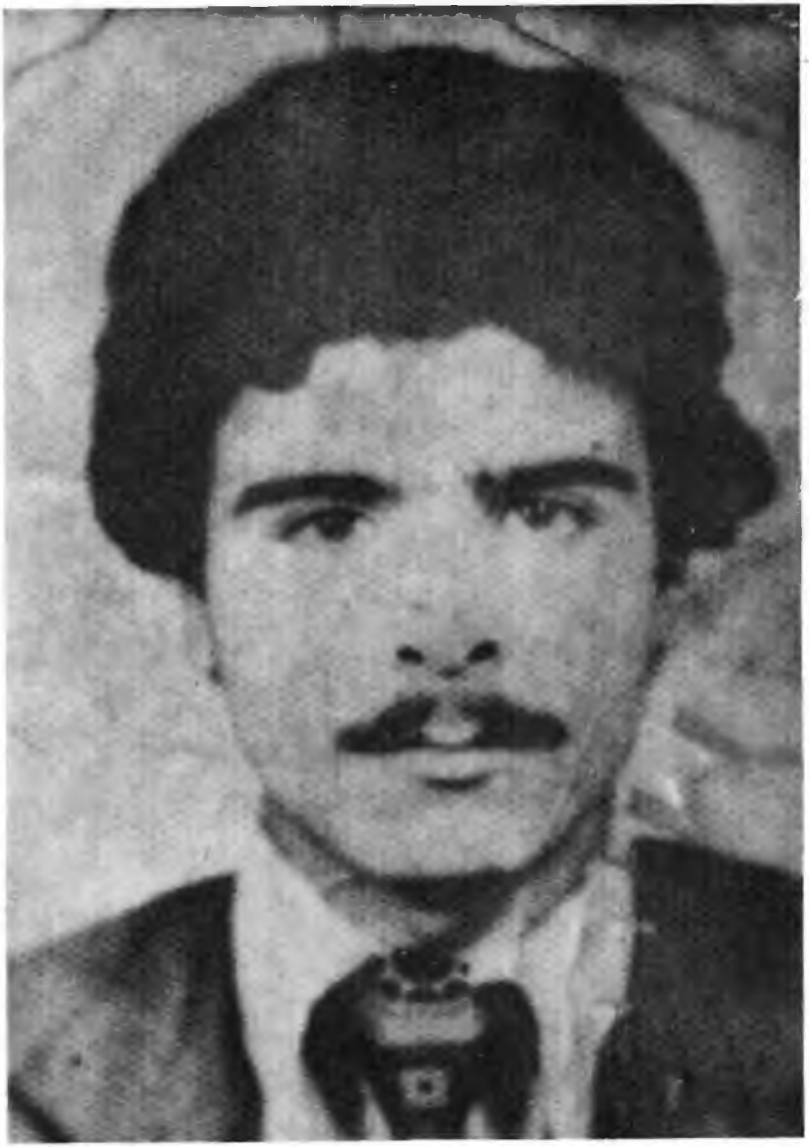
2. Baskı

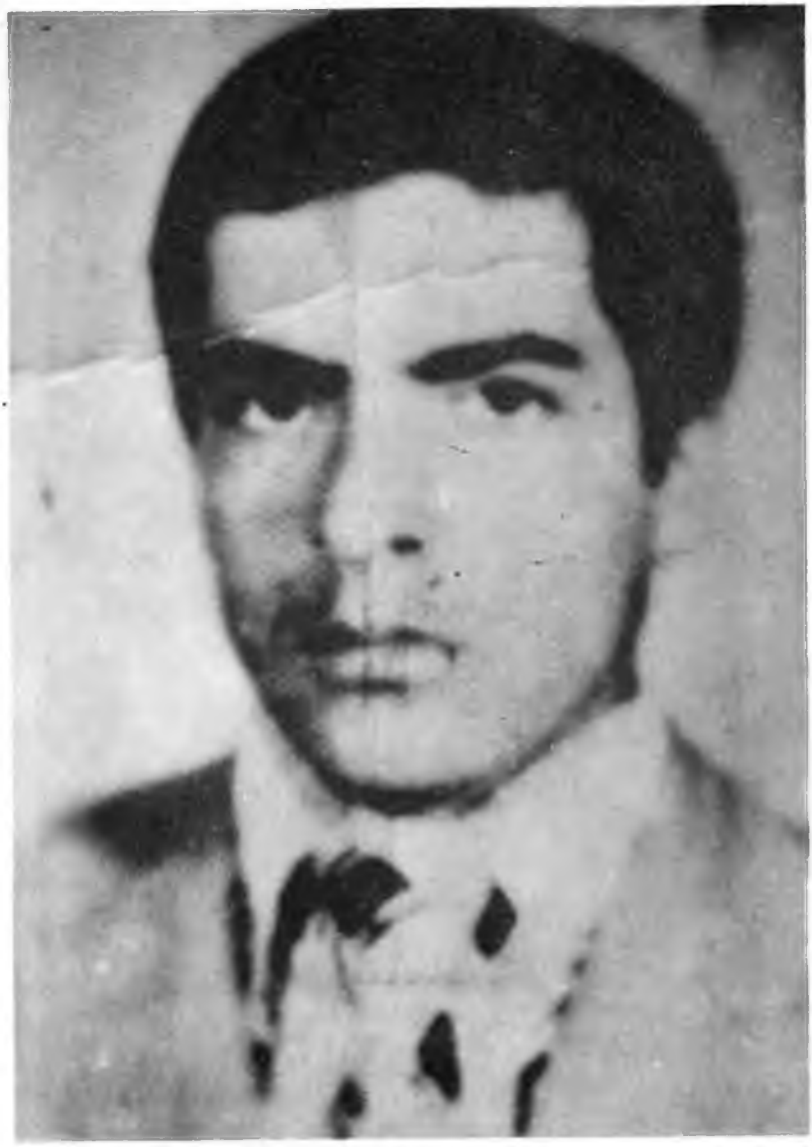
Ferhat Kurtay

Necmi Öner

Eşref Anyık

Mahmut Zengin

YURT KİTAP-YAYIN: 18
Birinci Baskı : Ocak 1990
İkinci Baskı : Ekim 1990

Dörtlerin Gecesi, Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin bir kararıyla yayımından kısa bir süre sonra toplatılmış ve görülen dava sonucu aynı mahkemenin 23. 8. 1990 gün ve 1990/43 Esas sayılı kararı ile beraat etmiştir.

Kapak resim: Ayhan Sağcan
Dizgi : Açelya Yayınları
Baskı : Özkan Matbaası—ANKARA

YURT KİTAP-YAYIN

Necatibey Caddesi 25/9 Sıhhiye-ANKARA Tel: 231 40 35

DÖRTLERİN GECESİ

Fevzi Yetkin - Mehmet Tanboğa

KİTAP-YAYIN

SUNUŞ

Bu kitap, yalnız bizim çalışmalarımızla ortaya çıkmamıştır. Bu çalışmayı yürütürken bazı arkadaşlar daktiloya çekerek, bazı arkadaşlar yazdıklarımızı düzelterek, bazıları da yeterince bilgi sahibi olmadığımız konularda bizi aydınlatarak, yine bir iki arkadaş da yazdıklarımıza edebi bir dil vererek katkıda bulundular. Bu çalışmamızda emeği geçen tüm arkadaşlara teşekkür ediyor ve bu belgesel anı romanı halkımızın direnen evlatlarına ithaf ediyoruz.

Fevzi YETKİN **Mehmet TANBOĞA**

ÖNSÖZ

Diyarbakır Askeri Cezaevini yazmak büyük bir işür. Yazmak demek geçmişi canlandırmak, gözler önüne sermek demektir. O ürküntü veren manzaraları yeniden canlandırmak bile insanı ürpertir. Ama kişi, ne kadar usta olursa olsun kalemiyle, fırçasıyla ve diliyle Diyarbakır'ı tam olarak anlatamaz. Hele Diyarbakır'ı yaşayanlar, Diyarbakır'la ilgili yazılanları, anlatılanları okuyup dinlediklerinde en iyi biçimde olanlarında bile mutlaka eksiklikler bulurlar. Yazarın kendisi de Diyarbakır'ı anlatan eserini okuduğunda, anlattıklarının anlatamadıklarından daha az olduğunun farkına varır.

Zaten elinizdeki kitabı yazan arkadaşlar çalışma tamamlandığında eserlerinin Diyarbakır'ı tam olarak anlatmadığını düşündüklerinden, yani okuyanların Diyarbakır gerçeğini detaylı olarak anlamayacakları kaygısını taşıdıklarından bu eksiği gidermek için kitaba bir önsöz yazmamı istediler. Önsöz yazmayı memnunlukla kabul ettim. Bu önsözle de Diyarbakır anlaşılamayacak, ama biraz daha ışık tutmaya çalışacağım.

Elinizdeki kitabın yazarları Fevzi Yetkin ve Mehmet Tanboğa 1981 yılından beri 33. koğuşta kalıyorlardı. Ferhat KURTAY ve arkadaşlarının işkenceleri, cezaevindeki öteki uygulamaları protesto etmek için kendilerini yaktıklarında olayın tanıklarıydılar. Özünde bu olayı ve 33. koğuşu kaleme alan yazarlar, aynı zamanda cezaevinin genelindeki uygulamalara değinmiş, ışık tutmuşlardır.

Yazarlarının anlattıklarının daha iyi kavranması için cezaevinin genelindeki uygulamalara değinmekte yarar görüyorum. O dönemde ben de aynı cezaevinde yaşadığımdan durumu yakından biliyorum.

12 Eylül darbesinden hemen sonra Diyarbakır Askeri Cezaevi işkence merkezi haline getirilmeye çalışıldı. 1980 Kasım'ında iç güvenlik amirliğine atanan Mevlüt AKKOYUNLU adlı "GESTAPO", sayımlarda tutukluların tek sıraya geçmesini, hazırol vaziyette ayakta beklemelerini, bu kurallara uymayanları döveceğini söylemeye başladı. Copu gösterip, "bu kösteğim", kalın zinciri gösterip, "bu benim tesbihimdir" derdi. Bunun hemen peşinden tutukluların saç ve bıyıklarını asker gibi kesmelerini, yemek duasını okumalarını dayattı. Yeni tutuklanan kişilere sistemli işkenceler yapmaya, geceleri koridorlarda işkence görmüş insanların seslerini teyp bandına alıp tutuklulara dinleterek uyumasına engel olmaya çalıştı. Buna karşı çıkanlar dövülerek hücreye atıldılar.

Tutuklular bu uygulamalardan vazgeçilmesi için 2 Ocak 1981 tarihinde bazı grupların dışında toplu açlık grevini başlattılar. Sekiz ve on iki gün süren açlık grevinin kırılması için 7. kolordudan getirilen inzibatlarla açlık grevindeki tutuklulara işkence yapıldı. İşkenceye karşı koyan, açlık grevini kararlılıkla sürdüren tutukluların büyük bir bölümü, yerlerde sürüklenerek hücrelere götürüldüler. İşkenceciler, bununla direnenleri hücrelere toplamak, koğuşta kalanları ise teslim almak istiyorlardı. 24 Şubat 1981 tarihine kadar süren bu uygulama ve ayıklama işlemi sonunda direnişçilerin çoğu hücrelere alındı. Devrimci önderlerle, direnişçi kitle böylece birbirinden soyutlandı. GESTAPO; bu aşamada görevini Esat Oktay YILDIRAN'a devretti.

Esat Oktay, koğuşta kalan tutsaklara kurallarını kabul ettirince (dua okuma, İstiklal Marşı'nı söyletme, görüş yerine gidip gelirken askeri yürüyüş yapma, havalandırmaya çıkıldığında marş eşliğinde yürüyüş yapma, sayımda tek sıraya dizilme, koğuşa subay ve askerler girince ayağa kalkma, vs. vs...) tecritlerde kalan direnişçilere yöneldi. Sayıları 500-600 olan direnişçiler, hiçbir dayatmaya uymuyorlardı. Bunların ikisi dışında tümü PKK'lı idi. Esat, bu insanları teslim almak için hücre salonlarına işkence tezgahları kurdu. 35. koğuş olarak bili-

nen hücre bölümünün salonunda kurulan işkence tezgahları sabah saat 00.05'te çalışmaya başlıyor, akşam saat 17.00'de paydos ediyordu. Sırayla hücrelerden salona alınan tutsaklara teslim olma ve işkence dayatılıyordu. Teslim olmayı kabullenmeyenler, ayakta duramayacak denli dövüldükten sonra hücrelere atılıyorlardı.

37. koğuş olarak bilinen hücre bölümlerinde kalan tutsaklar, "dayak düzeni al" denildiğinde ellerini ayaklarını hücre parmaklıklarından dışarı uzattıkları için günün 24 saatinde gardiyanlar istedikleri kadar tutukluları jop ve kalaslarla işkenceye tabi tutuyorlardı.

Direnişler ve işkenceler bu şekilde sürerken 4 MART 1981 günü KEMAL PİR ve HAYRİ DURMUŞ önderliğinde bir grup devrimci tutsak ölüm orucuna başladı. Ölüm orucunun 23. gününde 37. koğuş olarak bilinen tecrit bölümünde kalan 110 direnişçi 35. koğuşa getirilerek burada toplandı. Ölüm orucunun 30. gününde ALİ EREK mide kanamasından şehit düşünce, bir grup tutsak daha ölüm orucuna başladı. Yeni katılanlarla ölüm orucunu sürdürenlerin sayısı 28'e yükseldi. Toplam 43 gün süren ölüm orucu Esat Oktay YILDIRAN'ın "tüm uygulamalardan vazgeçerim, siz de koğuşa geldiğim zaman ayağa kalkın" sözünü vermesi üzerine sona erdi.

Kısa zaman içinde verdiği sözü tutmayan Esat, tekrar işkence yapmaya başladı. 35. koğuşta kalanlar, 26 Mayıs 1981 tarihine kadar kurallara uymamak için direndiler. Sonra kurallara uyacaklarını kabul ettiler. Yani teslim oldular.

Bu teslimiyet, hiçbir zaman düşünce ve inançta bir teslimiyet değildi. Düşüncede herkes teslimiyetin kötü olduğunu biliyor, pratikte de içine düştüğü durumu lanetliyordu. Bu durumu fiziki teslimiyet, düşüncelerde direniş olarak değerlendirmek gerekir. Durum elbette bir çelişkiydi. Zaten sonunda ya düşüncede teslimiyeti savunacak, ya da fiziki teslimiyete son verecekleri. PKK'lılar dışında diğer gruplar hem düşüncede hem davranışta teslim olduklarından direnemediler. Ama PKK'lılar düşüncede teslimiyeti kabullenmedikleri için direndiler. Romanda Ferhat KURTAY'ın tavrı buna açık örnektir.

35. Koğuşta direniş, yenilgiyle sonuçlanınca, Esat cezaevinin tüm koğuşlarında terör estirmeye, yaşamı cehenneme çevirmeye, zamanın

her anını işkenceyle doldurmaya başladı. Artık cezaevi, bir korku tüneliydi. Her an ödünüzü patlatan, kalbinizi hoplatan bir işkenceyle, işkence yöntemiyle karşı karşıyaydınız. Bu dönemi anlamak için cezaevinin bir gününü kısaca anlatmak istiyorum.

Sabah saat 00.05'te koğuşta nöbet tutan tutukluların 3 kez "koğuş kalk" bağırışmalarıyla tutuklular uyanır. Hızlı şekilde giyinir. Tuvalet ihtiyaçlarını gidermek ve traş olmak için tuvalet kapısında tek sıraya dizilirler. Traş olmak için ayna ve su olmadığından, tutuklular en fazla 15 dakika içinde traş ve tuvalet ihtiyaçlarını giderdikten sonra koğuş orta bölümüne toplanıp düzenli sıralara geçerlerdi. Herkes belirlenen yerine geçince, koğuş sorumlusu, "rahat, hazırol" komutunu verir. Tutuklular sorumluların dediklerini yapınca, sorumlu, "yerinde say, dizleri karın boşluğuna çek, çırpınırdı Karadeniz Marşı'na başla" der demez, tutuklular, hep bir ağızdan marşa başlar, ayaklarını tempoyla yere vururlardı. Sabah kahvaltısı gelene kadar, (saat 00.07'ye kadar) marş söylenip yerinde sayılırdı. Karavana kapıya dayandığında marşa ara verilirdi. Sorumlu karavanayı içeri almak için, kapıya koşar. Gardiyanı görünce, topuk selamı verir. "Karavanayı içeri alabilir miyim?" der. Gardiyanın vereceği emre göre karavanayı içeri alır veya almaz. Gardiyan: "al" derse sorumlu karavanayı alarak koşa koşa koğuşa girer. Hazırol vaziyetinde bekleyen tutuklulara "rahat, hazırol" çekerek, koro halinde yemek duasını okutur. Dua bittiğinde gardiyanın "afiyet olsun" demesi için "emret komutanım" der. Gardiyan duanın okunma biçimini beğenmemişse: "Ananızın A... olsun" veya "Ya.... başı olsun" der. Ne derse dersin tutsaklar "sağol" demek zorundadırlar. Gardiyan bununla da yetinmez. Ya getirdiği yemeği tuvalete döktürür, ya da tutukluları "ranza altı ol" cezası ile cezalandırır. Tutuklular 15 dakika içinde kahvaltı yapıp, sigaralarını içmek zorundadırlar.

Kahvaltıdan sonra tek sıraya geçen tutukluların sayımı bazen bir, bazen iki saat kadar sürer. Sayım çalışması, tutukluların ard arda iki sıra halinde dizilmesi, ön sıranın başındaki koğuş sorumlusunun topuk selamı vermesi, kısa künyesini söyledikten sonra diz çöküp oturması, diğer tutukluların numaralarını söyleyerek çökmesi, arka sıradakilerin numaralarını söyleyip sonuncu tutuklunun "sondur komutanım" deme-

siyle son bulur. Tutukluların her sabah yüzlerce kez bunu kendi kendilerine tekrarlamaları bıktırıcı bir iş ve ağır bir işkencedir.

Sayımlara gelen subay ve komandolar ellerindeki kalasları tutukluların göğsüne dürterek geçerken, göğsüne dürtülen tutuklu numarasını söylemek zorundadır. Her sayımda mutlaka tutuklulara toplu dayak atılır. "Kocatepe, ranza altı ol", işkenceleri yapılır. Akşam sayımında da aynı uygulamalar yapılır. Duruşması olanlar mahkemeye götürülmek için koğuştan çıkarılır. Ara koridora alınırlar, tek sıraya dizilirler, her tarafları aranır. Bazen koğuş gardiyanları domalmış, külodunu indirmiş tutukluların kıçlarına el feneri tutar. Aramalar bitince tutuklular askeri yürüyüş eşliğinde marş söyleyerek bekleme koridoruna götürülür. Orada saatlerce ayakta bekletilip yürüyüş eşliğinde marş söyletilir. Bilekleri kelepçeye, kolları zincire vurulur. Başları kimseyi görmemeleri için eğilir, sürekli coplanırlar. O vaziyette cenaze arabalarına konulurlar. Arabada mahkeme kapısına kadar kapalı arabaya özgü "araba işkencesi" yapılır. Mahkemeye kadar yine sürekli coplanır. Tekme ve yumrukla hallaç pamuğuna çevrilir. Araba işkencesinden kurtulan tutuklular bu kez duruşma işkencesine alınırlar. Duruşma salonuna alınan tutuklular başlar dik, gözler karşıda, eller dizlerde, sağa sola bakmadan, ne olursa olsun hiç kıpırdamadan tuvalet, su, yemek, ihtiyacı duymadan put gibi oturmak zorundadırlar.

Bu kuralları eksiksiz yerine getirmeyen tutuklulara mahkeme dönüşü arabada, bekleme koridorunda, koğuşa konulmadan önce her türlü işkence yapılır. Kısacası Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde mahkemeye girip gelmek, sırat köprüsünden veya dünyanın en korkulu korku tünelinden geçmek gibidir.

Mahkemeye çıkmayan, koğuşta kalan tutuklular sayımdan sonra hemen tek sıraya dizilirler. Koğuş sorumlusu eline bir kitap alır, avazının çıktığı kadar yüksek sesle tane tane okur. Diğer tutuklular aynı şekilde sorumluyu koro halinde taklit eder. Saatlerce sürer bu dünyanın en ilginç kitap okuma biçimi. Eli kalaslı gardiyanlar koğuşu basarak ses kontrolü yaparlar. Sesi kısılan tutuklulara "ulan ibne, neden sesin çıkmıyor?" Sesi kısılmayan tutuklulara "demek ki sen hiç bağırmamışsın" denilerek işkence yapılır. Yani ister iyi oku, ister okuma, tek tek ya da topluca defalarca işkenceden geçirilirsin.

Kitap okumadan sonra tutuklular havalandırmaya tek sıra halinde tekmilli, kısa künyeli alınır. Orada ikişerli veya dörderli sıraya dizilir. "Rahat, hazır ol" komutundan sonra tutuklular yürütülür. Yürüyüş esnasında dizler karın boşluğuna çekilmek, kollar sallanmak, göğüs dışarı fırlamak zorundadır. Saatlerce marş eşliğinde yapılan bu yürüyüşlerden sonra tutuklular yerde süründürülür. Üst üste bindirilir. 5 - 10 dakikada bir ya falakaya yatırılır, ya da eline 30-40 cop vurulur. "Kocatepe, kule" ve onlarca işkence yönteminden geçirilerek koğuşa alınırlar. Yarım saatlik bir yemek molasından sonra, öğleden sonra aynı uygulamalara tabi tutulurlar.

Koğuşa giren tutuklular içeride akşam sayımına kadar sayım çalışması yapar. Akşam yemeği, dua okuma ve sayım sonrası mutlaka dayaklı geçer. Yani günün tam 12 saati (hem de her gün) ayakta, tüketici, nizami bir eğitim yürüyüşü ve birçok işkenceden sonra çok yorgun bitirilir.

Geceleri saat yediden sonra her tutuklu sırtüstü hiç kıpırdamadan yatağına yatmak, tuvalete gitmemek zorundadır. Her koğuşta koğuşun büyüklüğüne göre tutuklular en az iki en fazla beşer kişilik gruplar halinde nöbet tutmak zorundadırlar. Geceleri sürekli koğuş baskınları yapılır. Nöbetinde sağa-sola bakan, nizami yürümeyen, mazgal deliği açıldığında bağırarak tekmil vermeyen nöbetçiler işkenceye tabi tutulurlar.

Günlük yaşamın içinde ayrıca hastaneye gitmek, banyoya gidip yıkanmak, görüş yerine veya avukat görüşmesine çıkmak gibi zorunlu haller vardır.

Diyarbakır Askeri cezaevinde hastaneye veya revire çıkmak başlıbaşına bir işkencedir. Revirdeki doktor zaten açıkça "baytar" olduğunu söyler. Bunu gerçekten baytar olduğu için değil, tutukluları hayvan olarak gördüğü için yapar. Hastalar dövülerek revire getirilip, götürülür.

Hastaneye sevk edilmeyenler "numara yapıyorlar" gerekçesiyle üç misli fazla dövülürler. Hastaneye sevk edilenler dünyanın en büyük cezasına çarptırılmış olurlar. Orada yatırılırlarsa bir koğuşa alınarak hazırolla yatırılır, tekmille yataktan kaldırılıp, tekmille yatağa konulur-

lar. Tuvalete çıkarılmazlar. Diyarbakır cezaevinde işkencelere katlanarak birkaç yıl tesadüfen yaşamak mümkündür. Ama hastanede yapılanlara bir ay dayanan büyük bir kahraman olarak görülür.

Aramalar sürekli kantin eşyalarının dağıtıldığı günlerde yapılır. Bütün yiyecekler, giyecekler yatakların içindeki bezlerle birbirine karıştırılır. Tutukluların koltuk altı ve etek kılları gazlı çakmakla yakılır.

Banyo başlı başına bir işkencedir. Tutuklular pek fazla banyoya götürülmemekle birlikte, götürüldüklerinde kilot katında soyundurulurlar. Hamama askeri yürüyüş ve marşla götürülür. Orada tutukluların üzerine tazyikli soğuk su fışkırtılır. Çıplak vücutlarına coplarla vurulur. Tutuklular koridora alınınca "yere yat, sürün" komutu verilir. Yüzü koyun, sırt üstü çıplak vaziyette koğuşa kadar süründürülerek tam olarak tekrar kirlendiklerinde banyo biter.

Günlük yaşam bunların dışında daha yüzlerce işkence yöntemiyle zenginleştirilirdi. Yani yaşamın her anı işkence ile doluydu. Mahkemeye çıkmak işkenceydi. Hastaneye gitmek ondan beterdi. Koğuşta kalmak oralara gitmekten daha az kötü değildi. Havalandırmaya çıkmakla koğuşta kalmak arasında tercih yapmakta zorluk çekilirdi. İçi de dışı da yakardı insanı.

İşte Diyarbakır zindanında insanlar böyle bir işkence kapanına kısıtırılmışlardı. 21 Mart 1982'de Mazlum DOĞAN, 17 Mayıs 1982'de Ferhat KURTAY ve arkadaşları hayatlarını feda ederek Diyarbakır karanlığındaki insanlara ışık oldular.

Karanlığı delen aydınlığı gören Esat Oktay Yıldıran baskıları daha da artırınca 14 Temmuz 1982 tarihinde Kemal PİR, M. Hayri DURMUŞ, Akif YILMAZ ve Ali ÇİÇEK'in şehit düştüğü büyük ölüm orucu başladı. Bu ölüm orucu cezaevi kitlesini çelik bir yumruk haline getirdi. Ve bu yumruk 1 Eylül 1983 tarihinde inanılmaz bir güçle zulmün iğrenç yüzüne indi. Zulüm yedi başlı bir ejderha gibi yıkıldı. Ve tutuklular kolkola girerken güzel bayramlarını kutladılar.

M. Selim ÇÜRÜKKAYA

DİYARBAKIR VAHŞETİNDE 33'ÜN GERÇEĞİ

BİRİNCİ BÖLÜM

Ara koridorlarda yine bağırtılar, yine insan çığlıkları... Koğuşlardan tutsaklar getiriliyorlardı. 37. koğuşa gelenler 9. koğuştan Ferhat KURTAY ve bir grup PKK'lı tutsaktı. Onları 1. katın ara koridoruna aldılar. Gardiyanlar başlarına üşüşüp rastgele vurmaya başladılar. Gelenleri iyice dövdükten sonra yarı baygın hücrelere doldurdular. Ferhat ve bir grup tutsak 1. katın 7. hücresinde idi. 37. koğuşta kalıp eskiden direnenler yeni gelen arkadaşlarını sordular. Bu tür olaylar artık olağanlaşmışu Diyarbakır zindanında. Koğuşta direnmeye kararlı olanları hücre kesimine alıyorlardı.

Takvim yaprakları 25 Şubat 1981 tarihini gösterdiğinde, idare yeni bir değişikliğe gidiyordu. Eski iç güvenlik amiri, nam-ı diğer Gestapo havacı Başçavuş Mevlüt AKKOYUN görevi bırakmış, yerine yüzbaşı Esat Oktay YILDIRAN geçmişti. Esat'ın gelişi ile yepyeni bir işkenceci takımı devreye girmişti. Direnmenin odak noktaları ise 37 ve 35. koğuşlardı. Bu idare değişikliği kendini hayatın her alanında hissetirdi. 1981'in başından beri tutsaklar, baskı ve işkenceye karşı direniyorlardı.

Ferhat, konuşkan, sıcakkanlı ve arkadaş canlısı biri olmasına rağmen bir haftadır yanındakilerle, çevresi ile konuşmuyordu. Onun bu haline kimse bir anlam veremiyordu. Dışarıda birlikte oldukları ve birbirlerini sevdikleri arkadaşları soru sorduklarında, ya cevap vermiyor,

ya da verdiğinde: Ölgün ölgün "iyiyim .... iyi... sen nasılsın?" diyordu. Ama hem soran kişi hem de onu eskiden tanıyanlar bu cevap verme şeklinden iyi olmadığını anlıyorlardı. O, şen, cana yakın, yanındaki her insana yaşama aşısı aşılayan Ferhat gitmiş, yerine içine kapanık bir Ferhat gelmişti. Yaşam bir denizse direniş bir maratondur. Bu maratonda kimin ne zaman, nerede, ne yapacağı belli olmaz. Son tahlilde her direniş insanın iç dünyasında, yüreğinin ateşi ile yanar; ayak parmaklarının tırnak ucundan, kafasındaki saç teline kadar nüfuz eder. Şayet insanın yürek odacığında direnme ateşi sönerse, kişi içine kapanır, büzülür ve nihayet safları terk eder.

1981'in Mart başlarında Ferhat'ın bireysel direniş gemisi yara aldı. Onarmaya çalıştı mı, çalışmadı mı bilemeyeceğim. Ama "teslim oluyorum, kurallara uyuyorum" sözünü yanındaki arkadaşları kulaklarına ile işitmese idiler belki de inanmıyacaklardı. Ferhat sessiz, sedasız bunu söylemiş ve 4. kata öylece çıkmıştı. Ancak bu zindanda her beş duyu, bire on, ona yüz hassaslaşır. Ve "kötü haber tez ulaşır" sözünün pratikteki geçerliliği bir kez daha kendisini ispatlar.

Ferhat sevilir, sayılır, insanlar üzerinde etki ederdi. Onun "teslim olduğu" haberi kısa sürede 37. koğuşta yankılandı. Ne yasak dinledi, ne de kalın duvarlar. Ve Ferhat'la beraber gelip direnmede karar kılanların bir bölümü onu yalnız bırakmamışlardı. Teslim olurken de onun ardından gitmişlerdi. Ferhat'ın teslim olması ve yeni gelen Esat Oktay'ın o "büyük nutku" hemen hemen aynı döneme rastlamıştı. Bu tehditkar ve her cümlesi işkence kokan konuşmasının kitle üzerinde belirli bir etkisi olmuş, birkaç kişi daha dökülmüştü. Yaşam ve direniş dişe diş bir med ve cezirdi. Giden gelen, düşen kalkan, gülen ağlayan tezatlarıyla doluydu.

Ferhat teslim olduğu dönemde kendisiyle beraber bir grup tutsağı da götürürken, Mazlum, koğuşlardan bir grup tutsak yoldaşıyla 37. koğuşa geliyordu. Her gün biraz daha yaşamın mengenesi sıkılıyordu. İşkenceciler iğrenç dişlerini sadistçe gösterirken, işkence aletlerini de biliyorlardı.

2. kat 10. hücrede bulunan Amed de günlerdir içine düşen teslimiyet kurdu ile mücadele ediyordu. Kurdun üstüne gidemiyordu. Habire

yarasını kaşıyordu. Kendi iç dünyasında muhasebe yapıyordu. Kendince teslim olmanın gerekçelerini yaratıyordu. Bazen kendisine hak veriyor, bazen de kendini yerin dibine batırıyordu. Amed en çok da Ferhat'ın teslim olmasına bir anlam vermeye çalışıyordu. Boklu hücreleri gerekçe göstererek direnen kitlenin dökülüceğine bahane yapıyor ve hücrelerde ellerin ayakların uzatılmasına ifrit oluyordu. "Böyle direniş mi olur? Böyle karar mı olur? Bunu mutlaka şu Yıldırım MERKİT çıkarmıştır" diyordu. Kendi kendine bunun yanlış olduğunu bir kaç kez yüksek sesle arkadaşlarına söylemişti. Ama kimseye dediğini dinletememişti. En sonunda tüm gerekçelerini bir araya getirerek, enerji ve gücünü toplayarak namludan aniden fırlayan kurşun gibi basmıştı dilinin tetiğine: "Ben teslim olup kurallara uyacağım." Arkadaşları uzun uzun konuşmuş, yalvarıp yakarmışlardı. Bunun yanlış olduğunu söylemişlerdi. Ama o kararını vermiş, ok yaydan fırlamıştı. Gözyaşları ile deşarj olurken cebinde bulunan tüm paraları direnen arkadaşlarına bırakmış, onlara kişiliğine, onuruna ve Parti'ye zarar vermeyeceği sözünü vererek çıkıp gitmişti hücreden. Amed yürürken biraz sağa doğru eğilirdi, şarampole yuvarlanacak araba misali.... Bu kez tümden yana yatmıştı hücreleri geçerken. Başı önünde, hiç kimsenin yüzüne bakamamış, hücre arkadaşlarının para tekliflerini ve çocuklarının resimlerini elinin tersiyle itmişti çıkıp giderken. "Artık o çocuklar benim değil, sizlerindir," demişti. Bir de fısıltı halinde kendi kendisiyle konuşurcasına iki çocuğunun resmine bakarak: "Ben babanız ihanet etti dedirtmeyeceğim, size söz veriyorum," demişti. Bunu arkadaşları da duymuştu, ama Amed artık teslimiyet gemisine tayfa yazılmıştı. İçine daha çok kapanmıştı. Bir acemi gardiyanın teslim olanlara dayak atması en çok Amed'in işine yaramış, bu dayakla teselli bulmuştu. Adeta, teslim olanın hakkı daha da fazlasıdır demişti kendi kendine.

35. ve 37. koğuşlar karşı karşıyaydı. Esat Oktay, "35 tecrittir, oraya giren bir daha çıkamaz. Ömür boyu orada kalır. Kuralıma uymayan varsa burada söylesin. 35'te 'ben kurallarına uymayacağım' diyeni koğuşa götürmem," diyordu. PKK'lı tutsakların önder kadrolarının büyük çoğunluğu 35'te idi. 37'den Kemal PİR'i de oraya götürmüştü. Bir müd-

det sonra başını PİR ve HAYRİ'nin çektiği ölüm orucu eylemi başlamıştı. Direnen tutsaklar üzerindeki baskı ve işkenceler biraz da ölüm orucunun yüzü suyu hürmetine azalmıştı. Ama 37'de ellerden ayaklara, ayaklardan ellere mekik dokunuyordu; cop, kalas ve demir çubuklarla. Hele bir saz sapı vardı ki sormayın verdiği acıyı. Anlatılamaz. Hani derler ya, "bazı şeyler anlatılmaz, ancak yaşanır". Saz sapının acısı da o hesap. Ancak yiyen bilir. Bu coplar, bu kalaslar o "güzelim" saz sapı 75 kişilik Elazığ grubundan 5 kişi bile bırakmadı, direniş saflarında. Onca tutsak ve direnişçiden biri olan Mervan çıkmış orta yere harbice: "Arkadaşlar, beni artık idare etmenize, tuvaletlerde saklamanıza, o hastadır demenize hiç gerek yok. Bu dayak benim imanımı gevretti. Artık dayanamayacağım. Ben kurallara uyuyorum. Bana biraz para verin, en kısa zamanda bu hücreden çıkacağım," demişti. Ali ÇİÇEK, Mervan'ın çocukluk ve gençlik arkadaşıydı. Onu çok iyi tanırdı. Mervan, "ben bu işte yokum, benden bu kadar" dediyse bir daha kimse onu caydıramazdı kararından. Ali kalktı, bu eski arkadaşına bir miktar para verdi. Hiç kimse ne ona kem gözle bakıyor, ne de bir şey söylüyordu. Mervan, ince uzun boylu, kafası dik, her zamanki gibi göğsü ilerde yürüdü gitti 4. kata. Yolda giderken "dayaktan korktuğum bir gerçek ve ben bunu uzun süre götüremem, utanıp sıkılmamın, başımı önüme eğmenin ne alemi var?" diyordu kendi kendine.

Teslim olanlar 4. kata çıkarılıyor ve her geçen gün sayıları artarken idare onları koğuşa götürmeyi düşünüyordu. Son dökülme ve ayıklamadan sonra biraz daha dayağın dozajını arttırdılar. Zaten genellikle hep aynı taktik uygulanırdı. Bir kaç kişi düştü mü işkencecilerin iştahı kabarırdı. Hele bir kaç fasıl daha atalım, belki bir kaç kişi daha düşer hesabına yatarlardı. Bu hesap bazen tutardı. Bazen de hiç tutmazdı. Direnenlerden ziyade işkenceciler yorulur, işkenceye ara verirlerdi. Bastırdıkça basurdılar. İşkenceyi hızlandırdıkça hızlandırdılar. Ve 37. koğuşta direnenlerin tümünü 1. kata yerleştirdiler. Alt katın 3 hücresi ve ara salona kadar pislikler saçılmıştı. Yani direnişçiler balık istifi 7 hücreye doldurulmuştu.

Sadist işkenceci, tutsakların DECCAL dedikleri Esat'ın sesi duyuldu:

— 4. kat eşyalarınızı toplayın... Sizleri koğuşa götürüyorum. Haydi evlatlarım... acele edin.

Direnen tutsaklar bu tatlı dilin altında neyin yattığını iyi biliyorlardı. Belki teslim olanların arasında da bunun idrakinde olanlar olabilirdi... Ama 4. kat artık Esat'ın her sözünü emir bellemek durumundaydı. Bir kez paçalarını düşmanın eline kaptırmışlardı. Dizginler Esat'ın elinde, o hangi yöne çekerse teslim olmuş tutsak o yana gitmek zorundadır. Bu kural ve kanun bir şartla bozulabilirdi. O şartı göze almak ise çok riskliydi.

Boşuna dememişler "köle hizmette kusur etmedikçe; efendi durduk yerde kırbacı eline almaz." Ama ne zaman ki köle hizmette kusur ederse o zaman iner kırbaçlar kölenin sırtına kuşkusuz. Artık 37. koğuşun içinde bir kara yaraydı 4. kat. Gayri meşru bir evlattı. 4. kattakiler bir kervan gibi yola koyulduklarında doksan dokuzluk bir tesbihi andırıyorlardı. Bu yolculuklarının sonunda adımlarını koğuşa atar atmaz ismini koydular bu gayri meşru çocuğun: Koğuşun adı bundan böyle 33. koğuştu.

4. kat 37'de iken bile sessizlik içindeydiler. Varlıkları pek fark edilmiyordu. Ama Esat'ın o iğrenç sesi 4. katın boşaltılması, alıp götürülmeleri, kalan ve direnen tutsakların üzerinde derin bir hüzün bırakmıştı. İçlerinden bir şeyleri de koparıp götürmüştü. Nihayeti arkadaşları, yoldaşlarıydılar. Kurdun ağzında çaresiz çırpınan kuzuları andırıyorlardı. Ve kalan direnişçilerin hiçbir şey yapamaması onların çok zoruna gidiyordu. Ne yapılabilirdi? Ne yapılabilirdi direnişi sürdürmekten başka! Üzülüyorlardı gitmelerine teslim olanların. Ama direnişçi yönleri daha çok bileniyordu. Kalanlar gidenleri düşünmekten, üzülmekten ziyade direnişi ve kendilerini düşünüyorlardı. Çünkü bu herkesin tek ve biricik kurtuluşu idi. Herkes biraz da kuşkulu bakıyordu birbirine. Ama kötü kötü düşünmeye yer yoktu, direnme saflarında. Bir direnişçi daima iyi düşünmeliydi. Evet önce 4. kat götürülmüştü. Ardından Elazığ grubu ve kalan direnişçiler başbaşa idiler. Sayıları azaldıkça birbirlerine daha çok sarılıyorlardı. Güçlüydüler, paha biçilmez önder yoldaşları ölümün kucağında onlar için kurtuluşun yollarını dişle, tırnakla kazıyordu. Ve kendilerini güçlü gördükçe

teslim olanların güçsüzlüklerine üzülüyor, yanıyorlardı. Dayak, baskı, fırtına hızıyla gelince tek arzuları direniş bayrağını biraz daha yüksekleere çıkarmaktı.

Bu 99'luk tespihin her tanesinin kafasından binbir fikir geçiyordu. Yolda giderlerken; kimisi dönüp geriye 35'e doğru bakıyordu. Kimisi sağını solunu anlamsız bakışlarla süzüyordu. Kiminin eşyası yoktu, olanlar da ellerinde bir paçavra taşıyormuşcasına tutuyordu. Hele Ferhat ve Necmi hücrelerinden çıkarken en sona kalmışlardı; sanki nereye, niçin gideceğiz dercesine. Gardiyanın ikazlarıyla kendilerine gelmişlerdi. Böyle bir boşluğun içinde yüzercesine 33. koğuşun içine girmişlerdi. Yine o lanet olası Esat'ın bir sürü martavalını dinlemek zorunda kalmışlardı. Ardından çavuş da bir nasihat çekmişti. Ama 33. koğuşun o pis ve aylardır kokan yataklarının kokusu onlara daha cazip geliyordu. Bin yılın savaş yorgunları gibi koğuşun orta yerine çömelip oturdular. Kimse yerleşmek için bir harekette bulunmuyordu. Oysa onlara bir an önce yerleşmelerini söylemişlerdi.

33. koğuş olarak adlandırılan yer çatı katıydı. O günün şartlarında mevcut fazla olduğundan bulunan her boşluk koğuş olarak adlandırılırdı. Tıpkı gayri meşru oluşları gibi koğuşları da koğuş değil bir depoydu. Ve demir kapı açılıp da insan adımını içeri atınca karşılaşacağı ilk şey büyükçe iki su kazanıydı. Sağ kol üzerinde kapının tam karşısında adeta birer petrol tankerini andırıyordu. İki kazanı birbirinden ayıran büyükçe bir beton kolon vardı. Bu kazanların ayaklarını birbirine bağlayan demir çubuklar vardı. Kazanların altı ilk bakışta bir hücreyi andırıyordu. Tutsaklar aylardır hücrelerde kaldıklarından buraya da hücre ismini taktılar. Belki de tutsaklar geldikleri hücreleri ve o hücrelerde direnen arkadaşlarını unutmamak için bu adı vermişlerdi. Bu da onları sevindiriyordu. Ama birinci kazan altı hücresine tutsaklar pek rağbet etmezlerdi. Çünkü mazgal veya kapı açıldığında orada oturanlar huzursuz oluyorlardı.

Sol yanda yani kazanların tam karşısında; koğuşu sonradan suni olarak ikiye bölen bir duvar vardı. Bu duvar ve kazan karşısındaki boşluğa da yemekhane dediler. Duvarın arka cephesinde üç tane tuvalet bulunur. Bunların sonradan yapıldığı her halinden bellidir. Tutsaklar

kapı yerine birer battaniye örttüler tuvaletin önüne. Tuvaletlerin tam karşısında, yekpare kalın kalaslardan yapılmış ranzalar sıralanır. Bunlar iki katlı, karşısındakiler ise üç katlıdır. Çünkü koğuş çatı katı olduğu için tavan meyillidir. Bundan dolayı sol yandaki ranzalar ancak iki katlıdır. Sağ yandaki ranzaların üst kısmında 6 tane, dışarıya bakan pencere vardır.

Saatlerce tutsaklar böylece oturup düşünüyorlardı. Bu insanlar, ne düşünürdü? Sanki herkes hücreden kurtulmuş da kendi içindeki hücrelerine hapsolmuştu. Oysa insan kendi iç dünyasının zincirlerini kırmadan hücrelerinden çıkmadan ikinci bir insanla ilişki kuramazdı. Bu insanların içine girdikleri durum ve ruh halcti bir anlamda devrimciliğe ilk adım attıkları zamanla son adımın yarattığı bir şoktu. Çünkü hareket bu insanlara yeni Kürt insan tipinin portresini çizmiş ve onlara yepyeni bir kişilik vermişti. Ancak onlar buna sahip çıkmamış ve yüzyıllardır dört bir yanlarını çevreleyen köhnemiş anlayışların ortamına itiliyorlardı. Bu da bir PKK'lı olma iddiasında olan her insan için büyük bir yıkımdı. Ancak bunun idrak ve bilincinde olanların bunu yaşamlarının her alanında gösterecekleri bir gerçekti. Ancak devrimci yaşam ve kişilik iddiasında olmayan kişi için böylesi bir yaşam çok doğaldı.

Böyle sürüp giden sessizliği Ferhat üzüntülü bir şekilde "arkadaşlar madem buraya geldik, artık yerleşmeye çalışalım" diyerek bozdu. Ferhat'ın bu sözleriyle tutsaklar biraz hareketlendiler. Ama öyle bir kolektif yakınlaşma ve yardımlaşma hemen olmadı. Eskiden birbirlerini dışarıdan tanıyan ve içeride birbirlerine yakın olanlar birlikte işlerini görmeye başladılar. Bu yardımlaşma ve yakınlaşmanın örnekleri yatak düzeltme ve yerleşmede kendisini gösterdi. Kısa sürede ıslak ve her tarafı kokan bu yataklar tutsaklar tarafından ranzalara yerleştirildi. 9 Mart 1981 tarihi belki çoğu insan için bir anlam ifade etmeyebilir. Ama 33. koğuşun her ferdi, bu tarihi, isminden sonra gelen soyismi kadar unutmayacaktır. Ve akşam güneşi her şeyden habersiz batmak üzere iken 33. koğuştaki tutsaklar yeni bir yaşama ilk adımlarını atıyorlardı. Akşam yemeğine doğru yine Esat davetsiz misafirleriydi. Koğuşun içinde onlara şunu söylüyordu: "Sizler artık bu koğuşta kala-

caksınız. Sizlerden pek fazla bir şey istemiyorum. Sadece ben geldiğimde ayağa kalkarsınız. İstiklal Marşı'nı günde bir kez okursunuz. Bir de havalandırmada günde 15 dakika eğitim yaparsınız. Ondan sonra benim Mehmetçiğim sizlere istirahat verir. Ben de sizlerin her türlü ihtiyacını karşılarım. Hep beraber gül gibi geçiniriz. Sizler direnmenin sonunun olmayacağını gözlerinizle gördünüz. Şimdi yataklarınıza çekilip istirahat edin". Kapıya doğru yürüdü. Tekrar geri dönüp, "haa, çocuklar, unutmadan şunu da söyleyeyim. Yemeklerden sonra dua okuyacaksınız. Bir de sizlere sıcak pide ısmarladım. Hemen gelecek. Sıcak sıcak yersiniz" sözlerini ekleyip bir yılan gibi kıvrılarak kayboldu.

O akşam tutsakların birlikte yaptıkları tek şey, toplu dua okumaları oldu. Gelen karavana yemeğini kimse yemedi. Aslında açlar. Fakat yiyebilecek durumda değillerdi. Ardından yüzbaşının sıcak pideleri geldi. Pide torbasını bir ceset gibi içeriye bıraktılar. Önce kimse bu cesede yanaşmak istemedi. Yaklaşmaya en çok cesaret eden, içine girdiği durumu doğal karşılayıp emirlerini midesinden alan Şaban isimindeki kişi oldu. Torbayı koğuşun ortasına taşıdı ve yüksek sesle pidelerin fiyatlarını söyledi. Yanında parası olanlar aldılar. Olmayanlar alamadı. Bir kısmı yanlarında para olmasına rağmen almadılar. Ya da almak istemediler. Ama böylesi bireysel bir yaşamın ilk izleri kendini gösterince bazı tutsaklar daha ilk adımda teslimiyetin nasıl bir çirkef olacağını hemencecik anladılar. Oysa daha hücrelerde iken böyle parası olan-olmayan veya senin-benim sorunu yoktu. Bu durum bazı tutsakları çok üzmüş ve sarsmıştı. Bu kötü örnek aslında düşünen için çok anlamlıydı.

Bu 99 kişilik insan kitlesinin tümü PKK'lı değildi. Bunların 5'i "KUK"çu, 6'sı "PARTİZAN"cı, 8'i "KAVA"cı ve 1'i de "RİZGARİ"ci idi. Bu kişilerin hepsi fiili direnişe katılıp 37. koğuşa gelmemişlerdi. Örneğin bunlardan bir kısım "KUK"cu mahkemeye giderken arabanın içindeki kabloyu sökmek isterken yakalanıp 37. koğuşa getirilmişlerdi. Aynı günün akşamı diğer önemli bir durum ise koğuş sorumlusu, yardımcısı ve kantin sorumlusunun tayini idi. İdare her şeyin kendi denetiminde olmasını istiyordu. Bu nedenle Partizan davasından yargılanan

2 kişi sorumlu ve sorumlu yardımcısı tayin edildi. Ayrıca bunlar kantin işlerine de bakacaklardı. Bu iki arkadaş idarenin her türlü dayatmalarına rağmen ispiyonculuk vb. olumsuzluklara girmediler. Herkes yerleştirdiği yataklarına çekilip uzandı. Kimi uyudu, kimi uyumaya çalıştı. Bir kısmı derin derin geleceklerini yaşıyordu: Kendilerini bekleyen tehlikeler nelerdi? Bir kısmı da hâlâ hücrelerdeki arkadaşlarını ve direnişi canlı bir şekilde düşünüyordu. Artık sonu meçhul bir yolculuk başlıyordu, tutsaklar için...

İKİNCİ BÖLÜM

Ferhat o gece en çok düşünen tutsaklardandı dersek yanılmayız. Koğuşun en dip köşesindeki yatağına uzanmış düşünüyordu. Bu sırada yine onun gibi düşünen, ama daha çok Ferhat'ın ne düşündüğünü merak eden Adnan YILMAZ, yanına yaklaşu:

— Abi ne düşünüyorsun? dedi.

Ferhat, Adnan'ın sorusu üzerine düşüncelerinden sıyrıldı, yatağından hafifce doğrularak:

— Ne düşüneceğim? Gel hele otur, dedi.

Adnan oturdu. Sohbet etmeye başladılar. Adnan, kafasından geçenleri doğrudan söyleme cesaretini bulamamış olacak ki:

— Bu akşam pidenin dağıtılma biçimi benim çok tuhafıma ve ağırıma gitti. Bizler bu hallere de mi düşecektik? şeklinde dolaylı girdi söze:

— Benim de dikkatimi çekti dedi, Ferhat. Fakat bir müddet dayanacağız. Hele bir sağımızı solumuzu öğrenelim, bir çaresine elbette bakacağız. Bundan daha önemli işlerimiz var. Öncelikle kitlemizin içine girmiş olduğu durumu kavramak gerekir. Bence en önemlisi de budur.

Adnan:

— Kitlenin çoğu köylüdür, içinde bulunduğumuz durumu kavrayabilecek olan çok azdır. Baksana ortaya bir pide gelince nasıl da herşeyi unutup herkes başının çaresine baktı. Bence kitlemizin durumunu bu örnek daha iyi anlaşılır kıldı.

Ferhat sözleriyle onu daha da çok efkarlandırdığını anlamıştı. Derin bir nefes çekerek Adnan'a şu cevabı verdi:

— Sen onu bunu bir yana bırak. Bizler de bu geminin içindeyiz. Peki bizler de arkadaşlarımızı hücrelerde direnirken bırakıp gelmedik mi? Biz de teslimiyetçi değil miyiz? Bizim şu anda sıradan bir insandan farkımız var mı? Kime sen şunu yap, bunu yapma deme hukukumuz var?

Adnan hiçbir cevap vermeden kafasını önüne eğip düşünmeye daldı. Adnan sonunda bir çözüm yolu göstermekten ziyade, "valla abi ne diyem artık sen daha iyi bilirsin," dedi.

Tutsaklar artık herşeye rağmen, yeni koğuşlarına yerleşme işlerine devam ediyorlardı. Koğuşun çatı katı olmasının bir dezavantajı da susuzluktu. Bu koğuşta adeta dirhemle ölçülürdü su. Onlara sadece temizlik için çok cüzi bir su verilirdi. Bir kısım tutsak normal hayata geçip işlerini pervasızca görürken, bir kısmı hala kendi iç hesaplaşmalarının cenderesindeydiler. Bir kısmı da, sanki tüm bu acı durumları unutmak istiyormuşcasına kendilerini bireysel bazı uğraşlara kaptırmışlardı. Ama bu durumları içlerine sindiremeyen bazı tutsaklar ise çok acımasızca birbirlerini eleştiriye tabi tutmuşlardı. Bu, bir yerde somut durumun tartışması idi. Aslında aklı başında ve devrimci değerlerine yabancılaşmak istemeyen insanların koğuşa adımlarını attıkları ilk andan beri bu sorun hep gündemin başındaydı. Koğuşun sotalı yerlerinden birinde Mervan oturmuş çayıyla beraber sigarasını içiyordu. Amed de onun yalnız başına kaldığını görünce yanına gitti, oturdu. Mervan, yanına gelen Amed'e bir bardak çay doldurup bir de sigara uzattı. Önce hoş beş etiler. Ama Amed dolu dolu idi. Düşüncelerini güvenebildiği bir arkadaşı ile paylaşmak konuşmak istiyordu. Bunun için Mervan'a:

— Mervan benim kafam çok bozuk. Sen bizim içine girdiğimiz durumu nasıl görüyorsun? Koğuşumuzda son günlerde olup bitenler için ne düşünüyorsun? dedi.

Mervan konuya doğrudan girdi. Zaten bu onun temel özelliğiydi:

— Valla durum ortada. Teslim olup geldik. Arkadaşlarımız direnirken, bizler burada oturmuş çay içiyoruz. Daha sana ne diyeyim. Sen her şeyi gözlerinle görüyorsun.

Bu arada koğuşun en yaşlısı ve neşesi durumundaki Keşe geldi. Mervan'a takılıp kalmış olan Amed'in yarım çayını afiyetle devirdi. Düşüncelerinden henüz sıyrılmayan Amed elini bardağa uzatınca boş olduğunun farkına vardı. Keşe de yaramaz bir çocuk gibi uzaktan Amed'e nanik yapıyordu. Bu arada Mahmut Zengin ve Eşref Anyık da yanlarına gelip oturdular. Böylece sohbet zenginleşip koyulaştı. Amed, kafasından geçenleri yalın bir şekilde arkadaşlarına açtı:

— Bence bizim durumumuz açıkcası şudur: Bir savaşta cephede arkadaşlarını düşman karşısında bırakıp kaçmak ne ise bizimki de odur. Yani biz arkadaşlarımıza ve ideallerimize ihanet ettik.

Mervan ekledi:

— Dedim ya, bu durumda ne Partimiz ne de halkımız bizi affetmez.

Bu arada Ferhat da gelip sohbeti izlemeye başladı. Keşe yine Mervan'ın olduğu köşeye gelip Mervan'a takıldı:

— Kibarım, sen çok konuştun. Hele o çayı bana ver.

Mervan:

— Yine beni zarara soktun Keşe. Sana kaç kere böyle yapma dedim. Şimdi çayımın hepsini dağıtmak zorunda kalacağım.

Ferhat, Keşe'ye:

— Gel sen de otur. Ne diye böyle dolaşıyorsun? deyince Keşe de onu kırmayıp yanına oturdu.

Eşref söze karıştı:

— Yahu gördünüz gelen çayda bizlere hiç yakışmayan bazı tavırların nasıl ortaya çıktığını? Belki devrimcilik iddiamız yok. Olsaydı zaten hücrelerde arkadaşlarımızla omuz omuza direnirdik. Ama buna rağmen Parti'nin bize yıllarca verdiği bir kişilik, bir ahlak vardır. Ve daha bunu tümden yitirmedik. Bizler her ne kadar direniş saflarını şu veya bu nedenlerden dolayı terk etmişsek dahi bu kadar adileşmeyi gerektirmez. En azından direnen arkadaşlarımıza saygı göstermeliyiz. Onlar günlerce ve hatta aylarca aç-susuz kalıyorlar. Ben böyle şeyleri gördükçe kendimden iğreniyorum...

Eşref'in bu sözlerine karşılık Ferhat:

— Nedir seni bu kadar utandıran olaylar? diye sordu.

Mahmut:

— Görmediniz mi abi, demin gelen çay meselesinde olanları? Sanki bazı insanların çay ve pide herşeyleri. Kapı açıldı mı bunlar zil takıp oynayacak hale geliyorlar. İçinde bulunduğumuz durumdan zerre kadar etkilenmiyorlar. Oysa gerçekten Eşref'in dediği gibi utanmamız lazım.

Ferhat:

— Bu insanlar dediğiniz kimlerdir? Bunların büyük çoğunluğu bizim yüzümüzden buralara gelen köylü kökenli taraftar ve sempatizanlarımızdır. Sizler bu insanlara karşı böyle düşünmemelisiniz. Bakın ben, tam aksini düşünüyorum. Bunlar uzun süre bizimle birlikte çeşitli acılara katlanarak ve bizlerle direnerek buralara kadar geldiler. Onları bırakın da biz kendimize bakalım. Onların içinde bulundukları durum hata ise, bizimki suçtur.

Tartışmayı sürdüren ve izleyen herkes utanarak başını öne eğiyordu. Ferhat, Keşe'ye takılarak:

— Sen ne diyorsun Hilvan maliye müdürü?

Keşe her zamanki tatlı gülüşüyle sıkıldı, sarardı, bozardı ve:

— Valla ne diyeyim? Arkadaşlarımızı orada bıraktık, geldik. Parti ve halkımız bize ne derse haklıdır.

Ferhat, omuzunu dostça okşayarak:

— Üzülme, bu günler de elbet geçer, dedi.

Bu konuşmalar artık normal bir sohbetten çıkmıştı. Koğuşta bulunup da devrimci özlerini korumak isteyen her insan bu sohbete kulak kabartıyordu. Çünkü bir mıknatıs gibi birbirlerini çekiyorlardı. Bu insanlar da ilk fırsatta biraraya geliyorlardı. Ve Necmi Öner de sohbete katılmıştı. Bu konuşmalarda ortaya atılan sorunlara bir çözüm olarak düşüncelerini söylemek istedi:

— Bence içinde bulunduğumuz durumdan sıyrılmanın ilk koşulu yıllardır yaşamış olduğumuz yaşantının aynısını devam ettirmektir.

Ferhat, Amed ve Mervan'a dönerek:

— Sizlerin ilk söylediklerinize kulak misafiri oldum. Ama tam anlayamadım. Bunu arkadaşların yanında da izah edebilir misiniz? dedi.

Mervan:

— Ben ne diyeyim? En iyisi Amed size açıklasın.

Amed ise Mervan'la olan konuşmasında kafasındaki sorunlara açıklık getiremediğinden:

— Bana göre bizler ihanet ettik. Çünkü bizler sıradan insanlar değiliz. Parti bize yıllarca teslimiyeti değil, direnmeyi öğretti. Bizler ise Parti'ye layık olamadık. Bugün içinde bulunduğumuz durum, ne Parti ne de halk tarafından affedilmeyecektir.

Bunun üzerine Ferhat arkadaşlarına dönerek:

— Sizler de Amed'in dediklerine katılıyor musunuz? diye sordu.

Mahmut:

— Amed doğru söylüyor.

Eşref:

— Ben de öyle düşünüyorum.

Ferhat:

— Arkadaşlar, her şeyden önce teslimiyet ve ihanet kavramlarını açıklayın, dedi.

Büyük bir sessizlik oldu, tam bu sırada gardiyanın tiz sesi bu sessizliği bozdu:

— Havalandırmaya hazırlanın!

Aylardır temiz havaya çıkmayan tutsaklar akın akın havayı ve güneşi kucaklamak istercesine çıktılar. Eskisi gibi gruplar halinde ikişerli ve üçerli volta atmaya başladılar. Voltalarını özgürce atabileceklerini sanıyorlardı. Ama bu sevinçleri fazla sürmedi. Yüzbaşının Mehmetçiği hemen müdahale etti:

— Oho böyle olmaz, böyle herkesin istediği gibi gezmesi olmaz. Önce 15 dakika eğitim yapalım. Ondan sonra istirahat edersiniz.

O sırada blok çavuşu ve diğer blok gardiyanları da havalandırmaya geldiler.

Çavuş:

— *Önce dörderli yürüyüş koluna girin.*

Herkes dörderli yürüyüş koluna girdikten sonra çavuş "Rahat ... Hazırol... Uygun adım marş..." komutunu verdi.

Ama tutsaklar bu tür komutlara alışkın olmadıklarından ilk anda komuta uyamadılar. Bunun üzerine çavuş, blok gardiyanlarını yürüyüş koluna sokup onları yürütmeye başladı. Tutsakların onlara bakmasını söyledi. Bu gösteriden sonra tutsaklardan aynısını yapmalarını istedi. Tutsaklar, yarımyamalak yapmaya çalıştılar. Bu, onların ilk eğitimiydi. Son kalan morallerini de bu eğitim bozdu. Kolombo İsmet bu hoşnutsuzluğunu yüksek sesle dışarı vuran ilk kişi oldu:

— Arkadaşlarımız ölüm orucunda iken bizler burada Mehmetçik gibi eğitim yapıyoruz.

Bir müddet sonra gardiyan istirahat verdi. Tutsaklar havalandırmaya ilk çıktıkları zamanki gibi volta atmaya başladılar. Bir tutsak gardiyana aldırmadan karşılarında bulunan koğuşla konuşuyordu. Bir yandan kendi durumlarını anlatırken, diğer yandan da onların durumlarını öğreniyordu. Bir saate yakın havalandırmada kaldıktan sonra koğuşlarına alındılar.

Akşam yemeği yendikten sonra yatakhaneye çekilen tutsaklar, küçük gruplar halinde sohbet ediyorlardı. Ferhat yanında bulunan Adnan'a:

— Havalandırmadan önce konuştuğumuz arkadaşları topla, sohbetimize devam edelim dedi. Adnan, önceki toplantıda bulunan arkadaşlarını Ferhat'ın yatağının çevresine topladı.

Ferhat:

— Evet arkadaşlar, son olarak sorduğum soruyu havalandırma nedeniyle cevaplandırma fırsatı bulamamışınız. Şimdi aynı mahiyetteki sohbetimize devam edelim. Mahmut bu soruyu cevaplandırsın.

Mervan:

— Senin misafiriniz, bize sigara ikram etmiyecek misin?

— Bak bunda haklısın. Madem misafirimsiniz ben de ev sahipliğini tam yapayım. Adnan, hele sen oradan İkram, Giresor ve Efe'yi de çağır, onlar da gelsin.

Sigara hazırdı. Adnan gitmeye hazırlanırken Ferhat:

— Bak herkesi hatırlıyorum da kendi hemşerilerimi unutuyorum. Bürokrat ve Hespik'ı da çağırmayı unutma.

Çağırılanlar yavaş yavaş toplanmaya başlarken Ferhat da arkadaş-

larına sigara dağıtıp ortamı hazırlıyordu. Gelenlerin hepsi uygun yerlere oturdukdan sonra Ferhat:

— "Haydi Mahmut, seni bekliyoruz," dedi.

Mahmut:

— Arkadaşlar uzun uzun konuşmayı pek gerekli görmüyorum. Bunun için kısa ve öz olarak düşüncelerimi ortaya koymaya çalışacağım. Durumumuzu değerlendirirken objektif olmak zorundayız. Parti'nin gerek dışarda, gerekse içerde bize verdiği şey, şartlar ne olursa olsun, devrimci ilkelerden vazgeçmemekti. Arkadaşlarımız direnirken, bizler safları terk edip geldik. Bu objektif durumumuza hiç kimse kılıf aramasın. Bana göre kendimizi Parti'ye ve halka tekrar kabul ettirmenin biricik yolu en kısa zamanda direniş saflarına dönmektir. Sanırım bu da işlediğimiz suçu ortadan kaldırmaz. Ama hepimizin de bildiği gibi cezaevi mücadelesinde kendimizi kabul ettirmek için engin bir pratik alanı vardır. Bunun için de benim önerim şudur: Direnişe katılmak için hazırlıklar yapmaya başlamalıyız.

Mahmut biraz da heyecanlı olarak konuşmasını bitirdi. Bu arada Necmi:

— Mahmut arkadaşın söylediklerine aynen katılıyorum. Ama bu ruh haleti ile, kitlemizin durumunu gözönünde bulundurmak gerekir. Yani şunu demek istiyorum: Savaş alanında yenilip dağılan bir orduyu tekrar toparlamak, cepheye sürmek belki ilk aşamada imkansız gelebilir, ama imkansız değildir. Şu anda yapmamız gereken en acil şey, bir komün yaşantısını kurmaktır. Bundaki amacımız devrimci özünü ve kişiliğini korumak isteyenleri bir araya getirip direnişi komün temeli üzerinde inşa etmektir.

Amed:

— Aslında bu konuda Necmi'ye katılmakla beraber bunda geç bile kaldık diyorum.

Adnan:

— Arkadaşlar, koğuşa adımımızı atar atmaz, hatta Amed biliyor, bizler 37'deyken bizleri havalandırmaya çıkardıklarında bu konular üzerinde detaylı olmasa da Ferhat abi bizimle konuşmuştu. Yani biz bu iğrenç yaşama adımımızı atar atmaz, geri dönebilmenin yollarını ara-

maya koyulduk. Ve inanıyorum, bu hepimizde de olmuştur, ama gel gelelim kimse bu düşünceyi pratiğe yansıtmadı. Söylenenlere ben de katılıyorum. Özellikle Necmi'nin önerisine katılmakla birlikte şunu diyorum: Kitleyi peşimizden götürebilecek olanlar bizleriz. Eğer biz bu konuda yeterince sorumluluk hissedip çalışmazsak yani direnişi örgütlemezsek, köşemize çekilip sessiz kalırsak, suçlu kitle değil, burada oturan bizler olacaktır. Eğer uygun görürseniz, komün kurmak konusunda biraz konuşalım.

Ferhat:

— Arkadaşlar söylediklerinizin genel hatları ile doğru. Ben de katılıyorum. Ama dikkat ederseniz, "durumumuzu objektif olarak değerlendirelim" demişti Mahmut. Gerçekten durumumuzu objektif olarak değerlendirmek istiyorsak, kitlemizin ve bizlerin kafalarındaki bazı kavramlara açıklık getirmek gerekir. Bu, yapılmadan hiçbir ciddi iş yapılamaz. Yani içinde bulunduğumuz durumu kavramadan duygusal ve tepkisel bazı hareketler bizi bir yere götürmez. Demin sorduğum soruya hiçbiriniz cevap vermedi. Dikkat ederseniz hepiniz de "biz ihanet ettik, Parti ve halk bizi affetmez" deyip işin sadece bir yanına değindiniz. Bu doğrudur. Ama bizim için eksiktir. Sorumu kendim cevaplandırayım. Teslimiyet ve ihanet farklı kavramlardır. Eğer sizlerin deyimiyle bizler ihanet etmişsek, o zaman burda oturup yeniden devrimci saflara dönmenin tartışmasını yapmanın bir anlamı yok. Çünkü ihanetin tartışması olmaz.. İhanet en sert şekilde cezalandırılır. Bakın teslimiyet, ihanete giden yolun ilk basamaklarındandır. Dikkat ederseniz, Parti'nin bu konuda şiarlaştırdığı şu söz vardı: "TESLİMİYET İHANETE-DİRENİŞ ZAFERE GÖTÜRÜR". Burada anlatılmak istenen teslimiyet ve ihanetin farklı kavramlar olduğu ve bu iki kavram arasında belli bir sürecin olduğudur. Kavramları yerli yerinde ve doğru olarak kavramak lazım. Bizlerin objektif durumu teslimiyettir. Bunun, hepimizce bilinip rahatlıkla görülmesi gerekir. Şayet bizler, bu teslimiyet ortamından tekrar kurtulmak için gücümüzü toplar ve örgütlenirsek bu zincirleri kırar, direnişçi kimliğimize kavuşuruz. Bizim atuğımız bu olumsuz adım yine de arkadaşlarımız tarafından bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Ama eminim ki bizler yeniden direnişçi saflara dön-

mekle hem kendi durumumuzu hafifletmiş, hem de arkadaşlarımızın bizler hakkında iyi düşünmelerine sebep olmuş olacağız. Eğer bu teslimiyetçi tavrı bir yaşam biçimi olarak görür ve daha ileri boyutlara vardırırsak o zaman nihai durağımız ihanet olmuş olacaktır. Elbette Necmi'nin de söylemiş olduğu gibi bizim işimiz zor olacaktır. Çünkü gerçekten şu anki durumumuz, savaş alanında bozguna uğramış ordunun bir bölümünün durumunu andırıyor. Bu bozguna uğramış olan bölümü tekrar toparlayıp savaşan ordunun saflarına katmak bizlerin görevidir. Ve bu görevin zor olacağı aşikardır. Doğrudan kitlemize "gelin, dün terkettiğimiz saflara katılıp direnelim" diyemezsiniz. Yapmamız gereken ilk şey, sizlerin de dediği gibi bir komün yaşantısı kurmaktır. Ben şu andan itibaren size komün çalışmasına başlamanızı öneriyorum. Bu konuda sizlerin düşünce ve önerilerinizi bekliyorum.

Alık:

— Bu komün çalışması, açık mı olacak, yoksa gizli mi?... Sorusunu sordu.

Eşref:

— Bence, açık örgütlemek gerekir. Çünkü bu işi gizli yaparsak bize sempati duyan bazı dürüst insanlar dahi katılmayabilir.

Bürokrat:

— Şartları gözardı etmemek gerekir. Dikkat ederseniz, yüzbaşının geçen günkü konuşması komünle ilgiliydi. Yani idare tarafından koğuşta bir komün yaşantısının sürdürüldüğü hissedilirse bu, bizim dağıtılmamıza da neden olabilir.

İkram:

— Bürokrat'ın söyledikleri bence de dikkate alınmalıdır.

Adnan:

— Peki siz neyi öneriyorsunuz? diye ötekilere sordu.

Giresor:

— Bence, kitlemize doğrudan komün var demek yerine, yardımlaşma biçiminde ve aynı bölgeden olanları yanyana getirerek öyle bir örgütlenmeye gitsek, daha iyi olmaz mı?

Bürokrat:

— Giresor'un dediği doğrudur. Çünkü idare yan yana oturup ye-

mek yiyen kişilerin hemşeri olduklarını görecek ve fark etmeyecektir.

Mahmut:

— Arkadaşlar sizin önerdiğiniz yaşam biçimi harfanedir. Bu bize uygun değildir. Bu yaşantı biçimi olsa olsa adi mahkumlar arasında geçerlidir.

Amed:

— Aslında Mahmut doğru söylüyor. Biz harfane değil, devrimci bir komün yaşantısını kurmalıyız. Yani bu yaşantı bizi birbirimize daha da yakınlaştırıp en azından devrimci değerlerimizi korumaya yarayabilecek bir araç olmalıdır.

Mervan:

— Eğer ben yanlış anlamadıysam arkadaşlar genelde içinde bulunduğumuz durumu açıklayıp tekrar bir direnişten söz ettiler. Ve bu direnişin inşasının da ancak bu komün yaşantısı üzerinde gerçekleşebileceğini söylediler. Durum bu iken o zaman biz gerçekten açık bir komün örgütlemeliyiz. Açık olsun ki kimin katılıp kimin katılmadığını bilelim. Direnişe gerek destek biçiminde gerekse, doğrudan katılma ancak bu şekilde olabilir.

Ferhat:

— Konuşmalarınızdan anladığım kadarıyla iki eğilim çıktı ortaya: Birincisi, yardımlaşma temelinde bir örgütlenme biçimini içermekte, diğeri ise, yıllardır yaşadığımız devrimci komündür. Şayet birincisi örgütlendirilip hayata geçirilirse ve bu yaşantı biçimiyle yetinilirse o zaman bu, tasarladığımız amaca hizmet etmekten uzak olur. Ama sonradan devrimci komüne dönüştürülürse pek sakıncası olmaz. Benim kişisel olarak düşüncem, açık bir devrimci komün kurulmasından yanadır. Nedenine gelince: Hepimizin başından beri hemfikir olduğumuz yeniden bir direnme konusu var. İşte, buna hizmet edebilecek bir açık komün ve devrimci yaşam gereklidir. Kitlemizin durumunun açıklığa kavuşmasıyla, bizlere ne derece destek vereceği ortaya çıkacaktır. Böylece bizim gücümüz, buradaki kitlemizin durumu daha net olarak anlaşılacaktır. Yöntem olarak Giresor'un önerisi güzel. Komün grupları bölgesel özelliklere göre oluşturulacak, ancak devrimci komünden en ufak bir ayrılığı olmayacaktır. Bu andan itibaren gruplarımızı tespit

edelim. Sanırım bizimle birlikte komün yaşantısına katılacak olanlar 60-65 kişiyi bulacak. 6-7 kişilik gruplara bölebiliriz komünü. Her grupta bir sorumlu olacak. Grup bireylerinin tümüne gelen para merkeze gönderilecek, merkez de bu parayı gruplar arasında taksim ederken hastalara özel bir fon oluşturulacak. 1. Gruba: Amed, 2. Gruba: Hespık, 3. Gruba: Mervan, 4. Gruba: Eşref, 5. Gruba: Mahmut, 6. Gruba: Necmi, 7. Gruba: Efe ile Alık bakacaklar. Giresor, sen de birkaç tane halktan yurtseverlerimiz var, onlara bakarsın. Yalnız onlar, bizden biraz farklı bir işlem görsünler. Sigara, çay ve benzeri konularda ayrıcalıklı bir durumları olsun. Gruplar bizim burada kalmamız karşısında değişebilirler. Özellikle içine girmiş bulunduğumuz son durumdan dolayı kitle sıkı devrimci bir disiplin içine alınmamalı.

Mervan, sigarasız kalmışı ve kaşınıyordu. Bu arada yine Ferhat'a takıldı:

— Sabahtan beri bizi buraya toplamışsın, bir tek sigara verdin. Sizin memlekette böyle mi ev sahipliği yapılır? Birkaç paket sigara ortaya koy da içelim.

Ferhat yine Mervan'ın saldırılarına uğrayınca bir kaç espri ile yanıtladı onu:

— Bizim memlekette önce misafirlerin işi bitirilir, soyup soğana çevrildikten sonra durumuna göre icabına bakılır.

Cevap şu oldu:

— Vaila abi, çok misafirperversiniz. Gözlerim yaşardı.

Ferhat bu esprileri ile kitleyi neşelendirdikten sonra Maltepe sigarasını ortaya koydu. Ama öncelikle bir tanesini kendi eliyle Mervan'a uzattı.

Bu sohbet ve konuşmada gerçek anlamıyla misafir olan ve önceleri yakındaki bir ranzadan dinlemekle yetinen Bahri, Adnan'a dönerek:

— Benim bildiğim komün yaşantısı devrimcilerin ve komünistlerin yaşantısıdır. Ama bizlerin içinde bulunduğu durum, bırakın devrimciyi, bir yurtseverin bile girmemesi gereken bir durumdur. Bence burada bulunan insanların hiçbirisi bu yaşantıya layık değildir, şeklinde söze girdi:

Eşref:

— Senin bu yaptığına resmen ukalalık denir. Biz o kadarını bilmiyor muyuz? Zaten böylesi bir komün yaşantısında kimlerin yer alıp almayacağını sonradan tespit edeceğiz. Şu da var: Bu bir hafta-on günlük gibi kısa bir zamanda bile bazılarının bireysel yaşamları olduğu ortaya çıktı.

Bahri aslında görüşlerinin yanında kendi niyetini de ortaya koymuştu. Eşref'in böyle bir cevap vermesi onu dut yemiş bülbüle çevirdi. Bahri ülke standartlarına göre orta halli bir ailenin çocuğuydu. Devrimci mücadele, bölgelerinde gelişince o da ilişkiye girmek zorunda kalmıştı. Proleter devrimci olmaya hiçbir zaman niyetlenmemişti. Zorluklarla karşılaşınca var olan bu ilişkisini de koparmak için bahaneler aradı. Nihayet hemşerisi Mehmet'in durumu ortaya çıkınca o da bunu fırsat bilip hareketle ilişkilerini koparmıştı. Devrimci yaşam ve komün ona bu nedenle zor geliyordu.

Böylece 33. koğuş, ilk ve ciddi toplantısını yapmıştı. Bu bir anlamda devrimci özünü koruyanların barikat kurma hareketiydi. Hücrelerde her türlü işkence ve zorluğu göğüsleyen arkadaşlarına yeniden yakınlaşmanın ilk adımıydı bu. Onlar için ölüm döşeklerine yatan önder yoldaşlarına bağlılığın bir halkasıydı. Günlerdir içleri kan ağlayan insanların bir soluklanma hareketiydi. Artık hem Amed hem de onun gibi kıvranan kişilerin bir tedavisiydi. Çünkü bu insanlar her şeye rağmen değerlerine sımsıkı sarılmak istiyorlardı. Attıkları adımın daha ötesine gitmek istemiyorlardı. Ve gözleri pırıl pırıl, yürekleri cıvıl cıvıldı. Yaşamak zordur elbette; ama Diyarbakır zindanında zorun zorudur yaşamak. Ayakta kalmak sırat köprüsünde cambazlık yapmayı gerektirir. İşkence ve her türlü baskının kol gezdiği bir yerde yaşama gülerek bakmak, yarınlara uzanacak köprüyü kanla, canla, emekle, ideale kurmak, her şeyden önce diyet ödemeyi gerektirir. Sıradan insan olmak çok basittir. Ama bu zindanda sıradan bir insan olarak kalmak da bir maharettir. Dahası duvarı zorlamak ve mücadeleye bir şeyler vermek aslolandır. Yarın devrim sofrası kurulunca, herkesin karnının doyabileceği bir şenlik kurulur.

Günlerdir, geceler zindan içinde zindandı. Açlıktan, susuzluktan

ve yokluktan değildi bu zindanlık. Birşeyler yapamamanın rahatsızlığıydı, yaşamın tomurcuğuydu. Nitekim her bakışında yaşam iksirleri dağıtan Keşe, eskisi gibi olmasa da gülüyordu. Ve bu sevincini Amed'e açıklıyordu: "Ben bu gece çok rahat uyudum." Sabah kahvaltısından sonra koğuşta yoğun bir çalışma ve tartışma başladı. Herkes tasarlanan plan doğrultusunda tanıdıklarıyla konuştu. Ferhat'ın dediği gibi 63 kişi komüne alınıp gruplara göre paylaştırıldı. Paralar en kısa zamanda merkeze aktarıldı ve gruplara dağıtıldı. Bu arada Ferhat:

— "Bana İkram'ı bulun," dedi.

Keşe İkram'ı bulup onun yanına getirdi.

Ferhat:

— İkram en kısa zamanda bir kantin listesi yap, unutmadan, yaşlı ve hastalara da gereken şeyler ne ise yaz. Bu işe bundan sonra sen bakacaksın, dedi.

İkram:

— Abi biliyorsun bu işe biz buraya geldiğimizde idare tarafından Partizan'cılar seçilmişti. Kitlenin çoğu bizim olmasına rağmen, bu işleri onların yapması doğru mudur?

— Biliyorum, biliyorum. Sen yine de kantin listesini yaz onlara ver. Sadece kantin işi değil, koğuş sorumlusu meselesi de var. En kısa zamanda hem kantin hem de koğuş sorumluluğunu alacağız. Hele biraz daha geçsin. Bir de biliyorsunuz ki, koğuş ve kantin sorumluluğunu yüklenenlerin Partizan'cılarla örgütsel herhangi bir bağları olmadığı için doğrudan konuşacağız.

Günler geçip giderken ihanet psikozuna kapılanlar bu ruhsal durumlarından sıyrılıyorlardı. Yapılan çalışmalarla kitleye bir çeki düzen veriliyordu. Gelinen nokta çok mükemmel bir komün yaşamı olmasa da o günün şartlarında en iyisiydi. Çünkü kısa sürede kitle bu değişimin farkına varmıştı. Eski devrimci yaşamın tekrar kurulması küçümsenecek bir başarı değildi. Bununla beraber günlük yaşam programı da yerli yerine oturtuluyordu. Temizlik ve günlük nöbet çizelgeleri yapılmıştı. Bu insanların büyük çoğunluğunun maddi durumu iyi değildi. Ekonomik olarak da bazı zorluklarla karşılaşacaklardı. Maddi durumu iyi olanların bir çoğu komüne katılmamıştı. Gerçi bunların içinde

Ferhat'a açıkca: "Sizin kurduğunuz komün yaşantısına belki ayak uyduramayız. Ama dışardan size yardım etmek istiyoruz" diyenler vardı. Ferhat'ın yaklaşım ve tavrı ile komün dışı kalan insanların bir çoğundan yardım alınıyordu. Ferhat özellikle bu tür insanlara karşı hiçbir zaman kırıcı ve sekter tavırlara girmeyi kabul etmezdi. Arkadaşlarına hep şunu öğütlerdi: "Bizler, kendimizi tavır ve davranışlarımızla kabul ettirmek zorundayız."

PKK'lilerin dışında kalan diğer siyasi hareketlerin durumu ise pek içi açıcı değildi. Partizan'cıların dışında kalanlar için en uygun deyim "Kralı çok köy"dü. Birkaç kişilik gruplar olmalarına rağmen düzenli bir yaşama geçemiyorlardı. Partizan'cıların maddi durumlarının iyi olmamasından dolayı Ferhat'ın arkadaşlarından Partizan'cıların da komün gruplarımızdan biri olarak sayılmasını ve her gruba verilen paranın onlara da verilmesini istemesi üzerine arkadaşları bunu kabul edip aynı şekilde para yardımında bulundular. Ama bu, sadece para yardımıydı. Yani Partizan'cılar komün yaşantısının içinde değillerdi. Böylece Partizan'cılar da koğuş genel yaşamı içindeki yerlerini doğal olarak almış oldular. Aslında Ferhat şunu diyordu arkadaşlarına: "Ben, dışımızdaki tüm gruplarla konuştum. Devrimci yaşama katılmalarını önerdim. Ama malesef hepsinden aldığım cevap olumsuzdur. Şöyle diyorlardı: Bu ortamda bir devrimci yaşamın içinde yer almak istemiyoruz. Nedeni de şudur: Yarın öbür gün komünün ortaya çıkması karşısında var olan bu iyi ortamı da kaybedebiliriz." Açıkcası kendi durumlarından memnundurlar. Bunlar normal şartlarda bile bizimle ve kendi içlerinde sağlıklı bir yapı oluşturamadılar ki böylesi zor bir ortamda bu komün yaşamına girebilsinler. Giremeyecekleri de açıktı. Ama bizler üzerimize düşen devrimci sorumluluklarımızı her zaman yerine getirelim. Bunların tümünü bir an bir yana bırakalım. Çeşitli konulardaki düşünceleri de bizim düşüncelerimizle uyuşmuyor. Özellikle KUK'un direniş konusunda çok ilginç düşünceleri var. Direnmeyi bu aşamada bir intihar olarak görüyorlar. Yani onlara göre direnmek bir intihardır. Bu anlayış ve tesbitleri gereği cezaevinde olan hiçbir direnişe katılmadılar. Bir de KAWA'cıların şöyle saçma bir iddiaları var: 'Direnişi doğru buluyoruz. Direnmek gerekir. Ama herkesin direnmesi

şart değil. Bizleri temsilen Mahmut halen direniyor', diyorlar. Partizancılar ise farklılıklarının yanında direnişler konusunda riyakarca davranıyorlar. Hiçbir zaman direnişe karşı olduklarını söylemiyorlar. 1981 direnişinde gösterdikleri tavır gibi hareket olarak direnişi bırakmadılar. Bunların görüşleri öteden beri biliniyor. Diyeceğim şu ki, bunlar kendilerini direnişçi gösterir, ama aslında direnmemek için ipe binbir türlü un sererler. Gerçi kişisel olarak bazı unsurları bugün zindanda sürdürülen direnişi doğru bulup saygı duyduklarını dile getiriyorlar, ancak bu onların genel politikasını değiştirmez. Fakat koğuş içindeki sosyal yaşamda dışımızdakilerle sürekli bir diyalog ve yardımlaşma içinde olmamız gerekir. Bir yerde bizim için bu zorunludur. Bunlardan bizlere zarar gelebileceğini tahmin etmiyorum."

Ferhat, arkadaşlarına koğuşun bir diğer yönünü de anlatınca rahatladı.

.....

33. koğuşun en sessiz ve en sakin insanı Halo idi. İnce uzun boylu, iri gözleri ile bir abideydi tutsaklar için. En kararsız olanın bile ona bakınca umut dolardı içi. Ondan saflık ve dürüstlük akardı. Hiç kimsenin kalbi onda kalmamıştı aylar boyunca. O zor, o acımasız koşullarda hiçbir zaman sorun yaratmamıştı. Halo, Kızıltepe'nin ova köylerinde köy odası sohbetlerinin kapı yanındaki demirbaşı iken, devrimcilerle tanışınca devrimciler, ona yanlarındaki en güzel yeri ayırmaya başladılar. Devrimciler dünya malı ile ölçülmezdi Halo'nun gözünde. O ilk kez devrimcilerle tanışarak yaşamın anlamını öğrenmişti. O küçücük dünyası bir anda koskoca olmuştu. Son dönemlerde ülkede ve zindanlarda estirilen karşıdevrim fırtınalarının etkisi Halo'ya da yansımıştı. Uzunca boyuyla, civa gibi yiğit insanların yanında yerini almasına almıştı, ama fırtına uzun boyunu biraz daha bükmüştü. Bir anlam veremiyordu insan denilen varlıkların bu kadar acımasız olabileceğine. Oysa düşmanı tanıdığını sanıyordu. Çünkü daha taze bir can iken anasına sorardı: "Babam nerede", "Ne zaman gelecek?" Annesi hep oyalardı yavrucağını: "Oğlum, senin baban çok uzaklarda, belki şu anda Güney Kürdistan'da bir dağ yamacında pusudadır. Belki akşam molasında seni ve kardeşlerini düşünüyordur. Gelecek oğlum, elbet bir gün

gelecek" diyordu. Babası gelmişti Halo'nun. Ama daha onu görmeden, oğlunu doyasıya öpmeden askerler tarafından yakalanmış ve bir müddet sonra o acılı haberi küçücük yüreğinin taa içinde hissetmişti. "Babanı astılar oğlum, artık ebediyyen gelmeyecek. Ne sen ne de ben beklemeyelim, artık büyüdün, senden ne saklayacağım; emelim odur ki günün birinde babanın düşen silahını sen alasın..." Halo, anasının bu anlattıklarını bir ninni gibi dinlemişti hep. Bu öfke ve hırsla büyümüştü. Bu öfkesinin bir yanını yurtseverlik, bir yanını da devrimcilere sempati oluşturuyordu. Onu asıl devrimci saflara çeken ise Ferhat'ın tatlı dili ve insana değer veren tavırları idi. Halo devrimcilerle tanışmasını şöyle anlatırdı. Bunu anlatmaktan asla sıkılmazdı:

"Ben ülkemin, halkımın aşığıyım. Birisi benim yanımda Kürt'lerden bahsetmiydi benim tüylerim diken diken olurdu, tepeden tırnağa inanç kesilirdim. 1978'lerden sonra DDKD'liler köyümüze gelip giderlerdi. Bunların ne dediklerini pek bilmezdim. Onlar benim için Kürt gençleriydi. Onlara büyük sevgi beslerdim. Her zaman bir lokma ekmeğimi onlarla bölüşürdüm. Ama daha sonra Ferhat'lar gelip gitmeye başladılar. Onlar da benim için aynıydı. Ben hiçbir zaman hareketlerine göre insan ayırmazdım. Ama bir gün DDKD'liler ve Ferhatgiller karşılaşmasın mı? Bir tartışmaya girdiler. Tüm köylüler onları canla başla dinliyordu. Ferhat hepsini tek başına susturmuştu. Hepimizin hayranlığını kazandı. Bizim köy artık tercihini yapmak zorundaydı. Ve tek bir tane DDKD'li taraftar kalmadı. Yani bizim köy komple Ferhat'ın Partisi'ne girdik."

Bu arada bir tutsak dayanamayıp:

— "Halo, sen Ferhat'ın Partisi dedin. Peki o zaman onların ismini bilmiyor muydun?" diye sordu. Halo güldü:

— O zaman Parti'nin ismini bilmiyorduk. Onlara Şeyh BARUT diyorlardı.

Yine bir başka tutsak araya girip:

— "Halo, ŞEYH BARUT nedir? Bunu ilk defa senden duyuyoruz" deyince, Halo bir kahkaha attı:

— Yeğenim, sen bilmezsin. Sen nerede, Mardin nerede? Mardin'de Apocular yerine ŞEYH BARUT denilmesi en uygunuydu.

Şimdi size açıklayayım. Ferhat'ın Partisi çok şavatlı. Yani muhbir, ajan ve hainlere karşı hep silahla cevap verirdi. Öyle ki hak edenlerin cezasını derhal infaz ederlerdi. Onun için eski KDP'liler bu ismi vermişti onlara. Biz de duymuştuk onları, ama hiç görmemiştik. Çünkü diyorlardı ki Apocular yeralunda çalışır. Bazen o saflığımla peki bunlar hiç yeryüzüne çıkmaz mı diyordum. İşte Ferhat'la tanışınca herşeyi anladım. Ve nasıl kurtulacağımızı ilk defa ondan öğrendim.

Koğuş artık o eski yapısına kavuşuyordu. Bir yandan Ferhat'ların güzel satranç oyunları, diğer yandan koğuşun neşesi durumundaki Keşe ve Kolombo İsmet'in espri ve şakaları koğuşun moral düzeyini yükseltiyordu. Ama Ferhat ve Mervan'ın satranç oyunları, koğuşun en güzel eğlence aracı idi. Satranç oynamak yasaklanmıştı. Ancak insan, doğası gereği yasaklara karşı çıkardı. Satranç taşları olmayınca tutsaklar bunu hamurdan yapıyorlar. Ferhat gibi bir satrançsever olan Mervan, ekmek içinden bir satranç takımı yapmıştı. Hem satrancı yapacak, hem oynayacak hem de saklayacaklardı. Satranç yakalanırsa hem satranç gider, oynayanlarla birlikte koğuş da dayak yerdi. Bu satranç oyunları bir nevi turnuvaya dönüşürdü. Kimi Ferhat'ı kimi Mervan'ı tutarak taraftarlarının galip gelmesini isterdi. Bir de bu oyunlardaki sohbetlere doyum olmazdı. Hele Ferhat'ın Mervan'a ve çevresine yaptığı o iğneli esprilerinin apayrı bir tadı vardı. Ferhat, bir hamle yapınca taşı gediğine oturturdu:

— Haydi bakalım Mervan. Öyle Apaçi taktiği ile oynarsan vezirin de gider, kalen de gider, filin de gider. Tüm gücünü ileri sürmeyeceksin. Kombinezonlar kuracaksın.

Mervan, bir yandan düşünürken, bir yandan da bu sözleri anlamaya çalışırdı. Ama ne Ferhat'ın hamlelerine karşılık verebiliyordu, ne de kendini savunabilirdi:

— Ne yapalım, biz harbi oynuyoruz. Neyimiz varsa ortadadır.

— Yoo, savaşta öyle harbilik olmaz. Sen harbi olarak çıktınmıydı ortaya işte böyle çıranı yakarlar. Al vezirini de, tuşusunu kur bakalım. Harbi oynayacakmış.

Mervan, vezire mi yansın, yoksa yenilgiyi kabul edip oyunu mu terketsin... Ama Mervan inatçıdır. Oyununu sürdürür, "ben sonuna ka-

dar direneceğim" derdi. Mervan bunu söylerken sanki "bir daha teslim olmak yok benim kitabımda" demek istiyordu. Satranç oyunları hep böyle çekişmeli geçerdi. Tutsakların büyük çoğunluğu satranç bilirdi.

Cezaevinin bir diğer köşesindeki yaşamsa bambaşkaydı. 37. koğuşta bulunan tutsaklar 35. koğuşa götürülmüştü. Tüm direnenler artık 35. koğuştaydı. Ölüm orucu bir hayli yol almıştı. Fiili olarak direnenler her türlü zorluğa karşı direnmelerini devam ettiriyorlardı. Bazen tavan arasından akan yağmur damlalarıyla dudaklarını ıslatırken, bazen bir pirinç tanesiyle idare ediyorlardı. Düşman, onların hepsini bir deri, bir kemik bırakmıştı. Aylardır ziyaretçileriyle görüşmemişlerdi. Bitler kol geziyordu, direnişçilerin sıska vücutlarında. Belki onlar da emecek yeterli kan bulamamanın kızgınlığı içindeydiler. Direniş sürdüğü müddetçe herkes, yani teslim olanlar rahattılar. İster hiç direnmesin, ister direnip de teslim olsun, bir kurallara uyanlar vardı, bir de direnenler. Esat Oktay, hep direnenlere yüklenirdi; tüm enerji ve çabalarını direnişçileri ezmeye sarf ederdi. Bir de kendi içlerinde ikiye ayrılıyordu teslim olanlar. Bir kısmı kendi gücü oranında karşı çıkmıştı bu vahşete. Ama güçleri yetmemiş ve direniş saflarını terketmişlerdi. Diğer bir kısmı da hiç direnmemişlerdi. Bunlar genellikle teslimiyet teorisi üreten beli kemiksiz eski kurtlardı. Direnmedikleri gibi, direnenlere her türlü çamuru atmaktan da çekinmezlerdi. Bir tokat yeseler düşmana kızıp öfkelenecekleri ne direnişçilere küfür ederlerdi. "Şu Apocular olmasaydı ne 12 Eylül olurdu, ne de bizler böyle dayak yerdik. Çektiğimiz her acının asıl sebebi bu cahil maceracı ve ilkel insanlardır. Bu şartlarda direniş mi olur? Bu resmen intihardır. Ama sadece kendileri intihar etse bir diyeceğimiz yok. Onların bu çılgınca hareketlerinin faturasını bizler çekiyoruz" diyorlardı.

PKK'lıların davası açılmak üzereydi. Yakında iddianamelerin gelmesi gerekiyordu. Dava açılan insan sayısı çok fazlaydı. Bu kadar büyük bir davanın hazırlıkları elbette uzun sürecekti. Nihayet iddianameler geldi. Ve kucağında tuttuğu iddianameyi 33. koğuşa doğru götürüyordu gardiyan. Koğuş kapısının mazgalını açıp "33. koğuş, size kitap getirdim. Çabuk lan, alın şunları, kolum koptu. Ne büyük kitaplarmış. Lan oğlum nasıl bunları okiyecağiniz?" dedi. Tutsaklar, kitap-

lara bir anlam veremediler. Ama kapağını gördüklerinde kitap olmadığını anladılar. PKK Ana Davası (Apocular) yazısını okuyunca "bunlar kitap falan değil. Bizim iddianamelerimiz" dediler. İçeri alınan iddianameler bir anda kapışıldı. Herkes hanl hanl karıştırmaya başladı. Tutsaklar, daha çok kendi durumunu ve kendileriyle ilgili bölümleri merak ediyordu.

Koğuş merakını giderdikten sonra Adnan, arkadaşlarını sükûnete davet ederek iddianamenin ilk giriş bölümünü okumaya başladı. Çünkü bu bölümde Parti'nin oluşumu, ortaya çıkışı, amacı, işleyişi, Kürdistan Devrimi'nin müttefikleri, stratejisi ve taktikleri bulunuyordu. Son bölümde de olaylar ve tutsakların bireysel durumları vardı. İlk bölümdeki bilgiler çoğu tutsak tarafından bilinmediğinden ve başkaca yazılı materyal olmadığından tutsakların ilgisini hayli çekiyordu. Burası defalarca okundu. Bazıları iddianameleri eline alıp hayran hayran bakıyordu. Sanki bu onların iddianamesi değil de çok önemli bir belgeymiş gibi okuyorlardı. Tutsaklar bu sevinçlerini yaşarken takvim yaprakları 5 Nisan 1981'i gösteriyordu. İddianamelerin dağıtılmasından bir müddet sonra koğuş kapısı açıldı. Gardiyanın, "dikkat" komutuyla beraber tüm tutsaklar ayağa kalktı. Yüzbaşı içeri girdi. "Nasılsınız çocuklar? Herkes bu tarafa gelsin. Sizlere diyeceklerim var" dedi. Tutsaklar yemekhanede toplandı; yüzbaşının söyleyeceklerini merakla bekliyorlardı. Yüzbaşı elinde bir tomar kağıt olduğu halde bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu. Herkesin kendisini dinlemeye hazır olduğunu görünce toplananların karşısında durdu: "Uzun süreden beri içerde olduğunuzu biliyorum. Benim yardımımla hazırlanan iddianameleriniz geldi. Sizlere verildi. En kısa zamanda sizi mahkemeye de çıkaracağım. Ve eğer aklınızı başınıza toplarsanız şunun bunun saçmalıklarını dinlemezseniz, en kısa zamanda sevdiklerinize kavuşursunuz. Bana inanın. Bana güvenin. Zaten çoğunuzun suçlu olmadığını da biliyorum. Sizleri kandırdıklarını da biliyorum. Suçlu olanlar burada değil. Siz hiç merak etmeyin, onların elimden çekecekleri var," deyip gardiyana döndü, "evladım sen bana bir masa getir," dedi. Gardiyan masayı getirdi. Yüzbaşı elinde bulunan kağıtları masanın üzerine bırakıp, "iddianamelerinizi aldığınıza dair şu kağıtları imzalayacaksınız,"

dedi. Tutsaklar, gösterilen kağıtları sırayla imzaladılar. Yüzbaşı çıkarken, "Tekrar söylüyorum aklınızı başınıza alın. Dışarda bekleyeniniz var. Başkasının söylediklerine kulak asmayın. Mahkemelerde her şeyi açıkça söyleyin. Bu, sizin yararınıza olur," deyip çıkıp gitti.

Tutsaklar yatakhane bölümüne geçtiler. Herkes bir kenara çekildi. Kimisi iddianameye bakarken, kimisi de yüzbaşının söylediklerini düşünüyordu. O gün tutsaklar biraz üzgün, biraz da tereddütlü bir gün geçirdiler. Sabahleyin gardiyan kapıyı açar açmaz, "Ulan sorumlu, Amed hazırlansın mahkemesi var," dedi. Ferhat, bunu duyar duymaz Amed'in yanına geldi. "Amed, mahkemeye gelenlerle iletebilirsen bizim durumumuzu 35'e ilet. Ve mutlaka onların durumu hakkında bilgi almaya çalış," dedi. Gardiyan "mahkemeci çabuk gelsin," diye bağırıyordu. Amed mahkemeye gitmek için koğuştan çıktı. Kalan tutsaklar, yemeklerini içeriye aldılar. Daha Amed dönmemişti onsuz yemek yediler. Ama büyük bir sabırsızlıkla onun gelmesini bekliyorlardı. Amed'i ancak öğle yemeğinden sonra getirdiler. Arkadaşları onun etrafını sardı. Yemek yemesine bile fırsat vermeden soru yağmuruna tuttular.

Amed:

— Durun hele, durun madem yemek yedirmeyeceksiniz, o zaman bir sigara verin de başlayayım dedi.

Bir sigara verdiler kendisine.

— Ama buradan adımımı attığım andan itibaren başlayacağım anlatmaya.

Eşref:

— Zaten öyle yapmazsan verdiğimiz sigarayı da geri alırız, diye takıldı.

Amed, oturdu. Arkadaşları merakla etrafına toplandı. Başladı anlatmaya:

— Kapıdan çıktım. Aşağıya inmek isterken gardiyan beni durdurdu. Üst-baş araması yapıktan sonra, ziyaret yerine götürdü. Orada değişik koğuşlardan birçok insan vardı. Bunların içinde direnen arkadaşlardan Adil de bulunuyordu. Biz teslim olanları ayırdılar. Ama arabada direnenlerle bizi yan yana koydular. Gardiyanlar, önce "kimse bununla

konuşmayacak" dedilerse de sonra gardiyanlar kendi aralarında sohbete dalıp bizi unuttular. Bu fırsatı değerlendirdim. Adil'e yanaşıp önce onların durumlarını detaylı öğrendim. Bizleri buraya getirdikleri gün, Elazığ grubunu da revirin karşısındaki 34. koğuşa götürmüşler. Elazığ grubunda direnen bir iki kişi varmış. Diğerlerinin tümü teslim olmuş.

Eşref:

— Zaten kimse direnmedi ki teslim olsun, dedi.

Adnan:

— 37'de öyle ama 35'te olanları biliyoruz.

Amed:

— Yahu sabredin anlatıyorum işte. 37'dekiler direnemediler. 35'tekilerin bir kısmı direnmişler. Ama daha sonra onlar da teslim olmuş. Dediğim gibi bir iki kişi kalmış.

Ferhat:

— Direnenler kimlerdir? diye sordu.

Amed:

— Birinin ismini hatırlıyorum. Sanırım Halit'ti. Öbürünü hatırlamıyorum. Anlayacağınız Elazığ'lıların durumu da bu. Biz buraya geldikten sonra 37'de kalan direnişçi arkadaşları 1. kata indirmişler ve yoğun bir baskı ve işkenceye tabi tutmuşlar.

Necmi:

— Tabi ya, biz 99 kişi onları terk edip gelirsek, düşman elbetteki yoğun işkenceye başlayacak. Burada tek suçlu biziz, dedi.

Ferhat:

— Yorum yok. Durun Amed anlatmasına devam etsin. Diğer yorumları sonra yaparız.

— Ama tüm bu baskı ve işkencelere rağmen düşen olmamış. Bu uygulamadan da ve yaptığı işkencelerden de bir netice alamayınca düşman, onları Mart'ta 35. koğuşa götürmüş. Şu anda direnenlerin hepsi 35. koğuşta toplanmıştır. Ölüm orucu 1. grubunun 35. günü dolmak üzeredir. 2. bir grup da ölüm orucuna başlamış bulunuyor. Kalan diğer arkadaşlar da 4. katta fiili direnişlerini sürdürüyorlar. Fiili direnişi sürdürenler, dayak ve işkencenin yanında açlık, susuzluk ve her türlü zorluklarla karşı karşıya bulunuyorlar. Direnişi sürdürenlerin toplamının

150 civarında olduğunu söyledi Adil. Tabi bu sayı bazen değişiyor. Şöyle ki; teslim olanlar, bazen tekrar direnme saflarına katılıyorlarmış. İhtiyar iki sefer teslim olup tekrar direnişe geçmiş. Kendilerine hiçbir zaman kantinden eşya alınmıyormuş. Ama 3. katta teslim olanlar her şeyi alıyorlarmış. Fakat teslim olanlar, kantinden alışverişe başlayınca ara sıra direnişçilere sigara ve bir miktar yiyecek yardımında bulunuyorlarmış. Direnme cephesinden kısaca haberler hatırlayabildiğim kadarıyla bu kadar. Bizim durumumuza gelince, arkadaşların hemen hepsi tekrar bizleri direniş saflarında görmek istiyorlar. Elbette bizlerin onları öyle bırakması moallerini bozmuş. Bizi eleştiriyorlar bu konuda.

Mahmut:

— Bize madalya verecek değiller ya, dedi.

Ferhat:

— Dışımızdaki diğer siyasi hareketlerden gelen var mıydı? Onlarla konuşabildin mi? diye sordu.

Amed:

— Evet abi. Özgürlük Yolu ve DDKD'den gelenler vardı. Birkaç sefer konuşmak istedim. Tek kelime konuşmadılar. Hatta birisi "yasaktır, gardiyan görürse iyi olmaz, benimle konuşma" dedi. Mahkemeye geliş ve gidişim kısaca budur. Başka da bir şey yok.

Keşe:

— Seni niye çağırmışlar? diye sordu.

— Beni 1980'lerin başında Diyarbakır'da yapılan bir olaydan dolayı savcılık çağırmış. İfademi aldı.

Amed'in anlatacakları bitince herkes dağıldı. Amed yemeğini yerken tutsaklar, gruplar oluşturmuş, yoğun bir tartışmaya girişmişlerdi. Bu tartışmaların odak noktası direniş ve geleceği, teslim olanlar ve bundan sonraki durumları, idarenin politikası ve direnişe yönelik entrika ve oyunlarıydı. Ferhat bu konuda zaten arkadaşlarıyla çoktandır konuşmak istiyordu. Amed'in mahkemeden getirdiği haberler de buna eklenince, konuşma ortamı doğdu.

Ferhat,

— Direnişin bu gün geldiği noktada, kitlemizin hem direnenleri-

nin, hem de teslim olanlarının umut bağladığı Ö.O var. Gerçi fiili direniş hala sürüyor. İdarenin bugün bize sağladığı bu rahat ortam, Ö.O ve fiili direnişin sonucudur. Demin Necmi'yle Mahmut'un değinmiş olduğu konuya gelince; elbette bizlerin teslim olması arkadaşlarımıza baskının yapılmasını etkilemiştir. Ancak bu, belirleyici olmaz. Şu veya bu şekilde teslim olmamız, onları moralmen de zayıflatmış olabilir. İdarenin politikası ise, çok daha geniş boyutludur. Aslında bunu 12 Eylül'ün gelmesi, devrimci hareketlere ciddi darbeler vurması ve mücadelemizi içerdeki tutsakların şahsında boğmak istemesi durumu vardır. Tüm bunların yanında yakında başlayacak olan davalarımızın açılması da eklenince durumun vahameti anlaşılır. İşte idare, önüne koyduğu hedefleri gerçekleştirmek için direnen arkadaşlarımıza karşı çeşitli yol ve yöntemlere başvuracaktır. Bunun ilk yolu da bizi parça parça teslim almak, esas hedefleri ise, kişiliğimizi yoketmek, Parti ve halk nezdinde suçlu ve bir hiç durumuna sokmaktır.

33. koğuşta bulunan tutsaklar, her zamanki günlerden bir gün yaşadıklarını sanıyorlardı. 13 Nisan 1981 gecesi saatlerin 24.00'ü gösterdiği sıralarda gardiyan kapıyı açarak, yine o tiz sesiyle "Ses kes, mahkemeyi dinleyin. Şimdi ismini okuduğum kişiler bu tarafa geçsin:. Ferhat Kurtay, Amed, Adnan, Ali. Bunlar Diyarbakır grubudur, şimdi de Urfa grubunu okuyorum: Mervan, Eşref, Keşe... Şimdi okuyacaklarım da Mardin grubudur: Hespik, Fırat ve Yasin... En sondaki grup da Siirt-Batman grubudur: Bak karıştırmayın. Hepiniz Apo grubusunuz," deyip çekti gitti. Tekrar dönüp mazgal deliğini açtı "Herkes elbisesini giysin, hazırlığını yapsın, birazdan alacağım sizleri," dedi. Adnan, "Ferhat abi, gecenin bu saatinde mahkeme mi olur? Bu işin içinde bir iş var. Bunlar mutlaka bizleri başka bir yere götürüyorlar," diyerek düşüncelerini ortaya koydu. Ferhat: "Sanmıyorum, çünkü bu ilk mahkememizdir. Bizleri toplu olarak çıkaracaklarına göre işleri hayli zordur. Ana davanın toplam sanık sayısı 500 civarındadır. İdare de bu konuda biraz tecrübesizdir. Sanırım ondan dolayıdır, bizleri bu saatte toplamaları. Söylediğin de bir ihtimal olabilir," dedi.

Bu mahkeme olayından sonra koğuşta, bir hengame koptu, kimisi sevinçli, kimisi üzgün. Sevinenler, arkadaşlarımızı göreceğiz diye can-

lanırken bundan mahrum kalacaklarsa üzülüyorlardı. Bu sevinç ve kargaşa saat ikiye kadar sürdü. Kapı birden açılıp gardiyanın "dikkat" sesi duyulunca gözler kapıya çevrildi. Gelen Yüzbaşı Esat'tı. Herkes olduğu yerde esas duruşa geçip bekledi. Yüzbaşı, sert ve net konuştu: "Beni dinleyin, geleceğiniz yer yine burasıdır. Ona göre konuşun. Ters bir hareketle bulunursanız, karışmam," deyip sinirlice çekip gitti. Yüzbaşı ile birlikte koğuşa giren asteğmen, "çavuş, fotoğrafçıyı çağır" emrini verdi. Çavuş, "emredersiniz komutanım" diyerek kısa bir süre sonra fotoğrafçıyı koğuşa getirdi. Asteğmen, yüksek sesle "Diyarbakır grubu ayrılsın. İsimlerini okuduklarım duvar dibine dizilsin," dedi. Duvar dibine dizilen tutsakların fotoğraflarını tek tek en seri bir şekilde çektiler. Saat üçe doğru bir görevli tarafından isimleri okunan gruplar koğuştan alındı. İlk götürülen grup Diyarbakır grubuydu. Ardından diğer grupların da aldılar. PKK Ana davasından toplam 42 kişi 33. koğuşta bulunuyordu.

Diyarbakır 2 nolu zindanı için E-tipi tabiri kullanılır. Sağ ve sol koğuşların orta yeri büyükçe bir koridordur. Bunun da mahpuslarca ismi Malta'dır. İnsan burayı ilk bakışta koridor olarak görmez. Adeta bir mahzeni, canlı bir mezarı andırır. Koğuşlarından çıkarılan tutsaklar, koğuş koğuş ayrıştırıldı. Ama bu taksim için yer kalmayınca, bu kez mahkeme gruplarına göre böldüler. Koğuşlardan gelen teslim olan tutsaklar, gardiyanların emir ve direktiflerine uygun davranıyorlardı. Gardiyanın ilk emri ise, "duvara dön, sağına-soluna bakma, kimse ile konuşma" idi. Yüzlerce insanın olduğu yerde bir ölüm sessizliği vardı. Direnenler de olmasaydı bu ölü sessizlik daha çok devam edecekti. Ama direnen tutsakların emir dinlememeleri ve teslim olanlardan hâlâ yüreğinde direnme ateşi yananlar, ana ile yavru, seven ile sevilen gibi birbirlerine sokuldular. Gözleri ile merhabalaşarak gülümsemek ve candan bir söz, tepeden tırnağa coşku dolmalarına yetiyordu. Kelepçeler takıldı, son kontroller de yapıldı. Herkesin gözleri direnme odağı 35. koğuştaydı. Yıllardır yan yana oldukları, belki kimisinin çocukluğunun bile beraber geçtiği bu insanlara birer kahraman, erişilmez birer mitoloji insanı olarak bakıyorlardı. Ve onlarla konuşmak, onları bir kez kucaklamak için neler vermezlerdi ki. Tutsaklar böylesi

bir hayal ve düş dünyasında yaşarken, DECCAL Esat Oktay'ın sesiyle gerçek yaşamlarına döndüler. "Mahkemeleriniz açıldı. Efendi efendi gidip gelin. Mehmetçik de sizlerle geliyor, orada herhangi bir vukuat işlemeyin. Dönüp dolaşıp geleceğiniz yer yine burasıdır. Ona göre davranın" diyerek asteğmene döndü, "asteğmenim zincirleri getirin," dedi. Asteğmen de çavuşa, "çavuş zincirler hazır mı hazırsa hemen takın," dedi. Daha önce elleri arkadan kelepçelenen tutsakları 20'şer kişlik gruplar halinde tek sıraya soktular. Zincirin başı, en öndeki tutsağın kelepçesine bağlandı ve diğer tutsakların kollarının arasından geçirilerek en sondaki tutsağın kelepçesine bağlandı. Zincir takma işi biter bitmez yüzbaşı: "Diyarbakır grubunu önce alın. Bir ve ikinci arabalara yerleştirin. Ardından Urfa'yı üç ve dördüncü arabalara, beş-altıncı arabalara da Mardin grubunu, Siirt-Batman'ı da yedinci ve sekizinci arabalara alın," dedi.

Mahkeme arabası büyük bir cenaze arabasına benziyordu. Her tarafı kapalı, normal olarak 15 insanın girebileceği bu arabalara 40'ın üzerinde tutsak ve 10'a yakın gardiyan alındı. Arabanın sadece bir tek havalandırma deliği vardı. O da bir insanın kafasının girebileceği kadardı. Bunun da önünde hep gardiyanlar dururdu. Arabanın kapıları kapanınca, yavaş yavaş her yerini ter basardı tutsağın. Havasızlıktan ve susuzluktan insan seraplar görürdü. Bu bunaltıcı havadan gardiyanlar da etkilenirdi. Bundan dolayı hepsi havalandırma deliğinin önüne kaçardı. Gerçi sabahtan beri tutsakları tehdit ediyorlardı, "konuşmayın" diye. Bu tehditlere dört dörtlük riayet edenler de vardı. Ama hiç riayet etmeyenler de vardı. Gardiyanlar da havasızlığın derdine düştüklerinden, tutsakların konuşup konuşmamasına pek dikkat etmiyorlardı. Tutsaklar birbirleriyle konuşmaya başlamışlardı. Ve nihayet gece saat 24.00'te başlayan mahkeme yolculuğunun ilk kıpırdanışı, sabah saat 6'da oldu. Bu yolculuk topal karıncanın Bağdat'a yolculuğu gibi uzun oldu. Tutsaklar arabadan indirilince adeta köle pazarında esirlerin sergilenmesi gibi bir manzara çıktı ortaya. Birbirlerine bağlı olan tutsaklar, arabadan yere birer patates çuvalı gibi atılıyordu. Bu sırada arkadaki tutsağın çenesi öndekinin ya kafasına, ya da sırtına çarpıyordu. Mahkeme binası, yeni inşaa edilmişti. Tutsaklar için banklar hazırlan-

mıştı. Pencereler, aynı cezaevindeki gibi demir parmaklıklarla bölünmüştü. Pencerelerin hemen önünde asker ve gardiyanlardan etten bir duvar oluşturulmuştu. Tutsakların oturduğu bölüm yine demir parmaklıklarla ayrılmıştı. Tam karşıda yüksekçe bir yerde mahkeme heyetinin yeri vardı. Sağ tarafta avukatlar, solda ise basın bulunuyordu. Tutsakların en arkasındaki yerler ise dinleyicilere ayrılmıştı. Yine tutsakların bulunduğu en ön sıranın olduğu yerin 2 metre ilerisinde yükseltilip alçaltılabilen bir mikrofon ve hemen onun yanında bir kimlik bildirme örneğinin olduğu sehpa vardı. Mahkeme işlerine bakan bir asteğmenin komutu ile zincir ve kelepçeler sökülmeye başlandı. Ardından, "isim yoklamasını dinle. İsmini okuduklarım bana ismini yüksek sesle söylesinler" dendi. Bu işlem de bittikten sonra tutsaklar normalde 3 kişinin oturabileceği banklara 5 kişi oturtuldu. Oturuşlar nizami, eller dizde, ayaklar bitişik, kafalar dik ve cepheye bakacaktı. Tutsakları bir tesbihin tanesi gibi sıraya dizdiler. En sonunda 35. koğuşu da getirdiler. Teslim olan tutsaklar, gardiyanların her emrini uygularken, direnenler bunu yapmıyordu. Onun için gardiyanlar, direnen tutsaklara müdahale edip dövüyorlardı. Saat 10.00'u gösterdiği sıralarda mahkeme heyeti daha yeni geliyordu. Apoletlere donanmış, askeri elbiselerinin içinde heybetli görünmeye çalışan heyet, yerini aldı...

★ ★
★

Koğuşta kalan tutsaklar, arkadaşlarının geldiklerini duyduklarında birden canlandılar:

— Nerede kaldınız? Sizler olmayınca kendimizi yetim gibi hissettik.

Necmi:

— Durun arkadaşlar, kimse gelenlere müdahale etmesin. Hele bir ihtiyaçlarını görüp yemeklerini yesinler, sonra toplanıp bize gelişmeleri anlatsınlar.

Koğuşta kalıp da mahkemeye gitmeyen tutsaklar arkadaşlarının yemek hazırlığını yaptılar. Yemekten sonra koğuş bölümüne geçtiler.

Mahmut:

— Bize gelişmeleri başından anlatın, ne oldu? 35tekilerle konuşabildiniz mi, direniş devam ediyor mu, Ö.O'ndan kimse getirilmiş miydi? diye sordu.

Ferhat:

— Dur kardeşim dur. Şöyle bir nefes alalım, sigaramızı rahat rahat içelim. Sonra anlatırız.

Bu arada mahkemeye gidip-gelenlerin çaylarını da getirdiler.

Eşref:

— Ha şöyle bu çaydan sonra size bir saat nutuk çekerim dedi.

Ama koğuşta kalanların beklemeye tahammülü yoktu.

Ferhat:

— Arkadaşlar, böyle olmaz. Her kafadan bir ses çıkmasın. En iyisi bunu bir yönteme bağlayalım. Mesela Eşref, sen madem ki nutuk çekmeye meraklısın, o zaman buradan çıkışımızla beraber, mahkeme heyetinin gelişine kadarki bölümü anlat. Sonra diğer konuları sırası gelince, ben arkadaşlara söz hakkı vererek meraklarını gideririm ve iyi bir bilgi edinmiş olurlar.

Eşref, bir yandan çayını, bir yandan da sigarasını içerek anlatmaya başladı. Herkes onu can kulağıyla dinliyordu. Bu sırada gelen sorulara da Ferhat, "Keşe sen cevap vereceksin" dedi. Keşe, "Kuranıma ben hiçbir şey anlatamam. Çünkü ben çok sıkışmıştım. Nerede ise, altıma edecektim," deyince tüm koğuş bastı kahkahayı. Eşref konuşmasını bitirince derin bir nefes aldı.

— Hani çay? Ben konuşurken sizler çayı içmişsiniz. Böyle de olmaz ki. Bilseydim hiç konuşmazdım.

Mervan:

— Sen iyi konuşmadığın için sana ceza verdim, dedi.

Ferhat:

— Peki Mervan, kendi ayağınla kuyuya düştün. O zaman anlat bakalım, mahkemelerdeki gelişmeleri. Yalnız bundan sonra konuşan arkadaş, gidiş-gelişlerde ve mahkemede kiminle ne konuşmuşsa, hele bu kişi 35'ten biriyse en ince detaylarına kadar anlatacak.

Mervan yine kötü bir darboğaza girmişti. Topluluk önünde konuştuğunda çok sıkılırdı. Adeta renkten renge girerdi. Her yanını ter basardı. Önce uzun bir suskunluk dönemi geçirdi.

Ferhat:

— Haydi Mervan, bu kadar arkadaş seni bekliyoruz.

Mervan:

— Tamam anlatacağım. Biraz müsade edin, dedi.

Ve başladı anlatmaya:

— Ben mahkemelerdeki gelişmeleri anlatmam. Ancak kiminle ne konuştuğumu anlatacağım. Mahkemeyi de başkası anlatsın.

Bunu söylerken, el kol hareketleriyle de konuşmayacağını anlatıyordu.

— Biz buradan giderken 35'ten Refik yanıma düştü. Ben önce konuşmadım. Ancak merhabalaşık. Ben onun benimle konuşacağını iyi biliyordum. Bana "nasılsın" dedi. Ben de "nasıl olacağız, gördüğün gibiyiz işte" dedim. Ve başladı bana durumları anlatmaya. Fiili direnişin devam ettiğini, 1. Ö.O. grubundan sonra ikinci Ö.O. grubunun da devam ettiğini, mahkemelerde kimlik yoklamasında cevap vermeme kararı aldıklarını, yüzbaşının sık sık Ö.O.'ndakilerle konuştuğunu, direnişçilerin sayısının 150 civarında olduğunu anlattı. Ardından bizlerin durumunu sordu. Arkadaşların bizlerin direniş saflarını terk etmemize üzüldüklerini, ama umutlarını kesmediklerini söyleyince, ben de ona bizim durumumuzu anlattım. Benim anlatacaklarım bunlardır.

Ferhat:

— Amed, sen de mahkemedeki gelişmeleri kısaca anlat, dedi.

Amed:

— Sanırım saat 10.00'da mahkeme heyeti geldi. Kalabalık bir izleyici grubu vardı. Bu izleyicilerden çoğunu tanırdım. Ancak geriye bakma olanağı yoktu. TV kameramanları gelmişti. Habire bizleri çekiyorlardı. Sol yanda basın vardı. Bunların çoğu yabancıydı. Sağ yanda ise, avukatlar vardı. Mahkeme heyeti duruşmayı açar açmaz alfabetik sıraya göre kimlik tesbitine başladılar. Normal olarak kimlik tesbiti yapılıyordu. 35. koğuştan Vedat Alataş'a sıra gelince o cevap vermedi. Bunun üzerine "cezaevinde baskı ve işkenceler var. Bunların kalkması için arkadaşlarımız Ö.O'dadır," deyince duruşma hakimi Emrullah KAYA, "bu bizi ilgilendirmez. Onu cezaevi idaresi ile konuşun" dedi. Vedat devam etmek isteyince "oturtun bunu yerine" dedi

duruşma hakimi. Biz teslim olanlar, kimlik tespitine devam ettik. Direnenlerin hiçbiri kimlik yoklaması yaptırmadı. Kısaca, mahkemedeki gelişmeler de budur.

Ondan sonraki günler de aynı şeyler yaşandı cezaevinde. Her sabah erkenden tutsaklar mahkemeye çıkarılmak için hazırlatılırdı. Mahkeme devam ederken ve ara duruşmalarda direnen tutsaklar, dayak yemelerine aldırmadan kimlik tesbiti yaptırmadılar. Mahkeme ve idare ne yapacağını şaşırmıştı. Mahkemeler tıkanıyordu. Buna bir hal çaresi bulmaları gerekiyordu. Kimlik tesbitinin üçüncü günü Ö.O.'daki tutsaklar da mahkemeye çıkarıldı. Ö.O.'daki tutsaklar sanki mezardan çıkarılmışlardı. Başta Hayri ve diğer tutsaklar, trabzanlara dayanarak kimlik yoklamasında bulundular. Hayri kimlik yoklamasında bulunmadan önce özetle şunları söyledi:

— Cezaevinde yapılan işkence, baskı ve vahşeti protesto etmek için biz bir grup PKK'li tutsak Nisanın başında Ö.O'na başladık. Ama bizlere verilen sözler üzerine Ö.O.'na son verdik. Bu söz üzerine daha önce aldığımız, kimlik bildirmeme kararımızı da kaldırmış bulunuyoruz.

Böylece mahkemeler devam etti. Ancak davanın sanık sayısı fazla olduğundan mahkemeye gruplar halinde çıkarılmaya başlanıldı. İddianame okunmaya başlanınca ilk başta Diyarbakır grubunu çıkardılar. Bu grupta: Hayri, Mazlum ve birçok önder yoldaş bulunuyordu. Ama 33. koğuşun en çok merak ettiği Mazlumgilin koğuşlarında olanlardı. Çünkü onların vasıtasıyla mahkemelerde ve cezaevinde olup bitenleri öğreniyorlardı.

Bir mahkeme dönüşü daha tutsaklar cezaevine getirildi. Kelepçeler çözüldü. Zincirlerler söküldü. İsimler okunarak koğuşlara dağıtıma geçildi. Diyarbakır grubu, mahkemeden dönünce en çok koğuşta kalan tutsaklar sevinmişti. Ve daha arkadaşları içeri girer girmez Eşref:

— Nerelerde kaldınız? Meraktan çatladık.

Ferhat:

— Acele etme. Anlatacağız. Hele bir nefes alalım.

Tüm tutsaklar Ferhat'ın moralinin bozuk olduğunu anlamıştı.

Mahmut:

— Abi, moralinin bozuk olduğu bir gerçek. Biz sevinçli haberlere olduğu kadar, acılı haberlere de alışmalıyız.

Ferhat:

— Yo, o kadar önemli bir durum yok. Sadece geçen gün arkadaşımıza haberi veren kişi, yanlış haber göndermiş. Ö.O. yüzbaşının "sözü" üzerine bırakılmış. Yani belirli bir anlaşma neticesinde bırakılmış. En son Diyarbakır grubuna daha fazla ve yoğun işkence yapılınca dört arkadaşın dışındakilerin tümü teslim alınmış. Bunlar Mazlum, Akif, Sedat ve Avreş'tir.

Necmi:

— Yani arkadaşlar kandırıldı mı?

Ferhat:

— Öyle de denilebilir.

Eşref:

— Sanmıyorum. Arkadaşların bir bildiği vardır.

Amed:

— Onu bilmem, ama sözün pratikte hiç geçerliliği yok. Baksana, bir yandan "söz" veriyorlar, diğer yandan Diyarbakır grubuna işkenceye devam ediliyor.

Necmi:

— Eşref'in dediği doğru olsaydı, Diyarbakır grubu düşmezdi. Yani direnebilen arkadaşlar hala direniyorlar. Teslim olanlar ise, yapılan yoğun işkence ve baskı sonucu teslim alınmıştır. Bunun başka bir izahı da yok bence.

Amed:

— Necmi doğru söylüyor. Öğrendiğim kadarıyla Diyarbakır grubunun teslim alınışını size anlatayım. Geçen günkü mahkemede, arkadaşlar cezaevinde yapılan işkence baskı ve vahşeti bir dilekçeyle kamuoyuna duyurmak istediler. Bu dilekçeyi de başta Mazlum abi olmak üzere, 10'un üzerinde arkadaş imzalamışı. Dilekçeyi mahkemeye verdikten sonra dönüşte, cezaevinde, Diyarbakır grubu 37. koğuşa alınıp yoğun bir işkenceye tabi tutuldu. Bu yoğun işkence ve terörden sonra yukarıda saydığımız 4 arkadaş dışında grubun diğer fertleri teslim alındı.

Ferhat:

— Siz herhalde idarenin politikasını tam olarak daha kavramamışsınız. Amaca ulaşmak için her yol ve yöntemi mübah görüyor idare. Yani verilen sözler karşısında senin kendini koruyacak gücün yoksa, verilen her söz bir aldatmacadır. Amed'in de söylediği gibi Diyarbakır grubunun durumu var ortada. İşin garibine bakın ki düşman, bir yandan "söz" veriyor, diğer yandan bizleri parça parça edip yutmak istiyor. Ve bu amacından da hiçbir zaman vazgeçmez. Böyle bir ortamda hiçbir "söz"e güvenilmez. Bizlerin de buradaki temel hatası ise, mahkemelerde kimlik bildirmeme protestosuna katılmamaktı. Bu, bizim için ciddi bir hataydı. En azından arkadaşlarımızı mahkemelerdeki bu tavırlarında yalnız bırakmamalıydık. Ama yapmadık.

Ferhat'ın son anlattıkları koğuşta belli bir moral bozukluğu yarattı. Çünkü bu insanların, fiili olarak teslim olmuş olsa da yürekleri hala direniş ve direnişçiler için çarpıyordu. Direnişten kötü haberler gelince ister istemez üzülüyorlardı. Koğuşa ilk geldiklerinde tekrar direnme saflarına geri dönmek için bir çaba içine gireceklerini söylemişlerdi. İşte bunun ne kadar zor olduğunu anlıyorlardı. Zaten tüm umutlar Ö.O'una bağlanmamış mıydı? Netücede bu da baskı ve işkenceleri kaldırmamış, en büyük umut olan bu silah da işlemez duruma düşmüştü. Kitle artık buna da kuşku ile bakmaya başlamıştı. Ferhat, bu umutsuzlukları sezince, arkadaşlarıyla konuşma ihtiyacı hissetti.

Ferhat:

— Arkadaşlar sizleri gayet iyi anlıyorum. Üzüntülerinize de katılıyorum. Ancak bu işler doğal karşılanmalı. Bu, çok uzun bir direniştir. Bu direnişte yenmek, yenilmek, düşmek, kalkmak olacaktır. Bizlerin gözünde birer kahraman olan insanların da bizler gibi insan olduklarını unutmalıyım. Direnişçi arkadaşlarımızın da belirli zaafları, hataları olacaktır. Eğer onları çok olağanüstü insanlar olarak görürsek yanılabiliriz. Ama herşeye rağmen direnişimiz halen devam ediyor. Bence önemli olan da bu direniş bayrağımızın yere düşmemesidir. Bu bayrağı taşıyanın Ahmet veya Mehmet olması da önemli değildir. Önemli olan bayrağımızın hâlâ elden ele zindan burçlarında dalgalanmasıdır. Ö.O.'larına gelince; hepimizin buna umut bağladığı bir gerçektir.

Bugün Ö.O.'nun böyle bırakılması ve verilen sözlerin pratikte uygulanmaması hiçbir zaman Ö.O'nun öneminden bir şey kaybettirmez. Şunu unutmayalım ki; bu deneyim, bizim için büyük bir tecrübe oldu. İleride bundan önemli derslerin çıkarılacağı muhakkaktır.

Mahkemeler ve işkenceciler de hızla çalışıyordu. Sanki arkalarından kovalayan vardı. "Çabuk bitirin şunların işlerini. Yoksa yarın çok geç olabilir" dercesine, yangından mal kaçırırcasına davranıyorlardı. Bir talana gidilmişcesine hoyratlıkla saldırıyorlardı. Her yönüyle "güçlü" tankı, topu, kalası, copu ve cümle oyun ve entrikaları ile düşman dört bir yandan saldırıyordu tutsaklara. Ama tutsaklar inanç ve iradeyle açlığa, susuzluğa, baskı ve işkencelere karşı bir mızrak gibi dimdik ayaktaydılar bir deri, bir kemik. Artık topun ağzına Urfa grubu sürülmüştü. Sıra onlardaydı. Hem mahkemeleri devam edecek, hem de işkence seansları sürecekti. Lokma çok büyük geliyor; "dilim dilim yemek gerek" diyordu düşman. Ve aylardır güçten, takattan düşen direnişçiler önce tek tek, ardından gruplar halinde düşüyordu yere. Böylece Urfa grubu da Diyarbakır grubunun yanında teslimiyet saflarında yerlerini almış oluyordu.

Mayıs ayı baharın en güzel ayıdır. Bu ayda kırlar yeşillenir, çimenler halı gibi serilir insanların ayaklarının altına. Çiçekler rengarenk açar. Kuşlar bir müzik şöleni yaparlar. Bahar seslerle açar bağrını. Ama Diyarbakır'da tutsaksan, hücrelerde isen duymazsın baharın geldiğini, kuşların türkü söylemesini. Başına kelebekler yerine coplar iner. Kanlar akar. Kan, kızıl güller gibidir... Son bir saldırıya geçti düşman. 4. katta bulunan tutsaklar da bir anda teslim alındı. Direniş de böylece son buluyordu. Artık direnme bayrağı burçlarda dalgalanmıyor. Kuşlar yerine baykuşlar ötüyordu. Ve en iğrenç, en sadistçe tavırlarıyla Diyarbakır 2 nolu'nun DECCAL'ı Esat Oktay şunu diyecekti: "Bugün burada benim karşımda bir tek sinek bile direnmiyor." Teslim olan bazı tutsaklara "ay yıldızlı bayrağın altında andınızı" okutacaktı, Esat Oktay. Bu bir teslim almaydı. Direnenler, hiçbir zaman gönüllü olarak teslim olmayı düşünmemişlerdi. Ve fiili olarak direnişlerinin bittiği yerde içlerinde alev alev direnme ateşi hâlâ yanıyordu. Ama objektif olarak teslimiyet ortamı yaratılmıştı. Lanetli bir tarih olan 26 Mayıs

1981 aynı zamanda tutsaklar için bir başaşağı gidişin ilk durağıydı.

Koğuş kapısı açıldı. Blok sorumlusu asteğmenle birlikte blok gardiyan ve çavuşları içeri girdiler. Asteğmen "bundan sonra havalandırmada düzenli eğitim yapacaksınız. Bir marş yerine komutanınız olan Mehmetçik size kaç tane söyletirse o kadar söylemek zorundasınız. Ziyarete gidiş gelişlerde uygun adımlarla gidilecek. Her mazgal deliği açıldığında çağrılan kişi gelip tekmil verecek. Düzenli olarak nöbet tutulacak. Herkes İstiklal Marşı'nı zorunlu olarak ezberleyecek. En kısa zamanda bunu öğrenmeyenler cezalandırılacak. Anlaşıldı mı?" dedi. Tutsaklardan hiçbir ses çıkmadı. Gelenler çıkıp gittiler.

Eşref:

— Şimdiye kadar üzerimize gelmemelerinin tek nedeni direnişin devam etmesiydi. Bizleri böyle bırakmayacakları belliydi zaten, dedi.

Mervan:

— Direniş biteli daha bir hafta-on gün olmadı. Demek her şeyi önceden ayarlamışlar, diye ekledi.

Ferhat:

— Arkadaşlar, biz başta bunu söylüyorduk. Eğer direniş biterse, bize yönelecekleri ve bazı şeyler isteyeceklerini hatta şu anda istediklerinden daha fazlasını isteyeceklerini biliyor ve söylüyorduk. Mervan'ın son mahkeme dönüşünde direnişin bittiğini söylediği gün, düşmanın tavırlarından bunu çıkarmak mümkündü. Hepimizin üzerinde durduğu şey şuydu: Direniş sürdüğü sürece bize yönelmeyecek ve bu rahat ortamda biz de kendimizi zor ve acımasız koşullara hazırlayıp ona göre hareket edecektik. İşte bugün bu zor koşullar bizim için başlamış bulunuyor. Her ne kadar fiili direniş son bulmuş ve teslimiyet ortamı başlamışsa da bunun yanında değişik bir direnme cephesi açılmıştır. Çünkü tümden biten ve her yönüyle teslim olan insanlar; mahkemeye çıktıklarında "mesleğim devrimciliktir. Ben PKK'nin üyesiyim" demez. En basiti daha sorgu aşamasında devrimci tavır takınmaz. Hatta kimlik kontrolünde bile devrimci düşünce ve ilkelerine sahip çıkmaz. Ama bizim arkadaşlarımızın durumu böyle midir? Teslim olduğumuz bir gerçektir. Kendisi teslim olmuş, fakat mahkemelerde Parti'yi sonuna kadar savunuyor. En basiti yanımızda bulunan

arkadaşlarımızdan Keşe, mahkemede "Ben PKK sempatizanıyım" diyor. Yine Mervan, "sempatizanım" diyor. Her şeyden önce yaşadığımız bu teslimiyet ortamını iyi kavramak gerekir. Fiili durumumuz teslimiyettir. Düşünce ve inançta ise direniş vardır. Şöyle diyeyim: Cezaevi duvarları içinde düşmanın dediklerini belli bir yere kadar kabullenmek var. Cezaevinin dışına adım atılır atılmaz bir fiili direnişle beraber devrimci değerlere sahip çıkma mücadelesi başlıyor. Bu, dünyanın hiçbir yerinde görülmemiştir. Bu da olsa olsa bize özgü bir durumdur...

Keşe, 38-39 yaşlarında sempatik bir köylüydü. Okuma-yazması yoktu. Cezaevinde herkes okuma-yazma öğrendi. Ama o, öğrenmek istemediğinden öğrenmedi. 5 çocuk babasıydı. Devrimcilere büyük bir sevgiyle bağlıydı. Artık ailesi Parti'ydi. Parti'nin her ferdini kendi öz kardeşi kadar severdi. Bu teslimiyet şartlarında bile devrimcilere ve Parti'ye olan sevgisini gizleme gereği duymamıştı. Özellikle mahkemedeki son durumundan dolayı tüm koğuş ona daha büyük bir sevgi ile bakıyordu. Arkadaşları ona hep takılırdı. "Keşe, hele o mahkemedeki son konuşmanı bize anlat" derlerdi.

Keşe:

— Ben size kaç kez diyorum, yanıma gelmeyin. Gidin benim katibim Kibar size anlatsın diyordu.

Mahmut:

— Biz katibini biliyoruz. Bir de sen anlat.

Keşe:

— Kibarımdan sonra yargıç Emrullah, beni çağırdı. Bana, "şeker ve mercimek çalmışsın. Sen ne diyorsun?" dedi. Ben de dedim ki şekerden haberim yok. Ama mercimeği çalmadık, gasp ettik. Sonra bana, "senin Parti üyesi olduğunu söylüyorlar, ne diyorsun", dedi. Ben, önce durdum, düşündüm ne diyeyim diye. Acep üye mi, yoksa sempatizan mı desem, bilmiyorum hangisi büyüktür. Hemen Kibarım aklıma geldi. Sempatizan olduğumu söyledim. Ondan sonra rahat yüzü görmedim. Yargıç Emrullah benim peşimi bırakmadı; yok niye sempati duyuyorsun, yok niye seviyorsun, diye. Ben de yanlış birşey söylemekten korkuyordum. En iyisi 'ben onları sevdiğim için sempatizanım' demeye

karar verdim. Gerçi başka bir şey sorsaydı, Kemal PİR'i çağıracaktım. Diyecektim ki benim sekreterim budur. Ne soruyorsanız ona sorun, iyi ki peşimi bıraktılar, ben de gidip oturdum.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Lenin, "yenilgi yılları yaman yıllardır" demişti. Her yenilgi bazı olumsuz izler bırakır. Ama Diyarbakır zindanında yenilgi bir yönüyle de olsa bir eşitlik sağlamıştı. Bu eşitlik, çok kötü bir eşitlikti. Bu eşitlik önder-yurtsever, kadro-taraftar, sempatizan-sıradan insan denklemi doğurmuşsa tehlikeli bir eşitliktir. Fırtınaların girdabında alabora olmuş bir gemiyi düşünün. Bu alabora olma durumu cezaevi merkezi örgütü için bir gerçekti. Merkezi örgüt büyük bir darbe yemişti. Hatta genelinde tümden dağılmışı da denilebilirdi. Önder kadrolar, enerjilerini mahkemelerin karşıdevrim kürsüsünü devrim kürsüsüne dönüştürmekle işe başlamak istiyorlardı. Sevgi-saygıyı eskisi gibi aramak bir düştü, tutsaklar arasında. Yoldaşlık ve arkadaşlık duyguları günbegün güneşe bırakılan bir kalıp buz gibi eriyordu. Devrimci yaşam ve komünün ortamı allak bullak edilmişti. Düşman, öyle sert bir darbe vurmuştu ki, en güçlüsü de bundan nasibini almışı tutsakların. Yıllardır devrimci bir irade ve denetim altına alınan burjuva, küçük-burjuva ve feodal kişilik izleri tekrar canlanıyordu. Her ayrışma döneminde, her zorlu dönemlerde bu olgular ve bu olguların sahipleri kendilerini göstereceklerdi. Ama herşeye rağmen düşünce alanında salt kavganın mahkeme kürsülerinde soluk alma yollarını açmada da olsa, inatçı bir grup tutsak savaşımını devam ettiriyordu. Bu da içinde direnme azmi ve ateşi olanları harekete geçiriyordu. Yenilmezliğin ateşini çok sönük de olsa canlı tutuyorlardı.

Ateşi avuçlarında tutma sevdasında olan hayli insan vardı 33. koğuşta. Bunlar nasıl ki; günebakan her sabah güneşin doğuşuyla güneşi izlemeye başlıyorsa, bu tutsaklar da yoldaşlarından gelen haberleri öylesine bekliyorlardı. Böyle bir atmosferin hüküm sürdüğü bir zamanda ataga kalkanlar vardı. Bunlardan biri de Ferhat'tı.

Ferhat:

— Arkadaşlar, sizlere bir önerim var. Komün yaşamımızın yanında koğuş yapımızın elvermesinden dolayı eğitim çalışmaları da yapalım. Ne diyorsunuz? diye sordu.

Adnan:

— Bu koşullarda böyle bir şey yapmamız doğru olur mu? Aniden kapıyı açıp içeri girerlerse sonuç ne olur?

Necmi:

— Bence Ferhat abinin önerisi uygundur. Asıl eksiklik duyacağımız şey materyaldir.

Ferhat:

— Şu veya bu şekilde meseleleri bilenler, bildiği konuları arkadaşlara anlatacak. Bir de güncel konular üzerinde ayrıca oturup tartışacağız.

Eşref:

— Abi, ben bu konuda bir şey önermek istiyorum. Birkaç arkadaş kitleyi eğitmekle görevlendirilsin. Bunlar, ilk önce senin yanına gelip konuların genel çerçevesini alsınlar. Sonra tespit edilen gruplara anlatsınlar.

Ferhat:

— Eğitim konusunda bizde eskiden beri yanlış bir anlayış var. Eğitim çalışması, günlük pratik yaşamdan tutun da, genel teorik konulara kadar geniş bir yelpazeyi kapsar. Bu ortamda kitleye vereceğimiz eğitim güncel sorunları kapsayacaktır. Bu türden bir eğitim için de materyalin olmaması önemli bir sorun değil. Eşref'in önerisi şu şekilde doğrudur. Yapacağımız çalışmanın önemi açısından sorumlular tespit edilirse ve bu belirli bir merkezden organize edilirse daha iyi olur. Bence de bu konu, dikkate alınmalıdır.

Ferhat'ın önerisine çoğu tutsak katıldı.

Bir müddet sonra, Ferhat'ın tespit ettiği Adnan ve Atık, eğitim işleri ile görevlendirilip çalışmalara başladılar. Gruplar, genellikle teslimiyet, ihanet, direniş, mahkemelerde devrimci tavır kavramları üzerinde çalışıyorlar. Ayrıca idarenin politikası, dünyada gelişen önemli olaylar tartışılan konular arasındaydı...

★ ★
★

Gardiyan yüksek sesle bağırarak:

— Ulan sorumlu, gel buraya, Sabahleyin verdiğim emirler yerine getirildi mi? diye sordu.

Sorumlu:

— Getirilmeye çalışılıyor komutanım, cevabını verdi.

Gardiyan:

— S... im ulan ne demek getirilmeye çalışılıyor ibne. Ben ne demiştim? Yapılacak demedim mi, yapılacak. Bir saat zaman vermiştim.

Sorumlu:

— Ne yapayım komutanım. Bu insanların çoğu köylü. Okumayazmaları yok.

Gardiyanlar, kapıyı açarak içeri girdiler.

Gardiyan:

— Sayım düzenine geç. Çabuk ulan sallanma. Sen oku bakayım.

Sorumlu tutsak:

— Neyi okuyacağım komutanım.

— Roman okuyacaksın ibne. Ulan neyi okuyacaksın, İstiklal Marşımızı oğlum İstiklal Marşımızı.

— Ben daha ezberleyemedim komutanım.

— İyi iyi sen bu tarafa geç bakalım. Şimdi sana göstereceğim ezberlememeyi.

Çavuş araya girdi:

— İsmin ne senin ulan?

— İsmet Kolombo komutanım.

— Ne Kolombo'su? O televizyonda oynayan Kolombo ile bir akrabalığın var mı?

— Yok komutanım. Benim kod adım Kolombo'dur.

— Peki senin soy ismin nedir?

— Korkmaz'dır komutanım.

— Sen bundan sonra benim postamsın.

— Senin mektupların buraya gelmiyor ki ben sana postacılık yapayım.

— Oğlum, öyle değil yani benim ayak işlerimi yapacaksın. Ben koğuşa girdimmiydi sen derhal gelip bir tekmil vereceksin. İki adım arkamda bekleyeceksin.

Kolombo biraz düşündü:

— Ben yapamam.

Çavuş:

— Ne demek yapamam.Yapacaksın ulan. Neyse icabına bakarız.

Gardiyan, sabahleyin verdiği emrin yerine getirilmediğini görünce, Kolombo'nun dışında herkesi sıra dayağından geçirtti. Arkadaşları dayak yiyince, Kolombo'nun kafası çok bozuldu. Sıra dayağından sonra, "Kafana takma. Bir şey olmaz. Herkesin dayak yemesi gerekmez ya. Bazen de sen yersin biz yemeyiz," dedi Necmi.

İsmet, aslen Urfa'nın Birecik kazasındandı. Babası yoksul bir at arabacısıydı. Oğlunu okutup büyük adam edemeyince, ona kendi mesleğini öğretmekten başka çare bulamamıştı. At arabacısı olmak da bir hüner isterdi babasının gözünde. Onca arabanın vızır vızır işlediği bir yerde atları ürkütmemek ve dizginlerini kullanmak ustalık isterdi. İsmet, kısa bir sürede kavramıştı baba mesleğini. Aslında onun gözünde bu, bir meslek değildi. İsmet, tutsaklar için bir neşe kaynağıydı. Adamı ağlatıncasına güldürürdü. Ama çok da çabuk kızardı. Kızdığı adamdan on dakika sonra özür diler onunla barışırdı. Hiç kimseyle uzun süreli küs kalmazdı. Ama onun bam teline basılmışsa, yani devrimci değerlere ters düşülmüşse artık o kişi İsmet'in dostu olamazdı. Onunla tümden küserdi. Hele baskı ve işkenceler artıp, monoton yaşam başlayınca İsmet sohbetlerin değişmez kişisiydi. Bu dayak olayından sonra onu neşelendirmek için arkadaşları etrafında oturmuş, İsmet'i konuşturmaya çalışıyorlardı.

Necmi:

— İsmet, hele sen bize nasıl devrimci oldun, anlat da dinleyelim, dedi. İsmet önce:

— Bugün kafam çok bozuk, vazgeçin benden itirazında bulundu.

Eşref:

— Sanki Karadenizde gemilerin batmış, altı üstü bugün bir dayak yememişsin. Merak etme, daha çok yersin. Hele sen bize o meseleni anlat da...

Kolombo:

— Mesele dayak meselesi değil. Bir çavuş kalkıp bana "sen benim postamsın" diyor. Beni tanıyanlar bilir. Birecik'te kaymakam bile benden korkardı. Benim geçtiğim yerde herkes ayağa kalkardı. Belki inanmazsınız ben, DDKD örgütünü Birecik'te dağıtan adamım.

Necmi:

— İsmet, sen yine öylesin. Takma kafana dedim.

Aslında İsmet, hikayesini dünden anlatmaya razıydı. Ama biraz naz yapıyordu. Başka zaman olsaydı, hiç kimse söylemese bile o habire hikayesini anlatırdı. Biraz neşelenip ısındıktan sonra başladı anlatmaya:

— Birecik'in ilk devrimcilerinden biri bendim. Ama daha sonra pasifleştim.

Necmi:

— Neden böyle oldun? diye sordu.

— Uzun hikayedir. Bir gönül sevdası. Neyse devam edeyim. DDKD'lilerin sorumlusu bendim. Bir gün Cin Ali Birecik'e geldi. Beni çağırıp TÖB-DER'de konuştu. Bu konuşmadan sonra ben de Apocu olmaya karar verdim. Bana bağlı olan DDKD'lileri toplayıp hepsini tecrit ettim.

Eşref:

— İsmet niye hepsini tecrit ettin. Onları da Apocu yapabilirdin.

— Ben kimsenin etkimde kalıp Apocu olmasını istemediğim için onları tecrit ettim. Kişi eğer devrimci olmak istiyorsa, araştırıp kendi karar vermeli.

Necmi:

— Sen DDKD'lileri boş ver de atların meselesine gel.

Kolombo:

— Benim iki atım vardı. Her ikisi de, arabaya biraz fazla yük yükledim mi adım atmazlardı. Bir gün yine odun yükleyip köprüden geçiyordum. Tam köprünün ortasına geldim, bunlar durmasın mı? Arabadan indim. Okşadım, yalvardım, yakardım. Bunlar yine tek bir adım atmadılar. Ben kendi kendime düşündüm: Bunlar niye yürümüyorlar. İşte ben o zaman, diğer hareketleri gözlerimin önüne getirdim. Demek ki onlara da fazla yük yükledin mi çakılıp kalacaklar. Atlarıma döndüm. Nasıl ki biz, diğerlerini peşimizden sürüklüyorsak, ben de kamçımı aldım, rastgele vurarak onları sürükledim. Birisine revizyonist, öbürüne de oportünist dedim. Siz ölseniz de bu devrimi yapacaksınız. Öyle getirdim. O günden sonra atlarımın isimleri oportünist ve revizyonist kaldı...

"Havalandırmaya hazır olun" komutuyla tutsaklar kendilerini ranzalardan atmaya başladılar. Önce kapı önünde sıraya geçtiler. "Sorumlu, hiç kimse içeride kalmasın" dedi gardiyan. Kapıdan çıkan her tutsak, bir iki, üç, diyerek koşar adımlarla havalandırmaya iniyordu. "Dörderli sıraya geçin. Uzun boylular öne" dedi gardiyan. Boy sırasına göre hizaya geçildi. Uzun boylular ön sıraya geçtiler. Her sırada 20 kişi vardı. Hasta, sakat ve ihtiyarlar saatler boyunca hazırol vaziyetinde durdular. "Birinci sıra ayrılsın," diyen çavuşa "emredersin komutanım" dedi tutsaklar. Koşar adımlarla çavuşun önünde esas duruşta durdular.

Çavuş:

— Sen manga komutanısın.

— Ben mi komutanım?

Çavuş:

— Sen ulan, sen.

Mervan hiç tereddüt etmeden, "Emret komutanım," dedi.

Çavuş:

— Nerelisin ulan? diye sordu.

Mervan:

— Urfa'lıyım komutanım.

— Bir daha tekmil verirken doğru ver.

— Emredersin komutanım.

Çavuş:

— Onbaşı yürüyüş nasıl yapılır, dönüşlerde nasıl çark edilir, göster bunlara.

Onbaşı, kendinden emin, kimsenin yapamayacağı bir şeyi yapıyormuşcasına göğsünü gere gere dizlerini bir metre yerden kaldırarak, emin adımlarla havalandırmayı baştan başa iki sefer turladı.

Çavuş:

— Tamam mı, siz de böyle yapacaksınız.

Çavuş "gel buraya", diyerek manga komutanı Giresor'ı çağırdı. Giresor koşarak çavuşun karşısında muhteşem bir topuk selamıyla çakıldı.

— Giresor. Mardin, emret komutanım.

Çavuş:

— Ulan ibne, öyle topuk selamı verilmez, sen orada dur. Diğer manga komutanı gelsin. Sen de diğerinin yanına geç. Sıradaki sen gel.

Necmi:

— Necmi Öner, Diyarbakır, emret komutanım.

Çavuş:

— Sen yürü ulan ibne, o ne biçim yürüyüş.

Bu manga komutanlarının hiçbirisi de gardiyanın istediği biçimde topuk çakamamış ve yürüyüş yapamamıştı. Oysa bunlardan Mervan, okul yıllarında, okul takımının majörüydü. Ve en değme komandodan daha güzel topuk selamı verebilir ve yürüyüş yapabilirdi. Her nedense bugün canı hiç yapmak istememişti.

Gardiyan:

— Manga komutanları önümde toplansın. Açın lan ellerinizi.

Kapının arkasında duran kalası alıp getirdi. Yoruluncaya kadar bu üç tutsağın bacaklarına ve rastgele her tarafına vurdu. Yüzbaşı, yapılan uygulamayı pencereden izliyordu.

Gardiyanlar da onun izlediğini farkedince yalnız manga komutanlarına değil, rastgele herkese vurmaya başladılar. Tutsakların bir yerinin kırılıp kırılmayacağı gardiyanların umurlarında bile değildi. Onlar için önemli olan tek şey, o anda yüzbaşının gözüne girip bir aferin al-

maktı. Gardiyanlar kendilerinden geçmişcesine tutsakları cop, kalas, tekme, tokat döverken, yüzbaşı havalandırmaya girdi.

— Dayak kes!

Tutsaklar esas duruşa geçip yüzbaşının söyleyeceklerini korku ve heyecanla dinlemeye koyuldular.

Yüzbaşı:

— Oğlum bunlara kantin aldın mı?

Gardiyan:

— Aldım komutanım.

Yüzbaşı:

— Güzel, sizleri sevdim. Kurallara uyduğunuz müddetçe sizleri evinizdeymişcesine yaşatacağım. Haa az kaldı unutuyordum. Banyoya hiç gittiniz mi, banyoya?

Tutsaklar:

— Hayır komutanım.

Yüzbaşı:

— Evladım bunları derhal banyoya götür.

Gardiyan:

— Emredersin komutanım! Koğuş, banyo için koğuşa marş marş!. Ulan sorumlu, ben yukarı çıkana kadar herkesi banyo için hazırlığını yapmış, kapıda beni bekler bulacağım. Haydi yürü sen de koş.

Koğuş, hücrelerden geleli beri sıcak su yüzü görmemişti. Bırakalım sıcak suyu, içmek için soğuk su bile zor buluyorlardı. Kir, pislik ve bit kol geziyordu. Gidiş gelişlerde dayak yiyeceklerini bildikleri halde, yıkanacakları için yine de sevinçliydiler.

Gardiyan:

— Banyoya gitmek için son sayı üç, içerde kimse kalmasın.

Tutsaklar maltaya çıktıklarında gardiyanın dur komutuyla durdular. Sıra oldular, uygun adım ve marşlar eşliğinde banyoya girdiler. Banyo, küçük bir yerdi. Ancak normalde 20 kişi yıkanabilirdi. Ama 100'e yakın tutsak külotlarıyla içeri girip sıcak suyun gelmesini bekledi. Aradan iki üç dakika geçmişti ki 30-35 gardiyan ellerinde cop ve kalaslarıyla içeri girip tutsaklara, "çabuk çıkın lan" diyerek saldırmaya başladılar. Dışarı çıkmak isteyen tutsakları kapıdakiler dövüyordu.

İçeri kaçınca, içerdekiler dövüyorlardı. Soğuk suyla ancak vücutlarını ıslatabilen tutsaklar, bu kez copların ve kalasların darbelerine hedef oluyorlardı. Bununla da yetinmeyip tutsakları maltada çıplak bir şekilde yürüyüş koluna sokup marşlar eşliğinde yürüttüler. Tutsaklar 5-10 adım atar atmaz sağdan soldan kalaslı gardiyanların tekrar hücumuna uğradılar. Gardiyanların kahkahaları eşliğinde tutsaklar "yatın, sürünün" komutunu duydular. Banyodan mutfağa kadar arkalarından coplar, kalaslar ve hortumlar yiyerek maltayı boydan boya süründüler. Gardiyanın "koğuş kalk!" komutuyla tutsaklar kalkıp esas duruşa geçtiler. Bunun üzerine gardiyan, "koğuşa marş marş!" komutu verdi. Tutsaklar, bir yandan ellerinde tuttukları elbiseleri, bir yandan da jop ve kalasların darbelerinden korunmak için kendilerini koğuşa attılar. İsmet, "amma da güzel bir banyo yaptık ha" dedi. Herkes su bidonlarının başına üşüştü. Hasta ve ihtiyarlar ranzalara uzatılıp masaj yapıldı. Yaralarına merhem sürülerek tedavi edildi. Ranzalarda sohbet kulisi kuruldu. Sohbetlerin genel konusunu idarenin bu son saldırısı oluşturuyordu.

Her yerin kendine göre avantaj ve dezavantajları vardır. 33. koğuşun dezavantajları çatı katı olmasından dolayı susuzluk, tuvaletlerin koğuşun orta yerinde olması ve sonradan yapıldığı için sürekli tıkanmasıydı. Avantajları ise çatı olmasından dolayı gözetlemelerinin olmamasıydı. Mazgal açıldığında koğuşun tümü görünmezdi. Pencerelerin çok yüksek olması vesilesiyle, pencerelerden kontrol etme olanağı yoktu. Koğuş büyük ve mevcut fazlaydı. PKK'lıların dışında bulunan diğer siyasi hareketlerin ciddi sorun yaratmamaları ve idareye bilgi veren kimsenin bulunmaması 33. koğuşun avantajlarından sayılabilirdi.

İdare hergün yeni bir program ve yöntemle tutsakların karşısına dikiliyordu. En son bir günlük yaşam programını dayattılar. Ve bunlara harfiyen uyulmasını istediler. Artık Diyarbakır zindanında, yaşamın her saniyesi ve salisesi bile işkence ile doldurulyordu. Biraz düşünen bir insan bundaki amacı rahatlıkla görebilirdi. Tutsaklar kendilerini ve geleceklerini düşünmemeliydiler. Öyle bir insan tipi ortaya çıkartılmalıydı ki, buna insan demek için binbir tanık gereksindi. Yani idarenin kazandığı ve onların istediği bir aşamaya gelmiş kişi aynaya

baktığında kendini tanıyamaz olmalıydı. Sadece fiziki olarak değil, düşünce olarak da bir hiç olmalıydı. Tutsakların değişmez bir yaşam programı vardı. Ve tüm olanaksızlıklara rağmen bunu uygulamak amaçlanıydı. Yalnız düşman öyle boş durmuyordu. Hanl hanl çalışıyordu. Diyarbakır 2.nolu zindanında gardiyanın 2 maddelik anayasası yürürlüğe girmişti. Bu maddeler şöyleydi: Madde 1: "Komutan her zaman haklıdır!" Madde 2: "Komutan haksız olduğu zaman birinci madde geçerlidir." Bu şu anlama gelirdi: Tutsak, idare ve T.C. için bir hiçtir. Kendisine her şey yapılabilir. Bundan da anlaşılacağı gibi, Diyarbakır 2 Nolu zindanında bulunan tutsaklara her türlü işkence yapılabilirdi. Tutsağın hiçbir hakkı, en doğal olan konuşma hakkı bile yoktu. O, sadece ne olursa olsun verilen emre harfiyen riayet etmek zorundaydı.

İdarenin tüm baskı, işkence ve dayatmalarına karşın tutsaklar, günlük yaşamlarına kesintisiz devam ediyorlardı. Bazen en sert dayakların ardından, bazen de en üzüntülü andan sonra ya birkaç türkü söylerlerdi, ya da tatlı sohbetler eşliğinde kahkahalar patlaurlardı. Bu da tutsağın değişmez yasasıydı. Her umutsuzluğa karşı bir umut, her acılı duruma sevinçli bir anı ekilirdi. Devrimci değerlerine yabancılaşmak istemeyen ve hala yüreğinde ülke ve halk ateşi yananlar kötü kötü düşünmeye çalışmazlardı. Ve böyle düşünenlere karşı da sürekli bir umut olmaya çabalarlardı. Şayet insan böylesi bir yerde içine kapanır ve sürekli bireysel olarak kendisini düşünürse, bu düşmanın işine yarardı. Çünkü zaten bunu her an pompalamak istiyordu düşman.

Direniş devam ettiği müddetçe gerek 33. koğuşun, gerek diğer teslim olan koğuşların çeşitli ihtiyaçları karşılanıyordu. Baskılarla beraber yaşamın her alanında kısıtlamalar görülmeye başlandı. Bunların başında havalandırma, kantin, yemek, su ve daha pek çok temel ihtiyaçlarda kısıtlama başladı. Mahkemelere geliş-gidiş, görüşe çıkma, avukat ziyareti, hastaneye gitme, kantine gidiş-geliş vb. Bunların tümü birer işkence yöntemi olarak kullanılmaya başlandı. Hele aramalar bir başka işkenceydi. Bu işkenceler talan ve tutsakların onurlarıyla oynamaya dönüştürülüyordu.

Gardiyan:

— 33. koğuş...

Sorumlu:

— Emret komutanım!

Gardiyan:

— Kantin için 10 kişi dışarı çıksın.

Gardiyanın komutu üzerine tüm koğuş kapının önüne yığılıp bekledi. Gardiyan yüksek sesle bağırarak, "ses kes lan, ses kes" dedi. Gardiyanın seçtiği 10 kişi kapıdan çıkarken tekmil verip, "bir, iki" deyip gittiler. Kantine gidenleri uzun boylularını öne alıp, kantinin önüne kadar komando marşının eşliğinde uygun adımlarla götürdüler. O anda kantinden çıkan yüzbaşı Esat bir yandan elindeki salatalığı yerken, diğer yandan, "evladım hangi koğuş bu?" diye gardiyana sorması üzerine gardiyan, "33. koğuş komutanım" cevabını verdi.

Yüzbaşı:

— Demek 33. ha, bunları nereye götürüyorsun böyle?

Gardiyan:

— Kantine komutanım!

Yüzbaşı:

— Hayır hayır, sen bunları koğuşa geri götür, ben geleceğim.

Tutsaklar, yüzbaşıyı her gördüklerinde başlarına bir felakatin geleceğini biliyorlardı. Bu kez de aynı şeylerin olacağı açıktı.

Gardiyan:

— Koğuş, geri dön, koşar adım marş marş!

Kantin için çıkarıldıktan sonra, koğuş, eğitimi biraz canlı yapmaya başlamıştı. Hastalar dahi ayağa kalkmıştı. Ne de olsa kantin gelecek düşüncesiyle birkaç süt kutusunu da cömertçe yanındakilere ikram etmişlerdi. Kapının açılmasıyla birlikte kantine giden tutsakların kan revan içinde geri getirildiklerini gördüler. Aslında bu tür işkence ve dayak olayları yaşamın artık bir parçası haline gelmişti. Koğuşta kalan tutsaklar, kantine giden arkadaşlarını bir kenara çekip yaralarına pansuman yaptılar.

Halo'nun vücudunda hemen hemen her hastalığa yer vardı. Mide, kalp vs. Ama Halo, tüm hastalıklarına rağmen, hiçbir zaman düşmana boyun eğmemişti. Her dayak olayından sonra arkadaşlarının kendisine

aldığı süt, lezzo, ve diğer yiyecekleri onlara dağıtırdı. Bunun yanında arkadaşlarına esprileriyle moral verirdi. Halo, dayak karşısında da hiçbir zaman ay uy etmezdi. Ve tüm koğuşun gözdesiydi. Gardiyan yine bir "dikkat" çekti. Herkes olduğu yerde esas duruşa geçti. Yüzbaşı Esat önde, Co arkasında, Co'nun arkasında da 10-15 gardiyan içeri girdiler.

Yüzbaşı:

— Sizlere şunu demeye geldim. Şunu iyi bilin ki bu cezaevinde bir tek insan benim kurallarımın dışına çıkamaz. Ben istersem adamı dışarı çıkartırırım, istersem de çürütürüm. Sizler de aklınızı başınıza alın. Sizlerden memnun değilim. Hakkınızda bazı şeyler duyuyorum. Umarım bundan sonra kendinize çeki düzen verirsiniz.

Bu sözlerden sonra yüzbaşı çekip gitti.

Hani bir söz vardır: "Bana arkadaşını söyle senin kim olduğunu söyleyeyim." Esat Oktay'ın en yakın dostu Co adındaki bir dişi köpekti. Amerikan isimlerinden Coni'nin kısaltılmışıydı. Ama bu talihsiz isim Türk milli çıkarlarına aykırı olarak bir köpeğe verilmişti. Esat, emperyalizme sadakatını haurlamak için onu yanından ayırmazdı. Hatta onu öz evladından daha çok severdi. Co'ya özel ihtimam gösterir, neslinin devam etmesi için, bol bol enik vermesini sağlamaya çalışırdı. Özel beslenme rejimine tabi tutardı. Co günün her saatinde Esat'ın yanındaydı tüm teftişlerde Esat onunla birlikte olurdu. Tutsaklara kendinden önce Co'ya tekmil verdirtirdi. Tutsaklar için Co, cezaevinin en büyük komutanıydı. Çünkü Co'nun sadık arkadaşı Esat, böyle olmasını istiyordu.

Koğuşta kalan gardiyanlar, tutsakların tümünü sıra dayağından geçirdiler. Bir özellik daha vardı tutsaklar arasında: En ufak bir değişiklikte bol bol yorum yapılırdı. Hani "haber kutsal yorum hürdür" derler ya, bu söz, 33. koğuş ve tüm Diyarbakır zindanı için geçerliydi. Tutsaklara bir kaşık yemek verilirse yorumun bini beş paraydı. Bir gün çok fazla dayak atılsa yine yorum makinaları devreye girer, "acaba niye böyle oldu?" derlerdi. Tutsaklar kendilerine sabahtan beri atılan dayaklara anlam biçmeye çalışırken, yeni yakalanmış bir grup tutsak koğuşa getirildi. O zaman tutsaklar, derin bir nefes aldılar. Ve dediler ki, "demek ki yediğimiz bunca dayağın sebebi hikmeti bu, yeni gelen tutsak arkadaşlarımızmış."

Gardiyan:

— Lan sorumlu yeni gelenlere biraz yemek, su verin. Yıkansınlar.

Sorumlu:

— Emredersiniz komutanım! Hoş geldiniz, geçmiş olsun.

Yeni gelen tutsaklar:

— Hoş bulduk, sağolun.

Yeni gelenlerin koğuşta bulunan tutsaklar arasında tanıdıkları vardı. Bunlar birbirlerine sarılıp öpüştükten sonra hemen bir köşeye çekildiler. İlk sorular, "dışarda ne var, ne yok, ne zaman yakalandınız?" oldu. Gelen tutsaklar temkinli ve çekingen cevaplar veriyorlardı.

Necmi:

— Arkadaş senin adın ne?

— Ali.

Necmi:

— Siz ne zaman buraya getirildiniz?

Ali:

— Bir aya yakın bir zamandır hücrelerdeydik. Bu sabah yüzbaşı komutanım gelip "sizi bir koğuşa vereceğim" dedi. Ve bizi buraya getirdi.

Necmi Amed'e baktı. "Dinle, bunlarda çok şey var" dercesine bir bakıştı bu.

Necmi:

— Nasıl, hücrelerde sizlere iyi davranıyorlar mıydı?

Ali:

— Tabi çok iyi davranıyorlardı.

— Yani sizlere hiç dayak atmıyorlar mıydı?

— Yok, niye atsınlar ki. Sen onların dediklerini yaptıktan sonra....

Necmi:

— Yahu arkadaşım, biz dediklerini harfi harfine yapıyoruz yine de dayaklardan kurtulamıyoruz.

Amed, Necmi'yi desteklercesine:

— Eğer gerçekten dediğin gibiyse, sen boşuna buraya geldin.

Ali:

— Benim için farketmez dedi.

O esnada sorumlu yeni gelenleri yemeğe çağırdı. Koğuşta bulunan süt, reçel ne varsa yeni gelenlerin önüne konuldu. Yeni gelenler, hem yemeklerini yiyor, hem de sorulan sorulara cevap veriyorlardı. Bunların içinde sessiz, etrafını anlamlı bakışlarla süzen iki kişi de bulunuyordu. Bu kuşkulu tavırları koğuştaki tutsakların dikkatini hemen çekmişti. Amed, Necmi'nin yanına sokularak fısıltı halinde:

— *Seninkilerde bir şeyler var*, dedi.

Necmi:

— Sen merak etme. Ben foyasını en kısa sürede ortaya çıkaracağım. Dikkat et sadece o değil, bak onun yanında yemek yiyen ufak tefek boyluyu görüyor musun? Ondan da kuşkulanıyorum. Gerçi onu tanıyanlar var burada.

Amed:

— *O bizim hemşerimizdir.* Yemekten sonra sen onunla konuş ben de diğeriyle...

Necmi:

— Bu işleri Eşref ve Mahmut yapsın.

Amed:

— Olur, onları Eşref ve Mahmut'a teslim ederim.

Yine 33. koğuş bir bekleme telaşına düştü. Koğuştan 3-4 kişilik *arkadaş grubu mahkemeye* gitmişti. Tutsaklar için mahkeme bir cehennem de olsa, herkes bu cehenneme gönüllü gitmeye dünden razıydı. Çünkü değişik bir insan yüzü görmek, esaret altında da olsa birkaç kez gökyüzüne bakmak bulunmaz bir nimetti. Hele bazı sevinçli haberler de getirmişse tutsak, dünyanın en şanslı ve bahtiyar insanıydı. Bu sevinçli haberlerin odak noktasını ve mihenk taşını ise mahkemelerde savunma yapan arkadaşlarının söylediklerinin aktarılmasıydı. Tutsaklar, *bunu günlerce bıkmadan, usanmadan hep anlatırlardı.* Hem de öyle bir anlatırlardı ki sanki orada konuşan ve savunma yapan kendileriymiş gibi. İşte tutsakları ayakta tutan ve bir anlamda onlara yenilmezlik aşılayan bu türden haberlerdi. Akşama doğru Ferhat, Amed, Adnan ve Alık mahkemeden geldiler. Önce ihtiyaçlarını giderip yatakhane kısmına geçtiler.

Eşref:

— Ne oldu mahkemede, gelişmeleri anlatın. 35'ten gelen var mıydı?

Adnan:

— Pek değişik bir şey yoktu. Her zamanki durumlar. Gidiş-gelişlerde bol bol dayaklarımızı yedik.

Ferhat, Amed'e dönerek,

— Parayı verdin mi? diye sordu.

Amed:

— Verdim abi. Ama yerine ulaşıp ulaşamayacağını bilemiyeceğim.

Ferhat:

— Niye, kime verdin?

Amed:

— Yanıma Faysal düşmüştü. Zorunlu olarak ona verdim. Gerçi verdiğimde Mazlum abi gördü. Ve ben de bilerek parayı Mazlum'a vermesini yüksek sesle söyledim.

Ferhat:

— Herhalde yerine ulaşır.

Necmi:

— Mahkemedeki gelişmeleri anlatın bize. Hepimiz saatlerdir sizlerin gelmesini bekliyorduk diye söze girdi.

Ferhat:

— Adnan sen anlat arkadaşlara. Benim bugün başımbiraz ağrıyor.

Ferhat, yatağa uzanırken Adnan, çevresinde toplanan tutsaklara konferans verircesine gelişmeleri anlatıyordu:

— Arkadaşlar, sizlere geliş-gidişlerdeki işkence dayak ve hakaretleri anlatmayacağım. Çünkü bunlar, her gün olan şeylerdir. Zaten sizlerin de benden isteyeceğiniz bunlar değildir. Diyarbakır grubu, eksiksiz olarak getirilmişti. Mahkemedeki en önemli gelişme, Hayri abinin konuşmasıydı. Parti Merkez Komitesi'nin bir kaç raporu okundu. Bunun üzerine Hayri abi, konuşma gereği duymuş olacak ki söz hakkı isteyip konuştu. Belgelerin merkeze ait olduğunu belirtti. Ve bundan sonra Mazlum'la birlikte PKK Ana Davası'nın tüm gruplarıyla mahkemeye getirilmelerini talep etti. Yargıç Emrullah KAYA da "niye tüm

gruplarla çıkmak istiyorsunuz? Sizler Diyarbakır grubunda yargılanıyorsunuz" dedi. Hayri abi, "PKK davaları birdir. Hatta bizlerin tüm gruplarla çıkma talebimiz vardı. Ama bunun imkansızlığını bildiğimizden bu konuda ısrarlı değiliz. Ana dava ise, periyodik olarak çıktıkları için getirme olanak dahilindedir. Bunun neden ve gerekçesi ise, bizlerin PKK MK üyesi olmamız sıfatıyla orada bulunmamızdır. Ayrıca Partimiz aleyhine ortaya çıkacak durumlara karşı bizim de açıklama ve savunmalarımız olacaktır. Örneğin, bir Elazığ grubunda Şahin DÖNMEZ gibi birisinin olması bizlerin de orada olmasını gerektirir. Çünkü aleyhteki konuşmalarına biz muhatap olacağız" cevabını verdi. Bunun üzerine mahkeme heyeti, kendi arasında kısa bir fısıldaşma yaptı ve Hayri abinin bu talebi kabul edildi. Bundan sonra Tüm Ana Dava'nın gruplarıyla Hayri abi ve Mazlum abiler de çıkacaktır. Birinci önemli haber budur. Bir de Akif YILMAZ'ın sorgulamasına devam edildi.

Mahmut:

— Niye Akif'in daha önce sorgulaması yapılmamış mıydı?

Adnan:

— Yo hayır. Sorgulama esnasında Akif'i getirmemişlerdi. Akif, bugün sorgulamasında Parti'yi savundu. Kısaca bölge sekreteri olduğunu ve bu dönemde gerçekleşen olaylardan haberdar olduğunu, ama kimlerin olayları gerçekleştirdiğini bilmediğini belirtti.

Eşref:

— 35'te durumlar nasıl?

Amed:

— Nasıl olsun? Hiç de iyi değil.

O esnada koğuşun tüm dikkatti Amed'in üzerinde toplandı.

Amed:

— Dönüşte Akif'le yan yana düştük. Bana 35'teki tüm gelişmeleri anlattı. Söylediğine göre; önder arkadaşlardan bir kısmının 4. kata alındığını, aralarında birer hücrenin boş bırakıldığını, haberleşmenin çok zor ve riskli olduğunu, hatta bir iki notun da yakalandığını belirtti. Komün yaşantısının çok dar anlamda devam ettiğini, bunun yanında bazı kişilerin devrimci kişiliklerinin erozyona uğradığını ve yan yana

bulunmalarına rağmen yardımlaşmaktan çekindiklerini söyledi. Sanırım bu durum, onun çok zoruna gitmiş olacak ki anlatırken öfkeliydi. Özellikle 2. katta komünün hiç olmadığını da belirtti. İşte bu türden olumsuzluklardan dolayı zaman zaman sizlerden para istendiğini, ama sizin para gönderdiğiniz bazı insanların bu parayı kendilerine alıp komünden ayrıldıklarını söyledi. İstenen paranın 4. kat için olduğunu söyledi "gönderdiğimiz para yerine ulaşmıyor bundan sonra para göndermeyin" dedi.

O esnada Ferhat, Amed'i çağırdı.

Ferhat:

— Senin konuşmalarını dinledim. Bak anlattıkların doğrudur. Buna bir şey diyemem. Ama her doğru da her yerde söylenmez. Bu öğrendiklerini daha dar bir arkadaş grubunu toplayıp anlatacaktın. Kitle önünde anlattıkların bir çok insanın kafasında soru işaretlerine neden olacaktır. Hatta bazı ard niyetli kişiler bunu bize karşı kullanacaktır. Komünün 35'te çok cılız olması veya bir katta olmaması kitleye anlatılamaz. İçinde bulunduğumuz şartları da göz önüne getirmek gerekir.

Amed, suçlu suçlu kafasını öne eğmişti:

— Haklısın haklısın. Bu da bana ders olsun. Sanırım bir daha olmaz. Bir kere boş bulundum.

Ferhat:

— Arkadaşları çağır da bu son durum üzerine biraz konuşalım.

Amed:

— Arkadaşlar, öz olarak sizlere gelişmelerin hepsini anlattım, dağılabilirsiniz.

Mahmud:

— Ne oldu?

Amed:

— Hiç sorma. Hele arkadaşları topla. Ferhat abi hepimizi çağırıyor.

Mahmut:

— Sıra bu kez bizde mi?

Amed:

— Sen arkadaşları topla da orada öğrenirsin.

Ferhat, çağırdığı arkadaşlarının geldiğini görünce:

— Kısaca sizlere şunları söylemek istiyorum. 35'e, buraya geldiğimizden beri birkaç kez para yardımında bulunduk. Sanırım bir çoğunuzun, hatta hepinizin haberi vardı. Ama bugün hem Amed'in hem de benim konuştuğum arkadaşlar, 35'in artık para, sigara vb. göndermemizi istediklerini söylediler. Artık 35 ihtiyaç duymadığından biz de kendilerine para ve sigara göndermeyeceğiz. Şu an koğuşumuzun içinde bulunduğu olumlu tavırda, yani komünün olması, eğitim çalışmalarının yapılması, birlik ve beraberliğimizin sürmesi yine 35'te bulunan önder arkadaşlarımızın tavırları bize güç ve moral veriyor, diyerek konuşmasını bitirdi.

★ ★
★

Halo, özel hastalar grubunun istihkakı olan lezzodan tüm koğuşa lezzo yaptı ve kendi elleriyle dağıttı. Keşe, oradan oraya mekik diplomasisi dokuyarak lezzoları mideye indirmeye çalışıyordu. İsmet ise etrafına bir grup tutsak almış Hayri abi ve Akif'in duruşmalardaki konuşmalarını ballandıra ballandıra büyük bir heyecanla anlatıyordu. Bir Partizan'cının yanlarına yaklaştığını gören Kolombo, konuşma konusunu değiştirerek:

— İşte herkes ortaya çıkmış ben devrimciyim diyor. Ama mahkemeler karşısında sus-pus kesilip boyunlarını bükerek, "Bizi bırakın, biz tövbekar olmuşuz. Bakın direnişlere bile katılmadık" diyorlar. Oysa bizim önderlerimiz hem zindanlarda direniyorlar, hem de mahkemelerde bas bas bağırıyorlar.

Partizancı:

— İyi güzel de bugün direniş yok ki. Herkes teslim olmuş.

Kolombo:

— Sen öyle zannet. Senin önderlerin burada Mehmetçik gibi eğitim yaparken, bizim önderlerimiz ancak Dimitrov'un yapabileceği savunmaları yapıyorlar. Bana değil, bilmiyorsan git arkadaşlarına sor. Türkiye'de Atatürk zamanından beri kendilerine devrimciyim diyenler

var. Ama bugüne kadar bizim mahkemelerde ve cezaevlerinde gösterdiğimiz tavrı gösteren olmamıştır.

Partizancı:

— Mahkemelerde sizinkilerin koyduğu tavıra bir diyeceğim yok.

Kolombo:

— Tabi diyemezsin.

— İsmet bırak da ben biraz konuşayım.

Kolombo:

— Ne diyeceksin? Söyle bakalım. Kılıf aramak yok. Her şeyi harbice söyle. Ben teoriden anlamam. Gerçi devrimci bir önder "en iyi devrimci teori ve pratiği birlikte seven kişidir" diyor. Gerçi ben sana teoriden anlamam dediysem de yanlış anlama beni, ben teori ve pratiği birlikte seven adamım. Bu sadece sizde değil, Türk solunun bir çoğunda var. Ya teoriyi tek başına alıyorlar, ya da pratiği.

Partizancı:

— Yahu İsmet Allah için dur. Sen bana teori yapma diyorsun, ama kendin teori yapıyorsun.

Kolombo:

— Sizler anlamıyorsunuz. Teoriyi pratikten ayırırsak, işte o zaman ayağımız havada kalır. Anladın mı şimdi? Çünkü biliyorum; senin bana anlatacakların sadece işin teori yanıdır. Pratikte ise, sıfır kere sıfırsınız.

Partizan'cı, kızarak çekip gitti. İsmet arkadaşlarına bakıp gülerek "Nasıl mat ettim onu?" dedi.

Arkadaşları:

— İsmet, senin yaptığın hiç iyi olmadı. Adama söz hakkı vermedin ki. Ne derse desin adamı dinlemek zorundaydın. Madem ki tartışıyorsun, tartışmayı da kuralına göre yapacaksın.

Kolombo,

— Zaten onun anlatacaklarını biliyordum. Ne diye konuşup kafamızı şişirecekti.

★ ★
★

Cezaevine özellikle Diyarbakır zindanına 13 kapıdan girilir de-

miştik. Bir de dışarıya açılmayan kapıları var zindanın. Bunlardan bir tanesi , hatta birkaç tanesi ise, görüş yerine giden kapılardır. Maltayı boydan boya arşınlayıp idarenin olduğu bölüme gelince, sol kol üzerinde bir kapı bulunur. Bu kapının üzerinde büyükçe bir yazı durur. "TÜRKÇE KONUŞ, ÇOK KONUŞ" yazılıdır. Soldan girince sağ yanında mahzen gibi birkaç görüş kabini vardır. Bazen orada görüşürsün ziyaretçilerle. Veya ilerlersin on-oniki kabin daha bulunur, en sondaki tektir. Herhalde avukat görüş yeridir. Ama şimdiye kadar kimsenin orada avukatı ile görüştüğü görülmemiştir. Avukatlar da ziyaretçi kabinlerinde görüşür. Hiçbir ayrıcalıklı durumları yoktur. Avukatların üstleri aranır; hakaretlere uğrarlar. Gardiyanlar cehennem zebanileri gibi başlarında beklerler. Görüş bitince bir gardiyan tarafından enselerinden tutulup dışarı sürüklenirler. Görüş kabininde önce camlar vardır, onca telörgülere rağmen. Ama tutsaklar daha cunta gelmeden camları kırdıklarından görüş kabinleri camsız kalmıştı. Kabinler karanlıktı. Gelen görüşmecini ancak sesinden tanırdın.

Bir görüş günü daha yaşanıyordu niceleri gibi, elindeki isim listesini mazgal deliğinden uzatarak "sorumlu, burada, ismi yazılı olanlar hazırlansın" dedi gardiyan. Sorumlu, bir solukta listeyi okuyarak:

— Çabuk arkadaşlar, hazırlanın, ziyarete gideceksiniz.

Birinci postada bulunan Amed, Giresor, Ferhat ve birkaç tutsak arkadaşlarıyla birlikte kapıdan dışarı çıktılar. Maltaya vardıklarında gardiyanın "dur" komutuyla durdular.

— İkişerli olun. Rahat, hazır ol, uygun adım marş, ayaklar kalksın lan ayaklar. Eskişehir Marşı'na başla!

Tutsaklar:

— Eskişehir, Eskişehir...

Gardiyan:

— Marş kes, dönüşte hesaplaşırım sizinle ibneler.

Tutsaklar, ziyaret yerine vardıklarında, her kabinin içinde ve ziyaretçilerin bulunduğu tarafta birer asker vardı. Tutsak, kendi kabin numarasının olduğu yere vardığında askere künyesini okurdu. Gardiyanın vereceği emirleri beklerdi. Genellikle gardiyan, "bana bak, senin söyleyeceğin şey, şu olacak: Nasılsın, iyi misin, şeklinde sorulan

her soruya çok iyiyim, yerim çok güzel, sağlığım yerindedir, benim için merak etmeyin, ihtiyacım yok. Bu beş cümleyi geçtin mi yandın. Bunun dışında yok mercimekler iyi mi, yok koyun kuzu nasıl, yok efendim halamlar teyzemler nasıl soruları olmayacak. Anlaşıldı mı?" diyordu. Tutsak, "emredersiniz komutanım" demek zorundaydı.

33. koğuştan Amed, söylenenleri harfiyen yapıp. Bu alışılmış kuralları yerine getirdikten sonra gardiyanın "geriye dön" komutuyla geri dönüp esas duruşta beklemeye başladı. Ziyaretçilerin kabinlere girmesiyle beraber, gardiyanın tekrar "geriye dön" komutuyla geriye döndü. Gelen ziyaretçisi kim olursa olsun, gardiyanın söylemiş olduklarını sıralamak zorundaydı. Amed, karşısında her zaman gelen annesinin yerine kardeşini ve eşini buldu. Amed'in küçük kardeşi Rizgar, genç bir delikanlıydı. Ve aynı hafta içinde evlenmişti. Abisinden habersiz evlenmenin yarattığı kırgınlığı gidermek ve gönlünü almak için çeyizlerinden hediyeler getirmişti. Bu, gardiyanın belirlediğinin çok çok ötesine taşan bir durumdu. Amed, kardeşini, 6 aydır ziyaretine gelmeyen eşini görünce, zorunlu olarak gardiyanın belirlemesinin dışına taşarak konuşmaya başladı.

Rizgar:

— Nasılsın abi?

Amed:

— İyiyim sen nasılsın?

Rizgar da zamanın ve durumların bilincindeydi. Onun için hemen konuya girdi:

— Abi, ben aslında sana söylemek isterdim, ama fırsat bulamadığımdan söyleyemedim. Evlendim.

Amed, bunu duyunca sevindi. Ve sevincini dışa vurmak, kardeşine mutluluklar dilemek istedi. Ancak gardiyanın söyledikleri ve ardından yiyeceği dayaklar gözünün önüne gelince, bir an durakladı. Rizgar abisinin karşısında durmuş, cevabını bekliyordu. Amed'in eşi ise çaresiz ve üzgün abi ile kardeşin bu trajedisini izliyordu. Amed, düşündü, bir anda kararını verdi. Vermek zorundaydı. Ve ne olursa olsun konuşacağım kararını verdi.

— Çok sevindim mutluluklar dilerim, kimdir bu talihli gelinimiz? Tanıyor muyum? diye sordu.

Gardiyan, önce Amed'in ayağına var gücüyle bastı. Bunun anlamı: Emirlere karşı geliyorsun, çizmeyi aşıyorsun demekti. Ama Amed, artık dayak yiyeceğini kesin olarak bildiğinden istifini bozmadan devam etti:

— Rizgar?

— Evet abi, tanıyorsun teyzemizin kızıdır.

Amed bu habere daha çok sevindi. Eşine dönerek:

— Zozan, benim yerime Kezban'ı kutla ve mutluluklar dile.

Gardiyan, açıkça müdahale etti. Amed'in kolundan tutarak kabinden çıkardı. Rızgar ve Zozan ise konuşmalarına devam ettiler:

— Sana yirmi çift çorap, yirmi mendil, yirmi de el havlusu getirmişiz, yatırıyoruz. Arkadaşlarına verirsin.

Amed bunu duyunca, suçunun ne kadar ağır olduğunu anladı. Ve içinden hem de bu sefer eşyalar için ifadeler hazırlamaya başladı. Amed'i doğrudan idareye götürdüler. Çavuş kolundan sımsıkı tutarak idare bölümünde oturan iki asteğmenin bulunduğu yere doğru sürükledi. "Komutanım bu adam görüş yerinde verilen emirlerin hiçbirine uymadı. Ayrıca kendisine örgüt tarafından 20 çift çorap, 20 mendil 20 adet el havlusu yatırıldı" dedi. Asteğmen, hemen dışarıya telefon etti. Konuşmasını bitirmeden ahizeyi masanın üzerine bırakarak:

— Gel bakayım buraya. Adın ne senin? dedi.

— Amed.... Diyarbakır emret komutanım.

Asteğmen ahizeyi tekrar kaldırarak, "Amed'in görüşüne gelenleri hemen tutuklayın" dedi.

— Senin ziyaretine gelenler kimlerdi?

Amed:

— Eşimle kardeşimdir.

Asteğmen:

— Şimdi anlarız.

Asteğmen, çavuşa dönerek "Bunu bir yere alın. Ben getirin dediğim zaman getirirsiniz" dedi. Amed'i bayanlar koğuşunun karşısında bulunan boş bir odaya koyup kapıyı üzerine kilitlediler. Amed, bir saate yakın orada bekletildi. Aynı çavuş tarafından alınıp tekrar idareye götürüldü. Asteğmenler oturuyordu.

— Son olarak soruyorum: Gelenler senin neyindi?

Amed:

— Ziyaretime gelenlerin üzerinde kimlikleri vardır. İnanmıyorsanız kimliklerini kontrol edin. Başka türlü sizi nasıl inandırayım.

Asteğmen:

— Peki madem doğru söylüyorsun eşinin ismi nedir?

Amed, kendinden emin bir şekilde:

— Zozan komutanım, dedi.

Asteğmen:

— İbne senin foyan ortaya çıktı. Gülüzar, hiç duydun mu bu ismi?

Amed:

— Evet komutanım.

Asteğmen:

— Aferin ulan. Kimdir bu?

Amed:

— Benim bacımdır komutanım.

Asteğmen:

— Peki lan şimdiye kadar eşimdir diyordun. Şimdi de bacın mı oldu? .

Amed:

— İzin verirseniz komutanım izah edebilirim.

Asteğmen:

— Neyi izah edeceksin? Herşey ortada. Ama yine de söyle bakayım. Yalan yok.

Amed:

— Komutanım biz imam nikahı ile evliyiz.

Asteğmen:

— Oğlum, buna imam nikahı denmez. Bu devrim nikahıdır.

Amed:

— Hayır komutanım biz 8 yıldır evliyiz.

Asteğmen, Amed'i baştan aşağıya doğru bir süzdü:

— Ulan, yalan yok dedik. Sen bu yaşın ve başınla yalan atarsan

18 yıl önce de evlenmiş olabilirsin. Ulan yavşak, sen kimi kandırıyorsun? Yoksa çocukken mi evlendin?

Amed, kafasını çaresizce sallayıp:

— Valla ben doğru söylüyorum,

Asteğmen bu kez ayağa kalkarak Amed'in yakasından tuttu:

— Ulan bu yalanlarına beni inandıracağını mı sanıyorsun?

Amed'i duvara bir kaç kez vurduktan sonra çavuşa, "Bunu konuşturun. Her şeyi anlatacak" dedi. Amed'i koridora çıkardılar, 4-5 gardiyanla çavuş, "Şunu önce bir falaka düzenine aldıralım" dediler. Ve bir kısacık zamanda tüm işkence metodlarını Amed'in üzerinde denediler. Ama Amed aynı şeyleri tekrarladı.

Tekrar idare bölümüne getirildi. Amed, Yüzbaşı Esat ve sorgulamayı yöneten asteğmenler hazır bulunuyordu.

Yüzbaşı:

—Demek doğruyu söylemiyeceksin ha?

Amed:

— Valla komutanım doğruyu söylüyorum.

Yüzbaşı:

— Çavuş evladım, kapıyı aç.

Kapının yanında beklemekte olan Amed'in kardeşi Rizgar ve eşi Zozan içeri alındı. Rizgar'ın Amed kadar olmasa da dayak yediği belliydi. Zozan'ın onlardan korktuğu, ürktüğü her halinden belliydi. Duvarın dibinde durmuş üzgün üzgün bir Amed'e bir de soruşturmayı yönetenlere bakıyordu. Amed ise yediği dayaktan dolayı ayakta duracak halde değildi. Ama tüm bunlara rağmen kardeşine ve eşine bakıp gülümseyebiliyordu.

Yüzbaşı, Rızgar'a dönerek:

— Sen o kadar eşyayı nereden getirdin? Ve niçin abinin ihtiyacı kadar getirmedin? Sakın ha bana yalan söyleyeyim deme.

Rizgar:

— Bir hafta önce evlenmiştim. Bu eşyaları abime getireyim de arkadaşlarına dağıtsın dedim.

Yüzbaşı:

— Sen o kadar zengin ve hayırseversen, paranı bu hain teröristlere değil, fakir fukaraya ver.

Amed, Rizgar'ın verdiği cevaba karşılık konuşmak zorunda kaldı:

— Komutanım, izin verirseniz, kardeşimin niye bu kadar eşya getirdiğini izah edeyim.

Yüzbaşı:

— Söyle bakayım.

Amed:

— Bizde yeni evlenenler hediye dağıtırlar. Bu bir gelenektir. İşte kardeşim de yeni evlendiği için bu hediyeleri dağıtmayıp bana getirmiş: Koğuşta bulunan fakir ve ihtiyacı olanlara dağıtmam için.

O sırada bir başçavuş, elinde bir kağıtla içeri girdi. Yüzbaşıya:

— İstediğiniz bilgiler geldi komutanım.

Kağıdı yüzbaşının önüne koydu. Yüzbaşı getirilen kağıda kısa bir göz attıktan sonra Amed'e dönerek:

— Gülüzar neyindir? diye sordu.

Amed:

— Bacımdır komutanım.

Yüzbaşı:

— Peki bu Gülizar mıdır? diyerek eşini gösterdi:

Amed:

— Hayır komutanım.

Yüzbaşı:

— Peki bu kimdir? Veya bu senin neyindir?

Amed:

— Eşimdir.

Yüzbaşı:

— Adı ne?

Amed:

— Adı Zozan'dır komutanım.

Yüzbaşı:

— Senin söylediklerinin büyük çoğunluğunu doğru olarak kabul etsek bile, başkasının cüzdanıyla ziyarete gelmek suçtur. Şimdiye kadar evliyseniz niye evlilik mualemesi yaptırmadınız? Veya niye evlilik cüzdanınız yok? Bunu nasıl izah edeceksiniz?

Asteğmen araya girerek:

— Komutanım bu konuyu bayana soralım, dedi.

Zozan, duvar dibinde olup bitenleri izliyordu. Yüzbaşı, Zozan'ın masaya yanaşması için işaret etti. Aynı soruyu Zozan'a sordular.

Zozan:

— İmam nikahıyla evliyiz, dedi.

Yüzbaşı:

— Kaç yıldır evlisiniz?

Zozan:

— 8 yıldır.

Yüzbaşı:

— Peki sen kendi cüzdanınla niye ziyarete gelmiyorsun?

Zozan:

— Resmi evlilik işlemlerimiz olmadığı için görümcemin cüzdanıyla geldim.

Yüzbaşı, ayağa kalkarak, bir iki tur attıktan sonra:

— Bu sefer sizi affediyorum. Ama başka zaman sakın başkasının cüzdanıyla ziyarete geleyim deme. Çavuş evladım, bunları dışarıya al, gitsinler. Asker sen de o çorap, mendil ve havluları buraya getir.

Asker, verilen emri hemen yerine getirdi. Yüzbaşı, asteğmenler ve orada bulunan gardiyanlar, herkes kendine birer çorap, mendil alarak kalanları Amed'e verdiler.

Asteğmen:

— Sizdeki bu geleneği çok sevdim. Çavuş al bunu koğuşuna geri götür, dedi.

Amed, koğuşuna gelene kadar sadece 10 çift çorap, 6 mendil ve 7 havlu kalmıştı.

Koğuşta bulunan arkadaşları Amed'in bu gizli aile örgütü hikayesini aylarca konuştular. En çok da Keşe, Amed'e takılarak "Hücre sekreteriniz kimdi?" diyordu. Kalan eşyalar, yani talandan geri kalanlar koğuşta ihtiyacı olanlara dağıtıldı.

İsmet:

— Senin yediğin dayaklar bu eşyalara değer. Sen bu ziyarette söyle de baban da evlensin diye takılıyordu.

Bu, sadece binlerce ilginç olayların bir tanesiydi. Her tutsağın ba-

şından bu ve buna benzer olaylar geçerdi. Kimisi acıklı, kimisi güldürücüydü.

Doksan dokuzluk tespih 33. koğuşa her gün yeni yeni taneler ekleniyordu. Yeni gelenler kendilerini dostça ve candan bir ilişki ortamında bulunca, bazen hayret ediyorlardı. Ve buna seviniyorlardı. Bu insanların insanca sıcak yaklaşımı karşısında, en kötü düşünenlerin bile kalbindeki kötülük yerini sevgiye bırakıyordu. Korkusundan kötülük yapmaya söz verenler, bir ikilemin içinde bocalıyorlardı. Bu ikilemin nedeni: Daha önce idareye kötülük yapacaklarına dair söz verdikleri halde koğuşa geldikten sonra gördükleri insanca sıcak yaklaşımdı. Bir insanın insani değerlerine sırt çevirmesi, hemencecik oluveren bir olay değildir.

★ ★
★

Necmi:

— Ne yapun Eşref? Ufaklıktan bir şeyler öğrenebildin mi?

Eşref:

— Pek bir şey söylemiyor. Ama bazı şeyleri bildiği de kesin. Gelenlerin çoğunu kendisi yakalatmış. Polisteki bu tavrından dolayı, burada en kolay düşebilecek insandır. Diğerleriyle de konuştum. Ufaklık ile Ali, 37'de iken, aynı hücrede kalıyorlarmış. Ve bunlar, diğerlerine nazaran çok daha rahat bir durumdaymışlar. Çavuştan tutun da yüzbaşıya kadar hemen hepsi sık sık gelip bunlarla görüşüyorlarmış. Koğuştaki kuşkulu tavırlarını da göz önüne alırsan, bunların idareye söz verdikleri muhakkaktır.

Necmi:

— Dur hele Mahmut'u da çağıralım. Galiba sen haklısın.

Mahmut'u çağırdılar.

— Ali ile konuştun mu? diye sordular.

Mahmut:

— Ali ile konuştum. Hatta kendisine gel bizim grupda yemek yiyelim dedim. Adam cin gibi yahu. Bana ne dedi biliyor musunuz? Sizinki komün mü? Eğer komün ise ben gelmem. Ben de kendisine ko-

güşta komünün olmadığını, sadece birbirlerini tanıyanların birlikte kanün alıp karavanayı birlikte yediklerini söyledim. Ama buna pek inanmadı.

Mervan:

— Oturabilir miyim arkadaşlar?

— Tabi gel otur. Biz de son gelenleri konuşuyorduk.

Mervan:

— Bana kalırsa Ali ile Boyacı mıdır nedir, o ufaklığı güzel bir dövdükten sonra kapıya bırakmak gerekir, çünkü, ikisinin de ispiyonculuk yapıklarından eminim. Dün gece, Alık'la geç saatlere kadar uyanıktık. Bunların ikisi de bizi izliyorlardı. Ben o zaman kalkıp dövecektim. Alık, bana engel oldu.

Necmi:

— Haklısın da Ferhat abi bu işe ne diyecek? Kendi başımıza böyle iş yaparsak, kesin bizi aforoz eder.

Mahmut:

— Niye gidip konuşmuyoruz? Kendisi bu işe ne diyor, bir öğrenelim.

Mervan:

— İkiniz gidin. Necmi ile sizleri bekleriz.

Mahmut ile Eşref, Ferhat'ın olduğu yere gittiler.

Mahmut:

— Hayrola hoca dikişe mi başladın?

Ferhat:

— Neden olmasın Mahmut, ben bu gömleğimi çok seviyorum. Dünkü mahkemede gardiyanın biri yakamdan tutunca, yakayı paramparça etti. Biraz da Amed'in gözü vardı bu gömlekte. Benden istedi vermedim. Ayakta durmayın oturun.

Mahmut ve Eşref yatağa oturdular.

Mahmut:

— Ferhat abi, bir konuyu seninle konuşmak istiyorduk.

Ferhat:

— Nedir konuşacaklarınız? Söyleyin.

Mahmut:

— Konu şu abi, yeni gelenlerden Ali ve Boyacı'dan kuşkulanıyoruz.

Ferhat:

— Bu kuşkunuzun somut bir gerekçesi var mı?

Eşref:

— Evet abi var. Birisi askerde komandoymuş diye sık sık gardiyanlar tarafından eğitim adı altında dışarı çıkarılıyor. Diğeri ise, gardiyanların potinlerini boyama bahanesiyle günde birkaç kez dışarı gidiyor. Bunlar yeterli değil mi?

Ferhat:

— Peki hiç konuştunuz mu? Adamlar bu kadar dışarı gidip geliyor sordunuz mu hiç, niye çağırıldıklarını?

Eşref, yapmış olduğu araştırmayı uzun uzun anlatmaya başladı.

Ferhat:

— O halde ne düşünüyorsunuz?

Mahmut:

— Demin kendi aramızda konuşurken, Mervan ikisini dövelim diye öneri getirdi. Biz de seninle konuşmayı daha uygun gördük.

Ferhat:

— Sizce dövmek bir çözüm müdür?

Eşref:

— Neden olmasın? Hem bu dayak, koğuşa bir örnek de olacaktır.

Ferhat kızarak:

— Hayır kardeşim, bu şartlarda dayak çözüm değil. Kuşkunuzdan dolayı haklısınız. Her ikisiyle de konuşmuşum. Bunlar 37'de iken, idare tarafından kazanılıp bizim koğuşa gönderilmişler. Ama bizim onlara geldiklerinden beri gösterdiğimiz yakın ilgi idarenin bu haince tertibini boşa çıkartacaktır. Her ne kadar sık sık dışarı çıkartılıyorlarsa da bilgi vermediklerinden eminim. Hatta içine girdikleri durumdan dolayı ezikliklik duyuyorlar. Süreç içinde bunları komüne dahi alabiliriz. Çünkü onların böyle tek başlarına yaşamaları tekrar idarenin kucağına düşme tehlikesini de beraberinde getirecektir. Benim size önerim onlara karşı temkinli davranıp insani açıdan yaklaşmanızdır.

Eşref:

— Çok iyimser ve insancıl düşünüyorsunuz abi. Bir kere bunlar, idareye bilgi verecceklerine dair söz vermişler. Yani paçalarını kaptırmışlar, kurtulmaları biraz zor. Ben bunların kesinlikle komüne momüne alınmalarına taraftar değilim.

Ferhat:

— Hemen alalım demedim. Süreç içinde dedim. Eğer gerçekten adamları idarenin kucağına itmek istemiyorsak, bize ters gelse dahi bazı tavizler vermek zorundayız. Bazı kişileri, özellikle zayıf olanları korumalıyız. Mervan'a söyleyin sakın onları dövme gibi bir şeye kalkışmasın. Bu, aynı zamanda hepiniz için de geçerlidir.

Ferhat, bu konuyu da kapattıktan sonra daha arkadaşları kalkmadan bir başka konuya değindi.

— Bizim diğer işlerimiz nasıl gidiyor?

Mahmut:

— Hangi işler abi? diye sordu.

Ferhat:

— Hangi iş olacak şu bizim eğitim çalışmaları, komündeki aksamalar, koğuş içi yaşam, tüm bunlar nasıl gidiyor?

Arkadaşlarını epey bekleyen Necmi ve Mervan da onların olduğu yere geldiler. Ferhat onların geldiğini görünce, canı takılmak istedi.

— Gelin bakalım. Demek ki adamları dövecektiniz ha.

Necmi ve Mervan, hem tebessüm ettiler, hem de Ferhat'ı yanıtladılar:

— Niye olmasın? Bunu hak etmemişler mi yani? Tabii ki döveceğiz.

Ferhat:

— Hele sen Mervan, ben seni bilmez miyim? Sen kimseyi dövmezsin. Mahmut olsa haydi neyse derim.

Eşref:

— Mahmut'un ayağa sakat olmasaydı, belki olurdu.

Mahmut:

— İnsafın var mı senin? Ben her gün Keşe'yi ranza altına sokuyorum.

Keşe, kavgacı horozlar gibi etrafta dolanıyordu. Arkadaşlarının

ciddi bir konuyu konuştukları hissine kapıldığından onların yanlarına gidemiyordu. Oysa can atıyordu, yanlarında bulunmaya.

Eşref:

— Yavaş konuş, sesin Keşe'ye gidiyor.

Mahmut:

— Hani nerededir?

Ferhat:

— Deminki sesler yine sizin miydi?

Mahmut:

— Evet abi bizimdi. Amed'le ben kazandım.

Ferhat:

— A... gel, hele gel.

Ferhat, onu hiçbir zaman Keşe olarak çağırmazdı. Ona daima ismiyle hitap ederdi. Keşe ise, kendisine bu ismin takılmasına hiç kızmazdı. Bu Keşe'lik sıfatını içerde kazanmıştı. Çok sevdiği arkadaşı olan Cemal KILIÇ istihkam cezaevinde bu ismi takmıştı ona. Bir gün C. KILIÇ, koğuşta birisiyle bir konu üzerinde iddiaya giriyor. Ve bunu çözmek için de A....'nın tanıklığına başvuruyorlar. Cemal, iddiayı kaybederken, A...'nın şahitliğini kabul etmiyor. Nedeni de "bu adam Keşe'dir. Bunun söylediklerini kabul etmem" diyor. İşte o günden sonra A...'nın ismi Keşe olarak kalıyor. Keşe, Kürtçe papaz için kullanılır. Tüm Hıristiyan rahipler için Kürtçe'de Keşe denir.

Keşe gülerek yanlarına yaklaşıp:

— Mahmut sakın sizi kandırmasın? dedi.

Ferhat da gülerek:

— Gel hele otur, Mahmut, büsküvileri kendisinin kazandığını söylüyor. O belki bizi kandırıyor, hele bir de sen söyle.

Keşe:

— Mahmut kendi kendine moral veriyor. Siz onu boş verin. Ben onun suyunu çıkarırım.

Eşref:

— Keşe ben şahidim. Çamura yatmak yok. Anlaşmanız da öyleydi. Kim kimi ranzanın altına sokarsa bisküviler onun olacaktı.

Keşe:

— Kuranıma Mahmut beni oraya sokamaz lo. Dün gece, minik asteğmen, ranza altı dedi ya, ben ne yapum bilemedim. O kadar dayakla beni sokamadıklarına göre, topal Mahmut beni hiç sokamaz.

Mahmut:

— Yani şimdi sen inkar mı ediyorsun?

Keşe:

— Yok, benim inkar etiğim filan yok..? Ben gerçekleri söylüyorum.

Necmi:

— Mahmut bu sefer bunu ranza altına koy ve bağla. Ve bütün koğuşu çağır. O zaman inkar edemez.

Keşe, elini Necmi'nin çenesine değdirerek:

— O sahnesinde belli olur yeğenim. Nerde, aile örgütünün sekreteri, nerede?

Ferhat:

— O kimdir?

Keşe:

— Yaa sen daha bilmiyor musun? Amed'dir.

Ferhat:

— Sahi o nerede? Onu da çağırın, gelsin.

Bu esnada mazgalı açıp "iki kişi gelsin lan. Şu çayı alsın!" dedi, gardiyan.

Eşref:

— Abi ben çayı dağıtıp geleyim.

"Çayı içeri al" sesiyle tüm koğuş birden canlandı. Ve herkes çay hazırlığına başladı. Tutsakların bu şartlarda çok sınırlı zevkleri vardır.. Çay, sigara, şakalaşma ve çeşitli eğlenceler de olmasa yaşam bir ölüm demekti. Ama özellikle çay geldi miydi, büyük bir sevinç ve şenlik olurdu. Her nedense çay insana bir canlılık verirdi. Çünkü sohbetler koyulaşır, sigaralar yakılırdı. Ya güzel bir anı ya da bir arkadaşın hoşa giden tavrı anlatılırdı. Çay dağıtımından sonra Eşref'le Amed, değişmeyen sohbet köşesi Ferhat'ın yatağında oturmuş olan arkadaşlarının yanlarına geldiler.

Ferhat:

— Size sigara vereyim m:? diye sordu.

Mervan:

— Bizim sigaramızı da bitirdin, dedi.

Ferhat,

— Ben çok iyi bilirim. Sen ya satrançta galip geldiğinde ya da koğuşta kimsede sigara kalmadı mı dağıtırsın.

Mervan:

— Ha işte bu çok doğru.

Keşe, Amed'e takılarak:

— Bizim çoraplar eskidi, hele söyle sizin ailede başka evlenecek yok mu? diye sordu.

Amed,

— Kimse kalmadı, dedi.

Keşe:

— Hem olsa bile ben artık sahip çıkmam.

Ferhat:

— Nasıl Amed, kaburgaların nasıl? İyileştiler mi?

Amed:

— İyidir abi.

Mahmut:

— Yahu Amed, bu Keşe yenildiğini kabul etmiyor. Ne yapalım?

Ferhat:

— Bundan sonra A... ya, kimse Keşe demesin.

Necmi:

— Kendisi seviyor bu ismi.

Eşref:

— Geçenlerde senin ismini değiştirelim, yeterlidir, iki yıldır Keşe'sin seni bundan sonra Patrik yapalım dedim, ama kabul etmedi.

Keşe:

— Ben patrik matrik bilmem. Mehmet Ali Ağca'nın öldürmek istediği Papa mıydı neydi, herhalde en büyükleri odur. Eğer öyle dersen kabul ederim.

Mahmut:

— Keşe sen daha Papalık mertebesine ulaşmadın.

Keşe:

— Sen gene öyle san, yeğenim. Gel ben seni ranza altına sokayım da gör.

Ferhat:

— Neyse arkadaşlar, eğlendiğimiz, şakalaştığımız yeter. Biraz da diğer şeylerden konuşalım.

Ferhat, böyle deyince tüm arkadaşları büyük bir ciddiyetle onu dinleme durumuna geldiler.

Ferhat:

— Necmi sen bu yeni gelenleri uygun yerlere yerleştir. Birisini alt kata A...'nın bitişiğine, Boyacı'yı da uygun bir yer bulup yerleştir. Eşref, sen de şu çayı dağıtırken, yaşlılara ve dışımızdaki arkadaşlara biraz fazla ver.

Eşref:

— Zaten çay fazla kalıyor. İsteyenlere veriyoruz.

Ferhat:

— Pide işine kim bakıyor?

Mahmut:

— Şimdiye kadar sorumlu yardımcısı bakıyordu. Geçenlerde, bize bir çok insandan şikayet geldi. Bunlar eşit dağıtmıyorlar diye. Bunun üzerine Amed dağıtmaya başladı. Şu anda Amed yapıyor.

Ferhat, Amed'e dönerek:

— Bu konuda bir şikayet var mı? diye sordu.

Amed:

— Hayır abi, zaten pidenin de pek geldiği yok.

Ferhat:

— Sanıyorum ileride çayı da, pideyi de kesecekler. Çünkü bu, idarenin bugünkü politikasıyla çelişiyor. Eğitim çalışmalarımız sanırım iyi gidiyor. Sizlerin bu konuda değişik önerileriniz ve görüşleriniz varsa söyleyin.

Eşref:

— Kürt tarihi işlenirse iyi olmaz mı?

Ferhat:

— Arkadaşlar, zaman olursa bu ve benzeri konuları işleriz. Ama

sanırım şu anda bizim için önemli olan güncel durumdur. Öncelikle içinde bulunduğumuz şartları kavramak lazım.

Mahmut:

— Bence de Kürt tarihini veya felsefeyi işlersek çok daha iyi olacak. Çünkü eğitim çalışmalarına başladığımız günden beri hep bu içinde bulunduğumuz durumları işledik.

Ferhat:

— Bizim eğitim çalışmalarındaki asıl amaç şudur: Düşüncelerimizin koğuş duvarlarının içinde hapsolmaması, duvar ötesine ulaşabilmesi, ülkemizde gelişen olay ve gelişmeleri içimizde hissedip belirli yorumlar getirmektir. Çünkü insan düşüncesi dar bir alanda sınırlanırsa o düşünce gelişmez. Biz koğuşumuzu düşünürken bu perspektifi elden bırakmamalıyız. Yani perspektifimiz koğuş, cezaevi, duvarların ötesi, ülkemiz, giderekten bölge ve dünyaya açılmak olmalıdır. Hiçbir zaman düşüncelerimizin koğuş duvarlarının içinde kalmasıyla yetinmemeliyiz.

Hiçbir acı sürekli değildir. Hiçbir baskı ebedi değildir. Gerici zorun temsilcileri de bu zorlarını kullanırken, bunu belirli politika ve felsefeye göre kullanırlardı. İdare, bir bütünün parçasıydı. O da bütünün özelliklerini elbette gösterecekti. Bir bakarsınız çok yoğun bir baskı ve işkence uygulanır. Ardından biraz bu baskı ve işkencenin dozajını düşürürdü. Bu, çoğu tutsağın yabancı olmadığı bir tutumdu. Bu tutsakların tümü işkencelerden geçmişlerdi. Ve işkencede çok bilinen bir yöntem şuydu: Her sorgulamacı ayrı ayrı bir role girer. Biri en sadistçe işkenceyi gözünü kırpmadan yapar, diğeri gelir ana avrat söver bunu yapana. Tutsağın koruyucu meleği kesilir. Bu rolüyle onu çözmeye çalışır. Cezaevi de bir işkencehane olduğundan bu yöntem sıkça uygulanırdı. Bir elde cop, bir elde şeker, değil yaşamın en doğal ihtiyacı olan ekmek, su, hava, yatmak ve istirahat etmek gibi gereksinimleri dahi hiçbir zaman karşılamadılar. Sürekli bir açlık içindeydi tüm tutsaklar. İdare bunu bilinçli olarak uyguluyordu. İdare tutsakların doyurulma ihtiyaçlarını sürekli bir koz olarak kullanırdı. Yine bu şartlara uyma ve dirayetli davranma karşısında idare, tekrar onların bu ihtiyaçlarını canlı tutmak için harekete geçiyordu. Örneğin tutsakların en do-

ğal ihtiyaçları olan havalandırmayı, suyu, yemeği, sigara, çay vb. gereksinimleri birkaç gün üst üste karşılardı. Bir süre sonra bütün bunları bile bile kısmaya başlardı. Bundaki amaç; sürekli tedirgin etmek ve normal bir yaşantıyı asla kurumlaştırmamaktı.

Gardiyan demir kapıyı hızla açarak içeri girdi. Sorumlunun "dikkat" komutuyla herkes olduğu yerde esas duruşa geçti.

Gardiyan:

— Lan sorumlu, size daha önce verdiğim marşları ezberlediniz mi? diye sordu. Bir de size yeni iki tane kitap getirdim. O kitapları bundan sonra koğuşta biriniz okuyup diğerleriniz tekrarlayacaksınız.

Sorumlu:

— Emredersiniz komutanım! dedi.

Gardiyan:

— Haydi şimdi havalandırmaya hazırlanın ikazında bulundu.

Koğuş hemen hazırlandı. Kapıda beklemeye başladı. Kapının açılmasıyla birlikte ilk çıkan kişi, nizami bir şekilde topuk selamı verip yürüyordu. Merdivenlerden havalandırmaya kadar sağına soluna bakmadan inmek zorundaydı herkes. Eğitim düzeninde gardiyanın verecegi emirleri beklerdi. Gardiyan her zaman yaptığı gibi "rahat, hazır ol, uygun adım marş," dedi. Bir iki tur atıldıktan sonra gardiyan, koğuşa verilen 52 marşı sıra ile tutsaklara okumaya başladı. Birinci marştan itibaren koğuşu durdurarak en adice küfürler savurup "ulan ben söylet-mesini bilirim," dedi.

Birkaç defa süründürdükten sonra koğuşu kaldırtı. Tekrar "eğitime devam" dedi. Bir hafta önce verilen 52 marşın ezberlenmesi istenmişti. Ve bugün marşların havalandırmada eğitim sırasında söylenmesini istiyordu. Fakat 52 marşı ezberlemek kolay olmadığından hiç kimse ezberleyememişti. İşte bu yüzden gardiyan eğitimi beğenmeyerek koğuşu yerlerde süründürüyordu. Yüzbaşının havalandırmaya girmesiyle birlikte gardiyanın çektiği "dikkat" komutuyla koğuş olduğu yerde esas duruşa geçti.

Yüzbaşı:

— Eğitime devam edin evladım, devam edin, dedi.

Gardiyan:

— Uygun adım marş. Çanakkale Marşı'na başla komutunu verdi.

Tutsaklar daha marşa başlamadan yüzbaşı, "Marş kes. Tarihi Çevir Marşı'na geç" komutunu verdi.

Tutsakların hiçbiri bu marşı bilmediklerinden hiçbirinden ses çıkmadı.

Yüzbaşı:

— Sorumlu buraya gel.

Sorumlu:

— Emret komutanım!

Yüzbaşı:

— Evladım size bu marşlar verilmedi mi?

Sorumlu:

— Verildi komutanım.

Yüzbaşı:

— Peki niye bilmiyorsunuz?

Sorumlu:

— Toplam bize 52 marş verildi. Biz de sırayla ezberlemeye başladık.

Yüzbaşı:

— Olmaz öyle şey. Bu marşı hemen ezberleyin.

Sorumlu:

— Emredersiniz komutanım.

Yüzbaşı:

— Gardiyan, gardiyan!

Gardiyan:

— Emret komutanım!

Yüzbaşı:

— Yavrum şu koğuşun haline bak. Sen bunlara yemek vermiyor musun?

Gardiyan:

— Veriyorum komutanım.

Yüzbaşı:

— Sorumlu, yemeğiniz yeterli geliyor mu?

Sorumlu:

— Geliyor komutanım.

Yüzbaşı:

— Çayınız geliyor mu? Sigara kantininiz geliyor mu?

Sorumlu:

— Onlar da geliyor komutanım.

Yüzbaşı:

— Top oynamak ister misiniz?

Sorumlu:

— İsteriz komutanım.

Yüzbaşı:

— Hemen size bir top gönderiyorum, oynarsınız.

Yüzbaşı gittikden sonra gardiyan:

— Tarihi Çevir Marşı'na başla!

Kimseden ses çıkmayınca, gardiyan, "yat, sürün" komutunu verdi. Havalandırma kapısının açılmasıyla birlikte ellerinde cop, kalas 20'nin üzerinde gardiyan, çavuş ve onbaşı havalandırmaya girdi.

Sürünme halinde olan tutsaklar kurbanlık koçlar gibi yerlerde yatıyorlardı.Tutsaklar kadavradan et doğranır gibi lime lime edildiler. Havalandırmanın içi bir savaş alanından farksızdı. Bir tek farkı vardı normal savaştan: Saldırgan vurucu darbelerle saldırıyordu, karşı taraftakinin kendini korumaya bile hakkı yoktu. Tüm tutsaklar yarı baygın duruma gelene kadar bu dayak faslı devam etti. Gardiyanlar yorulunca bıraktılar. Tutsaklardan, "kalk" komutuyla birlikte kalkabilenler kalktı. 20'ye yakın tutsak ise yerde baygın yatıyordu.

Blok çavuşu:

— On kişi buraya gelsin. İçerden çabuk beş bidon su getirin! komutu verdi.

Tutsakların getirdiği suyu yerde yatan tuksakların üzerine döktüler. Tutsaklar yerde baygın yatan arkadaşlarını koğuşa taşıdılar. Gardiyan koğuş kapısını kapatmadan önce "içerde ne kadar sigara varsa dışarı verin. Eğitim yapmazsınız ha ibneler. Sorumlu, sigaraları kapıya bırakın" emrini verdi. Sorumlu sigaraları kapıdan gardiyana teslim ederken, gardiyan, "bak sorumlu birazdan arama yapacağım. Tek bir sigara bulursam s.... m seni" dedi. Sorumlu içerde sigaranın olmadı-

ğını söyledi. Dayaktan fenalaşan tutsakların, yataklarına uzatılıp yaralarına merhemler sürülerek masajlar yapılıyordu. Bu dayak olayından sonra gardiyan tekrar mazgal deliğini açıp sorumluyu çağırdı:

— Sorumlu!

— Emret komutanım!

Gardiyan:

— Lan oğlum tüm koğuşun içindeki yiyecekleri, kapkacakları, su bidonlarını dışarı çıkarın. Cezalısınız oğlum, cezalı! dedi.

Ertesi sabah gardiyan, "marş çalışmasına başla" komutunu verdi. Emirleri daha bitmemişti ki, "istirahat yok, yemek yok, akşama kadar marşa devam," dedi gardiyan. Üç gün boyunca ne yemek, ne su, ne de sigara verilmedi tutsaklara. Sabah 6'dan akşam 6'ya kadar yemekhane bölümünde ayakta bekletilip marş söyletildi.

.....

Tutsaklar bayram ediyorlardı. Bir yandan seviniyor, bir yandan da babire kantin taşıyorlardı. 33. koğuş cezaevi yaşantısında ne böyle bir kantin yazmış ne de böyle bir kantin görmüştü. Listelerine yazılı olan her şey gelmişti. Komüncü gruplara eşya ve yiyecekleri dağıtılırken blok çavuşuyla beraber 15'e yakın gardiyan içeri girdi.

Çavuş:

— Sorumlu, istediğim boyalar geldi mi?

Sorumlu:

— Hayır komutanım.

Çavuş:

— Niye lan?

Sorumlu:

— Paramız yok komutanım.

Çavuş:

— İbne madem paranız yok niye bu kadar kantin aldınız? Baksana tüm kantini buraya taşımışsınız!

Sorumlu, suskun başını önüne eğdi. Gardiyanlar koğuşun içine daldılar. Tutsakları rastgele dövmeye başladılar. Çavuş da birkaç zeytin yağı kutusunu yere döktü "Bu boya parasıdır", birkaç tane reçel kavanozu dökerek "bu da karton parasıdır," dedi.

Çavuş:

— Sorumlu, lan yavrum, haftaya ziyaretten gelecek paranın tümü boya ve kartona ayrılacak. Zaten bu para size Rusya'dan gelmiyor mu oğlum? Biraz da milletin yararına kullanın. Koğuş yemekhanede toplansın. Haydin çabuk, salanmayın.

Koğuş yemekhanede toplandıktan sonra, Çavuş:

— Herkes mahkeme gruplarına göre ayrılsın bakalım dedi.

Grupları tek tek sordu. Sonunda kızdı:

— Ulan ne biçim grup bu oğlum? Aşkın Yolu yok mu?

Çavuş, tutsakların anlamadığını görünce, daha açık sordu:

— Özgürlük Yolu'ndan kimse yok mu oğlum?

Özgürlük Yolu'ndan bir tek kişi vardı. Bir hafta önce getirilmişti koğuşa. O şahıs ortaya çıkarak:

— Ben varım komutanım.

Çavuş:

— Oho artiste bak. Oğlum sen niye böyle yalnız kalmışsın burada?

Özgürlük Yolu'ndaki şahıs:

— Ben yeni geldim komutanım.

Çavuş:

— Senin suçun ne lan?

— Suçum yok komutanım.

Çavuş:

— Yok yahu? Suçu yokmuş, buraya tatile mi geldin yavrum.

Özgürlükçü:

— Doğruyu söylüyorum komutanım. Ben kendim geldim teslim oldum. Ta Almanya'ya kadar gitmiştim. Hakkımda bir gıyabi tutuklama kararı olduğunu duyduğumda, gelip teslim oldum.

Çavuş:

— Artiste bak. Suçu olmayan adam, yurt dışına kaçar mı?

Özgürlükçü:

— Komutanım doğruyu söylüyorum. Siz de göreceksiniz ben 6 ay sonra çıkacağım.

Çavuş:

— Peki bundan sonra koğuş sorumlususun.

Özgürlükçü:

— Komutanım, beni mazur görün ben yapamam bu görevi.

Çavuş:

— S..... im lan mahzuru, muhzuru da, yapacaksın dedim mi yapacaksın. Yapamam mazereti yok.

Özgürlükçü, gerçekten zor durumdaydı. Kararını bir anda vermek zorundaydı. Her şeyi göze alarak tekrar, "yapamam komutanım" dedi.

Çavuş:

— Niye yapamıyorsun? Apocular'dan mı korkuyorsun? Sorumlu bana bir ip getir.

İçerde çamaşır asılan ipi sorumlu çavuşa uzattı. Çavuş, ipi Özgürlükçü'nün boynuna geçirerek, bir ucundan tuttu:

— İsmet neredesin İsmet.

Kolombo:

— Buradayım komutanım.

Çavuş:

— Gel bakayım buraya.

İpin öteki ucunu da İsmet'in eline vererek:

— Bak İsmet, bu adam kurallara karşı geliyor. Benim verdiğim emirleri yerine getirmiyor. Kurallara karşı gelmenin cezası biliyorsun idamdır. İdam da hemen infazı gerektiriyor. Şimdi seninle bunun idamını infaz edeceğiz, ipi çek.

İsmet'in elindeki ip yere düştü:

— Ben yapamam. Sen kendin yaparsın.

Çavuş:

— Demin de söyledim, yapamam yok.

İsmet dayak yiyeceğini bildiği halde:

— Ben yapmıyorum dedi.

Tüm gardiyanlar ve koğuş bu manzarayı seyrediyordu. Çavuş ipi yerden kaldırarak, "al bunu çek" dedi İsmet'e.

İsmet, bir an düşündü. İpi tekrar yere atarak:

— Benim okumam yazmam yok, ben yapamam.

İsmet'in bu sözüne karşılık tüm koğuş dayanamayıp gülmeye baş-

ladı. Çavuş İsmet'e istediğini yapturamayacağını anlayınca ve koğuşa karşı gülünç duruma düşünce gruplara yöneldi.

Çavuş:

— Bana boş bir karavana getirin dedi.

Getirilen karavanayı tutsaklardan birinin kafasına geçirerek yürüyüş yapmasını istedi. Yere döktükleri reçel ve zeytinyağından dolayı yer kayganlaşmıştı. Tutsak yerlere düşüyor, duvarlara çarpıyor ve sendeliyordu. Çavuş ve gardiyanlar bu duruma kahkahalarla gülüyorlardı. Epey eğlendikten sonra,

— *Cepheniz duvar koşar adım marş marş*, komutunu verdi.

Tutsaklar koğuşun sonundaki duvarın dibinde durdular.

Çavuş:

— Dans yapmasını bilen iki kişi gelsin.

Alık, anlamadığından gidip tekmil verdi:

— Aaaaalık... Adıyaman, emret komutanım.

Çavuş:

— Bir kişi daha gelsin.

Amed ile Halo en sonda duruyorlardı. Amed Halo'nun bu duruma bulaşmasını istemediğinden kendisi koşarak:

— Amed... Diyarbakır, emret komutanım.

Çavuş:

— Demek ki bu koğuşta dans etmesini bilenler sadece sizsiniz. Dansa başlayın.

Alık:

— Ben bilmiyorum komutanım dedi.

Çavuş:

— Niye geldin öyleyse ibne?

Alık:

— Sizin bir şey istediğinizi sandığımdan geldim.

— Basittir oğlum, gel koluma gir sana öğreteyim.

Çavuş bir şov yapmak isterken Alık'la birlikte yuvarlanıp düştüler. Orada bulunan gardiyanlar kahkahalarla gülmeye başladılar.

Çavuş:

— Ulan ben de size bu dansı yapturmasını bilirim, başlayın hemen.

Alık ile Amed:

— Dans yapmasını bilmiyoruz dediler.

Çavuş:

— O halde kayın. Duvar dibine gidin. Oradan koşarak kaymaya başlayın.

Amed, gösterilen yere koşarak kaymaya başlarken sırt üstü yere düştü.

Çavuş müthiş bir kahkaha attı:

— Oluyor, oluyor böyle giderse Nesrin Topkapı yanınızda halt eder. Dışarı çıkarsanız aç kalmazsınız. Gruplar yemekhanede toplansın. DDKD'liler var mı içinizde çıksın dedi. Koğuşa yeni getirilen dört öğretmen öne çıkıp:

— Emret komutanım dediler.

Çavuş:

—Ulan sizler Şakir Tutal'ı tanıyor musunuz?

DDKD'lilerden biri:

— Ben tanıyorum komutanım, dedi.

Çavuş:

— Sizin başkanınız o mudur?

DDKD'li:

— O DDKD'nin sekreteridir. Ben DDKD'li değilim. Sadece o iddiayla yakalanmışım.

Çavuş,

— S..... im iddiayı middiayı da sizin başkanımızdır o oğlum, niye kabul etmiyorsun. Burada Apocular dışında hiç kimse yaptıklarını kabul etmiyor. Sizin önderleriniz dahi mahkemelerde hiçbir şey yapmadık diyorlar. Apocu'ların çoğu mahkemelerde 'biz Kürdistan'ı kuracağız' diyorlar.

Çavuşla DDKD'li arasındaki konuşmayı ilgiyle dinleyen Kolombo İsmet ne zamandan beri baktığı çavuştan bakışlarını DDKD'liye çevirdi. Tekrar çavuşa baktı. Sonra başını öne eğerek düşündü. İstihkam cezaevini anımsadı. Bir an Şakir Tutal beliriverdi gözlerinin önünde. İstihkam cezaevinde Şakir Tutal'ın nişanlısına yazdığı mektup idarece okunmuş ve askerler arasında alay konusu yapılmıştı.

Kolombo İsmet o günlerde söylenenleri belli belirsiz hafızasında canlandırdı. "Benim tek düşüncem sensin, senden başka hiçbir şey düşünemez oldum. Benim tek kaygım senin sağlığındır. Samsunları içme, bundan sonra Marlboro iç. Daha iyi gelir sana" diyordu. O zaman olduğu gibi, bu gün de yüzünde tatlı bir tebessüm oluştu. Gülerek yüzünü diğer tarafa çevirdi.

Dışarıdan "sayım" diye bağıran gardiyanın sesiyle içerdeki gardiyan ve çavuş koğuşu terkettiler.

Savaş alanından beter olan koğuşun içi, tutsaklar tarafından temizlenmeye başlandı. İçmek için su bulamazlarken, bir bardak suyla traş olurlarken, sularını canları gide gide koğuşun içini temizlemeye kullanıyorlardı. Kısa bir sürede koğuşu oturabilecek hale getirdiler. Komüncü, kalan eşya artıklarını arkadaşlarına dağıtmaya başladı. Keşe, Alık'a takılarak:

— Amed haydi neyse, ama Adıyaman'ın Gahta'smdan böyle cevherlerin çıkması bizim için büyük bir iftihardır. Ben biliyordum ki Gahta'da sadece domates ve tütün meşhurdur. Meğerse bilmediğimiz bir sürü marifeti varmış Gahta'nın.

Alık:

— Aslında seni getireceklerdi de, o zaman görecektin, bak nasıl oynatırdım seni?

Keşe:

— Yok kardeşim yok, sen ve Amed dururken bize sıra mı gelir?

.....

"Halk bir deniz, devrimciler ise, bu denizde bir balıktır" der Mao. Devrimci hareket yerin çok derinliklerinden fışkıran bir pınardır. Bu güçlü ve kuvvetli pınarı ne kadar kurutmaya çalışılırsa çalışsınlar, yine de sular muazzam bir güç biriktirerek yerin üstüne çıkacaktır. Devrimciler büyük bir doğurganlıkla çoğalıyorlardı. Vurmak, öldürmek ve içeri atmakla tükenmiyorlardı. İşte bir grup tutsak daha getirilmişti 33. koğuşa. Artık o, bir sofunun elindeki 99'luk tesbih olmaktan çoktan çıkmıştı. 33, canlı bir devdi. İnançla, iradeyle bezenmiş, temelini dostluk, harcı ve harcını sevgi oluşturuyordu. Mevcut

130'u aşmış 140'ları bulmuştu. Sanki dipsiz bir kuyuydu. 33. koğuş kimseye yüz çevirmiyordu. Kimseye yer yok demiyordu.

Mayalanmış karanlıklarda dört özge can yüreklerini sonuna kadar açmışlardı. İdarenin gösterdiği ve benim adamım dediği bir sürü kişi bile böyle bir dostluğun ateşiyle yanmış, kavrulmuştu. Bu 4 can her türlü zehiri panzehire dönüştürmenin ustaları olmuştu. Bu yeni gelen grubun içinde en büyük talihsizliği soyadının ÖCALAN olmasıyla her türlü zorluğa göğüs germek zorunda kalan ve bu diyeti ödemekten çekinmeyen Kamil adında biri de vardı. PKK'liler adına gelenlerden hariç 4 öğretmen, bir de sendikacı vardı. Öğretmenler DDKD adına, sendikacı da Ö.Y. adına gelmişti. Bu yeni gelenlerin toplamı 15'i buluyordu. Gardiyan, yeni getirdiği tutsaklar arasında ÖCALAN'ı göstererek, "Bu cezalıdır kimse onunla konuşmayacak, yemek verilmeyecek. Anlaşıldı mı oğlum?" dedi. Sorumlu, "emredersiniz komutanım" cevabını verdi. Kapı kapanır kapanmaz, gözler yediği dayaklardan ayakta duracak hali olmayan Kamil'e çevrildi. Koğuşun eski tutsaklarından biri Kamil'e doğru koşarak:

— Dayı seni de mi getirdiler? dedi.

Dayısının boynuna sarıldı. Dayı yeğen bir müddet hiç konuşmadan öylece birbirlerine sarılı kaldılar. Çünkü tasayı ve kederi, en iyi, birbirlerine dokunarak, birbirlerine sarılarak giderebilirlerdi. Ne dayı yeğen, ne de hiçbir tutsak yasağı dinlemedi. Herkes en candan sevgi ve saygısıyla Dayı'yı selamladılar.

Necmi:

— Arkadaşlar, yeni gelen arkadaşlarımızı biraz rahat bırakalım. İhtiyaçları olanlar ihtiyaçlarını gidersin. Aç olanlara yemek hazırlayalım. Daha zamanımız çok. Bol bol sohbet ederiz, dedi.

Bunun üzerine yeni gelenler koğuşa yerleştirildi. Önce üzerlerindeki kirli elbiseleri çıkardılar. Komünden herkesin yeni iç çamaşır ve diğer ihtiyaçları giderildi.

Kamil:

— Üzerimizdeki elbiseler hep bitlidir. Onları bir kenara bırakın da sizlere bulaşmasın. Üç aya yakın bir zamandır su yüzü görmedik dedi.

Eşref:

— Bizim de sizden bir farkımız yok. Bit dersen bizde de var. Suya gelince, içmek için zor buluyoruz.

Kamil:

— Dostlarım bunlar hiç önemli değildir. Sizleri gördüğüme sevindim. Bu da bana yeterlidir.

Kamil'i koğuşun büyük çoğunluğu tanırdı. Tanımayanlar da onu gıyabında tanırdı. Kamil, orta yaşlı, dürüst bir adamdı ve yurtseverlik duyguları güçlüydü. Hareketlerinde tutarlı ve düşmana karşı kararlı olması onu koğuş nezninde daha saygın kılıyordu. Yakalandığı ilk andan koğuşa getirilinceye kadarki hikayesini tutsaklara anlattı. Tüm baskı ve işkenceye karşı onurlu kişiliğini korumuştu. Kamil, kendisine işkencede yapılanları "doğal" karşılıyordu. "Çünkü" diyordu, "ne de olsa ismi üzerinde, sorgulama ve işkencehane, ama bana cezaevinin 37. koğuşunda yapılanlar, kat be kat daha fazlaydı. Buna şoke oldum. Ve biraz daha sizlerin neler çektiğinizi gözlerimle gördüm. Çoğu kez keşke beni tekrar sorgulamaya, yani gözaltına götürseler diyordum. Çünkü orası buraya göre bir cennet. Ne de olsa günde birkaç kez sıran gelince, işkenceni görürsün. Geri kalan zamanını dinlenmekle geçirirsin. Ama burası öyle mi? Günün her saniyesi, en ağır işkencedir. Burada yaşamın kendisi işkenceye dönüştürülmüş durumda. Emin olun bunları yaşayınca, gözlerim yaşararak sizleri andım. Ve büyük bir saygı doğdu içimde sizlere karşı."

Mahmut:

— Abi, sen gelirken, gardiyanın, özel olarak bu adam cezalıdır demesinin anlamını düşündüm. Bu nereden kaynaklanıyor?

Kamil:

— Arkadaşlar, benim sizlerden saklayacak hiçbir şeyim yok. Orada kendilerine söylediğim şeyin aynısını sizin de bilmenizde yarar var.

Biraz tebessüm ederek ve derin bir iç çektikten sonra:

— Bu yaş ve başlan sonra benden ispiyonculuk yapmamı istediler. En çok canım buna sıkıldı. Ve ben, onların büyükbaş hayvanlarına dedim ki kişiliğim ve onurum gereği asla böyle bir şey yapmam.

Benimle değil, gidin zayıf kişiliklilerle uğraşın. Bu sabah bizi koğuşlara dağıtmadan önce yüzbaşı gelip benimle tekrar konuştu. Ben de daha evvel söylediğim şeyleri açık açık tekrarladım. İşte bana ceza vermelerinin nedeni budur.

DDKD'li öğretmenleri Necmi, Özgürlük Yolu'ndan olanı da Diyarbakır'lı olması vesilesiyle Amed tanıyordu. Kendileriyle ilgilenip koğuşun uygun yerlerine yerleştirdiler. Böylece, yeni gelenler de 33. koğuşun genel mevcuduna katılıp bu kervandaki yerlerini aldılar.

Dört bir yandan sarılmış da olsalar, her günleri işkence de olsa, onların yıkılmayan bir şeyleri vardı. Bir devrimci önderin şu sözü o günü çok iyi anlatırdı:

"Bizlerin her yanını düşman ele geçirmiş olabilir. Şayet yaşamın her alanı didik didik edilip, etrafımız sarılmışsa, yürekler kurtarılmış bölgeye çevrilmeli. Yürek bire on, ona yüz, cesaret pompalamalı. Buradan hareketle işe koyulmalı."

33'te bir sürü kurtarılmış, korkudan arındırılmış yürek vardı. Her biri, zamanı gelince düşman dayatınca patlamaya hazır yürekler bir arada olunca 33. koğuş da bir kurtarılmış bölgeydi. En zor zamanın bir sığınaydı. Orada tutsaklar kendilerini güvenli ve sevgi içinde görürlerdi. Bu iklim onların en büyük güç ve dayanağıydı. Ve her gün bu muhkem kalelerini daha çok güçlendirmek zorundaydılar. Bu onların TO BE OR NOT TO BE'siydi. Ferhat ve arkadaşlarının daha komünü oluşturdukları ilk günlerdeki tereddütleri gündeme acil olarak geliyordu. Koğuş sorumlu ve yardımcısını da sağlama bağlamaları gerekiyordu. Aslında bu görevi yapan Partizan'cı arkadaşların onursuzluklarından değildi tasaları. Bu arkadaşlar, tüm dayatma ve baskılara karşı idarenin istediği bilgi ve gelişmeleri idareye vermediler. Koğuşa yönelen ilk darbeye göğüs germesi ve buna dayanması gereken kişi koğuş sorumlusu ve yardımcısıydı. Bu anlamda koğuşun her yönüyle temsilciliği sıfatı vardı. Her olumluluk koğuşa büyük bir moral verirken, her olumsuzluk da o oranda koğuşa ve kitleye olumsuzluk getiriyordu. Bunun yanında bu mevkide bulunan kişinin hem fiziki hem de moralman güçlü olması ve sorumluluk bilinciyle hareket etmesi gerekiyordu. Mücadelenin adayları ve diyetlerini ödeme durumunda olanlar, bunu

da üstlenmeliydiler. Koğuş sorumlusu kişinin hasta olması da buna eklenince, değiştirilme zorunluluğu kendini dayattı. Çünkü ufukta zor günlerin habercisi olan kara bulutlar dolaşıyordu.

İdare de sorumluluk mevkisini çok önemli gördüğünden, sorumluluk yapacak olanların kendileri tarafından tayin olmasını zorunlu görüyordu. 33. koğuşun sorumlusunun kendilerine gereken bilgiyi vermemesinden rahatsızdılar. Ve onlar açısından da yeni bir sorumlu bulmak zorunluydu. Ferhat, idarenin bu politikasını bildiğinden arkadaşlarını topladı, bu soruna çözüm bulmak için çalışmaya koyuldular.

Ferhat:

— Arkadaşlar, hepinizin bildiği gibi koşullar gün be gün zorlaşıyor. Ve daha da zorlaşacağı bir gerçek. Gelecek zor günleri göğüsleyebilmek için bizlerin de bazı zorluklara katlanması gerekir.

Necmi:

— O zaman bizler de hazırlıklarımızı yapalım.

Ferhat:

— O kadar basit değil. Bu işler hemen olsun deyince olmuyor Necmi'ciğim. Açıkcası baştan beri beni rahatsız eden bir durum var. O da şudur: Koğuş sorumluluğunu güçlendirmek gerekir. Bu da ancak bizlerden birinin yüklenmesiyle olabilir. Bugüne kadar bu sorumluluğu yüklenen insanlar, ufak tefek hatalarıyla birlikte görevlerini yapmaya çalıştılar. Haklarını teslim etmek gerekir. Koğuşumuzun yapısı hepimizce bilinmektedir. Gücümüzü fazla abartmanın bir anlamı yok. Bazı zayıf arkadaşların olduğu gün gibi aşikardır. İdarenin bu son günlerde yeni sorumlu bulma arayışları da iyice bilinmektedir. Şayet idare bunun farkına varır ve onlardan birini seçerse o zaman durumumuz daha çok zorlaşacak.

Adnan:

— Peki abi, ne yapmamız gerekir? diye sordu.

Ferhat:

— İdare, demin söylediğim gibi tabii ki kendi denetimlerinde olan birini seçme yoluna gidecektir. Partizan'cı arkadaşlarla zaman kaybetmeden konuşalım. Şimdiye kadar yaptıkları görevden çekilmelerinin gerektiğini idareye bildirsinler. Bunun üzerine idare

yeni bir sorumlu seçmek için koğuşa gelecektir. Sorumluluk yapmak isteyenler var mı diye soracaklardır. Bizden iki kişi çıkıp onların istediği tarzda tekmil verip "biz yapmak istiyoruz" desinler. Onların dışındaki herkes ne pahasına olursa olsun idarenin teklif edeceği bu görevi kabul etmemelidirler. Şimdi söyleyin. Bu görevi üstlenmek isteyen var mı? Peşinen şunu söyleyeyim. Bu göreve talip olacak arkadaşın önünde zor bir sınav var.

Necmi:

— Ben kendimi bu göreve hazır görüyorum. Eğer arkadaşlardan yapmak isteyen varsa, ben yardımcı olmaya hazırım. Ama şu da bilinmeli, sorumluluğu da üstlenebilirim.

Adnan:

— Necmi ile birlikte bu görevi yapabileceğimize inanıyorum.

Ferhat:

— Bence her iki arkadaş da uygundur. Necmi sorumlu olsun, Adnan yardımcılığını yapsın.

Bu görevlendirmeye diğer tutsaklar da katıldı. Koğuş sorumluluğu konusu bu tasarlanan plan üzerine yürütülecekti.

Toplantıda bulunan tüm tutsaklar, Ferhat'ın talimatları doğrultusunda işe koyuldu. Adnan, Partizan'cılar, diğer arkadaşları da kitleyle ilgileniyor, olanları anlatıp kavrauyorlardı. Partizan'cıların görevi bırakmaları üzerine Ferhat'ın da öngördüğü gibi idare, koğuşa yeni bir sorumlu seçmek için bir asteğmen ve 15'e yakın gardiyanla içeri girdiler. Asteğmen, sorumluyu yanına çağırarak:

— Niye sorumluluğu bırakıyorsun? diye sordu.

Sorumlu:

— Hastayım, daha önce verem hastalığı geçirmiştim, son zamanlarda durumum iyi değil.

Asteğmen:

— Peki yerine geç bakayım. Koğuş beni iyi dinleyin. Hepiniz duydunuz. Sorumlunuz hasta olduğundan dolayı bu işi yapamayacağını söylüyor. Şimdi onun yerine içinizden yeni bir sorumlu seçeceğim.

Ön sırada bulunan bir KUK'cuyu yanına çağırdı:

— Hıdır... Diyarbakır, emret komutanım!

Asteğmen:

— Hangi davadan yargılanıyorsun?

Hıdır:

— KUK'tan komutanım.

Asteğmen:

— Sen geç yan tarafa.

Koğuşa yeni getirilen Özgürlük Yolu davasından yargılanan Şefik'i de çavuş kolundan tutup getirdi.

Çavuş:

— Komutanım bu yapabilir.

Asteğmen:

— Sen de geç yana bakalım.

Asteğmen seçtiği adaylara dönerek tekmil vermelerini istedi. Tutsakların verdiği tekmili beğenmeyince "daha canlı daha canlı," dedi.

En sonunda Şefik:

— Ben yapamam komutanım, dedi.

Asteğmen:

— Neyi yapamazsın ibne. Ben size daha sorumluluk teklif etmedim ki. Hem yapın desem yapmak zorundasınız.

Her iki tutsak da yapamayacaklarını belirttiler.

Asteğmen:

— Yoksa Apocular'dan mı korkuyorsunuz?

Tutsaklar:

— Hayır komutanım. Onlar da bizim gibi insanlardır. Korkmamız için bir neden yok ki korkalım.

Asteğmen:

— Geçin yerinize ibne oğlu ibneler. Lan oğlum sorumluluk yapmak isteyen var mı?

Necmi ve Adnan birer tekmil verip:

— Biz yapmak istiyoruz komutanım, dediler.

Adnan'ın verdiği tekmili beğenmeyen asteğmen:

— Sen geç yerine, başka, başka yapmak isteyenler gelsin.

Kimsenin çıkmadığını görünce, asteğmen ön sırada bulunan Fethi'yi yanına çağırdı:

— Gel buraya!

Fethi, asteğmenin istediği biçimde bir tekmil vermişti.

Asteğmen:

— Hah tamam işte. Bu sorumlu olacak.

Necmi'ye dönerek:

— Sen de yardımcısısın anlaşıldı mı?

Fethi:

— Ben sorumluluk yapamam komutanım.

Asteğmen:

— Yapacaksın ulan!

Fethi:

— Gerçekten yapamam komutanım. Necmi sorumlu olsun, ben de onun yardımcısı olayım.

Asteğmen, Necmi'ye dönerek:

— Yapar mısın?

Necmi:

— Yaparım komutanım!

Asteğmen:

— Tamam oğlum. Sizinle mi uğraşacağım. Bu sorumlunuz. Bu da yardımcınızdır. Tamam mı lan?

Koğuş hep birlikte "emredersiniz komutanım", dedi.

Tasarlanan plan tam olmasa da uygulanmıştı. Ancak, Ferhat, arkadaşlarına "Fethi'yi denetim altına alın. Dayak karşısında zaafı var," dedi. Böylece zayıf olan bir noktayı da tutsaklar güçlendirerek lehlerine çevirmişlerdi.

İnsanın dünyaya geç gelmesi, yani ana rahmindeki sürenin fazlalığından dolayı güçsüz ve zayıf olmasını da beraberinde getirmiştir. Ama insanın bu güçsüzlük ve zaafı beraberinde güçlü olmayı da getirmiştir. Doğaya karşı korunma ve neslin devam ettirilmesi duygusu, insanı, zayıf yanlarını güçlü kılmak zorunda bırakmıştır. Zaafların ortaya çıktıkları veya belirgin olduğu dönemler ise, zor anlardır. Zorluk, baskı ve tahakkümcü ortamlar adeta insan için bir mihenk taşıdır. Mükemmel insan yoktur. Ancak insanlar zayıf yönlerini denetim altına alarak en zor dönemeçlerden geçebilirler. Yeter ki iradenin gücü zayıf

noktalar üzerinde yoğunlaştırılsın. 33. koğuşta bulunan tutsaklar ideal miydi. Kuşkusuz ki hayır. Ancak genelin iyiliği, kötüleri en az seviyeye indirdiğinden, kötüler yok gibi görünürdü. Zayıf iradelilerin en hassas noktaları mideleriydi. Ortam ve oluşturulmak istenen insan tipi de buna uygundu. Oluşturulmak istenen insan tipinin felsefesi, "gemisini kurtaran kaptandır" idi. Ama kaptansız bir geminin kurtulduğu nerede görülmüştür? İnsanlık erdemi can boğazdan gelir, der. Peki beynin yerini mide alabilir mi? Veya midesiyle düşünen insanın birkaç adım yol aldığı görülmüş müdür? Tabii ki hayır.

33. koğuşun diğer bir zayıf noktası ise, komün dışı yaşamı sürdürenlerdi. Bunların bir kısmı, niyetlerini açıkca söylerdi. Bir kısmı ise bahaneler uydururdu. Özünde her iki eğilim de aynı kapıya çıkardı. Ama açıklık her zaman beğeni kazanırdı. Bunların ileride düşmanın kucağına düşmemeleri için komüncüler tarafından kendilerine tolerans tanınıyordu. Zaten Ferhat'ca tavır da bunu gerektiriyordu. PKK adına gelip de komün dışında bulunanların sayısı 10 civarındaydı. Bunlardan 4 kişilik bir grup yerel bağlar ve karşılıklı çıkar temelinde yan yana gelmişlerdi. Geri kalanlar da bireysel olarak yaşıyorlardı. Onların bu kötü özelliği gözetim altında tutulmalarını gerektiriyordu. Tutsaklar da bunu yapıyordu. Çünkü bu ortamda küçük bir gedik, büyük bir zararın doğmasına sebep olabilirdi.

Ancak komünün içinde bulunanlar, belirli bir disiplin çerçevesinde hareket etmek zorundaydılar. Ve bu disiplinin dozajı, kişinin içinde bulunduğu gruba ve kişinin durumuna bağlıydı. Baskılar tırmanınca buna hazırlıklı olmayan ve dayanamayan bir iki unsur çareyi komün dışına çıkmakta buldular. Komün içinde kalıp zaaf gösterenlere karşı devrimci yaptırımlara da gidiliyordu. Buna örnek Hespik'in durumudur. Ne yapmıştır Hespik? Koğuşta sigara yasağı olduğu zaman, yani idare tarafından tutsakların sigara içmeleri yasaklandığında, Hespik bu istemini bastıramayınca çay demini kurutup içerken arkadaşları tarafından görülmüştü. Kendisiyle önce konuşuldu. Yaptığının yanlış olduğu, bu tür zaafların dizginlenmemesi karşısında daha büyük zaaflar içine girileceği hatırlatılmış ve Hespik arkadaş yaptığının yanlış olduğunu kabul etmişti. Bu tavrını mahkum edilmesiyle

sorun kapatılmış ve kitleye bir örnek teşkil etmişti. Buna benzer hareketler olduğu zaman gerekli devrimci tavır ortaya konuluyordu.

İnsanları zaaf ve hatalardan caydırmanın en iyi yolu, doğru bir yöntemle eğitmekten geçerdi. Eğitim, insanın sosyal ve pratik yaşamının belirli ilkeler çerçevesinde düzene sokulmasını amaçlar. Ancak bu zindanda eğitim, iki değişik kutupta yapılıyordu. Birincisi, devrimci eğitimdi. En zor olanaklar içinde dahi bu, ihmal edilemezdi. 33. koğuşta Ferhat ve teorik olarak meseleleri bilen diğer arkadaşların yardımıyla bu gerçekleşiyordu. Esas önemi, bu zor koşullarda tutsakların bunu büyük bir özveri ve istekle yapmalarıydı.

Ferhat, yerinden kalkıp Amed ve Mahmud'un bir saatten beri yüksek sesle tartıştıkları yere gitti:

— Ne yapıyorsunuz?

Mahmut:

— Kendi aramızda sohbet ediyoruz.

Ferhat gülerek:

— Ben de kavga ettiğinizi sanmıştım. Ne var ki sessizce sohbet ediyormuşsunuz.

Mahmut açıklama gereği duyarak:

— Demin İkram, Milliyet gazetesinden bir haber okudu. Biz de o haber üzerine tartışıyoruz.

Ferhat:

— Nedir tartıştığınız konu? Söyleyin de birlikte tartışalım.

Mahmut:

— Aslında konu önemlidir. Ama çok uzun olur.

Ferhat:

— Sen bana konuyu bir söyle.

Mahmut:

— Konu Çetin Altan'ın ideoloji üzerindeki makalesidir.

Ferhat:

— Onu ben de okudum. Pek bir şey yok. Önemli ve güncel bir konu bulun, daha iyi olur.

Bu konuşmaları izleyen İkram da yanlarına gelerek:

— Aslında böyle bir şey yapılırsa çok iyi olur. Çünkü karşılıklı tartışmak, konuları kavramak için daha öğretici oluyor.

Ferhat:

— Sen diğer arkadaşları da çağır. Birlikte bir konu tespit edip tartışalım. Arkadaşların tümü gelip oturdular. Ferhat, İkram'a dönerek:

— Sen arkadaşlara konuyu anlat, dedi.

İkram:

— Arkadaşlar, biz diyoruz ki bir konu tespit edip üzerinde tartışalım. İşte bu nedenle sizi çağırıp düşüncelerinizi öğrenmek istedik ne diyorsunuz?

Hepsi buna katıldılar.

Alık:

— Benim de bir önerim var: Koğuşu ikiye bölelim. Her grubun da birer sorumlusu olsun. Öyle tartışalım.

Eşref:

— Öyle olmaz, Ferhat abinin olduğu grup çok güçlü olacak.

Mervan:

— O halde Ferhat abi hem tartışmayı yönetsin, hem de tartışmanın sonucunu bağlasın.

Herkes buna katıldı. "Bir de konuyu kendisi seçsin" dedi Mervan.

Ferhat:

— Konu seçimini bana bırakmayın, önce kendi aranızda tartışın. Bir konu üzerinde hemfikir olun, ondan sonra konuşuruz.

Eşref:

— O halde grupları belirleyelim. Bence birine Mahmut, diğerine de İkram baksın.

Gruplar belirlenip ayrıldılar. Tartışacakları konu üzerinde bir saat kadar tartıştılar. En sonunda Eşref'in getirdiği öneri kabul edildi. Buna göre: Kürdistan devriminin iç ve dış müttefikleri kimlerdir? Buna bağlı olarak da ülkemizdeki sınıfların mevzilenmesi nasıl olacaktır? Bu öneri, kabul olunmasına rağmen, katılmayanlar da vardı. Örneğin Alık, cezaevinin dününü, bugününü ve geleceğini tartışalım diyordu. İkram, ise mahkemelerde devrimci tavır ve savunmaların yaratacağı etkileri tartışalım diyordu. Ferhat'ın eğilimi bu son öneriden yanaydı. Çoğunluk da Eşref'in önerisinden yanaydı.

Ferhat:

— Tamam seçtiğimiz konular üzerinde tartışalım. Ama unuttuğumuz bir şey var.

Necmi:

— Unuttuğumuz şey nedir?

Ferhat:

— İçinde bulunduğumuz ortamda gözönüne almamız gereken asıl mesele şudur: Bu tartışma uzun sürebilir. Koğuşun geneli de buna katıldığına göre, idarenin bu konudaki yapacaklarını da gözden ırak tutmayalım.

Mahmut:

— Bu konuda idarenin en fazla yapacağı boş zamanımızı doldurmaya çalışmasıdır. Buna karşı da koğuşumuzun gözetlemelerinin olmaması avantajını kullanınız. Yani bir grup kapının karşısında onların görebileceği yerlerde dolaşırken, biz rahatlıkla tartışmalarımızı sürdürebiliriz. En ufak bir şeyde bize haber verirler.

Evet tutsakların yeni yöntemle tartışmaları hayli zevkli oluyordu. Ve tartışmaya katılım fazlaydı. Ancak bu tartışmaların en güzel yeri, bazen idarenin içeri girmesiyle kesiliyordu. Tutsaklar bu konuları günlerce tartıştılar. Bir hafta içinde bitmediğini gören Ferhat, konuları sonuçlandırıp tartışmayı noktaladı.

Teslim alınma olayında karşıdevrimci zorun odaklaşacağı alan; direnme odaklarıdır. Onun temel karakteri, en ufak bir direnmeye dahi tahammül etmeyişidir. 26 Mayıs'ta Esat Oktay, "karşımda tek bir sinek bile direnmiyor" dediği zaman bal gibi yalan atıyordu. Belki karşısında "fiili" bir direniş göremiyordu. Ama düşünce alanında direniş devam ediyordu. Fakat o, düşüncede, yürekte, inançta direnme olgusunu hissetmeyecek kadar bir robottu. O, hiçbir zaman bunu göremezdi. Hissedemezdi. O, son saldırıya geçtiğinde korkuyordu. Korkuyordu apoletleri sırtına yüzbaşı. Korkusunu içki kadehlerinin girdabında bırakmaya çalışıyordu. Bomboş koridorlardan geçerken arkasında onlarca gardiyan bulunuyordu. Korktuğu için bebeye saldırıyordu. 7 yaşındaki bebeğin gülüşünden, 70'lik ninenin gözlerinden korkuyordu. İyi, güzel olan her şeyden kaçıyordu. Kaçıkça, korkakça tutsakların en doğal haklarını gaspediyordu. Yüzbaşı insandan korkan bir insan ka-

portasıydı. Tutsakların koğuş kapısının önüne kadar ilerletmişti mevzisini. Bazı yerlerde hain truva atlarıyla içeriye de el atmıştı. Bazı tutsakları hücre kapılarına kadar sıkıştırmıştı.

Ve yeni bir hamle başlatıyordu. Yeni bir Viyana seferine, yeni bir akına giriyordu sanki idare.

Bu hamlede koğuştaki bulunan tutsakların tüm boş zamanlarını alacaktı düşman. İyi ama bunu nasıl yapacaktı? İçerideki gelişmeleri nasıl öğrenecekti? İdareyi asıl ürküten 33. Koğuş'ta kendisine bağlı ispiyoncuların olmamasıydı. Bu ise idarenin kolunu kanadını kırıyordu. Çünkü içeriye saldığı her truva atı bir zehir ise, 33. koğuşun sağlıklı politikası onu panzehire dönüştürüyordu. Daha önce idareye ispiyonculuk sözü verenler yani boyacısı, komandosu ve yalan dolan tatlı vaadler de kâr etmemişti. Yalnız bunlar bile Esat'ın çıldırması için yeterliydi. Ama bunu, yani koğuşlara ispiyoncu yerleştirdiği yerlerde Esat Oktay'ın eğitim politikasını daha iyi uygulayabiliyordu. Çünkü tutsakların boş zamanının olması onun için tehlikeliydi. Tutsakların boş zamanı olursa mutlaka devrimci yaratıcılıklarının işe koyulacağının bilincindeydi, onun akıl hocaları. İçerde eğitim yaptırma işi onun boşluğu değildi kesinlikle. Önce tutsaklara Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi ve Nutku verilir. Denir ki: "Bunların hepsini ezberleyeceksiniz". Bu nasıl olacak? Amaç, "eğitim, öğretim" değildi ki. Bunların asıl amaçları tutsakları sürekli meşgul etmekti, düşünme zamanlarını en küçük atomuna kadar yoketmek, kişiliksiz ve birer papağan derecesine indirgemekti. Beyin zarlarını çatlatıcasına saatlerce, aylarca ve hatta hatta yıllarca aynı şeyleri tekrarlatmak suretiyle tutsakları çıldırtma derecesine getirmekti, asıl amaç. Özcesi kişiyi düşüncelerinden, inançlarından, devrim, halk ve Parti değerlerinden tümden uzaklaştırmaktı. Ortaya çıkarılmak istenen tip, insandan başka her şeye benzeyecekti.

Bu eğitim şu şekillerde yapılıyordu: Birincisi, tutsaklar sabah saat 5'te kaldırılıyordu. Andımız, İstiklal Marşı, Gençliğe Hitabe okutuluyordu. 5 dakika ihtiyaç molası veriliyordu. Buna günlük traş da dahildi. Sonra sayım düzenine geçilirdi. Sayıma kadar tutsaklardan biri İnkılap Tarihi'ni yüksek sesle okur, diğerleri tekrarlardı. Sayımdan sonra ya havalandırmaya çıkarılır ya da içeride marş veya kitap oku-

maya geçilirdi. Genellikle tutsakların marş söylemekten sesleri kısılınca, bu kez kitap okutulurdu. Bu işleme öğlen yemeğinde yarım saat için ara verilirdi. Ardından tekrar akşama kadar bu eğitim devam ederdi. Tutsaklar, marş veya kitap okumayı sürdürürken, ayakta esas duruşta durmak zorundaydılar. Sigara içmek ve her türlü ihtiyaç gidermek kesinlikle yasaktı bu esnada. Ve görülenler en sert şekilde cezalandırılırdı.

Daha önce 33'üncü koğuşun avantaj ve dezavantajlarından söz etmiştik. İşte burada avantajlar devreye girerdi. Tutsaklar, bu avantajlarını şu şekilde kullanırlardı. 33'cü koğuşta hiçbir zaman idarenin hiçbir politikası tam uygulanmamışur. Bir grup "eğitim" yapar ve marş söylerken, yani kapı mazgalının ve gardiyanın görebileceği bir şekilde dururken diğerleri sırayla ihtiyaçlarını giderirlerdi. Ve bunlar devrimci çalışmalarını yapabilirlerdi. Yani hayatın her alanında devrim ve karşıdevrim çatışmaları devam ederdi. Kim şartları en iyi bir şekilde değerlendirir ve kendi lehine çevirirse o kazanırdı. Tutsaklar, hiçbir boşluğu değerlendirmemezlik etmezdiler. Bunlar sürekli kendi lehlerine çevirmeye çalışırlardı.

33'teki tutsaklar, böyle karınca gibi iğneyle kuyu kazarcasına çalışırlarken, bu tutsaklardan Eşref'in dikkatini DDKD'li bir öğretmen çekti. Bu adama, büyük bir heyecanla yanaşarak sordu:

— Ya hoca kusura bakma, ama dikkatimi çekti, sormadan edemiyeceğim. Sen bu kitabı hiç elinden bırakmıyorsun, ne yapıyorsun böyle?

— Arkadaş ben bir öğretmenim. Bu kitap, şu anda dışarıda liselerde zorunlu ders olarak okutuluyor. Çıktığımda bunu ek ders olarak vereceğim. Zaten okuyoruz. Arada boş zamanlarımda da biraz daha çalışarak ilerleteyim istiyorum. Tabi bunun yanında biliyorsun, geçenlerde yüzbaşının hoperlördeki konuşması vardı. Bizden bir kompozisyon yazmamızı istemişti. Bir de onun için çalışıyorum.

Eşref:

— Hoca sen aklı başında bir adama benziyorsun. Böyle şeylere hiç gerek var mı?

Yine DDKD davasından yakalanıp getirilen Cahit yanlarına geldi:

— Ne yapıyorsunuz arkadaşlar?

Eşref:

— Hocayla biraz sohbet ediyorduk. Hoca bu kitaba çalışıyor da, sanırım dışarıda bunu liselerde ek ders olarak vermeyi düşünüyor.

Cahit, şen ve neşeli bir adamdı. Yapı itibariyle DDKD'lilere pek benzemiyordu. O, günübirlik bir yaşam felsefesi tutturmuştu. Onun için Eşref'in söylediğine yine her zamanki gibi esprileriyle cevap verdi.

— Bizim hoca, yapar mı yapar valla. Oysa ben onun yerinde olsam, daha kârlı işlere yatırım yapardım.

Eşref:

— Mesela sen olsan ne yapardın? diye sordu.

— Benim gibi bir adamın gidip bu kitabı öğrencilere okutacağını sanmazsın herhalde. Bak ben ne yapardım. Buradan çıkar çıkmaz gider Çünküş halkına derdim ki; ey benim Çünküş halkım, ben, en zor şartlarda en hakiki Apocular'la senelerce cezaevinde kaldım. Ve bu cezaevinde yapılanları anlatır, belediye reisliği için yatırım yapardım. Bundan kârlı iş mi olur? Sizin sayenizde yıllardır hayalini kurduğum Çünküş belediye başkanlığı koltuğunu kapardım. Böyle sıradan öğretmenlik mi yapılır? Bunu yapacağıma gider mafya babalarının hesap defterini tutarım. Daha kârlıdır. İnsanın gözünü kâr etme hırsı bürüyünce yapamıyacağı bir şey yoktur. Allahıma bundan kârlı iş bulunmaz. Baksana (Özgürlük Yolu'ndaki tutsağı göstererek) adam merkez komitesi düzeyindedir. Taa Almanya'lara kadar gidiyor. Oradan upuş tupuş gelip teslim oluyor. Sırf dayak yememek için ziyaret günleri babasını ve annesini görmeye gitmiyor. O da bizim hoca gibi kafayı küçük hesaplara takmış. Yok "ben çıkıp İzmir'e giderim orada kendime ufak bir iş kurar, şirin bir ev alır, evlenip çoluk çocuğa karışırım" hayallerine kaptırmış kendini. Bak arkadaşım devrim evrim mi diyorum. Bunlar devrimin D harfinden korkar hale gelmişler. İnanın bana, bunu samimi söylüyorum. dışarıda sizleri tanıma olanağı bulamamıştım. Ama bu zindanda sizleri tanıdım. Bu da benim için yeterlidir. Ben şuna tüm kalbimle inanıyorum: Bu işi sizden başkası götüremez. Bizim hoca, burada İnkılap Tarihi'ni elinden düşürmezken, sizin arkadaşlarınız devrim tarihini hanl hanl çalışıyorlar. Bu koğuş, adeta Kürdistan'ın bir

mozayiğidir. Herkes burada vardır. Hepsini de tanıdım. Benim için bu kadar öğretici durum asla olamaz. Bırakın da hoca kitabına devam etsin.

Hoca, arkadaşı Cahit'in söylediklerine uzun bir müddet ses çıkarmadı. Ancak mahcup olmuş olacak ki:

— Cahit hoca sen bana hakaret ettiğinin farkında mısın? diye sordu.

— Yok müdür bey, gerçeğin ta kendisini dile getirdim. Hakaret bunun neresinde? Arkadaşım, alınmana gerek yok. Bak ben kendi niyetimi söyledim ve yine söylüyorum: Bu adamların sayesinde gidip Çünküş halkına reis olacağım. Gerçekler acı da olsa kabul ederim.

Sohbeti tatlıya bağlayıp dağıldılar. Cahit, bu kez Necmi'nin olduğu yere gitti. Necmi'yi çok sever ve sayardı...

Tutsakların gelir kaynakları ailelerinin boğazlarından kısarak getirdikleri paralardı. Çocuklarının çok kötü şartlarda olduğunu bilen, yüreği yanan ana babalar; bari çocuklarımız içeride iyi beslensinler, çabuk ölüp gitmesinler anlayışıyla borç harç edip her hafta çocuklarına para yatırırlardı. Babalar, anneler ve tutsakların tüm yakınları da aynı anlayışla çocuklarının ve yakınlarının her ihtiyacını karşılamaya çalışırlardı. Kimisi tarlasını satıyordu, kimisi de emekli maaşının hepsini getirip yatırıyordu. Evlat sevgisi bu. Babalar, anneler neler yapmazdı ki? Ama onlar dışarıda çocukları içerideydi. Dışarısı onları, içerisi çocuklarını yakıyordu. Artık birbirinden apayrı iki dünyada yaşıyorlardı. Sanki çocukları canlı canlı mezardaydı. Ölmeden mezara koymuşlardı. "Beterin beteri vardır" hesabı, çocuklarının yaşıyor olması onlar için bir teselliydi. Gece-gündüz hep rüyalarındaydılar ve hiçbir şey yapamamanın çaresizliğinden, onlarcasının, yüzlercesinin kalbi dayanamadı bu acılara. Göçüp gittiler ansızın. İçerdekilere bildirmediler. İçerdeki belki yaşıyor sanıyordu ölen anasını-babasını. Ne yapsın? Nereden öğreneceksin? Yan yana hücrede olanlar bile olup bitenden habersizdi. Üst üste karşı karşıya olmalarına rağmen koğuşta kimlerin sağ, kimlerin ölü olduğunu bile bilmezdiler. Artık her koğuş, her hücre bir ayrı dünyaydı. Ve bu dünyaların ortak noktası, işkencenin şaha kalkığı, gardiyanın kral kesildiği bir ortamın ve düzenin olmasıydı.

Tutsak yakınlarının getirdiği paraların yarısından fazlası boya işlerine gidiyordu. Tutsaklar, kendi paralarıyla yağlı boya, karton, fırça, tiner, neft, tutkal vs. tüm boyama eşyalarını almak zorunda bırakılıyordu. Tepelerine elleri coplu, kalaslı gardiyanlar dikerek duvarlara zorla resim ve çeşitli yazılar yazdırtılıyordu. Daha sonraları ise Atatürk posterleri ve Türk bayraklarının çizimine girişildi. Öyle ki koğuşların iç kısmı ve ara koridorlar bir karış boş yer kalmayacak şekilde doldurulduğu. Tüm duvarlar, tavanlar, tuvaletlere varana dek yazılıp çizildi. Gardiyan, 33. koğuşun mazgal deliğini açarak:

— Koğuş sorumlusu, çabuk buraya gel! dedi.

Koğuş sorumlusu koşarak kapıya gitti:

— Emret komutanım!

— Bak oğlum, tavana kadar hiç boş yer kalmayacak. Her taraf Türk bayrakları ile süslenmiş olacak. Şayet bir karış boş yer bulursam, s....m ona göre.

Sorumlu:

— Tavan çok yüksek, paramız yok, yapamayız komutanım.

— Ben anlamam lan? Yapılacak dedim mi yapılacak. O kadar. Boyayı ben kantin listenize yazacağım, gelecek.

Gardiyan emrini verdi çekti gitti. Necmi, Ferhat'ın olduğu yere varıp gardiyanın söylediklerini kısaca anlattı. Ferhat:

— Bu boya işi böyle gitmez. Şimdiye kadar 100.000 liraya yakın para ile boya aldık. Şimdi de istedikleri yerleri boyarsak, sanırım bir o kadar daha gidecek. Buna bir çare bulmamız lazım. Hele sen Amed'i çağır. Yanılmıyorsam, dışarıda boya işleriyle uğraşmış, o, bu tür şeyleri bilebilir.

Necmi gidip Amed'i çağırdı. Ferhat:

— Gel bakalım Amed usta. Bu işten ancak sen bizi sıyırırsın.

— Ne işi abi?

— Ne olacak, bu adamlar resmen bizi soyuyor. Gardiyan tuttumuş her yer boyanıp yazılacak diyor. Tavanın hepsi de bayrak olacakmış. Üstelik hepsinin de yağlı boya olmasını istiyor. Sence ne kadar tutar?

Amed, biraz düşündü:

— Koğuş da çok büyük mübarek, han gibi, neresi boyanacak, neresi boyanmayacak bilmiyorum ki.

Ferhat:

— Sen koğuşu boş ver de ne kadara patlar onu söyle.

— Ortalama 100 bin lira tutar.

Ferhat yerinden fırladı:

— Öyle şey mi olur? Biz bu parayı hayatta veremeyiz.

— İsterseniz bize daha ucuza getiririz.

— Söyle bakalım. Bizim de derdimiz ucuz olması.

— Bin, binbeşyüz liraya çıkar.

— Eee, söylesene formülü kardeşim. Yüzbin lira nerede binbeşyüz lira nerede.

— Formül şudur abi, yağlı boya yerine toz boya yapacağız. Yani badana olacak. Necmi gidip gardiyana şunu söylesin: Bize 3 kilo toz boya, 1-2 kilo alçı, biraz kireç, birkaç kilo da tuz aldırsın. Bir de iki badana fırçası getirirse hepsini yaparız.

— Tamam bu en iyisidir. Necmi, sen git gardiyana aynısını söyle. Bu malzemeleri bulup getirsin.. Amed de yanına birkaç arkadaş alsın yapsın. Yapamıyoruz diyemediğimiz için, yapacağız. Ama ucuz olsun.

Necmi mazgal deliğine vurarak gardiyanı çağırdı. Gardiyan:

— Ne istiyorsun lan? dedi.

— Komutanım bize üç kilo toz boya, kireç, biraz tuz, iki tane de fırça getirirseniz koğuşun hepsini istediğiniz şekilde en kısa zamanda boyarız.

— Tamam oğlum boya bana ait. Siz yeter ki yapın.

Böylece 33. koğuş boya yapma belasını da atlatmış oldu. Kireç, idarece sakıncalı olduğundan verilmemişti. Ancak diğer malzemeler geldi. Amed, yanına Eşref, Keşe ve birkaç arkadaşını alarak kolları sıvadı. Kısa sürede koğuşu boyama işini bitireceklerdi. Tavan çok zor ve yüksek olduğundan bir aya yakın bununla uğraşmak zorunda kaldılar. Ama yapılan boyanın içinde kireç olmadığından sadece toz boyayı suyun içine karıştırarak duvarlara vurduklarından en ufak bir rüzgar esince hepsi dökülüyordu. Bundan, tutsaklar da gardiyanlar da rahatsız oluyordu. Yağlı boyalarla duvarlara resim ve Atatürk posterleri

yapılıyordu. Koğuşta kendisini ressamlık sevdasına kaptıran Yasin adında bir tutsak vardı. Bir yapıp bir bozuyordu. Olan bizim boyalara oluyordu. Bu durumu fark eden Ferhat, Eşref'i yanına çağırarak:

— Eşref, dikkat ediyorum bu bizim Yasin, kendisini tümden ressamlığa kaptırmış. Sen bununla beraber kal. Yaptıklarını çizip çizip tekrar yapmasın. İlk seferinde nasıl olduysa öyle kalsın. Kimse ona iyi yaptı diye madalya vermez.

Eşref de resimlerden hoşlanmadığı için bu görevi severek üstlendi.

Gardiyan tiz sesiyle gene bağırıyordu:

"Sayım düzenine geç ulan, sayım düzenine!"

Elinde işleri olanlar işlerini bıraktı. Herkes sayım yerini aldı. Tutsaklar bir kervan gibi tek tek dizilerek koğuş kapısının önünden başlayıp, en dipte bir yay çizerek tekrar kapının olduğu yere vardılar. Sayımda herkesin yeri belliydi. Nöbetçi subaylar eşliğinde içeri giren onlarca gardiyanla beraber sayım işlemi yapılırdı.

Necmi:

— 33'üncü koğuş 142 mevcutla emir ve görüşlerinize hazırdır komutanım, dedi.

Minik asteğmen:

— Say lan! komutunu verdi.

Tutsaklar saymaya başladı: "1... 2... 59... 99... 142 sondur komutanım."

Minik asteğmen, koca gövdesinin üstündeki eğik başıyla çıkıp gitmeye yeltenirken Eşref tekmili patlattı:

— Eşref Anyık Urfa, emret komutanım.

Minik asteğmen:

— Ne var?

— Komutanım, benim ziyaretçilerim bana para yatırmışlardı. Ama alamadım.

Minik asteğmen ters ters Eşref'e baktıktan sonra:

— İyi biliyor musun sana para geldiğini?

— Evet komutanım ziyaretçilerim söylediler.

Asteğmen, gardiyana dönerek:

— Git bana para defterini getir, dedi.

Deftere baktıktan sonra:

— Oğlum sen yalan söylüyorsun. Yalan atmanın cezasını sen bilmiyorsan ben sana şimdi öğretirim dedikten sonra, gardiyana dönerek ekledi: "Bana bir kalas getirin".

Minik, minikliğinin aksine çok iri yarıydı. Bir çam yarmasını andırıyordu. Tutsaklar, onun siyasi polis olduğundan şüpheleniyorlardı. Cezaevindeki tüm işkenceleri bizzat kendisi yönetirdi. Bu iriliğinin zıddı olarak tutsaklar ona minik derlerdi. Minik asteğmen önce kolundan saatini çıkardı. Bunu her dayak atışında yapardı. Saatini sevdiğinden mi yoksa daha rahat işkence yapabilmesinden mi, kimse bunu tam olarak bilmiyordu. Kalas gelince, Eşref'i dövmeye başladı. Bu dayak asteğmen yoruluncaya kadar devam etti. Ardından hiçbirşey olmamışcasına,

— Şimdi söyle bakalım. Sana para gelmiş mi?

— Evet komutanım gelmişti.

— Pekala madem para geldiğinde hâlâ ısrar ediyorsun, o zaman bunu hücrede anlatırsın.

Eşref, üç gün boyunca hücrede tutuldu. Her gün dayak yedi. Üçüncü günden sonra onu koğuşa geri getirdiler. Arkadaşları merakla:

— Nerelerdeydin? Sana ne yapılar? diye sordular.

— Beni 37'ye götürüp bir hücreye kapattılar.

— Ne oldu?

— Ne olacak? Meğer param gelmemiş. En sonunda anlayabildik.

— Yani parayı minik asteğmen mi yedi diyorsun?

— Elbette ki o yedi. Çünkü her gün hücrede kendisi gelip bana işkence yapıyordu. Bana hep, "param gelmedi de, seni koğuşa götüreyim" diyordu. Ve en sonunda paramın gelmediğini kabul ettim beni geri getirdiler.

★ ★
★

Yaşam bir cendereydi. Bu cenderenin vidaları her gün biraz daha sıkıştırılıyordu. Tutsakların dayanma takatları kalmayınca, veya idare,

bıçağın kemiğe dayandığını hissedince, bu vidaları birazcık kendi haline bırakıyordu. Zaten öyle bir ortam oluşturmuştu ki hayatın kendisi işkence olmuştu. Böylesi bir ortamda Diyarbakır grubu mahkemeye çıkarılıyordu. T.C. mahkemelerinin yanında çavuşlar mahkemesi de görevlerine devam ediyordu. Hem bu mahkemeler, anında yargılamalarını yapıyorlardı...

Tutsaklar, cezaevine doğru yola koyuldular. Amed, 7'. koğuşta bulunan Tekin'e yanaştı. Onu çoktandır görmemişti. Merhabadan sonra Amed asıl konuya geldi.

— Tekin sizin durumunuz nasıl? Fazla işkence var mı?

— Bu da sorulacak soru mudur? Hergün dayaktan imanımızı gevretiyorlar.

— Sizin koğuşta ispiyoncu var mı?

— Oho, bir değil tam üç tane var. Peki sizin durumunuz nasıl?

— Bizde de işkenceler var. Yemek-içmek, hele su yönünden çok sıkıntımız var. Ama koğuşmuzda ispiyoncu yok.

Gardiyanlar etten duvar örmüşlerdi. İkide bir "kes ulan, kimdir o konuşanlar" diyorlardı. Gardiyanlar tekrar kendi alemlerine dönünce Amed konuşmasına devam etti;

— Sizde komün var mı Tekin?

— Yok babam, ne komünü. Korkudan iki insan yan yana bile gelemiyor. Nasıl komün kuracaklar?

Amed, Ferhat'ın talimatları doğrultusunda şunu söyledi.

— Dürüst insanlarla bir araya gelin, mutlaka bir komün kurun. Eğer siz, hâlâ kendinizi devrimci gözüyle görüyorsanız, her şeyi göze alıp bunu mutlaka yapın.

Diyarbakır grubunda yargılanan bir polis onların konuşmasının tümünü dinlemişti. Polis, polisliğini içerde de devam ettiriyordu. Tutsaklar ara koridora alındı. Kelepçeler söküldü, koğuşlara dağıtım işlemine geçildi. Sıra 33. koğuşa gelmişti. Gardiyan, "33 geç, 32, siz de onların arkasına geçin" dedi. Tutsaklar, yürüyüş kolunda marş eşliğinde koğuş kapısına kadar geldiler. "32, sen koğuşunu içeri al. Ben biraz bu ibnelerle şakalaşacağım. Ulan ibneler, yine ne halt ettiniz?" dedi gardiyan. Mahkemeye giden her tutsağa 20'şer kalas vurduktan sonra

"söyleyin ulan hanginiz arabada konuştunuz? İnleme yavşak daha ne olmuş ki? Ya söylersiniz, ya da ben söyletmesini bilirim. Konuşan kimse erkekçe çıksın" diye avaz avaz bağırdı. Kimsenin çıkmadığını görünce bu kez rastgele tutsakların her tarafına vurmaya başladı.

Adnan:

— Komutanım, hiçbirimiz konuşmadık.

— Yalancının anasını s.....m mi? Şimdi gidip o yavşağı getirirsem ne diyeceksiniz ha?

Tutsaklar hep birden "çağırın komutanım" dediler. Tutsakların artık dayak yiyebilecekleri durumları kalmamışı. Hepsi de yarı baygın, yerde yatıyordu. Sesleri yalnız kendi koğuşlarına değil en uzaktaki koğuşlara dahi gitmişti. İçerdeki arkadaşları, durumun vehametini anlamışlardı. Onlar da sessiz ve sakin bekliyorlardı. Bugünkü dayak ve işkencelere bakarak durumun ciddiliğini daha iyi anlayabiliyorlardı. Gardiyan, kapının mazgal deliğini açarak:

— Ulan sorumlu, birkaç kişi gelsin de bunları alsın.

Tutsaklar içeri alındıkdan sonra gardiyan, sorumluyu tekrar çağırdı:

— Bak oğlum, bunlar cezalıdır. Onları kazanın altına atacaksın yemek, su hiçbir şey yok. Başlarına da bir nöbetçi koyacaksın. Onun dışında birisini yanlarında görürsem hepinizi s... m. Ben mazgal deliğini açtım mı tekmil isterim, deyip gitti.

Tutsaklar, onca dayak yemelerine rağmen içeri girmekle beraber rahatladılar. Başlarına toplanıp durumlarını soran arkadaşlarına Ferhat, "önce biraz su ve sigara verin ondan sonra sizlere durumları anlatırız" dedi. Arkadaşlar söylenenleri hemen yaptılar. Ferhat, kısaca mahkemedeki durumu özetledi.

— Şimdi gidin sizi buralarda görmesinler. Daha sonra detaylı anlatırız.

Cezalıların bu durumu saat 24.00'e kadar sürdü. Bu saatte nöbetçi 33. koğuşun asıl gardiyanıydı. Kapı mazgalını açu:

— Lan cezalılar yemek yediniz mi?

Cezalılar hep birlikte:

— Hayır komutanım.

— Lan oğlum ben sizleri affediyorum, gidin yemeğinizi yiyin, yatın.

Oysa tutsaklar, yemeklerini yemiş, sigaralarını içmiş ve çeşitli ihtiyaçlarını gidermişlerdi. Uydukları tek kural sadece kazan altında oturmaktı. Koğuş gardiyanı onların yeterince ceza çektikleri kanaatine varınca kazan altından da kurtuldular.

Koğuş, henüz yatmamıştı. Bu kez yine arkadaşlarına mahkemelerin durumunu ve neden ceza aldıklarını sordular. Ferhat, mahkemedeki durumları, Hayri'nin duruşmadaki konuşmasını anlattı. Amed de ne için dayak yiyip ceza aldıklarını açıkladı. Ferhat, Amed'e bakarak:

— Neden ispiyonlandığımızı biliyor musun? diye sordu.

— Evet abi, arkamdaki polis bizi dinliyormuş. Ben hiç farkına varmadım. Namussuz herif, içerde de ispiyonculukla devletine hizmet ediyor.

Adnan:

— Senin konuşmalarını yalnız polis değil herkes dinliyordu.

Ferhat:

— Dinlesinler. Böylesi daha iyi oldu. Kötü bir şey söylemiyoruz ki birlik olun diyoruz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Bu zindanda; bu her yanı betondan, kapıları demirden, parmaklıkları 30'luk demirden oluşan gemide insanlar yaşıyordu. Gürül gürül dünyanın coşkusundan uzak ve mahrumdur. Bu gemi artık birkaç bin fersah yer altının derinliklerinde seyrediyordu. Hava delikleri tıkanmış, insanlar aç, susuz ve bakımsızdılar. Düşman tüm heybetiyle insafsızdı. Kana doymayan vampirlerin ortasında inançlarından başka silahları olmayan savaşçılardı tutsaklar. Bazen kalkan etikleri bazen silâh yaptıkları inançları. "İnsan, ekmeksiz yaşar, ama yalnız ekmekle de yaşanmaz". İnsan, havasız, soluksuz, ilişki olmadan bir ömür boyu yaşayamaz. Tutsaklar her gün eriyen bir mum gibi bir deri bir kemik, iskelete dönmüş, gözleri çukurlara kaçmış, dayanmanın en zorlu anındaydılar. Mahkemelerde bu vahşete bakışlarıyla, kurumuş dilleri ve her biri binbir anlam yüklü gözleriyle haykırmışlardı. Ancak bu bile onların soluklanması için yetmemişti. Sindirilmişti tüm muhalefetler. İşkenceciler ellerini kollarını sallaya sallaya dolaşıyorlardı. Köşebaşlarında leş kargaları tünemişti. Diyarbakır zindanında insan çığlıkları Bağlar Mahallesi sakinlerinin uykusunu böler, bebeler uyuyamazken, sessiz bir çoğunluk diyarı da ölüm uykusuna yatmıştı. Duvarların o yanını ve bu yanını korku nöbeti tutarken insanlar direniyordu Diyarbakır zindanında.

Kasım ayı, zemheri ayının nüfusuna kayıtlıdır. Kasım, bir karaba-

sandır zindanda direnen tutsağın gözünde. Şahdamara inen hain bir hançerdir Kasım. Kadavra altında dilim dilim doğranan önderin bedenidir Kasım. Ve T.C.'nin takvim yapraklarında karadır, yaslıdır. Denir ki o gün, "bu bir emirdir" yedi yaşındaki minnacık ilkokul öğrencisi, yetmişlik emekli, o gün karalar bağlayacak. Sahte de olsa o gün hüngür hüngür ağlayacaktır. Bu bir emirdir. Bu bir kanundur. Yani 10 Kasım, Atatürk'ün ölüm günüdür. Atatürk'ü sevenler karalar bağlayıp ağlayacaktır. Çünkü bu bir emirdir. Ağlamasını bilmeyen ve gözyaşı akıtmayan, gözlere ağlama süsü verecektir.

10 Kasım'ın bir de zindan cephesi vardır. Bu karanlıksevdalıları, tutsakları da bunu yapmaları için zorlayacaklardı. Yani zindanda da olsa, 10 Kasım'da yas tutacaksın. Bu Esat Oktay'ın emridir. Ve böyle bir karar, kapkara bir 10 Kasım'dır. Zindanda tutsağın en muhkem kalesine yüzlerce topun değmesinden beter bir etki yaratacaktır. Salvo atışlar gibi sözcükler fırlayacaktır dillerden. Her söz, bir dostun yüreğini hedefleyecektir.

Sabah nöbetçisi arkadaşlarını kaldırdı:

— Haydi arkadaşlar, bugün 10 Kasım'dır, bugün koğuşları gezebilirler.

Ranzalardan inen tutsaklar ihtiyaçlarını giderip sabah traşlarına başladılar. Mazgal deliğinin açıldığını pek kimse farkedemedi.

Gardiyan:

— Hey lan ibneler nereye gittiniz? Üç tutsak kapıya doğru koşup tekmil verdiler.

— Çabuk karavanayı çıkarın geldiğimde de herkes yemek düzeninde hazır olsun.

Tutsaklar:

— Emredersiniz komutanım.

Bir aydan beri 33. koğuşa sabah kahvaltısı gelmiş değildi. Ayrıca bu sabah dayak da atılmamıştı. Oysa her sabah kahvaltı yerine dayak atılırdı tutsaklara 33. koğuşta. Yemeğin gelmesi, dayağın atılmamış olması, tutsaklar arasında çeşitli yorumlara neden oldu. Kapının açılmasıyla beraber, esas duruşta bekleyen tutsaklardan ikisi kapıya doğru koşup karavanayı içeriye aldılar.

Gardiyan:

— Sorumlu duayı oku.

Sorumlu:

— Emredersiniz komutanım. Bismillahi.... hamdolsun.

Gardiyan:

— Afiyet olsun.

Tutsaklar:

— Sağol.

Gardiyan:

— Sorumlu buraya gel. Yemekten sonra İstiklal Marşı, Andımız Marşı, Andımız ve Gençliğe Hitabeyi okuyun dedikten sonra mazgal deliğini kapayarak gitti.

Yemeğe oturan tutsaklar mazgalın tekrar açılmasıyla esas duruşa geçtiler.

Gardiyan:

— Sorumlu söylediklerimi yüksek sesle okuduktan sonra istirahat edin.

Tutsakların kafalarına büyük bir soru işareti takılmıştı. Böylesi bir durum ilk defa oluyordu. Adnan, Amed'in yanına yaklaşarak:

— Ne dersin Amed, bu neyin nesidir?

— Ne bileyim ki? Bunların politikasını anlamak çok zor. Ne zaman ne yapacakları belli olmuyor. Biliyor musun bugün 10 Kasım. Bakarsın 10 Kasım'dan dolayı bizlere acıyıp bugün istirahat edin diyebilirler. Bir de dikkat edersen düne kadar çok şiddetli bir baskı uyguluyorlardı. Ara sıra nefes aldırmak için dinlendirebilirler. Ama her şeye rağmen, kim ne derse desin bu günde bir olağanüstülük var.

Adnan'la Amed'in yanı başında sofrayı toplamakla meşgul olan Ferhat onlara gülümseyerek:

— Bana da bugünün bir şeyler getireceği görünüyor.

Yemekten sonra verilen emirleri yerine getiren tutsaklar yataklarına çekildiler. Yataklarına çekilip istirahat eden tutsakların tümü kendi aralarında bu olağanüstü günün anlamını çıkarmaya çalışıyorlardı. Hepsinin kafası bu sorunla meşguldu. Tam koğuş kendi arasında konuşmaya dalmışken hoperlörden bir tıkırtı sesi geldi. Önce buna kimse

pek dikkat etmedi. Çünkü gerek Esat Oktay, gerekse idareciler bazı şeyleri hoperlörle tutsaklara iletirlerdi. Veya bir arızadan dolayı tamir de olabilirdi. Ardından bir ses işitildi: "Dikkat, dikkat!" Bütün dikkatler sesin geldiği yere yani hoperlöre çevrildi.

Sanki herkes nefesini kesmişti, solukları bile duyulmuyordu. Yapılan anonsu anlamak için herkes hoperlörün olduğu yere toplandı.

Tutsakların en büyük merak ve telaşı bu olağanüstü günü anlamaktı. Mikrofona gelen şahıs, bir iki denemeden sonra iç güvenlik amiri Esat Oktay Yıldıran'ın tiz sesine bıraktı yerini. Tutsaklar bu mendebur sesi duyup ve bu suratı her gördükerinde mutlaka başlarına bir belanın geleceğini tahmin ediyorlardı. Tutsaklar bunu paratik yaşamda yüzlerce kez görmüşlerdi. Bu olağanüstü durumun lehlerinde olmayacağını onun sesini işitmekle anlamışlardı. Ama ne olacağını bilmiyorlardı. 10 Kasım'la ilgili bir iki cümle söyledikten sonra mikrofonda bir sessizlik oldu. Tutsaklar sanki bir insanın idam cezasının infazını seyredercesine pür dikkat kesildiler. Ve bu sessizliğin ne pahasına olursa olsun kesilmesini istiyorlardı. Ancak onların elinde beklemekten başka çareleri yoktu. Mikrofonda bu kez daha sert ve tiz bir sesle Esat Oktay "Sizlerin çok iyi tanıdığı bir kaç arkadaşımızın söyleyecekleri çok önemli şeyler var. Sizlere Gençliğe Hitabeyi, Andımızı, Türklerin Tarihini ve birkaç şiiri okuyacalar" dedi. Bunun üzerine tutsakların büyük çoğunluğunda bir gevşeme oldu. Hatta bir kısmı içinden "Durum anlaşıldı, Esat Oktay yine kendince oyunlar tezgahlıyor" diyordu. Yine birkaç kişiyi kandırıp tuzağına düşürmüştü. Artık olağanüstü günün sırrı çözüldü diyordu tutsaklar. Yine bir kısım tutsak bu düşüncelerini yüksek sesle belirtmekten de çekinmiyordu.

Ferhat:

— Arkadaşlar, sessiz olun da anlayalım. Gerçi idarenin bu tür oyunlarını defalarca gördük. Yine de dinleyip anlamakta yarar vardır.

Ferhat'ın uyarılarına rağmen tutsakların dikkati gevşemiş ve dağılmıştı. Hayri'nin sesine benzer bir ses mikrofonda duyulunca herkes kendiliğinden tekrar hoperlörün önünde birikmeye başladı. Ses önce tam anlaşılmıyordu. Çok soğuk bir sesti. Ardından yine konuşma devam edince tutsakların büyük çoğunluğu sesi tanıdı. Ancak kimse ce-

saret edip bu konuşan Hayri abidir diyemiyordu. Kimse buna inanamıyor, inanmak istemiyordu. Konuşma devam ettikçe inanmamadaki inat gevşiyordu. Bazıları içlerinden "odur", ya da "yok olamaz, Hayri abi asla böyle bir şeyi kabul etmez" derken sanki kendisine karşı en büyük suçu işlemişlercesine böyle düşündüklerine lanetler yağdıranlar vardı. Herkesin o dik olan başında ve bakışlarında bir gevşeme görüldü. Önce başlar yavaş yavaş öne düşüyor o hiçbir şeyden korkmayan gözler yere bakıyordu. Hele birbirleriyle göz göze gelmek en büyük ölümdü onlar için. Dinlediler, o boğazı sıkılırcasına konuşan, her kelimesi kendisi için bir ağu olan Hayri'nin konuşmasını. Sesi yavaş, teybin bandı bozuk ve önceden doldurulduğu belli olan o ses konuşuyordu. Kimse konuşmanın içeriğini ne dinliyor, ne de anlamak istiyordu. Öncelikle önemli olan o mu, değil mi merakını gidermekti. Ve onun olduğuna kanaat getirenler büyük bir çöküntüyle istemeye istemeye dinliyorlardı. Ve herkes kendi kendine itiraf ederek, "odur, kendimizi kandırmanın bir anlamı yok" diyordu. Herkes bir diğerinin konuşmasını, bir şey söylemesini bekliyordu. Ama bütün diller susmuş, çeneler kilitlenmişti. Açılmaya da niyetleri yoktu, dudakların da gülmeye. Bırak orada kalsın, konuşma, dillerinin ardında kilitli kalsın özgürlük türkülerimiz. Hiçbir baş kalkmasın, bayraklar gibi yarım çekilsin ve açılsın gözler. Önünüzü görseniz yeterli, hatta görmeseniz de olur. Her adımda tökezlenip düşelim. Ellerimiz, dizlerimiz kanasın. Yürek kan deryasına dönüşsün. O her yaralı yürek kan gölüne dökülsün. Yaralı yüreğimi sarmamalı, deşip kanatmalı. Kanayan her yürek şerhem şerhem kan, irin bağlamalı. Bir ömür boyu sürmeli bu yaramız.

Öylece durun ve dinleyin. Size söylüyorum: Bu konuşan Hayri'dir. Sıkı durun, bitmedi daha yürek acımız. Konuşacak var, düşmanın çarmıhında bir yiğidin ölgün ölgün sesini duyacaksınız. Her biri birer yağlı kurşun olup şahdamardan da vursa göz bebeklerimizi orta yerinden parçalasa da dinleyin. Bu konuşan da Kemal Pir'dir. Ardından tanıdık bir ses daha duyulacaktır.

O günün sırrı daha yeni çözülüyordu. Olağanüstülüğü yeni anlaşılıyordu. Önce Hayri, Türkler'in Tarihini, sonra Kemal Gençliğe Hitabe'yi Rıfkı da Andı okumuştu. Bir iki tutsak da şiirler okumuştu.

Böylece bitmişti Deccal Esat Oktay'ın ziyafeti. Ardından Esat Oktay yine nutuklarından birini çekiyordu: "İşte dinlediniz, bunlar daha düne kadar sizlere önderlik ederlerdi. Bir zamanlar devletimizin köküne dinamit koyarlardı. Şimdi büyük Atamızın huzurunda duruyorlar. Bundan sonra herhangi biri suç işlerse o koğuşun hepsi o kişinin cezasını çekmeyecektir. Suç işleyen kimse o, cezasını çekecektir. Başkasına dokunulmayacaktır." Zafer kazanan bir komutan edasıyla ahkam kesiyordu. Bu başarı onu sarhoş etmiş, çıldırtıyordu.

33. koğuş sessiz bir tabuttu. Herkes düşünceli, herkes üzgün, herkesin morali bozuktu. Saygının oranı gösterilen sessizliğe ve konuşan önderlere yönelik yapılacak konuşmalarla orantılıydı. Asıl dar günde, zor anlarda sebat etmesini bilmekti, sağlıklı tavır. Öylece, saatlerce tıraşlar birbirleriyle konuşmadı. Biri, ötekinin yüzüne bakmadı. Gözgöze gelmekten hep çekindiler. Sanki olumsuz duruma düşen koğuşun sessizliği bölenin kendisi olacaktı. Bir küslük ortamı başlamıştı. Bir sabırsızlık doğmuştu bu konuşmayla. Bu, bir sarsıntı, bir [illegible] çok ki çok etkiliydi. Kenar kenar gezmeler, fosur fosur [illegible]. Böyle bir zamanda da sigaranın bulunmayışı ne kötüydü [illegible] yıllarca arkadaşlık kurmamış, en zorlu anlarda sırt [illegible] omuza dövüşmemişti. Sükut, bir insandı. Her bakışta bunbur [illegible] vardı. Ancak bunu bozacakların ortaya çıkması cesaret işiydi. Olumlu ya da olumsuz yönde de olsa, bu sessizliği bölmek cesaret gerektirirdi.

Bunalımın [illegible] anlarda değerler sınanır, kaygıya ve sevdaya [illegible] lik mihenk taşına sürülür. Öteden beri sendeleyen ve gerçek eğilimlerini belirtmemeye çalışanlar vardı. Kimisi dışa vurmuyor, kimisi de bunu gizleyebiliyordu. İşte bir çözülme anı, ve insanlar orta [illegible] Koğuşun bir köşesinde bunu fırsat bilen birkaç bozul halka, zamanı [illegible] öten çil horozlar gibi, önce kendi aralarında konuşmalar. Ancak öyle bir koyu sessizlik ortamında fısıltıyla konuşmalar bile [illegible] duyulmaya yetiyordu. Yasın bununla da yetinmeyerek [illegible] gidiyor, [illegible] ya tuz serpiyordu. Ve kavruğuna basılmışçasına [illegible] sözlerken "kızım" [illegible] oluyorum, gelmiş [illegible]

yordu: "Önderlerimiz de böyle konuşursa bu iş bitmiştir." Ardından zevkli zevkli birkaç defa söylediklerini tekrarladı. Bunu duyan Eşref kendisini zor tutuyordu. Son birkaç kez daha Yasin'in aynı şeyleri tekrarlaması, Eşref'in sinir zembereğini boşaltmıştı. Yasin'in yanına yaklaştı:

— Senin konuştuklarını kulakların duyuyor mu?

— Tabi ki duyuyor. Daha ne yapalım? Deve kuşu gibi başımızı kuma mı gömelim? Artık bu da yetmiyor. Çünkü her şey ortada.

Eşref, bu sözlere cevap vermenin anlamsız olacağını düşündüğünden Yasin'i kolundan tutarak:

— Hele sen gel bu tarafa. Burada bizi gardiyan görür. Şu köşede tartışalım.

Necdet, Yasin'in hem arkadaşı hem destekçisiydi:

— Eşref, Yasin doğru söylüyor. Bunu gizlemenin bir anlamı yok.

Eşref:

— Sen bir dakika bekle. Hele önce Yasin'le konuşalım. Ondan sonra sana da anlaurım doğruyu, yanlışı.

Yasin, Necdet tarafından desteklenince cesaretlendi ve yeni taraftarlar bulmak için kendini hiç sıkmadan:

— Hayri, bize ihanet etti. Bizleri kandırıp buralara getirdikten sonra hoperlörden Türklerin Tarihi'ni anlatıyor. Bizi satan adamların peşinden nasıl gideriz? dedi.

Bu söz üzerine Eşref, Amed'in yüzüne bakıp kafasını salladı. Sanki, "ben bunun işini göreceğim. Sen durumu idare et" demek istiyordu. Eşref, düşündüğünü artık uygulamaya koyacaktı. Onu hiçbir güç zaptedemezdi artık. Yasin'in kolundan tuttuğu gibi ranzaların arkasına sürükledi. Önce pat... pat... küt... sesleri geldi. Ardından Yasin'in bağırışı ve yardım nidaları duyuldu. Eşref bir mengene gibi Yasin'in boğazını sıkıyordu. Tutsaklar biraz daha geç kalsalardı Yasin ölüp gidecekti. Çünkü Eşref, sinirlenmiş ve kendinden geçmişti. Olaydan hemen sonra bir grup tutsak "ne olursa olsun önderlere yönelecek tavırlara kayıtsız kalmayacaklarını" belirttiler. Bu durumdan sonra: Eşref, Amed, Mervan, Adnan, Mahmut, Keşe, Giresor, İkram, Alık ve birkaç tutsak daha böylesi durumlara karşı çıkacaklarını açıkça ortaya koydu-

lar. Artık koğuşta bulanık sular duruluyordu. Herkes şu veya bu oranda niyetini ortaya koyuyordu...

Ertesi gün Ferhat, yatağında oturmuş düşünceli düşünceli olup bitenleri ölçüp biçiyordu. Koğuş biriminde olan Alık ve Adnan'ı çağırdı. Onlarla on dakikaya yakın konuştu. Ardından diğer arkadaşları da çağırdılar.

Ferhat, Eşref'e bakarak:

— Geçen günkü olayı başından sonuna kadar izledim. Yasin'i dövmeni haklı bulmuyorum. Aslında normal koşullarda belki daha da fazlasını hak etmişti. Ancak içinde bulunduğumuz zor şartları gözönünde bulundurmak gerekir. Daha büyük olumsuzluklar da gösterebilir. Sorunlara duygusal bir perspektifle yaklaşmak, bizleri yanılgılara götürür. Sanırım sen de soğukkanlı düşünseydin bunu yapmazdın.

Mervan:

— Bence bu tür insanlara daha da ağırını yapmak gerekir. İyi ki ben yetişmedim. İnan ki ben Eşref'in yerinde olsaydım daha da ağırını yapardım.

Keşe:

— Valla bence de haketmişti. Eşref iyi yaptı bu herkese ders olsun.

Ferhat:

— Aslında sizleri anlıyorum, ama bugün, bunun ortamı hiç değil. Ben size içinde bulunduğunuz ortam diyorum, sizler hâlâ anlamıyorsunuz. Düşmanın cenderesinde hergün en büyük hakaretlere maruz kalmıyor muyuz? Bu en büyük utanç değil midir? Böyle zayıf kişilikli şahıslara sert davranmanız karşısında belki de düşmanın ekmeğine yağ sürmüş oluyoruz. Yarın komünden ayrılmalar, idareye yanaşmalar, her türlü olumsuz davranışların olmayacağını kim garanti edebilir? Daha şimdiden bazıları komünden ayrılacaklarını belirtiler bile.

Keşe:

— Abi bir durum dikkatimi çekti. Acaba Necmi, niye toplantılara katılmıyor?

Toplantıda bulunanlarda bir sessizlik oldu. Herkes birbirine baktı. Sonra bakışlar Ferhat'a yöneldi. Ferhat biraz üzgün biraz da canı sıkkın:

— Onu da konuşuruz. Zaten bazı önemli hususları hep birlikte konuşup tartışacağız. Yine birlikte çözüm yollarını bulmaya çalışacağız. Arkadaşlar, dün kendi aramızda yani birim olarak toplanıp şu karara vardık: Komünü dağıtıyoruz.

Ferhat'ın bu konuşması da kendi çapında bir şok yarattı. Tutsaklar için neydi komün? İnsanlar bir şeye sahip olduklarında, o anda onun değerini bilmeyebilirler. Bir Kürt atasözünde, "giyayı havşı tahle" denir. Yani, insanın kendi bahçesindeki otu onu acı gelir. Güneş vazgeçilmez bir yaşam kaynağıdır. Ancak yokluğu hissedilince, yani karanlıklar hükümran olunca güneşin nasıl bir aydınlık ve yaşam kaynağı olduğu anlaşılır. Devrimci komün, bu zindanda güneşe eşdeğer bir önem arzederdi. Çünkü tutsaklar, adımlarını devrimci harekete atar atmaz PKK'nin komünü ile işe başladılar. Yeni insan tipinin özelliğine isimlerini kaydettirdiler. Ve uzun bir emek sonucunda engin bir çalışmayla eski olan tüm özelliklerini terk ederek bu yeni yaşamın yılmaz neferi olacaklarına söz verdiler. Devrimcilerin siyasi ve düşünsel ifadesi pratikte devrimci komünü uygulamak ve ona uymakla anlam bulur. Komün, devrimcinin hiçbir ifade ve söz kullanmadan kendisini tanımasıdır.

İşte devrimci tutsaklar, tutundukları dallardan bir tanesini daha yitirme ile karşı karşıya idiler. Ferhat'ın konuşması tehlikeye bir gongtu.

Mahmut:

— Ne diyorsun abi? Öyle şey mi olur?

Ferhat:

İzin verirseniz size anlatayım. Demin arkadaşlardan biri Necmi'nin toplantılara neden katılmadığını sordu. 10 Kasım konuşmasının üzerimizdeki olumsuz etkisini hepiniz bu bir hafta içerisinde gördünüz. En açık örneği o günkü konuşmadan bu yana 20'ye yakın kişi komünden ayrılmak için bize başvurdu. Bunların içinde devrimci değerlerine sahip olanlar da var. Yani sizin yaptığınız gibi ayrılanların hepsini aynı kefeye koyamayız. Zor, çok zor bir dönemeçteyiz. Bu zor dönemeçten Necmi gibi dürüst insanların da etkilendiği bir gerçek. Tüm [illegible] ve ikna çabalarına rağmen komünle kalmasını sağlayamadık. Bu durumu, yani 10 Kasım'daki konuşmayı fırsat bilenler de

var. Bunlarla Necmi gibileri kesinlikle aynı keleye koymamalıyız. Bakın, ben komünden ayrılmak isteyenlerin tümüyle ayrı ayrı konuştum. Sizlere bunların kısaca durumunu anlatayım: Birinci eğilim, bunlar konuşmadan çok önceleri bitmiş olanlardır. Yüzbaşının konuşması ve cezanın biriyselliğinin de bunda etkisi oldu. Bunların anlayışını ifade eden şu sözlerini dinleyin: "Önderlerin bu tavrından sonra bize serbestiyet hakkı doğmuştur. Yüzbaşının kendisi suç bireysel cezalandırılacak demesi bizim için yeterlidir. Bundan sonra komünde bulunmayacağız. Sorumluluk ve risklerine de katılmayacağız." diyorlar. İkinci eğilim: "Koşullar çok zor. Komün riskli. Ayrıca beslenmeye ihtiyacımız var. Yoksa kısa sürede yatalak duruma geliriz. Özcesi kendimize daha iyi bakmak istiyoruz" diyorlar. Üçüncü eğilim: Bunların bir kısmı dürüst ve bunalım şokunu atlattıktan sonra tekrar saflarımıza katılabilirler. "Bizler ayrılıyoruz, ama maddi durumu olmayanlara ve komüne de belirli yardımlarda bulunacağız. Hatta maddi durumu iyi olmayan birkaç kişiyi yanımıza alabiliriz" diyorlar. Anlayacağınız ben, ayrılanları üç gruba tasnif ettim. Bir kişi istisnayı bozsa da genel durumları budur. Sanırım 10 Kasım konuşmasından şimdiye kadar 6-7 gün geçti. Bundan sonra komünden ayrılacak olan çıkmaz. Yani bu ayrışmanın süreci bana göre tamamlanmıştır. Şimdi gelelim Mahmut'un "niye" sorusuna. Böylesi bir durumda, açık komün götürmek yarar yerine zarar verecektir. Ben "komünü dağıtıyorum", dediğim zaman, tümden her şeyi bırakıyoruz demedim. Ancak, yeni ortaya çıkan duruma göre bizlerin de bir oluşuma gitmesi gerekir. Bizim, birim olarak önerimiz dar gruplar halinde komünün bir başka biçim altında devamı ettirilmesi olacaktır. Hatırlarsanız, ilk koğuşa geldiğimizde komün kuracağımız zaman da bu biçim konusu gündemimizde yer almıştı. O günkü şartlarda ve kitlenin durumunun daha net olmasını anlamak için açık genel komün kararı alınmıştı. Bugün bunun şartları ortadan kalktı. Bu nedenle gruplar tespit edip komün yaşamımıza devam edeceğiz. Bu konudaki düşünce ve önerilerinizle daha iyi bir neticeye varacağız. Ne diyorsunuz? Tabi bunun da zorlukları olacaktır.

Eşref:

— Koşulların zor olduğu bir gerçek. Ama bizler, koşullar zordur

diye bu devrimci yaşamdan vazgeçeceğiz gibi bir şey düşünmemeliyiz. Hocanın söylediklerine aynen katılıyorum. Ancak anlamadığım bir iki nokta var. Birincisi, komünü dağıtmak. İkincisi bunu tekrar örgütlemek. Dağıtmak kolay da örgütlemek nasıl olacak? Yani yeniden örgütlenmesi zor olmayacak mı? Şöyle ki komünü dağıtıyoruz, ardından tekrar gelin komüne katılın demenin anlamı nedir?

Mahmut:

— Ferhat abinin söylediğinden şunu anladım. Son olarak ortaya çıkan durumun karşısında komünü bir nevi illegale çekmektir. O zaman şu ana kadar bizimle gelmiş ve her yönüyle kendilerine güvendiğimiz insanlara komünü dağıttık demeyelim. Ancak ayrılanlar ve ayrılmasında tereddüt ettiklerimize —bunlar da olsa olsa bir iki kişiyi geçmez— komünü dağıttığımızı belirtelim. Yani dışımızda kalanlara komünün olmadığı imajını verelim. Çünkü güvenilen dürüst unsurlara komünü dağıttık dersek belirli bir moral bozukluğunun doğmasına sebebiyet veririz.

İkram:

— Mahmut'un söyledikleri çoğunlukla doğrudur. Katılıyorum. Ama eğer yeni ortaya çıkan koşullara göre bizim de yeni bir oluşuma girmemiz zorunluysa gizlilik kuralları işlemeli. Hatta benim önerim; burada oturanlardan başka hiç kimse bu yeni örgütlenmemizi bilmesin. Bunu artık hepimiz biliyoruz. Koşullar giderek zorlaşacak. Onun için güvenemediğimiz insanların bunu bilmesinde yarar yoktur. İleride zarar da verebilir.

Mervan:

— Örneğin, benim grubum. Kalkıp kendilerine "komün yok", desem kimi yan yana getirebilirim. Ya da komünün doğal bir ahlak anlayışı, bir disiplini vardı. Bu olmazsa koğuşta manzaranın ne olacağını kim bilebilir? Eşref ve Mahmut'un söyledikleri bence daha doğru ve mantıklıdır.

Giresor:

— Bu süre, yani koğuşa geldiğimizden beri bizimle kalanlar hepsi de zorluklara dayanabilecek insanlardır. Belki maddi olarak kalanların çoğu zayıf olabilirler. Ama hiçbirinin onurundan, insanlığından taviz

vereceklerini sanmıyorum. Ve bu insanlar, bizim şahsımızda Parti'ye son derece inanıyorlar. Biz bu insanlara ne dersek onu yapacaklarına eminim. Ferhat abinin de söylediği gibi bir iki kişi daha düşebilir. Onun dışında diğerleriyle bu işi rahatlıkla götürebiliriz. Şunu demek istiyorum. Biz bu insanlara komün değil de yardımlaşma desek yine yan yana getirebiliriz. Her şey bize bağlıdır. Ve bundan sonraki örgütlenme yöntemimize bağlıdır.

Amed:

— Komünün dağıtılması, kitlede bir şok yaratacaktır. Çünkü Ferhat abi, bizlere bunu söylediği zaman biz bile şaşkına döndük. Bu etkinin kitlede daha fazla olacağı açıktır. O zaman kitleye komünü dağıtıyoruz demenin yerine, bir de eğer görüntü vermekse, bugün hâlâ karışık olan grupları tekrar düzenleyelim. Yani bu sefer gruplar tamamıyla bölgesel kişilerden oluşsun.

Ferhat:

— Başka konuşacak arkadaş var mı?

Kimseden ses çıkmadığını görünce tekrar devam etti:

— Şimdiye kadar, konuşan arkadaşlardan Mahmut ve İkram'ın sözlerinde belirli oranda bir farklılık vardı. Diğer arkadaşların görüşleri aynı paraleldeydi. Şartların bizleri komünü illegale çekmeye ittiği bir gerçek. Ama arkadaşların söylediği gibi dürüst unsurlara komünü dağıttık demenin de bir anlamı yok. Ancak bazı dürüst ve ayrılmasının gerekçesi komünün bulunmamış olması olanlara komünün devam ettiği söylenmeli. Evet, o zaman bu sorunu noktalayalım. Bu yeni oluşumda bazı teknik uyarlamalar da yapmamız gerekiyor. Bunları da halledeceriz. Önemli olan komünün devam ettirilmesindeki hemfikirliliğimizdir. Komün çalışması ve tekrar örgütlendirilmesi kadar önemli olan bir başka konu ise 10 Kasım konuşmasıydı. Biraz da bunun üzerinde konuşalım. Bazı sohbet ve toplantılarımızda şunu açık olarak dile getirdik. Önderler de bizim gibi birer insandırlar. Onları efsanevi birer varlık olarak görmemek gerekir. Onlar da et, kemik ve sinirlerden oluşmuşlardır. Şunu iyi bilin ki onlar üzerindeki baskılar bizimkinden kat be kat fazladır. Arkadaşlarımızın, önderlerimizin de hatalarının olabileceğini unutmayalım. Elbette önderin hata ve başarısının kitleye

yansıması, daha etkili olacaktır. Ancak bizler belirli bir seviyeye gelmiş insanlarız. Hiç de öyle sıradan bir konumumuz yoktur. Bizlerin de durumu pek o kadar iç açıcı değildir. Bu gün 35'te bulunan önder arkadaşlarımız, her şeye rağmen önderliğin biricik temsilcileridir. Onların direnmesi mahkemelerde canlarını dişlerine takarak savunma yapmaları bizleri bu güne getirmiştir. Onların bu fedakarlığı bu azmi hangi insan tarafından inkar edilebilir. Bunları söylerken 10 Kasım konuşmasını boşgörüyle karşıladığım anlaşılmasın. Bu olumsuzluk daha çok sürecektir. Ama durum böyle diye de düşman karşısında direnme azmimiz körelmesin. Zindanlardaki mücadelemiz hâlâ devam ediyor. Kaldı ki arkadaşlarımızın hangi şartlarda böyle bir şey yaptıklarını da tam olarak bilmiyoruz. Bilinen bir şey varsa arkadaşlarımızın direkt mikrofonda konuşmadıklarıdır.

Dinleyen arkadaşların tümü Ferhat'ı onaylarcasına sessiz kalmışlardı. Bir ara Eşref:

— Konuşan arkadaşları oyuna da getirmiş olabilirler. Belki bizlere yaptıkları gibi önce marş ve benzeri şeylerden sonra onların seslerini teybe kaydetmişlerdir. Çünkü direkt mikrofonda konuşturmayı riskli de görmüş olabilir idare.

Komünün yeni oluşuma göre teknik ayarlamaları da yapıldı. Buna göre; gelen paralar, grup sorumluları vasıtasıyla Adnan YILMAZ'a verilecekti. Grup sorumluları ve gruplar da şöyle belirlendi. I. Grup: Amed, II. Grup Reşit, III. Grup: Hüseyin, IV. Grup: Mervan, V. Grup: Mahmut, VI. Grup: Efe, VII. Grup: Eşref, VIII. Grup: Nedim, IX. Grup: Ferhat.

Giresor, yurtsever ve yaşlılara bakacaktı. Bu yeni oluşumdan kitle bilgilendirildi. Kitleden hiçbir tepki gelmedi. Hatta bazı düşünebilen sempatizanlar durumları anlayabiliyorlardı. Komünün devam ettiğini ve bir başka biçimde sürdürüldüğünü çoğu insan tahmin edebiliyordu. Böylece 33. koğuşta komün çalışmaları yine devam etti. Ve komün, tedbirleri alınmış olduğundan açığa çıkma ihtimali ortadan kaldırılmıştı. Koğuşun neşe kaynağı ve maskotu İsmet de bu konuşmadan (10 Kasım konuşmasından) etkilenip Necmi ile beraber komünden ayrılmış ayrı yaşıyorlardı. Artık eskisi gibi şaka ve espriler yapmıyordu.

10 Kasım konuşmasının şoku belli oranda atlatılmıştı 33. koğuşta. Eskisi gibi olmasa da yeni yaşama alışıyordu tutsaklar. Bu şokla beraber gerek 33. Koğuşta gerekse genel cezaevinde işkenceler en üst düzeye tırmandırıldı. 33. koğuşun tuvaletlerinin sürekli tıkanması ve tutsakların tüm ısrarlarına rağmen idare tarafından bilinçli olarak açtırılmaması koğuşta büyük bir pisliğin birikmesine sebep oluyordu. Zaten su da çok sınırlı veriliyordu. Koğuşun içine kadar tuvalet pisliklerı dağıtılıyordu. Bu, 33. koğuşa özel bir cezaydı. Ardından gece baskınları başladı. Gecenin en beklenmedik bir saatinde onlarca gardiyan içeri girip cop ve kalaslarla tutsakları uyandırıyordu uykularından. En şiddetli dayaklar atılıyordu. Bazen tutsakları bir yığın halinde üst üste koyup Kocatepe dedikleri işkence türünü uyguluyorlardı. El atılmadık bir geceleri kalmıştı tutsakların. Düşman bunu da hazmedememiş ve birazcık dinlenme saatlerini de bölmüş, işkenceye dönüştürmüştü.

Tutsakların teslim alınması, işin birincil yönüydü. Düşman salt teslim almakla yetinmeyecekti. Teslim almanın meyvelerini de toplamak isteyecekti elbette. İşkence ve baskının sivri ucu önderliğe yönelecekti. Çünkü önderleri teslim alınmış, bitirilmiş bir hareketin yaşaması düşünülemezdi. Ama bu baskı, önüne çıkan hiçbir engeli de hoş görmeyecekti: devrim ve karşıdevrimin en acımasız savaşımı bir kez daha zindan arenasında olacaktı. 10 Kasım, birazcık siyasetten anlayan ve düşmanı tanıma özelliğine sahip her insan için bu ikincil halkanın bir habercisiydi. Yani düşman, teslim olan tutsaklara: pişmanlık, davadan döndürme, itiraf ve giderekten ihaneti dayatacaktı. Nitekim, mahkemelerde yapılan savunmalar ve tutsakların en zor şartlarda Parti'ye, halka sahip çıkmaları, düşüncelerini korumaları, düşmanı ürkütüyordu. İşler düşmanın istediği gibi gitmeyince mahkemeleri dondurmaya gittiler. Ve tutsaklar üzerinde derinlemesine işkence ile beraber onların istediği tarzda ifade verebilecek ve idarenin cezaevindeki politikasına yardım edebilecek İHANETÇİ unsurlar çıkarmaya çalıştılar.

Denir ki; "bir cezaevi yönetiminin güçlülüğünün oranı koğuşlarda bulundurduğu ispiyoncu sayısı ile ölçülür". Şayet bu belirleme ışığında 33. koğuşa bakarsak idarenin politikası tek kelimeyle fiyaskodur. Çünkü tüm çabalarına rağmen koğuş içinde böyle insanları kazanmayı

beceremeyişti. Daha önce onlara söz verenler de caymıştı. Bu nedenle, bu, 33. koğuşa yapılacak baskının artamasını da beraberinde getirecekti. İnsanların yaşam hakkı onların en doğal hakkıdır. Ancak Diyarbakır Zindanı'nda bu hakkın zerresinden bahsetmek mümkün değildi. Örneğin hipokrat yeminli doktorlar burada insanlara baytarın hayvanlara baktığı gibi bile bakmıyorlardı. Durumu acil olup da hastaneye gideceklerin karşılaşacakları şeyler ise çok ilginçti. 33. koğuşta Keşe, hastaneye gideceği için sevinçli değildi oysa insanın hastaneye gittiğinde ağrılardan kurtulacağını düşünerek sevinçli olması gerekirdi. Ama Keşe, hastane hakkında anlatılanları dinlediğinden daha şimdiden isteri nöbetlerine tutulmuştu. Fakat Keşe, istemese de gitmek zorundaydı. Çünkü hastaneye formalite de olsa, idare tarafından sevki yapılmıştı, gidecekti. Keşe, arkadaşlarının yardımıyla kapıya kadar çıkarıldı. Gözleri hep koğuştaydı. Ona kalsa, hiçbir zaman hastanaye gitmeyecekti.

— 33. koğuş arama var. Hiç kimse içerde kalmasın. Son sayı üç.

Tutsaklar bir tufana tutulmuşcasına kapıya koşup toplandılar, oysa kantinleri daha yeni gelmiş, komüncüler dağıtım işlerini henüz bitirmemişlerdi. Kantinden getirilen eşyalar ortada duruyordu. Ve her zaman olduğu gibi yine getirilen eşyalar potinler altında ezilip gidecekti. Ancak emir emirdi. Gardiyanın söylediği tartışılmazdı. "Toplanın", dediyse mecburen toplanacaklardı. Ama bugün alışılmışın dışına çıkarak tutsakları 2. katın maltasına aldılar. Şebeke kapılarını da üzerlerine kapadılar. Gardiyanların emirleri arda arda sıralandı.

— Duvar dibinde tek sıra halinde dizilin. Hizaya geçin. Hemen soyunmaya başlayın.

Tutsaklar sadece külot katında kaldılar. Gardiyanın biri bağırarak:

— Anadan doğma olun, anadan doğma, yani çırılçıplak soyunacaksınız.

Tutsaklar soyunmaya başladılar. Mevsim sonbahardan hızla kışa doğru yol alırken, soğuklar yavaş yavaş tutsakların bedenini sarıyordu. Elbiseler didik didik edildi. Arama bahanesiyle giyecekler paramparça edildi.

Sıra üst-baş aramasındaydı. Bu kez arama elbiselerde değil, tutsakların bedenlerindeydi. Blok çavuşu:

— Geriye dönün, dedi.

Herkes geriye dönüp nizami olarak beklemeye başladı. Çavuş yine bağırdı:

— Domalın lan.

Tek tek tutsakların makatları kontrol edildi. Bu kez yeni bir komut:

— Geriye dönün.

Şimdi de koltuk ve etek traşı kontrol edilecekti. Çavuş gelip bir tutsağın önünde durdu.

— Sen niye traş olmadın?

— Komutanım traş olmuşum.

— Bu ne biçim traş olmadır lan? Seninki Rus usulü traş olmadır. Böyle olmaz, bundan sonra Türk usulü olacaksın. Nasıl olacakmışsın?

— Türk usülü olacağım komutanım.

Çavuş gardiyana dönerek:

— Bana çakmak ve biraz kağıt verin.

Çavuş, çakmakla kağıdı tutuşturdu. Ve tutuşturduğu kağıdı tutsağın etek traşına yapıştırdı. Yanan kıllar, beraberinde deriyi de yakınca, tutsak bağırmaya başladı.

Çavuş:

— Bundan sonra ne Türk ne de Rus usulü traş olmana gerek kalmayacak. Kurtuldun artık traştan.

Traşı uzayan tüm tutsakların başına aynı şeyler getirildi. Gardiyan ve çavuşlar bu manzara karşısında sadistçe bir zevk duymuş olamlılar ki kahkahalar atarak gülüp, tutsakların bu haliyle eğleniyorlardı. Bununla da bitmedi. Tutsakların onuruyla oynamaya devam ettiler. Gardiyanın biri:

— Çavuşum, çavuşum buraya gel.

Çavuş:

— Ne var lan.

— Çavuşum, burada bir tanesi sünnet olmamış. İbne, ben peygamber sünnetliyim diyor.

Tüm gardiyanlar ve çavuşlar oraya yığıldılar. Hepsi de peygamber sünnetini merak ediyorlardı.

Çavuş:

— Sen misin peygamber sünnetli?

Tutsak:

— Evet komutanım.

— Bu nasıl peygamber sünneti lan? Pek anlaşılmıyor. Hele şunun ucunu kaldır da mübareğe bir bakalım.

Tutsak, bunu fırsat bilip penisinden tutarak derisini hafifçe gerdirdi.

Çavuş:

— Lan ibneye bak. Oğlum bizi mi kandıracaksın? Derisini gerdirme lan.

Tüm gardiyanlar "mal bulmuş mağribi" gibi tek tek tutsağın penisini inceliyorlardı. O anda oradan geçen sıhhiye çavuşunu çağırdılar.

— Lan profesör gel de şuna bir bak. Sen hiç böylesini gördün mü? Adam peygamber sünnetli olduğunu söylüyor.

Sıhhiye çavuşu:

— Oğlum bırak onu elinden. Sergi mi açacaksın lan? Böyle herkesi başına toplamışsın.

Bunu üzerine tutsak, yine esas duruşa geçerek eliyle tuttuğu penisini bıraktı.

Çavuş:

— Tamam lan, s...m ha, ne peygamber sünneti. Bal gibi sünnet olmamışsın oğlum.

Tutsak itiraz etti:

— Komutanım, vallahi doğru söylüyorum. Bizim ailenin hepsi böyledir.

Çavuş,

— Kes lan, başlarım ha!

Tutsakları bu çıplak halleriyle sıra dayağından geçirdiler. Apar topar koğuşlarına geri getirdiler. Koğuştaki manzara içler acısıydı. Her taraf tarumar edilmişti. O zamana kadar yanlarında bulunan çantaların hepsi paramparçaydı. Tutsaklar, koğuşa girerken kapının önünde bir çanta gördüler.

Gardiyan:

— Bu çantanın sahibi kimse içeri girmesin. Orada beklesin.

Çantanın sahibi Salih'di. Gardiyanın bu söylediği koğuşun pek dikkatini çekmemişti. Çünkü tutsaklar eşyalarıyla meşgulken gardiyanın söylediklerine pek dikkat etmemişlerdi. Gardiyan, yine kapıyı açtı.

— Bir iki kişi gelip bu ibneyi içeri alsın.

Tutsaklar, yerde baygın yatan Salih'i içeri taşıdılar. Salih ayıldığında kendisini tekrar dışarı aldılar. Gardiyanlar, açık seçik kendisine şunu söylüyorlardı:

— Bak oğlum bu çanta senin mi?

— Evet komutanım.

— Senin çantanda bir makas çıktı. Sen bir tek şartla kurtulabilirsin. O da bundan sonra bize koğuşta olup bitenleri verirsen kurtulursun. Ve hem de yaşarsın. Yoksa seni öldürürüz.

Salih, bunu duyar duymaz, kafasını kapıya vurarak bayıldı.

Salih, iri yarı, etine dolgun bir köylüydü. Dayak, baskı ve işkenceler başlayınca, Salih de köylü kafasıyla kendince bir yöntem bulmuştu. Sol ayağından sakatmış gibi davranarak eğitimden kurtulma yoluna gidiyordu. Bu sakatlık numarasından dolayı dayağın en azını yiyordu. Ama "Papaz her zaman pilav yemez" hesabı bir gün gardiyanın biri onu çağırdı.

— Sen niye topallıyorsun?

— Dışardayken traktörden düşmüştüm. O zaman ayağım sakatlandı.

— İyi sen geç yerine.

Salih, bir dikkatsizlik yapmıştı. Giderken sol ayağıyla topallıyordu. Gelirken ise sağ ayağıyla topallıyordu. Gardiyan bunu farketmişti. Bunun üzerine tekrar Salih'i çağırdı:

— Gel buraya ibne, senin hangi ayağın sakatmış?

— Sağ komutanım.

— Lan o.... çocuğu, daha demin sol dedin. Şimdi sağ mı oldu?

— Yok komutanım, yanlış anlamışsınız. Ben sağ dedim.

Gardiyan onu dövdükten sonra bıraktı, gitti. Bu taktiği deşifre olunca bu kez başka bir taktik bulmuştu Salih. Bu da bir dayak anında aniden kafasını duvara vurmaktı. Kendisinin dayak yiyeceğini anladığı

anda mutlaka kafasını duvara vururdu. Ama gerçekten mi, yoksa numaradan mı bayılıyordu ne arkadaşları ne de gardiyanlar bunu anlayamıyordu. Böylece kurulup giderdi dayak yemekten Salih. Bu son makas olayını da aynı taktikle atlatmıştı.

★ ★
★

— Ece Keşe, yediğin içtiğin senin olsun, sen bize gördüklerini, işittiklerini anlat. Bunca zamandır hastanedesin, hastanede neler var, neler yok? dedi Mahmut.

Mervan:

— Benim Keşe'me karışmayın. Adamın yaraları hala iyileşmemiş.

Koğuşun tümü Keşe'nin etrafında toplanmıştı.

Ferhat:

— A..., geçmiş olsun, deyip Keşe'nin yatağının yanında oturdu.

Sonra:

— Hastanede ne var, ne yoktu? Hele anlat bize, dedi.

Keşe:

— Loo ne hastanesi, ne hali, hastane, buradan beterdir. Beni buradan götürdüklerinde hemen yatırdılar. Beş-altı gün sonra da ameliyat ettiler. Koğuşlardan gelen İbiş Vural, 18. Koğuş'tan koma halinde getirildi. Belli bir süre sonra kendine geldi. İbiş'i ben dışarıdan tanıyordum. Onun için her şeyi göze alarak konuştum.

Mahmut:

— Niye, konuşmak yasak mıdır?

— Damlama topal. Sonra anlatırım.

Ferhat:

— Herkes A....'yı dinlesin.

Bunun üzerine Keşe, daha da ciddileşerek konuşmasına devam etti,

— 18. koğuşu görüşe götürürlerken dönüşte gardiyan, İbiş'i "sen iyi yürüyüş yapmamışsın" diyerek dövmeye başlıyor. Bu işkenceden sonra İbiş komaya giriyor. Ve hemen hastaneye kaldırılıyor.

Getirdiklerinde komadaydı. İbiş'i hemen yoğun bakıma aldılar. Üç-beş saat sonra koğuşa geri getirdiklerinde başına iki tane asker diktiler. Kimseyi yanaştırmıyorlardı. Sabaha doğru doktorlar İbiş'i kontrol ettiklerinde öldüğünü söylediler. Ve çıkıp gittiler. Aradan beş dakika geçmemeşti ki İbiş'in cenazesini oradan kaldırdılar. Zaten hastanede vahşet düzeyinde bir işkence vardı. Bu olaydan sonra üzerimizdeki işkence ve vahşeti daha da artırdılar. Gördüklerimizi kimseye söyleyecek olursak, bizim sonumuzun da böyle olacağını söylüyorlardı. Şimdi de Topal'ın sorusuna geleyim. Biz toplam 18-20 kişi vardık. Çoğu veremdi. Bizim de vereme yakalanmamız için aynı kaptan yemek yediriliyordu. Yemekler çok azdı. Yan yana bulunan tutsakların birbirleriyle konuşması yasaktı. İçeride doktorların yanında, gardiyan bizi her zaman döverdi. Hele hemşireler içeri gerdiği zaman gardiyanlar, erkekliklerini onlara göstermek için bize her türlü işkenceyi yaparlardı. Sabahtan akşama kadar yatakta nizami bir şekilde uzanıp battaniyeyi başı dışarda kalacak şekilde çenesine kadar örtmek zorundaydı tutsaklar. Yatakta uzanma şekli nizami yani esas duruşta olacak. Uykuda dahi esas duruşunu bozsan dayak hazırdı. Tuvalete gitmek için gardiyandan izin istemek zorunluydu. Tabi bu da cesaret işiydi. Çünkü her izin isteyen kişi, dayağı göze almak zorundaydı. Hatta altına edenler dahi vardı.

Mahmut:

— Keşe, doğru söyle, sen altına etmedin mi?

Keşe:

— Yok Topal, ben yapmadım. Ama sen gidersen, mutlaka yaparsın. İşte sana durumu anlatım. Anladın mı şimdi Topal? Ben bunlara dayanamadım. Her sabah, doktora "beni taburcu edin" diyordum. Ve zor bela buraya geldim. Kuranıma burası oraya göre cennetlir.

Ferhat, onu büyük bir ciddiyetle dinledikten sora, tekrar "geçmiş olsun" deyip ayrıldı, Keşe'nin yanından. Ama Keşe'nin takılanları çoktu. Ferhat da gidince iyice yanına yaklaştılar.

Mahmut:

— Keşe, bak seni sabahtan beri dinliyoruz. Ferhat da gitti. Sen bize doğrusunu söyle. Sen ne ameliyatı oldun?

Keşe:

— Sana yalan mı söyleyeceğim? Benim yalan atmaya ne mecburiyetim var? İnanmıyorsan sana göstereyim.

— Tabi ki inanıyorum. Beni kavi mi sandın? dedi Mahmut. Keşe'nin ellerinden tutarak:

— Amed, sen gel bak. İyice bir kontrol et bakalım.

Keşe:

— Arkadaşlar, yapmayın, ayıptır. Vallahi bağırırım ha.

Keşe, arkadaşlarının şakayla karışık onu zor duruma sokacaklarını anlayınca:

— Yahu durun, yoksa Ferhat'ı çağırırım. Ve size iyi bir fırça atar dediyse de arkadaşları yine de durmuyorlardı.

Amed,

— Keşe, sen Mındıkoğlu'na gitmişsin, dedi:

— Mındıkoğlu kimdir? Vallahi ben böyle birini görmedim, dedi Keşe.

Tüm tutsaklar kahkahayı basınca, Keşe de gülmeye başladı.

Mevsim kış, havalar soğuk mu soğuk. Beton buz, parmaklıklar buz tutmuş. 1982'nin Ocak ayının karları düşerken tutsaklar, geçen seneki günlerini düşünüyorlardı. İlk direnişlerini, ardından her biri birer pınardan oluk gibi son durak Van Gölü deresine toplanmalarını anımsadılar. Peşinden o zor günlerde yenilen dayaklar. Mutlu anlarını anımsadılar, acılı bir şekilde. Bir arkadaşları o günleri şöyle anlatmıştı: "Bu gün yaşanan her gün yarın tarih olacaktır". Bunun bilincindeydiler. Ama bu bilince ermeyenler de vardı.

Kalktılar
Her biri bir yandan
Uçtular
Her biri bir daldan
Uçmak
Vuruşmak
Yola koyulmak
Vaktı

Çan çalanda
Her biri ayrı yoldan
Her biri ayrı sevdaya
Çıkış farklı
Finiş belli
Şifre verilmiş
Tan atanda
Dünün nehirleri bugüne akmalı
Akan bugünün nehirleri yarına kavuşmalı
Güneş mürşit
Sermaye direnç
Varlık direniş
Ve toplandılar
Kavgada bulunmak
Yoktu farkları pek
Birinin yek değerinden
Ortak payda
Direniş safında
Mihenk arenasında
Bulunmaktı asiolan
Kahraman ile hain
Teslimiyetçi ile direnişçi
Mert ile namert
Bir adım ötesi
Bir adım berisi
Bir yokuş
Acı ve zor
Bir bayır aşağı
Tükenişe ilk gidiş

Ama yaşam acımasızca da olsa devam ediyordu. Süreç devam ediyordu. Direnişin üzerinden bir yıl geçerken bile direniş başka başka biçimlerde sürüyordu. Tıpkı yaşamın değişik biçimlerde devam etmesi gibi.

Her gün yeni insanlar geliyordu. Tutsaklar tutuklanır, iddianameler yazılıp çizilirdi. T.C. mahkemelerinin yanında tutsaklar, bir de çavuş mahkemelerinde yargılanırdı. Bu mahkemeler, anında infazı yaparlardı. En son Viranşehir iddianameleri gelirken, gardiyanların eline iyi bir eğlence geçmiş oldu. Viranşehir iddianamelerini okuyan gardiyanlar, tek tek tutsakları çağırıp yargılıyordu. En çok da iddianamesinde öldürme olaylarına katıldığı iddia edilenler onlar için en iyi sanıktı. 33 ile 32 ara salonuna bir masa ve birkaç sandalye atan gardiyanlar, kendi aralarında savcı, hakim ve diğer görevlendirmeleri yaptıktan sonra mübaşir olan gardiyan, tutsağı koğuşundan çağırdı:

— Burhan gelsin lan, mahkemesi var.

Koğuş, tümden şaşırdı. Gecenin bu saatinde mahkeme mi olurdu? Ama gardiyan ısrarla,

— Çabuk gelsin lan.

Burhan gidip, tekmil vereceği zaman tutsaklar kapının sağlı sollu etrafını tuttular. Konuşulanları dinliyorlardı. Burhan, esas duruşta çavuş mahkemesinin karşısında duruyordu. Duruşma hakimi mahkemeyi açarak;

— Oğlum bak senin iddianamen gelmiş. Şimdi yargılanmanı yapacağız. Başka mahkeme yok. En büyük mahkeme bizimkidir. Diğer mahkeme, bizden sonra gelir. Sana öncelikle şunu da söyleyeyim: Bizde yalan yok. Yalan attın mı bok yoluna gittin demektir. Kenan Evren baban olsa, seni kurtaramaz. Savcı bey, buyurun söz hakkı sizindir.

Savcı bir sağına, bir soluna baktı. Sanki tarihi bir yargılamayı yapıyormuşçasına önündeki iddianameye dikkatli dikkatli baktıktan sonra,

— Teşekkür ederim, dedi.

Burhan'a daha önceden hazırlanmış olan savcının iddialarını büyük bir ciddiyetle okudu. Ve ekledi:

— Ancak suçunu kabul eder ve mahkemeye yardımcı olur, işlediği suçlardan mahkememize pişmanlık duyduğunu söylerse, cezayı azaltırız. Yok inkar yoluna giderse ve mahkememizi oyalarsa, ben hemen infazından yanayım. Söyleyeceklerim bu kadar. Teşekkür ederim.

Mahkeme heyeti önce kendi arasında fısıldaşarak bir karara vardı. Duruşma hakimi olan çavuş:

— Lan bize bir şey unutturdun. Lan oğlum, bu yalnız bizim suçumuz değil, senin de. Niye önce kimlik yoklaması yapılır demedin?

Burhan:

— Komutanım, ben daha hiç mahkemeye çıkmadım.

Çavuş hakim:

— Ne demek çıkmadım. Ya bizimki mahkeme değil mi oğlum?

Üye hakimlerden biri:

— Yahu sen o formaliteleri boşver. Zaten devlet hep bu formalitelerden kaybediyor. Söyle lan adın ne? Soyadın ne? Hepsini söyle işte.

Tutsak sorulan her soruyu yanıtlıyordu.

Çavuş hakim:

— Bak oğlum, şimdi iyi dinle. Savcının senin hakkındaki söylediklerini duydun. Sen şimdi bize ne diyeceksin?

Burhan ne söyleyeceğini şaşırmış öylece duruyordu. Duruşma hakimi:

— Söyle oğlum dilini mi yuttun?

— Komutanım, dinime imanıma orada yazılı olanların hepsi polislerin yazdıkları şeylerdir. Ben hiçbir olaya katılmamışım.

Mahkeme heyeti ciddi ciddi Burhan'ı dinledikten sonra, sorgu hakimi:

— Yani şimdi sen bunları red mi ediyorsun?

— Komutanım, vallahi doğruyu söylüyorum, billahi doğruyu söylüyorum.

— Bak oğlum, bizim bu yüce mahkememizden şimdiye kadar senin gibi yüzlerce insan gelip geçti. Hepsi de suçlarını bir bir kabul etti. Biz o kadar uzun yargılamaya gerek görmeyiz. Son olarak soruyorum: Kabul ediyor musun, etmiyor musun?

— Komutanım, vallahi doğruyu söylüyorum. Ben sizleri nasıl inandırayım.

— Günah bizden gitti.

Savcı:

— Sanık hakkındaki söylediklerimi tekrarlıyorum.

Mahkeme kendi arasında karara vararak cezayı açıkladı:

1- Haydar'la sanığı falakaya yatırarak, her ayağa 30 adet kalas vurmak.

2- İki ayağından merdiven parmaklıklarından başaşağı iki saat süreyle sallandırmak.

3- Üç gün yemek vermemek.

4- Dört gün tuvalet nöbeti ile cezalandırılması için koğuş gardiyanına ve yardımcısına müzekkerenin yazılmasına oy birliği ile karar verilmiştir. Ayrıca iki görevli tarafından hemen infazı gerektiren suçunun yerine getirilmesi. Sanığı götürün, sıra kimdeyse çağırın.

Mübaşir tekrar koğuşun mazgal deliğini açarak:

— Hasip gelsin mahkemesi var.

Bir yandan çavuşlar mahkemesi Hasip'in yargılanmasını yaparken, diğer yandan Burhan'ın çığlıkları geliyordu.

★ ★
★

Mehmet dayı, ununu elemiş, eleğini duvara asmış ve gün görmüş bir yurtseverdi. Yaşamı daima güzel yanlarından görmek isterdi. Şendi ve etrafını bu şenliğiyle canlandırırdı. Devrimcilere büyük bir sevgi ve saygıyla bağlıydı. Avrupadan gelen bir heyete verdiği bir demeç yüzünden getirilmişti. O günün şartlarında insan haklarına ve demokratik Avrupa kuruluşlarına ülkesinde yapılan uygulamaları anlatmak istemişti. Koğuşta devrimcilerle kalmaktan sıkılmaz, aksine sevinirdi. Mehmet dayının hobilerinden biri de iddianameleri okumaktı. İstisnasız tüm grupların iddianamelerini okurdu. Amed'in hemşerisi olması ve dışarıdan tanıması dolayısıyla Amed'le çok samimiydiler. Koğuşa geldiği ilk günlerde bile olup bitenleri hemencecik kavramıştı. Amed'e:

— Hemşerim, sen beni öyle saf biri sanma. Ben koğuşta kimlerin devrimci yaşantısının olup olmadığını gayet iyi biliyorum. Bu şartlarda sizden başka kimsenin arasında bu yaşantı yok. Sizlerin bana teklif etmesini bekliyorum. Ama size de hak veriyorum. Gayet kabul ederseniz, bir yurtsever olarak komününüze katılmak istiyorum. Sakın bunu,

maddi durumumun kötü olduğundan söylediğimi düşünmeyin. Aksine kendimi övmüş olmayayım; ama durumum gayet iyidir. Zaten bunları sen iyi bilirsin. Geçenlerde şu birarada yemek yiyen DDKD'liler var ya, bana beraber yaşamamız için teklifte bulundular. Ben de onlara sordum. Sizler nasıl yaşıyorsunuz? Aldığım yanıt, senin de bildiğin gibi, adi tutukluların harfane dedikleri cinstendi yaşantıları. Ben de, siz devam edin bu yaşantıya, bana göre değil sizin yaşantınız dedim. Neyse, kafanı yormayayım. Asıl meseleye gelelim. Benim sizlere önerim şudur: Ben de sizin kurduğunuz devrimci yaşantı içinde çok geç kalmadan yer almak istiyorum. Artık siz nasıl uygun görürseniz öyle yapın. Eğer beni kabul ederseniz gerçekten memnun olurum.

Ferhat'ın onayı alınarak, Mehmet dayı komüne alındı, tutsaklar bu haberi verdiklerinde sanki dünyalar onun olmuştu. O, tekrar koğuşta bulunan iddianameleri okuma işine devam etti. Bunu yaparken aklına iddianameleri karşılaştırmak geldi. PKK ana dava iddianamesiyle KUK'çuların iddianamesini karşılaştırıyordu.

— Ben, iddianamelere bakarak hangisinin devrimci olduğuna karar vereceğim. Her ne kadar bu iddianameleri karşı taraf hazırlamışsa da işin içinde bir gerçek vardır. PKK'lilerin olayları polis, ajan, muhbir vb. olurken, KUK'çularınki çoğunlukla Apocu'ları vurmadır, diyordu.

Mehmet Dayı sanki çok önemli bir keşif yapmış gibi her önüne gelene bunu anlatıyordu:

— En çok tuhafıma giden; Diyarbakır'da öldürülen polis memuru Hamdi ÖZİPEK, KUK'u çökertmekle görevli bir polis şefiydi. Ve önemli bir adamdı. Ancak Apocu'lar onu ortadan kaldırdıkları saatlerde KUK'çular da Dağkapı'da bir Apo'cuyu öldürüyorlardı.

Mehmet dayı KUK'çulara takılmak için arasıra yanlarına giderdi. Hoş sohbetli olduğundan ne KUK'çular, ne de başka gruplar ondan kılmazlardı. O da içinden geçeni dobra dobra söylerdi.

— Sahi siz yarın birgün belli olmaz ya, bakarsın T.C.'nin kafası bozuldu idama gittiniz o zaman ne olacak haliniz?

KUK'çular:

— Ne olacak ki dayı, canın sağolsun. Bizler de herkes gibi ipi göğüsleriz.

— Tamam ona şüphem yok, ama bir devrimciyi öldürmekten ipe giderken ne diyeceksiniz?

KUK'çular bir anda durdu. Birbirlerine baktılar.

— Vallahi yiğenlerim ben iddianamelerinizin hepsini okudum, susmanıza gerek yok. Açıkcası sizleri kullanmışlar. Çünkü T.C.'ne yönelik tek bir eyleminiz yok. Ben bu yaş ve kafamla bu kadarını görebiliyorum. Hem de çok kötü kullanılmışsınız. Herbiriniz burada devrimci vurmaktan yatıyorsunuz. Bakın Apocuların iddianamelerinde kendiniz görün. Adamlar polis, asker ve ajan vurmuşlar. Yarın öbür gün ipe de gitseler o zaman yine sloganlarını atıp, sandalyeyi tekmeleyecekler. Ya sizler ne yapacaksınız? Böyle kara kara düşünecek misiniz?

Mehmet dayı kendince tüm belirlemelerini sıraladıktan sonra sohbet havasının dağıldığını görünce:

— Sizleri kim tutukladı?

KUK'çular:

— Dayı sorduğun soru da soru ha, elbette devlet tutukladı.

— Yok yeğenlerim ben onu demiyorum. Yani hangi ekip, hangi polis demek istiyorum.

KUK'çular hep bir ağızdan:

— Hamdi ÖZİPEK ve ekibi dediler.

— Ya gördünüz mü? Ben de bunu istiyordum. Peki Hamdi Özipek'i kim vurdu?

Yine bir sessizlik oldu ve Mehmet dayı kalkıp gitti yanlarından.

KUK'çuların yanından ayrılan Mehmet dayı hemşerisi Amed'in yanına geldi:

— Merhaba yeğenim, ne yapıyorsun?

Amed dönüp baktı:

— Merhaba dayı, gel otur.

— Oturmasına oturacağım da, sen biraz sonra gümbürtüyü seyreyle.

— Ne oldu yine dayı?

— Valla bana bir şey olduğu yok. Şu KUK'çuların iddianamesini keşke okumasaydım. Emin ol yüreğim burkuldu.

— Sen şimdiye kadar iddianameyle ilgili mi konuşuyordun onlarla?

— He.

— Boşver dayı biz o tür şeyleri çoktan unuttuk. Devrimciler kan gütmez.

— Sen gel onu bana sor. Olayları tek tek yüzlerine vurdum. Yine de içim rahat etmedi.

— Keşke bunu yapmasaydın, adamlar zaten bir bunalımda. Birbirleriyle geçinemiyorlar.

— Yoo bu benim yurtseverlik görevimdir.

Mehmet dayıyla Amed böyle sohbet ederlerken KUK'çuların köşesinden sesler gelmeye başladı. Ardından tekme tokat birbirlerine girdiler. Koğuş önce bunu her zamanki münakaşalardan biri sandı. Ama bu kez durum ciddiydi. Ve koğuş araya girerek onları birbirinden ayırdı.

Koğuş kavgayı yatıştırmış ve her KUK'çuyu ayrı ayrı köşelere almışlardı. Ancak Hadi daha öfkeliydi. Bas bas bağırıyordu:

— Şerefsizler, bizleri kullanıp Apoculara saldırttınız. Adamlara ajan dediniz. Her birimiz bir devrimci katili olduk. Ondan sonra da kem küm ediyorsunuz. Bunların hepsini öldürmek lazım.

Etrafındakiler onu yatıştırmaya çalışıyorlardı. Bu olaydan sonra 6 kişi olan KUK'çular ikişerli üç gruba ayrıldılar. Herkes kendisine en yakın bulduğu birini yanına alarak birlikte yemek yiyordu...

— 33. Koğuş... Herkes kağıdını-kalemini hazırlasın. Sizleri yazılı yapacağım.

Bunu söyleyen ne bir ilkokul öğretmeni, ne bir lise hocası ne de üniversitenin bir profesörüydü. Belki okuma yazması olmayan bir zavallı köylü, belki dışardan bitirmeli bir okur-yazardı. Şansı yaver gitmiş, Diyarbakır 1 Nolu zindanına gardiyan olarak gelmişti. Hele bir de 140 kişinin komutanı olunca, hiç kimse onu zaptedemezdi. Ve şimdi tutsakları Atatürk ilke ve inkılaplarından imtihan edecekti:

— Bak oğlum, herkes adını, soyadını kağıdın sol üst kısmına yazsın. Kimse kimseden kopya çekmesin. Cevaplar birbirine benzerse s...m sizi. Ben hemen anlarım. Kimse bana yutturamaz. Ulan sorumlu

getir bakalım ilkel ve inkilapları. (Gardiyan ilkeye bile ilkel diyecek kadar geri bir düzeydeydi.) Aylardan beri bu kitap tutsaklara verilmişti. Her tutsak adeta kitabı ezbere biliyordu. Çünkü eğitimin bir kısmı bu kitap üzerinde yapılırdı. Bir tutsak cümle cümle okur, diğerleri tekrarlardı. On dakika içinde hepsi soruları cevaplayıp, yazılı kağıtlarını gardiyana verdiler. Ardından kısa bir zaman geçmişti ki, yazılı sonuçlarını bildirmek için bir kaç gardiyan koğuşa girdiler.

— Bürokrat kimdir? Çabuk çıksın.

Bürokrat:

— Bürokrat Mardin, Emret komutanım.

Gardiyan:

— Ulan yavşak sorulara niye doğru cevap vermemişsin?

— Verdim komutanım.

— Kes ulan, bizi mi kandıracaksın? Doğru cevap vermemenin cezası nedir biliyor musun?

— Ama komutanım, ben doğru cevap vermişim.

— Siktir ulan, doğru cevap vermişmiş. Eşyalarını topla hücreye gidiyorsun.

Eşyalarını toplamaya giden Bürokrat'ı gören onbaşı:

— Eşyaya gerek yok oğlum. O soğuk betonun üzerinde yat da aklın başına gelsin.

Bürokrat'ı koğuştan çıkarıp götürdüler. Ardından bir sürü gardiyan içeri girerek:

— Dışarıya bakan tüm pencereler Türk Bayrağı'nın renkleri ve şekliyle boyanacak. Ve bundan sonra pencereler tamamıyla kapalı kalacak. En ufak bir delik dahi açık kalmayacak.

Tutsaklara daha önce yağlı boya, fırça aldırmışlardı. Yasin'in hazır şablonları da vardı. Hemen bu emir yerine getirildi. Pencereler kapandıktan sonra, tıkalı olan tuvaletin kokusu her tarafa yayıldı. Artık koğuşun içi tuvaletten farksızdı. Tutsaklar maden ocağında mahsur kalmış işçiler gibi birbirlerine bakıp:

— Acaba bu pislik ve havaya ne kadar dayanabiliriz? diyorlardı. Kimse de buna bir cevap veremiyordu. Ve veremezdi de. Koğuşun bu pis havasına idare de tahammül edemiyordu. Gelip dayak attıklarında,

veya bir işleri olduğunda bir an önce buradan çıkıp gitmek istiyorlardı. 33. Koğuş bu yönüyle cüzzamlılar adasına benziyordu. İdareciler açık seçik:

— Bu havasızlığa ancak bir ay dayanırsınız. Hepiniz yakın bir zamanda verem olacaksınız. Öyle hastalıklar ortaya çıkacak ki tıp bile hayret edecektir diyorlardı.

Bu gerçek bir buçuk ay sonra kendini gösterecekti. Onu aşkın tutsak veremin pençesine düştü.

Bir müddet sonra koğuştan alınan Bürokrat geri getirildi. Üzerinde ciddi bir işkence izi yoktu. Ama korktuğu her halinden belliydi. Arkadaşlarını görünce onlara gülerek bakıyordu. Koğuşta bir gelenek haline gelmişti; birisi ayrıldı veya bir yere götürüldü müydü, tutsaklar başlardı sormaya:

— Ece, ne oldu, ne yaptılar sana? Sınavın iyi geçti mi?

Sorulara muhatap olan da anlatırdı öyküsünü. Kimse pek bir şey saklamazdı birbirinden. Bürokrat ova köylerinden yurtsever bir imamın oğluydu. Babası yıllardan beri Güney Kürdistan'daki hareket ve gelişmelerle yakından ilgileniyordu. Çocukları da onun bu özelliklerini almışlardı. Bürokrat da lise sıralarına geldiğinde devrimci fikirlerle tanışmış ve faaliyetler içinde bulmuştu kendisini. Yapı olarak pek babasına benzemezdi. Çabuk kızar ve bu kızgınlığı bir an sonra geçerdi. Ancak şalteri atıp sinirleri kabarınca, gözüne hiçbir şey görünmezdi. Önünde ne varsa kırar, dökerdi. Gözleri rahatsız olduğundan her zaman gözlük takardı. Hiçbir şey bulamadığı zaman çıkarır gözlüğünü paramparça ederdi. Ama sinirleri yatışınca yaptığına üzülür, özür diler ve yeniden gözlük almaya ve kırılanı tamir etmeye çalışırdı. Bürokrat her ne kadar devrimci fikirlere sahip de olsa henüz kendisinde bir devrim yapma durumuna gelmemişti. Bir yanıyla hâlâ babasının yaramaz çocuğu gibiydi. Hele 10 Kasım konuşmasından sonra belli bir sarsıntı geçirmişti. Ama gerek onu gerek ailesini yakından tanıyan Ferhat'ın yardımlarıyla kısa sürede toparlandı. Bürokrat her ne kadar çocuksu davranışları olsa bile aynı saflıkla Parti'ye bağlıydı.

Bu nedenle arkadaşlarından, hele kendisine yakın bulduğu arkadaşlarından hiçbir şeyini gizlemezdi.

Koğuştan birkaç gün de olsa ayrı kalması onu hayli üzmüştü. Arkadaşlarını yeniden bulunca büyük bir sevinçle başından geçenleri anlatmaya başladı. Kafasını bir o yana, bir bu yana sallayarak, gözleri kan çanağına dönmüş bir halde:

— Yav ibneye bak, neredeyse beni düşürüyordu.

Ferhat:

— Sakin ol M... kimdir bu küfür ettiğin adam? Hele önce anlat dinleyelim, sonra küfredersin, dedi.

Bürokrat:

— En iyisi ben size baştan anlatayım. Beni koğuştan çıkardıklarında direkt 37'ye götürdüler. 3. Kat 5. hücrede bulunan Halef ÇARPAR'ın hücresine koydular. Ben Halef'i dışarıdan tanıdığımdan önce çok sevindim. Hoş beş ettikten sonra sohbetimiz koyulaştı. Hep dışarıdaki anılarımızdan sözediyorduk. Biliyorsuzun Halef'i, mahkemede Parti'yi savunuyor. Biraz da ondan güvendim. Bir ara bana "sahi seni niye hücreye getirdiler" dedi. Ben de doğrusunu istersen bilmiyorum dedim. Sabah bizim koğuşa bir gardiyan geldi. Atatürk ilke ve inkılaplarından yazılı yaptı. Güya ben yanlış cevap vermişim. İşte beni onun için buraya getirdiler. O da bana "boş ver, beni de koğuşta birisi ispiyon etti" dedi. Biraz böyle konuşup sohbet ederken ben koğuşların durumunu soruyordum. O da habire dışardaki eski meseleleri soruyordu bana. Koğuştan hiçbir şeyi anlatmıyordu. İşte bunun üzerine kuşkulandım. Canım sıkıldı. Ne yapacaksın olayın görgü tanıklarını, zaten kimse senin üzerine ifade vermiyor, dedim. Bana aslında sen haklısın benimkisi sadece bir merak. Sana tek bir şey daha soracağım. Çünkü sen benden daha iyi tanırsın ve bilirsin. Hani şu Akif Yılmaz'ı hatırlıyor musun? Bir ara Mardin'e geldi. Hakkatten o niçin gelmişti? Yakalanmasaydı epey faydası olurdu harekete" deyince ben artık tam kuşkulandım. Yav ben ne bileyim niçin geldiğini? Sen bunları nereden çıkarıyorsun? Kaldı ki ben Akif Yılmaz'ı tanımam. Her şeyi merak etmen doğru değildir. Tutturmuşsun, niçin Akif Yılmaz Mardin'e gelmişti, ne yapacaktı, kimlerle çalışıyordu? Daha bizimle ilgisi olamayan bir yığın soru soruyorsun?" dedim. İşte bunun üzerine Halef beni daha fazla kuşkulandırmamak için "yok yav, emin ol sadece

zamanımız geçsin diye öylece konuşuyorum," dedi. Ama ben ikinci günde tam kuşkulandım Halef'ten. Bana sorulan her soruya, önce düşünüyordum ondan sonra cevap veriyordum. Bunun üzerine epey kendisiyle konuştum. Bu sabah gardiyan gelip, cezanın bitmiş olduğunu söyledi. Hücreden çıkarken Halef'e üzerimdeki tüm parayı ve ayakkabımı da verdim. Ama ben uyanık davranmasaydım vallahi beni düşürecekti. Çok da uğraştı ha. İşte benim Halef'le olan hücre öyküm budur.

Bürokrat anlattıklarını bitirince dağılanların her biri ayrı ayrı yorumlar yapıyordu. Çünkü o zamana kadar mahkemelerde Parti'yi savunuyordu Halef. Hatta bir kısım arkadaşı Bürokrat'a:

— Ondan kuşkun bir kuruntudur. Adam savunma yapıyor. Sen bunu nereden çıkardın? Arkadaşımızdır. Sana bir kaç soru sormuş, sen de hemen kuşkulanmışsın. Bu senin hüsnü kuruntundur diye karşı çıktı..

Buna karşı Bürokrat:

— Keşke yanılsam, bari ayakkabım boşa gitmezdi, diyordu..

BEŞİNCİ BÖLÜM

"Açlık kötüdür, yoksulluk kötüdür, Ama hiçbir şey boyun eğmekten daha kötü değildir". Bu kötülerin belki daha kötüleri de vardı, Diyarbakır zindanında. Kötü kelimesi kifayetsiz kalacaktır. Bazen sessiz bir mezar olurken, bazen yüzlerce orkestraların kurulduğu bir cehennem oluverir. Acının, baskının en zoruna karşı çetin ve bir o kadar da onurlu başkaldırıların, direnişlerin olacağı bir gerçektir.

Gün kötü gidişin ibrelerini gösteriyor zindanda. Bu zindanın bir köşesinde işkence tezgahları kurulmuş, işkenceciler kendilerine işkencede hizmet edecek niteliksiz, kişileri de bulmuşlardı. Bazen yıllarca beraber olduğu arkadaşını sorgular, bazen tanımadığı bir devrimci hakkında bilgiler toplardı bu kişiler. Silik kişilikli zat her şeyi yapmaya hazırdır. Yeter ki önüne az bir kemik atılsın. Yeter ki şiddetin ucu kendisine yönelsin. İhanet ocağı 38 doğmadan 40. koğuşta doğurdu günahlarını. Artık itirafçı, pişman, ispanyoncu ve bilcümle karşıdevrim saflarının gönüllü uşakları bir aradalar. İdareye yardımcı olurlarken politika ve uygulamalar konusunda da yardımlarını esirgemezlerdi. Direnişçilerin baskı altında tutulması, kendilerinin özgürlüğüdür. İdare de habire sıkar işkencenin vidalarını.

Eğer teslimiyet, bir at misali başını almış gitmişse dolu dizgin, deli dolu, dörtnala gidiyorsa, bu onun en hızlandığı andır. Yani baş aşağı gidişin en doruk noktasındadır. Bundan sonrası ya muratur, ya da bir afettir.

Baskı, işkence ve her türlü zora inat 33. koğuş yıllar ötesini unutmamış bu zindan karanlığında. Kawa'nın çekicinden fırlayan ve koca bir bozkırı tutuşturan Nevroz ateşiyle ısınmak istiyorlardı. 21 Mart gecesi gardiyanlar sayımı yaptıktan sonra asteğmen:

— Beş dakika sonra nöbetçilerin dışında kimse ayakta kalmasın. Ayakta dolaşanları görürsem a... s...m.,dedi.

Bu tehdit ve küfürden sonra çekip gittiler. Belliydi ki hala tutsaklardan korkuyorlardı. Tutsaklar yatakhane bölümüne geçince, bu tehditlere ve küfürlere aldırmadan çağlar üzre akıp gelen Nevroz ateşinin geleneğini bir eski gazete parçasıyla yakıp kutladılar. Bunu mütaakip kararlaştırıldığı gibi Ferhat'ın yatağının olduğu yere toplandılar. Ferhat önce Nevroz'un anlam ve önemini anlattı. Ardından konuyu içinde bulundukları duruma getirdi. Ve uzun uzun bunu da anlattı arkadaşlarına.

Eşref:

— Arkadaşlar, isterseniz size bir iki şiir okuyayım, dedi.

Eşref'in şiir okuması bitince bir kaç tutsak türkü söyledi. Gece yarısına kadar sohbet edip Nevroz'u kutladılar...

Dışarıdan pırıl pırıl bahar havası eserken, tutsaklar havalandırmada eğitim yapıyorlardı. Gardiyanın salladığı cop darbelerinden kurtulmak için tutsaklar can havliyle istenenleri en iyi şekilde yapmaya çalışıyorlardı. 140 kişinin ayakları kalkıp aynı anda betona vurunca, müthiş bir ayak sesi çıkıyordu. Kollar ve ağızlar da birlikte bir tempodaydılar. Havalandırma kapısının açılmasıyla beraber, gözler kapıya yöneldi. Gelen yine o iblis suratlı zindanın celladı Esat Oktay'dı. Gardiyan, var sesiyle "Dikkat" diye bağırdı. Tutsaklar, bu komut üzerine yerlerinde putlaşmışçasına durdular. Havalandırmada en ufak bir tıkırtı dahi çıkmıyordu. Yapılan işkenceli eğitim neticesinde tutsakların alınlarında boncuk boncuk terler birikmişti. Duruşlar birer çakı gibiydi. Yüzbaşının olduğu yere bakmak zorundaydılar. Esat Oktay, esir pazarında dolaşan köle taciri gibi alıcı gözlerle tutsakları süzüyordu. Elindeki kağıtlara bakarak:

— Ferhat KURTAY, dedi.

Ferhat:

— Buradayım komutanım.

Yürüyüş kolundan iki adım öne çıkarak tekmil verdi:

— Ferhat Kurtay, Mardin, emret komutanım.

Yüzbaşı, hiç istifini bozmadan o her zamanki sahte gülüşüyle tepeden tırnağa Ferhat'ı inceledi. Sonra tutsaklara dönerek sert bir tavırla:

— Beni iyi dinleyin.! dedi. Parmağıyla Ferhat'ı göstererek sürdürdü:

— Bak hele demek Ferhat Kurtay sensin ha. Az kalsın tahliye olacaktın. Bu gördüğünüz adam, öyle sıradan bir adam değil. Diyarbakır, Mardin ve Siirt eyalet sorumlusudur PKK'nin. İşte ben olmasaydım, bu adam ellerini kollarını sallaya sallaya çıkıp gidecekti. Evlatlarım, tanıyın bunu ve bunun gibilerini, siz zavallılar da hapishanelerde çürüyeceksiniz. Olur mu bu hiç? Tabi ki olmaz. Ben asla buna müsaade etmem. Vatan hainlerinin buradan sağ çıkmasına izin vermem. Ben, sizlerin buradan çıkmanızı isterim. Ama bu ve bunun gibilerini çürüteceğim. Artık hiçbir şeyleri kalmadı. Kemal Pir diyorlardı, o da itiraf yaptı. Hayri Durmuş diyorlardı o da yaptı.

Yüzbaşı biraz güldü. Tekrar Ferhat'a baktı:

— Hele bak yahu, gözlerime inanamıyorum, neredeyse, gerçekten tahliye olup çıkacaktı... Çoktandır sizlerle görüşmedim. İşlerim vardı. Ama ne olursan ol, kim olursan ol, bana gelin evlatlarım, yaptıklarınızı dobra dobra anlatın. Ben sizi kurtarırım. Burada benden başka kimse sizi kurtaramaz. İyi düşünün tekrar gelip sizleri göreceğim. O zamana kadar kararınızı verin.

Ve enikleriyle dolaşan bir köpek gibi çekip gitti Esat Oktay arkasındakilerle birlikte. Her zaman yaptığı gibi tam çıkarken parmaklarını şaklatıp, "Evladım, çocuklara istirahat ver" demeyi de ihmal etmedi. Bu istirahat sözünün anlamını tutsaklar çok iyi biliyordu. Daha birkaç dakika geçmeden içeriye 15'e yakın gardiyan girdi. Ellerinde cop, kalas ve envai çeşit işkence-dayak araçlarıyla tutsaklara bir saldırdılar ki, öküzün gül bahçesine dalması gibi oldu orta yer. Tutsakların her biri bir yanda inliyordu. Yine ayakta kalabilenler, yarı baygın arkadaşlarını taşıdılar koğuşun içine.

Bunlardan Hasip'in durumu fenaydı. Koğuş sorumlusu bu acil du-

rumu gardiyana bildirmek zorundaydı. Hasip, yerlerde kıvranarak, sanki son nefesini veriyordu. Sağ elinin iki parmağını açmış, zafer işareti yaparak habire "Kahrolsun Faşizm, Kahrolsun" diye bağırıyordu. İşte tam bu esnada bir grup gardiyan aniden içeri girdi. Gardiyanların geldiğini hisseden Hasip bu kez az önce söylediklerinin tam tersi, bildik bilmedik tüm duaları ard arda sıraladı. "ay daye, ay daye, ben ölüyorum, yarabbim beni kurtar. Eşşedü enlai ilahe inlela..." diyordu. Başında duran Eşref, bunları duyunca sinirlendi. Kürtçe ve gardiyanların duymayacağı şekilde hafif bir tekme vurarak "kes ulan, az önce kahrolsun faşizm diyordun, şimdi de onlara mı yalvarıyorsun?" dedi. Sıhhiye çavuşu bir iğne yaptıktan sonra çıkıp gittiler gardiyanlar.

Tutsaklar yine başbaşaydılar. Yüzbaşının Ferhat için söylediklerini düşünüp kendi aralarında yorumlar yapıyorlardı. Birisinin itiraf yaptığı kesindi. Hele bu şahsın sıradan biri olmadığı da tahmin ediliyordu.

Adnan:

— Abi, acaba kimdir bu adam?

Ferhat:

— Hangi adam Adnan?

— Bu itirafı yapan adam.

— Ben nereden bileyim kardeşim? Ama Mervan'ın dediği gibi birisi yapmış ama kim olabilir?

Amed:

— Abi, senin bu konumunu bilen kaç insan var burada?

Ferhat biraz tebessüm ederek:

— Epey adam var.

Herkes kendince bir yorumda bulunuyor ve birilerinden kuşkulanıyordu. Ama kimse bu kuşkusunu dışa vuramıyordu.

Amed, Adnan'a fısıltıyla:

— Bu olsa olsa Yıldırım Merkit'tir, dedi.

Adnan:

— Nereden vardın bu sonuca?

— Nereden mi vardım? Bir bütün olarak cezavindeki, mahkemelerdeki tavırlarından.

Onları dinleyen Eşref:

— Böyle pıs pıs etmenize gerek yok, sesiniz bana da geldi. Doğrusunu isterseniz, ben de ondan kuşkulanıyorum.

Onların konuşma ve fısıldaşmaları durmamıştı. Herkes yavaş yavaş yataklarına çekiliyordu...

★★
★

— Bu mahkemeciler nerede kaldı? Neredeyse sayım yapılacak, dedi Amed.

Onu yanıtlayan Mervan:

— Herhalde önemli gelişmeler var ki bu kadar geciktiler.

Amed ile Mervan bunları konuşurlarken koğuş kapısı açıldı. Önde İskan, ardında diğer tutsaklar içeri girdi. Her zamankinden biraz daha meraklı bir şekilde sokuldular tutsaklar mahkemeci arkadaşlarına.

— Mahkemede ne oldu? Niye bu kadar geç kaldınız? 35'ten gelenler var mıydı?

Mahkemeden gelenler üzgün, bitkin ve yorgun haldeydiler. Sanki her biri sırtında birer dağ taşıyordu. Dudakları kurumuş, dilleri damaklarına yapışmıştı. Bu, ne susuzluktan ne de yorgunluktandı. Bellekerindeki haberin heyecanı onları ürkütmüş, dillerini damaklarını kurutmuştu. Belki de biz öğrendik bu acılı haberi, yüreğimiz dağlandı, ya nasıl söyleriz bunu, diyorlardı. Ama mutlaka diyeceklerdi ve demeliydiler bunu. Haber ne kadar üzücü ve yürek yakıcıysa da gizlenmemeliydi tutsaklardan. Varsın kanayan yürekleri daha da kanasın. Bu bir mecburiyetti. Niye, onlara bunu söyleyende yürek yok muydu? Yoksa onun yüreği taştan mıydı? Biraz daha kendilerini toparlayarak:

— Hele siz biraz su verin, dilimiz damağımıza yapıştı. Ne halden anlamaz adamlarsınız. Sanki o cehennem azaplı cenaze arabalarına hiç binmemiş gibi bir haliniz var. Bir de sigara verin. Yüreğimiz kara katran bağlasın.

İskan, ölümüne bağdaş kurmuştu daha oracıkta. Bir heykel kesil-

mişcesine Ferhat'ın yanındaydı. Sanki dilinden başka hiçbir uzvu hareket etmiyordu. Tutsakların gözleri bir radar gibi taradı, onların olduğu yeri. Tüm göz projektörleri en aydınlık bir şekilde üzerlerindeydi. Ferhat, İskan'ın yanından kalktı, topluluğa yöneldi. Artık bunu gizlemenin bir anlamı yoktu. Bunu çağdaş Kawa Mazlum Doğan da kabul etmezdi. Ve Ferhat'ın yüreğinin yarısı alev alev yanarken, bir yanında gürül gürül çağlayanlar akarken seslendi:

— Arkadaşlar, 21 Mart'ta Nevroz gecesinde Mazlum Yoldaş kendisini yakarak dağların doruklarında yanan Newroz ateşiyle bedenini tutuşturup zindan diplerine kadar ateşi taşımış.

Bir sessizlik oldu orta yerde. Bu, isyan dolu bir sessizlikti. Eylemin gerçek mahiyetini anlayanlar derin derin düşünüyordu. Bu şanlı direnişi tüm kalpleriyle selamlıyorlardı. Anlayamayanlar ise, sormaktan, duyulan haberin doğruluğundan korkarcasına vazgeçiyorlardı. Gözlerde bulgur bulgur yaşlar ve alınıp şakaklara konulan mendiller. Kimisi silmiyor ve saklamıyordu, "aksın" diyorlardı, "ağlamayı unutan gözler ağlasın. Dudaklardan sıyrılıp dilde mola versin. O tuzlu, o sımsıcak gözyaşları yüreklere merhem olsun."[1]

Bir ölüm aranıyordu. Bir ölüm aranıyordu bu zindanda. Bir ölüm aranıyordu, ama öyle bir ölüm ki Ararat kadar büyük, Van Gölü kadar berrak ve temiz olsun. Bu ölümün haberi öyle bir yankılansın ki "Ne Hiroşima, ne Nagazaki, ne Auştvist kampındaki, ne de Halepçe'deki katliam haberini aratmasın. Ölümler vardır; sıradan sanki bir yaprak düşmüştür ağaçtan. Ölümler vardır ansızın gelir, nisan yağmuru kadar olur ömürleri. Ama bir tanem, ama nur tanem, ölümler vardır düşmanın şahdamarına inen bir karga burun Kürt hançeri olur gözbebeğinden vurur en gaddar düşmanı. Yüzyılların mayalandırdığı karanlıkları kökünden söküp atan bir katre alevdir. Bir ucu Kawa'dan çağdaş Kawa Mazlum Doğan'a uzanan, zindanın en dip köşesine kadar nüfuz eden, dostu sarsıp kendine getiren, düşmanı fellik fellik kaçırtan ölümler. Bir de ustaların dilindeki ölümün tarifi vardır: Ölümden korkmamalıyız. Biz olduğumuz zaman ölüm yoktur.

"Ölüm geldiği zaman biz yokuz," diyor Epikurus. Mao da der ki; "ölümler vardır, ölümler vardır tüy kadar hafif, ölümler vardır Tay

Dağı kadar büyük." Ve Çe Guavera der ki; "Ölümün üstünde gidenler cesur ve kahraman, ölümden kaçanlar korkak ve kötü politikacıdır."

Ferhat:

— Arkadaşlar, haberi hepiniz duydunuz. Yemekhane kısmına geçelim.

Tüm tutsaklar yataklarından kalkıp yemekhaneye doğru yürüdüler. Ferhat Adnan'a yanaşarak:

— Dışımızdaki arkadaşlarla da konuştun mu?

— Kawa ile Partizan siz nasıl uygun görürseniz biz aynısını yaparız dediler. Ama diğerleri bu işin çok riskli olduğunu söylüyorlar.

Ferhat:

— Kaulan katılır. Katılmayan da katılmaz ne yapalım? Necmi, sen bir konuşma yap. Ondan sonra kitleyi saygı duruşuna davet edersin. Bırak artık ağlamayı. Kendini biraz toparla. Ne oluyor sana?

Necmi, Mazlum'un eyleminin verdiği şoktan daha sıyrılamamıştı. Kimseden gizlemeden habire ağlıyordu. Ayağa kalktı:

— Tamam abi, ben hazırım.

Ferhat:

— Bak Necmi'ciğim konuşman bitince kitleyi saygı duruşuna davet edeceksin.

Necmi:

— Arkadaşlar toplanın!

Tutsaklar her gün şeytanın sofrasında toplanıp zoraki namaz kılmaları gibi toplandıkları yerde, bu kez sevgi, saygı ve yiğit bir önderleri için canı gönülden eğitim yerlerinde toplandılar. Necmi'nin "toplanın arkadaşlar" komutu onların yüreklerine seslenmiş onlar da saygının en güzelini göstermek için esas duruşa geçmişlerdi. Bu saygı ne korkudan, ne dayaktan, ne de çaresizliktendi. Gönülden gelen bir duyguydu. Koğuşta bulunan onun üzerinde yurtsever ve halktan insan da bu saftaki yerini alınca, geri kalan siyasetlerin tümü de gelmek zorunda kaldılar. Böylece 33. koğuş yekpare, Mazlum'un saygı duruşunda bulunacaktı. Kimsenin kalmadığını gören Necmi, kısa bir konuşmayla tutsakları saygı duruşuna davet etti. Necmi konuşmadan ziyade duygularını gizlemeden orta yere sermişti:

— Arkadaşlar, bugün burada toplanıp Mazlum'u anmamız gerekmezdi. Onun bizi anması gerekirdi. Çünkü biz onu korumalı ve yaşatmalıydık. Ama bunu yapamadık. Benden Mazlum'u anlatmamı beklemeyin. Ben Mazlum'u anlatamam. Zaten hepiniz onu yakından tanıyorsunuz.

Necmi'nin boğazına sanki bir şeyler girdi. Tam anlaşılmadı son söyledikleri. Buna gözyaşları da eklenince tutsakların tümü ona katıldı gözyaşlarıyla. Dayanamadı, konuşamadı. Oysa çok konuşmak, haykırmak istiyordu. Sol kolunu havaya kaldırarak yumruklarını sıktı, konuşma yerinde. Tutsaklar bunun saygı duruşuna davet olduğunu iyi bildiler. Ve Necmi'nin yaptığı hareketleri aynen takip ettiler. Saygı duruşu iki dakikayı bulmuştu. Ama Necmi yerinde heykelmişçesine duruyordu. Sanki bitmesin bu saygı duruşu, bitmesin bu kavga der gibiydi. Bunun farkına varan Ferhat, onu uyandırmak istemiyordu. Ona seslenmek Necmi'ye yapılacak en büyük kötülüktü sanki. Kürtçe anmanın son koruşmasını ve bitimini yapıp. Necmi, kendisine daha yeni geliyordu. Ve bir cümle ile katıldı Ferhat da:

— Huzurunuzda söz veriyorum, Mazlum abinin takipçisi olacağım.

Yaşam risklerle dolu. Yaşamın her adımında riskler göz önüne alınmazsa yaşamak diye bir eylem olmazdı. Tutsaklar Mazlum'un eylemiyle beraber risklere katlanmayı da göğüsleyeceklerdi. Mazlum öncesi ve Mazlum sonrası denilecekti bundan böyle. Çünkü Mazlum, atbaşı giden teslimiyete en büyük darbeydi. Öyle bir darbe ki tüm karşıdevrimin plan ve programlarını alt üst etti. Direnişçi atomu yenilmez kıldı. Her türlü yürüyüşün şaşmaz ibresi oldu. Yolunu şaşırtanların kutup yıldızı oldu. Yoldaşlarına taze kan oldu. Zindanın derinlik ve karanlıklarında aniden parlayan bir volkan oldu. Mazlum'un bu ihtilâlci çıkışı kendisine insanım, insanlık kavgasında ben de varım diyen herkesi istisnasız tepeden tırnağa devrim ruhuyla, Kawa'nın yenilmez gücüyle donattı.

İşte bu vahşetin anaforunda inim inim inleyen tutsaklara bir muştuydu bu. Ve bu muştuyu en çok alan, bağırlarına basan bir odak 33. koğuştu. Koğuşa can, kan ve ruh veren yiğit insanlardı. Riskleri ve di-

yetleri ile gözyaşları ve umutlarıyla buna karşı koyanlardı onlar. Bu küçük sınavlarını, saygı duruşunu konuşma ve düşmanın atış poligonu olan bir yerde, yani yemekhanede yapmışlardı. Yemekhane en iyi döşenmiş mayın tarlasından daha da tehlikeliydi. Bu riskleri göğüslemenin güveniyle yemekhane kısmına geçtiler. Artık yıllardır sızlayan yürekleri az da olsa dinmiş ve bir rahatlama hissetmişlerdi. Bu duyguyla oturdular. Zulalarını patlattılar: Sigaralar çıktı orta yere, yakıldı dumanlar çekildi ciğerlere.

İskan çağırıldı. Anlat denildi. Nasıl duydun, Mazlum'un ölümünü? En küçük teferruatına kadar anlat. Anlat benim babam anlat, dediler. Ve pür dikkat kesildi kulaklar. Gözler İskan'daydı salt.

İskan:

— Koğuştan çıkarıldık. Maltada ellerimize kelepçe vuruldu. Ellerimiz bağlı, marşlar söylettiler bize saat 8.30'a kadar. Sonra 35'i getirdiler. İsimler okundu. Ama Mazlum yoktu. Ben, mutlaka Mazlum abi hastadır yoksa gelirdi, diye düşündüm. Hiçbir duruşmayı kaçarmamıştı bu güne kadar. Heyet ancak saat 10 sıralarında geldi. Bilinen formaliteler yerine getirildi. Hayri abi elini kaldırıp söz hakkı istedi. Heyet Hayri abiye söz hakkı verdi. Hayri abi mikrofona gitti. Giderken üzgün görünüyordu. Sesinden de bu anlaşılıyordu. "Mazlum, 21 Mart Nevroz gecesi cezaevinde yapılan baskı ve işkenceleri protesto etmek için 3 kibrit çöpüyle kendini yakarak yaşamına son vermiştir. Yalnız Mazlum'un koyduğu eylem sıradan bir eylem değildir. Siyasi bir eylemdir," dedi.

Bunları söyledikten sonra, "sözlerimin eksiksiz zabıtlara geçirilmesini istiyorum" diyerek yerine oturdu. Ancak üç kibrit çöpüyle kendisini yakmayı pek anlayamadım. Belki diğer arkadaşlar daha iyi anlamıştır.

Gözler mahkemeye giden diğer tutsaklara çevrildi. Ancak onlar da İskan'ın anlattıklarını anladıklarını söylediler. İskan:

— Mahkemedeki gelişmeler budur. Başka da bir şey yok. Unutmadan şunu da söyleyeyim: Hayri abi, Mazlum'un bir bildiri de bıraktığını, bu bildirinin idareden alınıp dava dosyamıza konulmasını istedi.

★

33. Koğuş'un komünü, bir devrimci aileye benziyordu. Bu ailenin temel direkleri hamarat gençleriydi. Üretici ve emekçilerinin yanında yaramaz çocukları da vardı. Bazen küsen, darılan, bazen kızıp gidenler de vardı. Zaafları, eksiklikleri ve yücelikleriyle bir bütündüler. Komünün baskılara, şiddetli fırtınalara uğramasıyla giden üyeler de yok değildi. En büyük sarsıntıyı 10 Kasım'da geçirmişlerdi. Ve o sarsıntının olumsuz etkilerinden gemiyi terkedenler geri geldiler. Bunların içinde koğuş sorumluluk görevini bu zor koşullarda büyük bir fedakarlıkla sürdüren Necmi de vardı. Şimdiye kadar komüne katılmayan Fesih de komüne katıldı. Kendi bireysel eşyalarını getirip arkadaşlarının önüne attı. "Biz artık ayrı yaşayamayız. İster kabul edin isterseniz etmeyin", dedi.

Tutsaklar işin ikinci bölümüne girişmişlerdi. Mazlum eyleminin değerlendirilmesini yapıyorlardı. Bu yorumlar ışığında teslimiyet zincirini nasıl kırabileceklerini tartışıyorlardı. Bu tartışmaların yapıldığı yer, genellikle Ferhat'ın yatağıydı. Tutsakların tümü toplanmıştı. Ferhat'tan Mazlum'u anlatmasını istiyorlar.

Ferhat:

— Mazlum'u size nasıl anlatayım? Onu hepiniz tanıyorsunuz. Tanımayanlar da duymuşlardır.

Her halinden konuşmak istemediği belli oluyordu Ferhat'ın. Ancak arkadaşlarının ısrarları üzerine konuşmak ve bir şeyler söylemek zorunluluğunu hissetti.

— Her şeyden önce, Mazlum'u tanıyabilmek için onun son koyduğu bu eylemini bilmek ve anlamak gerekir. Bunu kavradınız mı Mazlum'un ne olduğu ortaya çıkar.

Adnan:

— İsterseniz, Mazlum abinin koyduğu eylemin içte ve dışta yaratacağı etkileri tartışalım.

Mahmut:

— Tartışmamıza gerek yok. Anlam ve önemi, Mazlum abinin bize bu eylemle ne iletmek istediğini anlatsın bir arkadaş.

Ferhat:

— Siz kendiniz Mazlum'un hangi mesajı vermek istediğini bulun.

Eşref:

— Bence idarenin şimdiye kadarki politikası, teslim aldıklarını sindirmekti. Ama yılbaşından sonra yeni bir değişikliğe giderek teslim aldıklarını tamamiyle bitirmek istiyorlar. Yani teslimiyetle yetinmek istemiyorlar, işi ihanete kadar vardırmayı tasarlıyorlar. İşte Mazlum abinin eylemini bu bağlamda değerlendirmek gerekir.

Mervan:

— Eşref'in söyledikleri doğrudur. Bir de, biliyorsunuz savunma hakkımız var. Bunun da düşman tarafından gaspedilmesi bizim açımızdan kabul edilmez bir durumdur. Çünkü devrimci sesimizi savunmalar aracılığıyla halkımıza, Partimize ve dünyaya duyurabiliriz. Bunun engellenmesi Eşref'in söyledikleri şeylerle bütünleşince Mazlum'un eylemi kaçınılmaz oldu. Ve sanırım bize de bunlara sessiz kalınmaması gerektiğini söyledi.

Adnan:

— Sizin söylediklerinizin yanında bir şey daha var: Bugün içinde bulunduğumuz teslimiyeti kırmadan ne itiraf politikasına karşı çıkabilir, ne de gaspedilen savunma hakkımızı kazanabiliriz. Mazlum abinin eylemi, her şeyden önce içinde bulunduğumuz teslimiyet ortamını kırmak ve sizin söylediğiniz şeyleri kazanmak için konulmuş bir eylemdir. Yani Mazlum bize şunu diyor: Teslimiyet ihanete vardırılmadan onu kırın kırabilirseniz. Ancak bedelini benim gibi canlarımızla ödeyerek yapabilirsiniz bunu. Yoksa ne itirafların önüne geçebilirsiniz ne de mahkemelerde düşüncelerinizi Parti'ye ve halka iletebilirsiniz. Mazlum bize çıkış yolunu gösterdi. Ama bu çıkış yolunun ne kadar zor olduğuna yine kendisi işaret etti. Bence Mazlum'un bize iletmek istediği bunlardır.

Ferhat:

— Mazlum yoldaşın eylemi, çok daha kapsamlıdır. Eylemin Nevruz'da konulması ayrıca bir önem daha [illegible]. O da şudur: Tarihsel direniş ve başkaldırının simgesi olan Kawa'nın gönümüze taşınmasıdır. Yani Mazlum Doğan çağdaş bir Ka[illegible]unumuna geliyor.

Çünkü Tarihimiz baştan başa bir dizi direniş hareketi ile doludur. Ama bugün halkımızın varolma ve yok olma savaşımı veriliyor. Biricik ve tek yoldur bu savaş. Bugün düşman içeride bizlerin şahsında devrimi ve halkımızın özgürlük mücadelesini boğmak, yok etmek istiyor. İşte bu bağlamda değerlendirdiğimizde, Mazlum'un eyleminin bu gerçek yüzü gün gibi ortaya çıkıyor. Özcesi bizlerin içerdeki mücadelesi ve direnişi hareketimizin düşman nezdinde en üst düzeyde temsili demektir. Mazlum, içeride teslimiyetin artık ihanete doğru gittiğini gördü. Bunun önüne geçmek için en üst düzeyde bir eylemle cevap verdi. Bize de şunu diyor: İhanete varmak istemiyorsanaz beni takip edin. Bu yol öyle basit bir yol değil. Bunun için yaşamın feda edilmesi ve bunun seve seve göze alınması gerekir. Diğer yandan teslimiyet bizim için bir kader değil. Bu noktada teslimiyeti kırıp güçlü mücadelelerle zaferi de gösteriyor. Mazlum, kişilik ve yapısı gereği bu özü en çok kendisinde somutlaştıran arkadaşlarımızdandı. Bu teslimiyet şartları onun için ölümlerin en büyüğüydü. Bunun yanında ileri görüşlüydü ve hareketin amaçlarını gayet iyi görebiliyordu. İçerde teslim olmamız, dışarda rical taktiğine başvurmamız ve devrimimizin karşı karşıya bulunduğu tehlikeleri iyi teşhis etmişti. Atılacak her adımın devrimin kazanımlarını ileri boyutlara götüreceğine inanıyordu. Bunun için de en çok önder ve Partili kadrolara görevin düştüğünün işaretini de veriyordu. Bize düşen görev ise, Mazlum'un açtığı bu çığırı devam ettirmek ve onu ilerletmektir. Hiçbir zaman Mazlum'un ölümünden üzüntü duymayın ve yaslara bürünmeyin. Mazlum, bizim için bir kayıp değil, muazzam bir direnme kaynağıdır. Onun bu şekilde aramızdan ayrılması ebediyyen yüreklerimizde yaşaması demektir. Bu da ölümsüzlüğün ta kendisidir, diyerek konuşmasını bitirdi.

Kawa'nın çekicinin örse değmesiyle bir kıvılcım sıçrar ve o kıvılcım bir bozkırı tutuşturur. Mazlum'un yüreği zindan üzre yandı. Teslimiyete olan öfkesiyle 3 kiprit çöpü yaktı. Vücudu göklerde bir kızıl bayrak olarak dalgalanırken o üç kibrit çöpü, zindandaki karanlıkları gün aydına kavuşturdu. Çağdaş Kawa Mazlum Doğan oldu. Kıvılcımları zindan içlerindeki yürekleri tutuşturdu. Dillerde şiir oldu:

Gülüm
Gün doğmadan karanlığın korkunç ihanetini
Ay doğmayınca aydınlığın nimetini
Bilemezsin gülüm.
Gülüm
Kardır örten dünya pisliğini
Ölümdür sınayan insanın yiğitliğini
Ah tutmayınca
Bilemezsin gülüm
Gülüm inan
Daha doğurmadı seni anan
Seni senden çok anan
Bir yiğit Mazlum Doğan

Bir türküydü tutsak dillerin ardında kenetli kalan. Ve bir gülüştü tutsağın gamzesinde açan.

33. koğuşa bir taze kan, bir heyecan ve şevk gelmişti. Tutsaklar yine eskisi gibi olmasa da gülüyor, eğleniyor ve şakalaşıyorlardı. Gülmek, yaşama bilenmekti. Tutsak her gün ölüm cenderesinde de olsa gülmeli, otuziki dişiyle mücadeleye bilenmeli. Ve bu gülmenin şevki ve heyecanıyla düşmana karşı durmalı inat mı inat. Bu neşe en kılcal damarlarına kadar nüfuz etmişti 33. koğuştaki tutsakların. Yine gece sohbetleri sımsıcak, insan sıcağı kokuyordu koğuş. Keşe veremliliğine, hastalığına aldırış etmeden geri kalmaz bu sohbet ve latifelerden. Bazen Amed ve Mahmut'a takılır. Bazen de Eşref ve Necmi'ye tuzaklar kurardı. Ama en çok da onun deyimiyle Kibar'ından asla vazgeçmezdi. Keşe için koğuşta büyük bir eksiklik vardı. Ezeli rakibini yitirmişti. Kibar'ına takılırken:

— Senin hemşerin Alık, şimdi Gahta'da ne yapıyor acaba? Kesin buradaki mesleğini sürdürüyordur.

Mervan:

— Benim hemşerim, kekeç mekeçti ama iyi arkadaştı ha, burada olsa seni her zaman desteklerdi. Yalnız o burada yok, arkasından da ona atmana izin veremem.

Keşe:

— Buradayken de gördük, seni de hemşerini de. Tahliye olduğunda ona bizim eve uğramasını söylemiştim. Bilmem uğrar mı?

Mervan:

— O sana söz vermişse, mutlaka uğrar.

İsmet, yine eski neşesine kavuşmuştu. Etrafına topladığı insanlara içeriden, direnişlerden, dışarıdaki mücadelelerden, önderlerden söz edip büyük bir zevkle anlatıyordu. Arasıra da kitleyi güldürmek için mutlaka komik birşeyler bulup anlatırdı. Anlatılan şeylerin çoğuna kendinden bir şeyler katardı. Eski tutsaklara anlatacak bir şey kalmamıştı. Çünkü her olayını her macerasını birkaç baskı anlatmıştı. Eskiler de onu pek dinlemiyorlardı. Ama İsmet, daima yeni dinleyici ve kendisini dinletecek kişileri bulurdu. Bu defa henüz yeni sayılan, yani İsmet'in mecaralarını dinlememiş olanlardan birilerini bulmuş ve hararetli hararetli anlatıyordu.

Kolombo İsmet:

— Peki siz tutuklama hakiminin karşısına çıktığınızda ona ne dediniz?

— Ne diyeceğiz? Sessizdik, ifade bize ait değildir, gibi şeyler söyledik.

Kolombo İsmet:

— Olmadı. İşkenceleri ve işkencecileri tam teşhir edememişsiniz. Bakın ben ne söyledim. Bizi bir grup arkadaşla hakimin karşısına çıkardılar. İşin aksiliğine bakın, orada bir bayan oturmuyor muydu? Üstelik bizim söylediklerimizi o yazıyordu. Herkes sizin gibi suçsuzuz, muçsuzuz dedi, sıra tam bana geldi. Hakim sandı ki ben de suçsuzum diyeceğim. Bana "İsmet, ifadeni okuduk sen ne diyorsun"? dedi. Ben bir sağıma bir soluma, bir de avrada baktım. Kendi kendime ne pahasına olursa olsun, bunu teşhir edeceğim, dedim. Hakim bana "haydi İsmet çabuk, seni bekliyoruz" dedi. Hani arkadaşlar, biliyormusunuz, devrimciler utanmaz, ama heryerde açık açık söylenmez. Ben yine bir avrada baktım, söyleyeyim mi, söylemeyeyim mi diye, kendi kendime: "İsmet, bu senin önünde bir görevdir. Anlatmalısın," dedim.

Kolombo İsmet'i dinleyenler:

— İsmet, senin yaptığın da olmaz ki. Sabahtan beri seni dinliyoruz. Daha anlatıyorsun.

Kolombo:

— Durun arkadaşlar, durun, anlatacağım. Anlatamayacaksam, niye konuyu açım? Neyse, sizi merakta bırakmayayım. "Hakim bey, sende de var, bende de var, aha burada oturanların hepsinde de var," dedim Hakim, "oğlum İsmet, bizde, sende, onda ne var? Açık söyle." Ben yine kadına baktım. Şimdi o, orada olmasa açık söylerim. En sonunda yine "sende de var bende de var, burada oturanların hepsinde de var, elimle kadını göstererek: "Ama yalnız onda yok," dedim. Hakim, yine anlamadı. Belki de anladı da alamazlıktan geldi. Ben mecburen başını tuttum, polisle buna cereyan verdiler, dedim. Yani demek istediğim, kimse o önemli sorunu teşhir edemiyordu. Bu önemli sorunu gönül rahatalığıyla teşhir ettim.

★ ★
★

Bu kez 33. koğuştan KUK'çular mahkemeye gidip gelmişlerdi. Tutsaklar onların mahkemelerindeki gelişme ve cezaevlerindeki durumlarını öğrenmek için yanlarına gittiler. KUK'çuların anlattıkları PKK'lı tutsakları için önemliydi. İtirafçıların mahkemelerde boy gösterdikleri, piyasaya çıktıkları dönemdi. 38. koğuşta ihanet de olgunluk seviyesine gelmişti.

— Valla arkadaşlar, bizim mahkemelerdeki önemli durum dolayısıyla KUK hakkındaki bilgileri artıyordu.. Önceleri saflarımızda yer alan birinin eline bizim iddianameyi vermişlerdi. O da bunu doğrulayacak şekilde olayları ve olaylarda ismi geçen herkes hakkında ifade veriyordu. O kadar soysuzlaşmıştı ki, savcının unuttuğu bazı ufak tefek şeyleri de kendisi hatırlatıyordu. Bence sizler de hazırlansanız iyi olur. Özellikle Amed ve Adnan kendini bu soysuzun ifadelerine karşı şimdiden hazırlasınlar. Başka da bir şey yoktur. Gelenlerin hiçbiri cezaevinden bahsetmedi bize, dediler.

Mazlum'un eyleminden sonra direnişçi tutsaklarda bir hareketlenme ve çaba gözlenirken idare ve itirafçı işbirliği de pekişmiş,

özellikle idare, mahkemelerden aldığı talimatlarla karşıdevrim cephesinden saldırıya geçmişti. Bir konu daha açıklığa kavuşuyordu. Yüzbaşının havalandırmada Ferhat hakkında söylediklerinin kaynağı da ortaya çıkıyordu. Bu da tutsakların büyük çoğunluğunun tahmin ettiği ve tahminlerini dışa vuramadıkları Yıldırım Merkit'di. Amed, öteden beri onun hakkında iyi düşünmezdi. Ama bunu çok dar tutuyordu. Şimdi bu düşüncelerini gizlemenin ve saklamanın gereğini duymuyordu. İdare, Mazlum'un yarattığı etkinin şokundan kurtularak işe adeta dört elle sarılmıştı. Bunun için de zayıf iradeli unsurlar bir bir dökülüyordu. Mahkemeler de bunları istediği gibi kullanıyordu. Bir de idare, bu dönemde işkence ve baskıların yanında propaganda ve demogojiye her türlü araç ve gereçle baş vuruyordu. Özellikle önderler hakkında hem sözlü hem de yazılı anti propaganda yapıyordu. Tutsaklar idarenin önderler hakkında yaptığı anti propagandayı hep tersinden yorumluyorlardı. Çünkü idare, gelip Kemal Pir, Hayri Durmuş itiraf yaptı dediğinde tutsaklar bunun yalan olduğunu biliyorlardı. Şayet bu doğru olmuş olsaydı, idarenin propagandasına gerek kalmazdı. Mahkemelerde nasıl olsa açığa çıkacaktı. Ama idarenin amacı, bu yolla zayıf unsurların kafasını bulandırıp itiraf yapmaya hazır hale getirmek olduğundan bu tür yalan propagandalara baş vuruyordu.

ALTINCI BÖLÜM

İdare, birgün ansızın 33. koğuşa gelip bir isim listesi okudu. "Bunlar eşyalarıyla beraber hazırlansınlar", dedi. Kalan tutsaklar, bunun anlamını önce çıkaramadılar. Nedenlerini düşünürken en son bu arkadaşlarının tümünün veremli olmasından, veremlilerin biraraya getirildiği bir koğuşta toplanması için götürüldüklerini anladılar. Keşe, koğuşta kalıp birkaç kez daha vereme yakalanmaya razıydı. Ama gitmekten başka yapabileceği birşey yoktu. Keşe ile beraber tüm veremli tutsakları alıp götürdüler.

Koğuşun içinde bir şeyler oluyordu. Önceleri hiçbir tutsak bunu anlamamışlı. Ferhat, Necmi, Eşref ve Mahmut sotalı yerlerde bir araya gelip konuşuyorlardı. Bazen saatlerce tartışıyorlardı. Ama tutsaklar bunda bir ilginçlik göremiyorlardı. Durumu "yine Ferhat abi, arkadaşlara bir şeyler anlatıyor veya bazı meseleleri kendi aralarında tartışıyorlar" şeklinde yorumluyorlardı. Çünkü zaman zaman Ferhat bazı arkadaşlarına derinlemesine konuları anlatıyordu. Kendi aralarındaki konuşma ve tartışmalara bir somutluk kazandıramamışlarken, bunu daha geniş bir arkadaş çevresine ve giderekten koğuşun tümüne yansıtmak istemiyorlardı. Çünkü bu devrimci ve doğru anlayış ancak birliğin tümünün görüşlerinin katılımıyla daha da güçlenecek ve somutluk kazanacaktı. Mazlum'un Nevroz eyleminden sonra teslimiyeti kırma yönündeki tartışmalar yoğunlaşmaktaydı, 33. koğuşta.

Eşref:

— Arkadaşlar, bir şeyler yapmalıyız. Mazlum'dan sonra sanırım birçok tutsakta artık bu vahşete dur deme düşünce ve eğilimi oluşmuştur. Ama kimse çıkıp bu yolda alternatifi ileri sürmüyor. Hepimizin hemfikir olduğu teslimiyeti kırmak düşüncesi mevcuttur.

Hüseyin:

— Kaybedecek bir şeyimiz yok. Havalandırmaya çıkarken gardiyanları rehin alalım. Tüm cezaevi koğuş kapılarını açıp, isyan edelim.

Necmi:

— Dediğin iyidir de, bence bu bizi teslimiyetten kurtarmaktan uzak bir görüştür. Senin düşüncen olsa olsa duygusal tepkilerinin sonucudur.

Amed:

— Bence mahkeme dönüşünde kelepçeler açılınca oradaki tüm görevlileri rehin alalım. 35'in kapılarını açtırıp herşeyi onlara bırakalım. Sonrasını onlar düşünsün.

Mervan:

— Bana kalırsa Esat'ı öldürelim. Bu adamın vurulması lazım. Vurulmadığı sürece devrimci görev şurda dursun, insanlık görevimizi bile yerine getirmiş olmayız.

Ferhat:

— Dediklerin bir anlamda doğru. Ama her şey vuralım kıralımla olmaz, Mervan'cığım bu çözüm değil. Satranç oynar gibi bu işlerle oynanmaz. Bir Esat gider bin Esat gelir. Köklü çözüm lazım bize.

Amed:

— O zaman köklü çözümü siz bulun birlikte yapalım.

Mahmut:

— Çözüm var. Tek çözüm bize yeni Mazlum'lar gerek.

Ferhat:

— Mahmut çok doğru söylüyor. Bir değil birkaç Mazlum lazım. Cezaevinde Mazlum'lar genelleşmediği müddetçe bu baskılar devam edecektir.

Necmi:

— Mazlum'un koyduğu eylem hem içeride hem dışarıda gelenek haline gelmeli. Ve inanıyorum bu gelenekselleştirilecektir. İşte o

zaman teslimiyeti de ihaneti de ortadan kaldıracağız.

Bu mıvnal üzere tartışmalar devam etti.

★ ★
★

— Geçmiş olsun ne oldu? Seni nereye götürdüler? Çok merak ettik. Üç gün boyunca hep seni düşündük.

Burhan:

— İtiraf için beni hücreye götürdüler demekle yetindi. Burhan'ın her halinden üzgün olduğu belliydi. Başı önünde sorulan sorulara isteksizce cevap veriyordu. Amed'in grubunda kalıyordu. Kendi durumunu ona anlatmanın en doğru bir davranış olacağını düşünmüş olacak ki, Amed'e "gel seninle biraz konuşalım," demişti.

Amed:

— Olur Ferhat abinin yatağına gidip o köşede konuşalım.

Yatağa otururlarken Burhan:

— Üzerinde sigara varsa bir tane ver, dedi.

Amed'in verdiği sigaradan bir iki nefes çektikten sonra:

— Bak Amed, sana anlatacaklarım çok önemlidir. İstersen Ferhat abiyi de çağır.

Amed:

— Olur dostum, dedi.

Hemen Ferhat'ı çağırmaya gitti. Amed'le Ferhat birlikte yatağa gelip oturdular. Burhan sigarasını söndürüp hemen konuya girdi:

— Biliyorum, sizlere anlatacaklarım devrimcilik iddiası olan bir insanın ağzından çıkmaması gereken şeylerdir. Ama ben bu halı yediğime göre anlatacağım. Değerlendirmesini sizler yaparsınız. Buradan götürüldüğümde direkt yüzbaşının yanına çıkarıldım. Bana Ceylanpınar'da olan olayların listesini verip, açıklamamı istedi. Ben de bu olaylarla ilgim olmadığını söyledim. Yüzbaşı, bunun üzerine "alın götürün diğerlerinin yanına" dedi. Beni minik asteğmene teslim ettiler. 37'ye (hücreye) götürdüler. 1. kat. 1. hücreye koydular. Beş on dakika geçtikten sonra bir gardiyan gelip gözlerimi bağlayarak hücreden çıkardı. Ana koridora, oradan da birkaç yere götürüldüm. En sonunda

beni bir demir direğe bağladılar. Bir müddet sonra işkence sesleri ve insan çığlıkları gelmeye başladı. Gelen bu çığlıklardan tanıdığım Sabit ile Metin'in sesi de vardı. Ayrıca Hasan Garip'in de sesi geliyordu. Onunki işkenceden değildi. Hasan Garip arkadaşlara soru soruyordu. İşkencecilerle beraber kahkahası da duyuluyordu. Birkaç dakika sonra sıra bana geldi. Ellerimi bağlı olduğu yerden çözüp başka bir yere ayaklarımdan bu sefer başaşağı astılar. Bir yandan döverlerken, bir yandan bayılmamam için kovayla su döküyorlardı. Bu işkencelere dayanamadım. Sabit de bana "gel kabul edelim" deyince ben de "olur, kabul edelim" dedim. Gözlerimi açtıklarında hücrede olduğumu gördüm. Biz kabul ettikten sonra kâğıt kalem verdiler. Peşinden onbaşı kâğıtta yazılı on soruyu bize verdi ve, "bunları doğru cevaplandırın," dedi.

Amed:

— Sorular nasıldı? En ince ayrıntısına kadar anlat.

Burhan bir sigara daha istedi. Ferhat çıkarıp paketinden bir sigara verdi.

— Sorular şöyleydi: 1- Örgüte ne zaman ve kimin vasıtasıyla girdin? 2- Örgüte girdikten sonra kimin denetimindeydin? 3- Hangi eylemlere katıldın? 4- Örgütten tanıdığın militanların adları ve görevleri nelerdi? 5- Dışarıda yakalanmamış örgüt üyelerinin adlarını ve adreslerini yaz. 6- Gördüğün veya duyduğun örgüt eylemlerini ve bunları kimlerin yaptıkların yaz. 7- Pişman oldum, ama nedeni nedir? (Herkes pişmanım demek zorundaydı). Diğer sorular pek önemli değildi. İsim ve ailelerimizi ilgilendiren sorulardı. Soruları cevapladıktan sonra beni 38. koğuşa götürmek istediler. Ben kendi koğuşuma gitmek istediğimi söyleyince alıp getirdiler.

Burhan'ın konuşmasını başından sonuna kadar dinleyen Ferhat:

— Sen hiç iyi bir şey yapmadın. Ama buraya gelmekle iyi ettin. 38'e gitmiş olsaydın o bataktan kurtulamazdın. Burada tüm arkadaşların yardımıyla içine düştüğün bu durumdan kurtulma şansın var. Ama her şey sana bağlı. Yapacağın tek şey çıkacağın ilk mahkemede sana ve arkadaşlarına yapılanları anlaup, yazdığını da reddedeceksin. Eğer gerçekten bunu yapacak olursan, içine düştüğün bu olumsuzluktan kurtulman kolaylaşır.

Burhan:

— Ferhat abi, söz veriyorum bunu yapacağım.

Burhan gittikten sonra Ferhat Amed'e dönerek:

— Burhan senin grubundaydı değil mi?

— Evet abi.

— Bundan sonra ona karşı daha sıcak davranın. Sürekli konuşun. Zaten bunalıma girmiş. Elinden tutmazsanız daha da batabilir. Yaptıklarını yüzüne vurmadan yalnız şunu hissettirin: Kötü bir şey yapığını, hatta bunun ihanet olduğunu kavrasın. Biraz dikkatli de davranmak gerekir. Komünün varlığından haberi yok değil mi?

Amed:

— Yok abi, bilmiyor.

Ferhat:

— Diğer arkadaşları topla. Burhan'ın içine girdiği durumu onlara anlat.

★ ★
★

Koğuşun bir köşesinde dört arkadaş biraraya gelmişti. Herkes kendi havasında ve sohbetindeyken, bu dört insan ciddi bazı şeyler düşünüyorlardı. Konuşmaları adeta bir fısıltı halindeydi.

Ferhat:

— Arkadaşlar, düşman gün be gün etrafınızı sarıyor, öyle ki koğuş kapımıza kadar dayanmış durumdadır. Genelde hergün yeni bir itirafçı ortaya çıkıyor. Artık görüşlerimizi somutlaştırmanın zamanı geldi. Bunları halledikten sonra, yani yöntem konusunda aynı düşüncelere ve görüşe vardıktan sonra bazı önemli hazırlıklara girişmemiz lazım.

Eşref:

— Abi, bence en uygunu Mazlum'un çizgisini ve anlayışını devam ettirmemizdir. Ben bundan başka bir eylem biçimi düşünemiyorum. Bu anlayışı, gerek kadrolar arasında, gerekse üstü kapalı olarak kitleye yaydığımız yeterli. Sürekli aynı şeyleri anlatırsak bazı arkadaşlar kuşkulanabilirler. Arkadaşlarımızın çoğu zeki insanlardır.

Necmi:

— Ben de aynı görüşteyim. Bunu daha fazla uzatmanın bir anlamı yok.

Mahmut:

— Madem hepimiz aynı görüş ve anlayıştayız, o zaman, zaman kaybetmemiz hatadır. Bazı arkadaşların duygusal ve anlık önerileri hiç olmaz. İsyan türü bir girişim büyük bir katliamın doğmasına sebebiyet verebilir.

Ferhat:

— Bunu hemen yapabiliriz. Eşref ve Mahmut, ikiniz eylem için ne gerekliyse İkram'a çaktırmadan aldırın. İkincisi, Necmi, sen de şimdiden nöbet işlerini devral. Eylem gecesi sorun olmasın. Ve bu eylemden dolayı direkt olarak hiçbir arkadaş töhmet altına girmesin. Üçüncüsü, gerek bizler, gerek kitlenin tümüne, özellikle kadro arkadaşların hepsine, bu eylemin kısa vadede sonuç vermeyeceğini ve teslimiyeti birden kaldırmayabileceğini, ancak Devrim'in genel çıkarı açısından getireceği yararları kavratmak çabasına devam edelim.

Mahmut:

— Abi, zaten bunu Mazlum'un eylemi ve sonrasında hayli işledik. Dediğini zaman zaman gene ele alırız.

Ferhat:

— Yalnız bir önemli husus daha var. Aldığımız karar gereği Parti'yi savunabilecek düzeyde olan arkadaşların çıkarılacakları ilk mahkemede Parti'yi savunmaları gerekir. Bu son durum ve aldığımız karar gereğince ben savunma yapmayacağım. Çünkü yaparsam büyük bir ihtimalle beni sizden ayırabilirler. Bu da eylemin yapılmamasını beraberinde getirebilir.

Eşref:

— Aslında bu konuyu kendi aramızda konuşmuştuk. Sana önerecektik bunu. Söylediklerine biz de katılıyoruz.

Necmi:

— Bu karar yani savunma yapmama kararı, sadece seni bağlasın.

Ferhat:

— Olur, tabi.

Heyecan 33. koğuşta ve zindanın tümünde hergünkü olağanlıktı. Tutsakların Esat'ın yüzünü görmesi, hele gardiyana "çocuklara istirahat ver.. şeyi aldın mı çocuklara?" demesi hep kötüye alametti. Bir de gardiyanın, falanca kişiler çıksın demesi tutsakların hiç iyiye yormadığı şeylerden biriydi. Tutsaklar, her arkadaşları koğuştan çıktığında, işkencenin, sorgulamanın olduğunu hissederlerdi. Koğuştan götürürken ya avukatın geldi, ya da görüşçün derlerdi tutsaklara gardiyanlar. Bu sabah, Ferhat ile Eşref'e "mahkemeleriniz var" dediler. Tutsaklar bu iki arkadaşlarının sorgulamaya götürüldüklerini anladılar. Çünkü Ferhat ve Eşref ayrı ayrı gruplarda mahkemeye çıkıyorlardı. Diğer grupların götürülmemesi kuşkuyu daha da güçlendiriyordu.

Sabırsız ve her saati işkenceyle geçen bir zamandan sonra Ferhat ve Eşref koğuşa getirilmişlerdi. Üzerlerinde işkence izleri yoktu. Tutsaklar sevindi:

— Ne olacak bu halimiz? Hergün birilerini alıp götürüyorlar. Yüreğimiz ağzımıza geliyor. Bu yalnız gidenler için değil, biz kalanlar için de en büyük bir işkencedir, dediler.

Ferhat o her zamanki gülüşüyle:

— Bu tür şeylere katlanmaktan başka çare yok. Siz onu boş verin de bizlere yiyecek bir şeyler hazırlayın. Yoksa mahkemeye gidenlere siz de mi ceza veriyorsunuz? diye şakalaştı.

Bunu duyan arkadaşları onlar için hemen kolları sıvarken kalanlar da sorularını yönelttiler.

Ferhat:

— Yok arkadaş, bu kez biz sizlere ceza veriyoruz. Yemeğimizi yemeden, sigaramızı içmeden hiçbir şey anlatmayacağız. Bu bir ceza değil direniştir.

Mervan:

— Yemek kolaydır da, sigara bulmak zordur.

Eşref:

— Herkeste olmayabilir, ama sende mutlaka bulunur bu meret.

Ferhat:

— Evet, şimdi anlatmaya başlayalım. Aslında pek önemli bir şey yoktu mahkemede. Halef Çarpar'ın itirafı üzerine bizi götürdüler.

Halef'in eline bir iddianame verilmiş, o da ondan, bundan şundan duydum türünden hikayelerle habire anlatıyordu. Benim için de "bu eyalet sorumlusudur" dedi. Bizim açımızdan en olumlu gelişme, Eşref'in takındığı siyasi tavırdı.

Eşref:

— Aslında bu savunmayı çok önceden yapmalıydım.

Ferhat:

— Yok yok, tam zamanında yaptın. Görmedin mi, Kemal ve Hayri ne kadar sevindiler.

Ferhat Hayri'den bahsedince üzüntüsünü açığa vurmadan edemedi. Hiç yapmadığı hareketlerden birini yaptı. O an sigarasından birkaç nefes üstüste çekip attı.

— Eşref savunmasını bitirdikten sonra sıra bana geldi. Mikrofona gittim bana yöneltilen sorulara cevap vermeden önce savunma yapmayı düşündüm. Ama hele Hayri ile gözgöze gelme durumum ve onun bakışlarını hayatım boyunca unutmam. Asıl senden bekliyorduk, senden ... diyordu sanki. Bilmem anladı mı anlamadı mı ben de kendisine biraz daha bekle dercesine bakıp anlatmak istedim.

Ferhat'ın suskunluğunu belki üç insan anlamıştır. Bunda binbir sır saklıydı. Bunu çözmek için dünyanın dört bir yanından şifre çözücüler gelse de, en değme istihbaratçılar toplansa da yine de çözemezlerdi. Ferhat yaralıydı. Bu derin yarası en korkunç silahın yarasından beter bir etki yapıyordu. Yüreği demir saclar üzerinde yanıp yanıp kavruluyordu. Ve o korlaşmış yürek önüne sürülüyordu.

Kalktı, sakin bir köşeye gitti. Düşündü taşındı, en sonunda kendi kendine "dayan Ferhat, dayan. Varsın Hayri sana öyle baksın. Varsın bir sürü insan ve sevdiklerin senin hakkında kötü düşünsün. Sen sen ol mutlaka, ama mutlaka Mazlum'ca o 'ama'nı gerçekleştir. Ve sen ondan önce git cehennem ateşini söndürmeye. Tüm vücudunla istila et cehennem köşeyi. Yoldaşlarına her cehennemi cennet kıl" diyordu. O arada onu bu hayal ve düş aleminden uyandıran Adnan oldu. Çünkü Ferhat abisinin moralinin bozuk olduğunu biliyordu. Oturdu Adnan, Ferhat:

— İyi ki geldin. Sen git Amed'i de çağır, sizinle biraz konuşalım, dedi.

Amed de geldi.

Ferhat:

— Bakın arkadaşlar, yakında sizler de mahkemeye çıkacaksınız. Biliyorsunuz Hıdır itiraf yapmış. Ve sanırım sizleri de tanıyor. Üzerinize ifade vereceği kesin.

İki arkadaşı da bir anda:

— Doğru, Hıdır'ın üzerimize ifade vereceği kesindir, dediler.

— O halde mahkemeye karşı hazırlıksız yakalanmamak için şimdiden ne yapacağınızı hesaplamanız lazım.

Amed:

— Düşüncemi daha önce size söylemiştim. Bu benim için bir fırsattır. Parti'yi savunacağım.

Adnan:

— Amed ile kendi aramızda konuşmuşuz. Sempatizan olduğumuzu söyleyeceğiz.

Ferhat:

— Benim bu konudaki düşüncelerimi biliyorsunuz. Her itirafçıya karşı birkaç arkadaşın da Parti'yi savunması lazım. Ama şu da var: Kendim koymadığım tavrı başkasından bekleyemem. Ve bu hakkı kendimde bulamıyorum. Size şu kadarını söyleyeyim, uzun değil, kısa bir süre içinde benim niye tavır koymadığımı anlayacaksınız. Neyse, geçelim bu konuyu. Fazla kurcalamayalım. Tavır koymanız, hem düşmanın politikasına çok büyük bir darbe olacak, hem de kitlemize büyük bir moral kaynağı olacak.

Konuşmanın bu bölümünde Eşref de gelip oturdu. Ferhat konuşmasına devam etti:

— Yalnız bu işi iyi hesaplayın. Hafife almayın. Daha açık söyleyelim; bu işin duygusal hiçbir yanı olmamalı. Duygusal olarak atılacak her adım, sizlere ileride büyük zararlar getirecektir. Bu siyasi tavrı koyan arkadaşlar, herşeyi hesaplamalıdır. Savunma yapanların üzerinde nasıl durduklarını biliyorsunuz. Düşüncemi kısa ve öz olarak size belirttim. Bu işin önemi ve getireceği yararların yanında risklerini de anlıyoruz.

Amed:

— Abi, bu söylediklerini daha önceden düşünmüşüm ve kararımı vermişim. Parti'ye sahip çıkacağım. Koşulların zor olduğu bir gerçek. Ama bu konuda bana güvenebilirsiniz.

— Sempatizan olarak yapacaksınız değil mi?

— Evet abi.

— Bu kararınız sevindiricidir. Buna çok sevindim. Başka ne diyeyim.

Sohbet konusu aynı olmakla beraber Amed ile Adnan'ın mahkemede takınacakları tavırları konusu kapatılmıştı. Ancak sohbetleri genelde savunmalar üzerinde devam ediyordu.

Ferhat:

— Eğer yargılanmamız normal koşullarda olsaydı, savunma yapacak ve yapmayacak kişileri Parti tespit ederdi. Ama böylesi koşullarda her kim Parti'ye sahip çıkıp bunu sonuna kadar götürebiliyorsa, ona hiç kimse savunma yapma diyemez. Bu zor dönemde Partiy'e sahip çıkmak devrimci bir görev olmuştur. İşte bunu yapmak şu veya bu kişilerin değil, tamamıyle kişilerin bağımsız inisiyatifine kalmıştır. Evet, bizde belki bugün hâlâ birlik ve beraberlik var. Öyle sanıyorum ki birçok koğuşta durumlar çok daha vahimdir. Böyle bir ortamda bizim oturduğumuz gibi oturup insanlara sen savunma yap, sen yapma diyemezsin. Ne demek istediğimi anlıyorsunuz.

Eşref:

— Amed üzerinde sigara varsa bir tane ver.

— Cebimin bualarında bir tane vardı. O da kırılmamışsa. Valla o da kırılmış.

— Ver onu ben yapıştırırım.

★ ★
★

Eşref:

— Çatuk şu İkram'a ha.

Ferhat:

— Ne oldu yine Eşref? Bir aksilik mi var?

— Yok, aksilik filan yok da, şu İkram ileride başımıza maliye ve

ekonomi bakanı olsa kimse illegal bir şey yapamaz. Adama tiner, boya vb. şeyler al, diyorum, almıyor. En sonunda senin ismini de kullandım. Biraz düşündü yumuşadı. Ferhat abi söylerse belki alırım dedi.

— Sorun yeter ki biraz bizim arkadaşlardan olsun. Hepsini hallederiz. Benim korktuğum, düşman tarafından bir şey mi oldu da Eşref böyle parlıyor, dedim. İkram bana bu durumu söyledi. Söylediklerimizi almasını tembihledim.

O esnada bir çocuk sevinciyle ellerini oğuşturan Mahmut gülerek:

— Ben aldım ve sakladım emanetlerimizi, dedi.

Eşref:

— Kardeşim ne zaman geldi, ne zaman sakladın?

— Sen orasını bana bırak.

Eşref:

— Madem malzemelerimiz gelmiş, farketmez. Artık benim hiçbir şeyden korkum kalmadı.

Ferhat:

— Arkadaşlar bizler meseleyi bildiğimizden hiçbir şey garibimize gitmiyor. Ama bir de bilmeyen arkadaşları düşünelim. Ben Adnan'a güzel ve dolgun bir kantin yazın arkadaşlara dediğimde, adamcağız yüzüme aval aval baktı. En sonunda dayanamadı, "Abi, sanki durumları bilmiyormuşsunuz gibi davranıyorsunuz. Böyle giderse bütçe iflas eder" dedi. Ben de bir şey olmaz, arkadaşlar mevsimin ilk sebze ve meyvelerini yesin, dedim.

Yıl yüklü, ağır 365 günle dopdoluydu. İnsan ömrü yıllardan, yıllar aylardan, aylar haftalardan oluşur. Hafta da kendi içinde günlere ayrılır. İnsanlar bunlara isimler takarlar: Pazar, Pazartesi, pazarın ertesi günü salı, çarşamba, perşembe, cuma, cumanın ertesi ve biteviye döner bu günler, çocuğun elindeki çember bir topaç gibi. Mevsimler dörttür. En güzeli bahardır. Baharda bir nergistir mayıs. Dört can, dört insan mevsim tablolarının yazılı ve çizili olduğu şans oyununda işaret parmaklarını koyarlar, çıkacak şanslarının üstüne. Ve hepsininki hep birlikte Mayıs ayını gösterir. Mayıs ayının ilk günleri onların hasat ve bereket günleridir. Dört özge can, dört yiğit insan ve dört güç yanyana dizilir. 16.... 17... 18... 19... Mayıs günleri saymakla sayılmaz ki. Güller gibi çok, Mayıs ayının devrim şehitleri.

Avuç ayamızda, alnımızın orta yerinde ve tarihin en güzel sayfasına yazılacak şu dört tarih, şu dört gün şu dört insan.

16 MAYIS 1982... GÜNÜN ADI PAZAR

Dünyanın dört bir yanında yönetimi ne olursa olsun mutlaka bir dinlenme günü, soluklanma zamanı vardır. Ama Diyarbakır zindanında tatilin, dinlenmenin ve soluk almanın hiçbir zaman izine rastlanmaz. Tutsakların her saati, her saniye ve salisesi işgal edilmiştir. Ömür boyu işkencedir yaşamın adı. 33. koğuş da bir parçadır bu bütünden. Acısı, sevdası ile bir bütündür. Bir de 33'de pazar vardır ki sormayın gitsin. Sabahın seherinde kalkılmış, bir bardak su ile yüz yıkanmış, traş olunmuştur. Kahvaltı çoktan unutulmuş, ranza altlarında zulalarda bulunan yiyeceklerle boğaz teselli edilmiş, mide boş durmaktan kurtulmuştur. Gece nöbetçilerinin nöbet saatlerinde düzgün dolaşmadıkları bahane edilerek bir sıra dayağı atılmıştı tüm tutsaklara. Bu da sabah kahvaltılarıydı. Bir grup tutsak yemekhanede (Eğitim alanı) ayakta, esas duruşta bekliyorlardı. Tutsağın biri kitabı okuyor, koğuş da tekrarlıyordu. Bunun adı da "eğitim"di...

Dört arkadaş yani, Ferhat, Necmi, Eşref ve Mahmut her zamanki gibi Ferhat'ın yatağında oturmuş konuşuyorlardı. Bu son günlerde hep böyle bir araya geliyorlardı. Bu da bir kaç tutsağın gözünden kaçmamıştı. Mervan Ahmed'e yanaşarak:

— Yav bunlar böyle ne konuşuyorlar? diye sordu.

— Nereden bileyim? Ben de merak ediyorum. Dikkat edersen hep dördü yan yana geliyor. Fısır fısır konuşuyorlar.

Sahi ne konuşuyorlardı bu dört arkadaş? Yıllarca birlikte yaşadıkları ve her türlü zorluğu birlikte aştıkları yoldaşlarından neler gizliyorlardı.

Konuştuklarına, fısıldaşmalarına kulak kabartalım, bakalım neler konuşuyorlar.

Ferhat:

— Ben bildiriyi yazdım. Alın ama çok gizli okuyun. Ondan sonra son şekli vereceğim. Sizler ne yaptınız?

Necmi:

— Bu akşam nöbet işleri tamam. Devir alacağım. İstediğimiz gibi olacak.

Mahmut:

— Diğer hazırlıklarımız da tamam. Yalnız bir durum daha var: Gece 24.00 veya 01.00'e kadar zamanımız var. Bu süre zarfında arkadaşlarımıza şimdiye kadar yaptığımız gibi hiçbir açık vermeden bir şeyler anlatalım diyorum.

Necmi:

— Anlatacaklarımız neyi kapsamalı?

Eşref:

— Eylem sonrasında nasıl hareket edeceklerini bilmelidirler.

Necmi:

— Hem bu, hem de eylemimizin dört duvar arasında boğulup kalmaması için onlara böyle bir eylemi mahkemelerde anlatmalarını kavratalım. Bu konuları üstü kapalı bir şekilde anlatmalı, onlar eylemden sonra ne dediğimizi anlamalıdırlar.

Ferhat:

— Daha geniş anlatmalıyız. Mazlum'u anlatmalıyız. Ve bu dönemi, hareketin karşı karşıya bulunduğu zorlukları anlatmalıyız. Sonra içeriyi, özellikle idarenin itiraf politikasını iyi bir şekilde anlatmalıyız. Bakın şunu çok iyi bilin bu akşam anlatacaklarımız, yarın tarih olacaktır. Fazla duygusal davranmayın.

Gün, dört özge canın dışında her zamanki monotonluğu ve sıkıcılığıyla geçiyordu. Oysa dört arkadaş bu gecenin bir an önce gelmesini dört gözle bekliyorlardı. O ölüm gecesinin dudaklarından yılların hasretiyle öpeceklerdi. O ulsım ve efsaneyi yıkacaklardı. Ölümün nasıl rezilce ayaklarına kapandığını göreceklerdi. Ve düşman bu ölüm kalesinin yıkılmasından ürküp kaçacaktı ardına bakmadan. Heyecanlıydılar. Heyecanları korkudan değildi. Korkunun en şaha kalkmışına karşı durmak, onunla hesaplaşmak için heyecanlı ve sabırsızdılar. Ama her zamanki günlerinin dışında neşe saçıyorlardı etrafa. Gün yuvasına çekilirken karanlık biraz daha bastırınca gardiyanın o iğrenç sesi böldü düşlerini:

— Sayım düzenine geç!

Mazgal deliğinin önü bir cehennem kapısından farksızdı. Mazgal açılıp içeri bakıldığında, dört kişi her zaman yerdi dayağın en yağlısını. Orada bulunanlar bundan bıkmıştı. Yer yer değiştirmeler yapılırdı. Bu akşam orada kalanlar yine firar etmişti. Yerleri boştu. Necmi:

— Arkadaşlar, bizim ilk dört kişi yine piyasada yok? Kim bu akşam burada kalırsa, onlara benden iki sigara var, der demez talep çoğaldı. Bunun üzerine Necmi:

— Durun talep çoğalınca vereceğim sigaranın sayısı da azalır. Sigarasız, yani gönüllü durmak isteyen var mı? diye sordu.

Eşref:

— Benimle Mahmut duracağız. Ancak sigaralarımızı Halo'ya vereceksin.

Necmi:

— Peki kabul ediyorum. Haydi o zaman yerlerinize geçin. Sayım gelecek.

Eşref ve Mahmut yerlerine geçtiler. Sayım yapıldı. Gardiyan ve subaylar çıkıp gitti.

Gardiyan:

— Yemekten hemen sonra herkes kaybolsun. Beş dakika sonra geldiğimde tek bir kişiyi ayakta dolaşırken görmeyeyim.

.... Ve işte bir akşam daha inmişti zindana. Oturup bağdaş kurmuşlardı. Tutsaklar özge canların sohbetinde. Bu akşamın her günkü akşamlardan çok farklı olduğunu bilmeden. Sohbet iki temel kümeye ayrılmıştı. Sohbetin tadı tuzu mu olur çaysız, sigarasız. Ama tutsaktılar. Herşeye katlanmak zorundaydılar. Çünkü zorun ustalığına soyunmuşlardı. Küçük, küçücük şeylerden çok büyük mutluluklar yaratırdı devrimci yaratıcılıkları. Çay olmasın, çaysız da yaşanır; yemek olmasın, yemeksiz de yaşanır. Ama onursuz, düşmana tümden teslim olunarak yaşanmazdı. Böylesi bir yaşama yaşam da denmezdi. Belki birileri için buna yaşam denilebilir, ama bu devrimciler için yaşam değil, bir ölümdü. Bulunur, bulunur insan isteyince, arayıp sorunca her şeyin bir çaresi bulunur. Ne demişler? Arayan *mevlasını* da belasını da bulur. Olsun. Önemli olan, aramak ya. Ha mevla bulun-

muş, ha bela. Önemli olan da aramaya çalışmak değil mi? Ortaya, ateş hattına sürülecek bir yüreğimiz olduktan sonra.

Ferhat o mavi gözleriyle, o küçücük vücudunun bire on, ona yüz veren zekasıyla tutsak yoldaşlarını süzdü bir bir. Mervana işaret etti. Mervan, ya anlamadı, ya da anlamamazlıktan geldi. Mervan'dı bu. Hiç kimsede sigara olmayınca onda olurdu. Ferhat, Mervan'ın işaretlerini anlamamazlıktan geldiğini anlayınca:

— Mervancığım hele o sigaralarını getir de içelim, dedi.

Mervan:

— Bu da nereden çıktı? Üç gündür sigarasızım.

Ferhat:

— Yapma dostum, yapma. Herkesin biter, senin bitmez. Git o zulandan bir tane çıkar.

Bu kadar ısrardan sonra Mervan, gidip bir paket çıkarıp dağıtmak zorunda kaldı. Mervan'ın getirdiği sigaralar yakıldı. Sohbet daha da koyulaştı. Genellikle sohbetin konusu güncel olaylardı. Ferhat da arasıra arkadaşlarını neşelendirmek için espriler yapıyordu. Fıkralarla ve anılarla ortalığı neşeye boğuyordu. Bir ara, "isterseniz size Cigerhun'dan gerçek bir hikayeyi anlatayım. Tabi bir şartım var. Mervan kabul ederse. Daha doğrusu yerine getirirse," dedi Ferhat.

Mervan:

— Tamam abi, sen anlat ben getiririm.

Ferhat:

— Bak bir tane değil ha, iki tane istiyorum. Biri benim diğeri de Halo içindir.

— Vallahi benim sigaram bitti. Bundan sonra kimse benden istemesin.

Ferhat kafasını sallayarak:

— Biraz sonra görüşürüz, dedi.

Ferhat o güzel Kürtçesiyle anlatmaya başladı:

— Ben dışarıdıyken REŞO ile REŞE adlı bir öykü kitapçığı okumuştum. Aklımda kalanları size de anlatmak istiyorum. Reşo, mert, cesur ve dürüst bir Kürt'tür. Reşe güzelliği dillere destan bir Kürt köylü kızıdır. Reşo ile Reşe, evlenip muratlarına ermişler. Ama onların

bu mutluluğuna Süleyman ağa göz koymuştur....

Ferhat anlattıkça arkadaşları da onu can kulağı ile dinliyorlardı. Kendilerini Reşo ile Reşe'nin öyküsüne öyle kaptırmışlardı ki, Ferhat öyküyü bitirdiğinde herkes, devam edecek diye bekliyordu. Ferhat, öykünün sonunda yorumunu yapu. Ve diğer konulara geçti.

Reşit de Mahmut'un yatağına gitmiş, orada oturup sohbet ediyorlardı. Mahmut, birlikte yakalandığı arkadaşına geçmiş günleri anlatıyordu. Konuşmasının bir yerinde:

— Yakalandığımız zaman üzerimde olan gömleği hatırlıyor musun? diye sordu.

Reşit:

— Evet hatırlıyorum. Çok seviyordun o gömleğini.

Mahmut:

— Evet seviyordum. Çünkü o gömleği bana Cuma Tek vermişti. Sanki o gömlek bana Cuma'dan bir parçaymış gibi kıymetli geliyor. Ama bu kıymetli parçayı sana veriyorum. Tabi ki bir şartla. Bana söz vereceksin kimseye vermek yok.

— Madem sana Cuma'nın hatırası olarak kalmış, ben senden nasıl alırım. Kaldı ki benim gömleklerim seninkinden çoktur.

Mahmut kafasına koymuştu. Onu Reşit'e verecekti. 4 yıldan beri sakladığı ve giymeye dahi kıyamadığı gömleğini çıkardı.

— Al. Ha sende ha bende kalmış farketmez. Beni kırma, al.

Reşit onun bu ısrarına dayanamayarak aldı gömleği...

Eşref, Amed'e dönerek:

— Dostum sana verebileceğim bir gömleğim yok. Ama üçüncü koğuşta iken Kemal abinin bana verdiği Şafer kalemim var. Ve bugüne kadar tüm aramalardan koruyabildim. Şayet koruyabileceğine söz verirsen sana vereceğim.

Amed:

— Yahu ne oluyor size? Biri gömlek, diğeri kalem veriyor...

Mahmut'la Eşref birbirine bakıp:

— Gönlümüzden koptu, veriyoruz. İlle de bir şeylerin olması mı gerekir? dediler.

Bunun üzerine konuyu değiştirdiler.

Eşref:

— Ben ne düşünüyorum biliyor musunuz? Acaba bir gün burada olup bitenler mahkemelerde açıkça söylenebilecek mi? Bize yapılan bu vahşet halkımıza, Partimize ulaştırılabilecek mi? Olan ve olacakların mahkemelerde açıklanmasını burada sağ kalacaklarca anlatılmasını istiyoruz.

Adnan, Eşref'in konuşmasının bitmesini beklemeden:

— Bu, bizim görevimiz olacaktır.

Eşref Amed'e dönüp:

— Dostum, mahkemede son söz olarak neyi söylemeyi düşünüyorsunuz?

— Hiç düşünmedim. Daha karara çok. O zamana kadar sağ kalır mıyız, bilemiyorum. Ama sağ kalırsak, kurtuluşa, Parti'ye ve bu uğurda hiç çekinmeden canlarını feda edenlere bağımlılık yemini edeceğim.

Amed'in konuşmasını sessizce dinleyen Ferhat:

— Çok güzel bir son söz olur.

Eşref de bunu beğenmişti. Kafasında tasarladığı sözleri mahkemede söylemesi için Amed'e,

— Bak benimkini dinle. Ben eğer sağ kalırsam bunu söyleyeceğim: Tabi istersen, benim vasiyetim olduğundan siz de söyleyebilirsiniz.

Amed:

— Yok, başka bir şeyin yok mu? Ben senin varisin miyim? Hem sen kendin de yaşayacağına göre benim söylememe ne gerek var?

Adnan:

— Nasıl bir sözdür. Belki ben söylerim.

Eşref:

— Kağıt kalemini çıkar ve yaz. Çünkü kafanda tutamazsın.

Amed:

— Yahu arkadaşım, seninki son söz değil herhalde romandır.

Ferhat da dayanamayıp:

— Nasıl bir şey hazırlamışsın, bir dörtlük mü?

Eşref:

— Yok abi. Eskiden gazetelerden okuduğum bir Filistinliye ait bir sözmüş. Ben de kendimize göre uyarladım. Söz şöyle başlıyor: "Biz savaş içindeyiz, bu savaşı kazanacağız, Kürt halkının duygularına yön verdiğimiz için. Yalnız yaşayanlar için değil, doğacak bebelerin umutları olduğumuz için bu savaşı biz kazanacağız," diye bitiyor. İşte benim son sözüm budur.

Herkes de beğenmişti. Adnan:

— Bu güzel sözü sen söyle.

Ferhat:

— Bunu söyleyecek arkadaşın sözün kime ait olduğunu da belirtmesi gerekir. Böylesi uyarlamalardan ziyade özgün şeyler bulmak gerekir. Bakın Fidel KASTRO'nun mahkemede söylediği söze: "Adalet, bir bakire kıza benzer. Eğer onunla oynanırsa sokakta kılıç sallayan bir orospudan farkı kalmaz." Bu sözü mahkemelerde kendinize mal ederek söyleyebilir misiniz? Elbette ki olmaz.

Son sözler hakkında konuşan Ferhat, Necmi'nin geldiğini görünce:

— Ne yaptın?

— O iş tamam abi, ben devraldım. Bundan sonra gece nöbetlerini ben ayarlayacağım.

Necmi'nin nöbet işini devraldığını duyan Mahmut:

— Arkadaşlar niye aluç, salatalık ve domateslerinizi yemiyorsunuz? diye sordu.

Necmi:

— Hele siz önce çıkarın sizinkileri bitirelim. Daha sonra sırayla yeriz. Öyle değil mi Ferhat abi?

Ferhat:

— Cimrilik yapmayın. Neyiniz varsa yiyin. Güzel elbiselerinizi de giyin. Biliyorsunuz hiçbir şeyin güvencesi yok bu zindanda. Bakarsınız, yarın tüm yiyecekleriniz ve giyecekleriniz potinler altında ezilip gitmiş.

Mahmut ranza altından çıkardığı yiyecekleri orta yere koydu. "Gelin arkadaşlar, yiyelim," dedi. Bu durum kitlenin tuhafına gitti. Üstelik Mahmut grubun komün sorumlusudur, yarın grubu ne yiyecek

diye düşünmesi gerekir. Ama Cigerhun'un dediği gibi daima Sılaw le sifreye (Sofraya her zaman selam var) ve oturup yiyecekleri yediler. Ferhat, hastaneden getirilen Abit'in yanına bir uğrayıp gelirim, dedi. Ferhat tekrar arkadaşlarının yanına dönmüştü. Ferhat da bu eşya verme kervanına katılmıştı. Gömleğini Abit'in yatağının ucuna bırakıp ayrılmıştı. Saatini de Celil'e vermişti. Celil'e "bir fırsatını bulursan bunu dışarıya gönder," dedi. Ferhat'ın bu tavırları ani bir dikkat çekmişti. İkram bunu bir şeye yorumlayıp Amed'in yanına yaklaştı.

— Yahu kardeşim bunlar ne yapıyor? Her şeylerini dağıttılar. Kuramıma bunda bir iş var. Sen ne diyorsun?

Amed:

— Gel istersen Ferhat abiyle konuşalım.

— Hakkaten o nerede?

— Bak yatağına oturmuş bir şeyler yapıyor. Hadi yanına gidelim.

Ferhat onların yanına geldiğini görünce gülerek:

— Gelin gelin, dedi.

Daha oturmadan Amed ve İkram birlikte:

— Abi tüm bu olup biteni anlayamadık. Akşamdan beri gömlek dağıtmalar, kalem vermeler, en son da senin saatini vermen nedir?

Ferhat küçük bir çocuk gibi mahçup gülüyordu:

— Bir şey yok. Sadece hücreye götürülme ihtimaline karşı saatimi Celil'e verdim. O saati çok seviyorum. Babamın hatırasıdır. Tekrar babama fırsat bulur gönderirse sevinirim.

Bu gecenin her zamanki gecelerden farklı olduğunu artık bazı tutsaklar da anlamıştı. Ama ne olabilirdi? İşte bunu hiçbir tutsak bilmiyordu. Tüm konuşmalar bir veda konuşmasıydı DÖRTLERİN. Akşam yemeğinden sonra kurulan sohbet sofraları önce ikiydi. Saat ilerledikçe bu sayı dörde çıktı. Her dört arkadaştan biri yanlarına birer küme yapmıştı. Eskiden de böyle sohbetler olurdu. Ama bugünkü bir başkaydı. Ne kimse yatıyor, ne de sohbetten sıkılıyordu. Özellikle Ferhat'ın o tatlı dilinden hiç kimse, rahatsızlığı bir yana bırakalım, bu nimetten mahrum kalmak istemiyordu. Amed Ferhat'ı dinlerken derin düşüncelere dalmış, teslim olduğu 8 Mart 1981'i ve Ferhat'la havalandırmadaki konuşmalarını anımsadı. Ne diyordu o zaman Ferhat? "Bizi bizden

başka bu vahşet ve teslimiyetten kimse kurtaramaz. Bunu da ancak direnerek yapabiliriz." Arada geçen bir yılı aşkın bir zamandan sonra aynı Ferhat sanki yarım kalan konuşmasını tamamlıyordu. Ferhat'la 37. koğuşta karşılaştığı ve konuştuğu ilk günden bu geceye kadar olan zaman dilimini bir film şeridi gibi gözlerinin önüne getirdi. Kısa ve seri bir muhasebesini yaptı. Ferhat'ın ilk konuşmasıyla bu akşamki konuşması arasında yüzde yüzlük bir benzerlik ve bütünlük vardı. Sanırım bu insana karşı olan sevgi ve saygının kaynağı düşüncede tutarlılık ve onun pratikteki kararlılığındandır. Ama gönlüm biraz da kırgın değil mi? Kendim için olabilir gördüğüm kusuru, onun için görmek istemezdim. Çünkü değerli bir insan. Bazan içimden "ah" diyorum, "bir de mahkemelerde siyasi tavır da takınsaydı." Ama ne ceza korkusu ne de yürek korkusu var onda. Ama "niye" diyorum, ve bu soruyu kendimden başkasına sormaya korkuyorum. Ferhat Amed'in daldığını görünce:

— Ne o Amed deminki şeyleri mi düşünüyorsun?

Amed suçüstü yakalanmışcasına başını önüne eğerek:

— Bir şey olmaz, düşünme, çok sürmez, yarın veya birkaç gün sonra öğrenirsin her şeyi.

Ferhat duygularının kabardığını ve hemen denetim altına alınması gerekli kılan şartlar olduğunu gören bir komutan gibi Amed'in kuşkularını başka yönlere taşırmak istedi. Bu ara sohbetten sonra Ferhat, yine genel sohbete döndü. Ferhat'ın konuşmaları tüm tutsakları etkilemiş olacak ki diğer gruplar da onunkine katılıyordu yavaş yavaş. Böylece bir tek grup, bir tek sohbet, bir tek yumruk olmuşcasına devam ediyordu gece. "Bu ortamdan nasıl kurtulabileceğimizin tek ve biricik yolunu yoldaş Mazlum DOĞAN bize gösterdi. Eğer ölüm göze alınırsa bu teslimiyet ve ihanete giden perdeyi kolayca yırtabileceğimizi yoksa bu ihanete giden yolu tersine çevirmenin zor olacağını ispatladı. Teslim olmamızın en büyük nedeni nedir biliyor musunuz? Yeri geldiğinde ölmesini bilmediğimizdendir. Oysa yeri geldiği zaman ölmesini bilmeliydik. İşte en büyük eksikliğimizi yine Mazlum bize öğretti. Bu ihanet girdabında boğulmadan ve şahsımızda davamızı boğmalarına izin vermeden Mazlum'un başlattığı yolu devam ettirme-

liyiz. Hem de sesimizi daha da gür bir şekilde yükselterek canımızla bu ihanet gidişine dur demeliyiz." dedi Ferhat.

Eşref'in demin değindiği konuya Ferhat da değinme ihtiyacı hissetmiş olacak ki:

— Bazı arkadaşlar burada olup bitenleri şartlar ne olursa olsun mahkemelerde mutlaka anlatmalıdırlar. Koşullar zor daha da zor olabilir. Ama gerçekleri halk ve Parti bilmelidir, dedi.

Eşref, gidip bir paket sigara getirip oturanlara dağıttı. Bunun üzerine Ferhat Mervan'a takılarak.

— Senin taktiklerin iflas etti. Baksana başkasında tek tük değil. Daha açılmamış paketler var.

Mervan:

— Her zaman tedbirli olmak iyidir abi.

Ferhatların olduğu yere Necmi gelir gelmez, sanki acelesi varmışcasına:

— Ben hiçbir şeye yanmıyorum da şu mahkemelerde Parti'yi savunmadığıma yanıyorum. Ancak şuna da inanıyorum. Savunma yapmadığım için halk ve Parti beni affedecektir. Aslında savunma yapmadığımız için kimsenin bizi suçlayacağını sanmıyorum, dedi.

Mahmut:

— Dediğin doğrudur.

Necmi:

— Mahmut, yapsaydın sanki şaha giderdin. Sanki bende bir eksiklik var.

Mahmut ve Necmi'nin konuşmasına Ferhat da katıldı.

— Parti'nin savunmalar konusunda 1981'deki görüşlerini biliyorsunuz. Savunmayı toplu olarak bir iki arkadaş yapacaktı. Kesin ceza alanlar da kendi konumlarına göre üye, sempatizan, taraftar diye tavır koyacaklardı. Ama koşullarımız buna el vermedi. Şimdi ise mahkemelerde Parti'ye, halka sahip çıkmak bir görev olmuştur. Yani şimdi sorun az ceza alıp çıkıp Parti'ye yararlı olma sorunu olmaktan çok, burada da bir devrimci görev herkesin önünde duruyor. İşte bu açıdan her türlü kişisel kaygıdan uzak, görevi büyük bir sorumlulukla yapan arkadaşlarımız var. Bu konuda sanırım ben geç kaldım. İtirafçılara

karşı çıkarıldığımda Eşref'le birlikte yapacaktım. AMA... deyip durdu.

İkram, Mervan'a dönüp:

— Galiba Ferhat abi, Yıldırım MERKİT'in itirafına karşı güzel bir savunma yapacak.

Mervan:

— Buna pek ihtimal vermiyorum. Yine de olabilir.

Mervan, kendi kendine "yo hayır, bu açıklamalar bir tek savunma için olmaz," diyordu.

Akşamdan beri hiç konuşmayan Kolombo İsmet:

— Abi yarın mahkemeye gideceksiniz. Yıldırım MERKİT'in suratına bir güzel tükürmek gerek. Ona o kadar değer verdik. En sonunda kalkıp bizi bir kaşık mercimeğe satıı. Ben onunla kalmadım. Onunla kalanlar, direnişte hep tuvaletlerde saklanıyormuş, dediler. Onun için o adamdan bunu duyduğumdan beri Merkit'ten nefret ediyorum.

İsmet, bunu söylerken itiraf ve itirafçılara karşı olan öfkesini dile getiriyordu. İsmet'in böyle konuşması Ferhat'ı duygulandırdı. İsmet'e bakarak:

— Bu gibi insanların yüzüne tükürmeye bile değmez. Her yerde bu tür olumsuz örnekler çıkar. Büyük davalar her zaman büyük iradeye sahip insanları ortaya çıkardığı gibi, dönek ve ihanetçileri de ortaya çıkarır. Diyarbakır zindanı kahramanlık ve ihanetlerin çarpıştığı bir arenadır. Bu arenada kişiliğinden hiçbir ödün vermeyen biri, büyük insandır.

Kolombo İsmet:

— Abi Yıldırım MERKİT gibi insanlar yarın ortam iyi oldu mu, yine bir şeyler yapıp saflarımıza gelirler değil mi?

Ferhat:

— Güzel bir soru İsmet. Soruna şöyle cevap vereyim. Düşman elbette ilk etapda bizim Parti önderlerini yok etmeye çalışacaktır... Bunu hem fiziki hem düşünce alanında yapıyor. Düşman için en büyük amaç önderleri siyasi olarak bitirmektir. İşte o zaman bunları Parti'ye ve halka karşı kullanacaktır. Bu konumda olanların ihaneti büyük olacak. İhanetin cezasının ne olduğunu biliyoruz. Yarın dediğin gibi

olumlu ortamda olursa bu gibilerin yaptığı şey, kesinlikle affedilemez. Bir de Parti kadroları var. Onların itirafları var. Parti kadrosu, mahkemelerde ifade veriyorsa, durumu ne olursa olsun, bu da bir ihanettir. İşte senin dediğin ortamda bunlar Parti saflarına kesinlikle kabul edilmemelidirler. Düşman burada sadece önderlere ve Parti kadrolarına yönelmemiş, bunların yanında sempatizan ve taraftarlara kadar herkesin konumuna göre bir baskı ve işkenceyle üzerlerine yönelmiş. Herkesin önüne tek yol koymuş. İhanet edeceksiniz diyorlar. İşte bu ortamda düşmanın işkencelerine boyun eğip bildiklerini anlatan bir taraftar veya bir sempatizan, yaptıklarından dolayı diğerleri gibi büyük suçlu ilan edilmemeli. Cezası neyse verilmeli. Ama ileride bu gibi unsurlar, cezaevi pratiği içinde kendini kanıtladı mı saflara da alınabilmeli.

Saat pazarın son gongunu çalarken, saat akrep, yelkovan ve saniye, mille yekpareydi. Saat 24.00. Ve gece en karanlık demini yaşıyordu. Sohbetler yer yer devam ediyordu. Sigaralar, ya Eşref, ya da Ferhat tarafından dağıtılıyordu. Necmi nöbet işlerini halletmişti. 1-3 nöbetçisi Eşref ile Mahmut, 3-5 de Ferhat ile Necmi'ydi. Yavaş yavaş tutsaklar yataklarına çekiliyordu. 4 arkadaş da yataklarına çekildiler, yatmayacaklardı. Ancak ortalığın sessiz ve sakin olmasını bekliyorlardı. Gecenin sessizliğini en son bölen ve noktalayan Eşref'ti. Tutsaklar bu muamma ile yatarken hâlâ Eşref'in sesi ve türkülerinin etkisi kulaklarına geliyordu. Saat 01'e varmadan Eşref ve Necmi nöbetleri için geldiler. Uyanık olan arkadaşlarına:

— Arkadaşlar, artık sizler de yatın. Yarın işleriniz olacak. Bizler nöbetçiyiz, dedi. Kalan tek tük tutsaklar da yatmaya gitti. Nöbetçi iki arkadaş, Ferhat'ın yanına gittiler. Necmi de oradaydı.

Ferhat:

— Arkadaşlar, bildiriye son şeklini verdim. Okuyorum, dinleyin. Kalan üç arkadaş gecenin o sessizliğinde Ferhat'ı dinliyorlardı. Ferhat, bitirince:

— Nasıl olmuş, dedi.

Her üç arkadaş da:

— Çok güzel. Bundan daha iyisi yazılmaz, dediler.

Ancak Ferhat,

— Yalnız bunu temize çekmek gerekir. Çünkü arkadaşlarımıza bırakacağız. Bir de başlık koyalım.

Necmi:

— Yoldaşlara olsun başlığı.

Buna hepsi katıldı.

Ferhat:

— Bildiriyi Necmi ile Eşref temize çeksinler. Benle Mahmut da diğer hazırlıklarımızı tamamlarız.

Saat birden ikiye atlarken hazırlıkların büyük çoğunluğu bitmişti. Necmi ile Eşref'in temize geçirmeye çalıştığı bildiri bitmek üzereydi. Ferhat'la Mahmut konuşuyorlardı.

— Ne oldu Mahmut, malzemeler tamam mı?

Mahmut:

— Evet abi, tiner ve nefti de çıkardım. Herşeyimiz tamam. Hepsi hücremizdedir.

Ferhat, Necmi ve Eşref'in olduğu yere gelirken, onlar da kalkmak üzereydiler.

— Ne yaptınız? Daha bitirmediniz mi?

Necmi:

— Bitti abi.

Ferhat:

— Altına isimlerimizi de yazın, imzalayalım. Elinizi çabuk tutun. Saat 4'e geliyor.

Saat 4'de dört arkadaş, 4 duvar arasında, 4 özge candan öte oturdular. Son kez durum değerlendirilecekti. Ve bu, onların son kez bir araya gelmelerine ramak kalmıştı.

Ferhat:

— Daha biraz zamanımız var. İsterseniz, bir şeyler getirin yiyelim. Bu eylem, zorlu bir eylemdir. Güçlü ve dirayetli olmak gerekir. Bizim ne korkumuz, ne de acalemiz var. Onu ölüm ecesi düşünsün.

Diğer arkadaşları Ferhat abi, haklı dercesine hemen bir şeyler getirdiler. Yarım ekmek birkaç tane karper peynir, bir de yarım paket sigaraları vardı. Aslında buna, sigara altlığı da denebilir. Şayet yiyecek

bir şeyler bulunup ve yemeye zamanları varsa, her tutsak bunu yapardı. Yarının ne olacağı belli olmaz kuşkusuz, birazcık yiyecek için de geçerlidir. Bazen bu birazcık yiyecek, en büyük hazinedir tutsağın gözünde.

Her zaman olduğu gibi Ferhat vermişti komutu yine. Ve her zaman onun komutlarını şaşmaz inançlı askerler gibi beklerlerdi; İsrail'e inecek intihar gerillalarıydılar ve zindana aydınlık saçacak K....'ın gerillarıydılar. Necmi, Eşref ve Mahmut, Ferhat'ın komutuyla ayaktaydılar. Yüzyıllardır kınına girmeyen, kargaburunlu Kürt hançeri gibi dimdik mızrak gibi.

Eşref, o geceki en güzel abi kelimesini telaffuz ederek:

— Bildiriyi nereye bırakalım abi?

Ferhat:

— Götür, bir arkadaşın başucuna koy. Görülecek şekilde olsun.

Herşey tamamdı. Zindan sessiz, zindan canlı bir mezar. İçeride bir kara sinek uçsa vızıltısı kilometrelerce öteden duyulur. Bunu duyan da baskına giden helikopter sanırdı. Arkadaşları günün yorgunluklarını uyuyarak geçirirlerken, gökyüzünde parlayan 4 yıldız bu 4 insanı seyrediyordu. Sanki yıldızlar onları izleyen birer dedektifüler. Kalkılar. Başları dik, adımları emin, yürüdüler. Hiçbir zaman böyle zevkli ve neşeli yürümemişlerdi, bu zindanda. Yürüyüşleri, gülüşleri ve bir cümle hareketleri ile özgürlüğe adım adım ilerlemenin tadını çıkartıyorlardı. Hiç kimse onlar kadar özgürlüğü özlememişti. Bu özgürlüğün uğruna ölecek kadar yaşama sevdalanmıştı onlar. Yaşamaya sevdalı, özgürlükle nişanlı, ölümle nikahlıydılar. Bu nikah, bu düğün, özgürlüğün en güzel şöleniydi. Tutsaklığın, teslimiyetin kırılma anı, ihanete vurulan muazzam bir darbeydi. Takvim yaprakları bir güz döneminin ağacı gibi yaprağını döküp 16 dan 17'e geçip yenilenirken, bu dört insan, yerlerini özgürlük hücresinde, kazan altına oturarak Mayıs şehitlerine bir halka daha eklerken, bedenleriyle kazanlar eriteceklerdi. Bu, DÖRTLERİN GECESİ'ydi. Mayıs ayının rengarenk çiçeklerine, coşkusuna bir seranattı.

Özgürlük hücresinde 4 özge can oturdular. Ölüme merhaba deyip bağdaş kurdular. Nerdesin, Nereierdesin, böyle vefasızlık mı olur?

Dışarıda seninle az mı kavgamız vardı? Bazen sen bizi, bazen de biz seni kovalamıştık. Çünkü biz, öldüğümüz yerde yeniden ölümsüzlükler doğururuz. Ama sen bu anla karşılaşınca zavallılaşır, küçülürsün. Sen küçüldükçe, biz büyürüz. Bunca sene bunca kahır, bunca işkencelerden sonra hep seni aradık. Yitip gittin, ismin, yiğit ölümlerinde bir suçtu. Ha geldin, ha geleceksin. Ama dedim ya, vefasızlığın yanında bir o kadar da kalleşliğin de varmış. Sen böyle gelmemekte naz edince, biz tutup kollarından da alıp getirmesini biliriz. Sana kırk yıllık dost gibi davranıp soframıza aldık. Buyur otur. Hoş geldin ey ölüm dedik. Yani diyeceğim, odur ki yine seni kovaladık. Yakaladık, alıp da getirdik. Bu seninle ne ilk, ne de son karşılaşmamızdır. İnsanlığın azizi Prometheus'tan Spartaküs'e Bruno'dan Çe Guevara'ya Devrimci KAWA'dan ÇAĞDAŞ KAWA Mazlum DOĞAN 'a Delil'den Hüseyin'e kadar süre gelir seninle kavgamız. Sana karşı direnmektir hep andımız.

Ferhat, gecenin karanlığını aydınlatmayan lambaların ölüm ışığı altında o mavi bir yakutu andıran gözleriyle yoldaşlarına baktı. Göz göze, el ele, omuz omuzaydılar. Diller susmuş, gözler konuşuyordu. En iyi ifade dokunmaydı. Ellerin ellere değişi sımsıkı, sımsıcak, dört can yekpare mermerdiler. Dört yoldaş kazan altında beton duvara çakılan çiviydiler. Demirin göbeğine işleyen birer perçindiler. Bir potada erimeye hazır çelik cevheriydiler. Damak yarıldı kendi dilin ayrılığından. Kurumuş dilleri depremdi Ferhat'ın:

— Tamam mıyız?

En dakik çalışan saat gibi dilleri kalan, 3 özge canın.

— Tamamız, yakabilirsin.

Ferhat, kibriti eline aldı, dört çöp çıkardı, dördünü biraraya getirdi, önce kava sürttü hafifçe. Boş olan elleriyle kazanın altının demir ayaklarına sarıldılar. Ferhat'ın kibritleri kava çakması, saçılan kıvılcım, patlayan tutuşan tiner ve nefün sesi. Ateş... patlama... alev alev dumanlar ortasında bağdaş kuran yiğit dört insan... yolculuk başlamıştı, uzayın derinliklerine. Onları seyreleyen yıldızların yanına gidişin bir geri sayma işlemiydi bu.

TARİHİN ŞEN ÇOCUKLARI

Mayısın on sekizinde
Zindanın dip köşesinde
Alev almış derileri
Yanıyorlar diri diri
Tarihin şen çocukları
Halkımın kahramanları

Zindancının kırbaçları
Yakıyordu acı acı
Akan kanın her damlası
Güzel günlerin mayası
Tarihin şen çocukları
Halkımın kahramanları

Diyarbakır zindanında
Özgürlüğe giden yolda
Ferhat Necmi Eşref Mahmut
Çıkıyorlar tabut tabut
Tarihin şen çocukları
Halkımın kahramanları

Pir Kemal yoldaş Hayri
Kıpkızıl bir şafak vakti
Kolundaki kelepçeler
Çözülecek birer birer
Tarihen şen çocukları
Halkımın kahramanları

17 MAYIS '82 PAZARTESİ

Uyumak, yarım ölümdür. Bedenin istirahat anıdır. Patlamanın şiddeti bile bazı tutsakları uyandırmaz. Duyanlar bunun koğuş içinden

olduğuna ihtimal vermez. Olsa olsa, bu yakınlarda bir patlama olmuş der bazıları. Ama duman akın akın içeri girince, bazıları, "koğuşumuza bomba atılmıştır, kalkın, uyanın" derler. Ranzaların iki ve üçüncü katlarında yatanlar, kendilerini bilinçsizce atmaya başladılar. Uyanan tutsakların çoğu ateşin bulunduğu yere toplandılar. Çığlıklar, feryat ve figanlarla karışık HAVAR.... HAVAR... HAVAR çektiler. Çılgınca döndüler bu manzara karşısında. Çarpılmışsa döndüler, sersemce hareketleriyle sağa, sola koşuştular, bir kısmı kapıyı yumrukluyordu. Kapıdan başka kimse ses vermiyordu, bir kısmı can havliyle suç olduğuna bakmaksızın, düşünmeksizin camları kırdılar. Bir kısmı da ellerinde su bidonlarıyla ateşi söndürmeye çalışıyordu. Ateş söndükçe, alevler azaldıkça, ateşin içinde bağdaş kurmuş insanlar gördüler. Birden afalladılar. Beyin merkezleri tahrip oldu. Düşünme sekteye uğradı. Olur mu böyle şey olur mu? Ateşin içinde bağdaş kurmuş insanlar olur mu? Yoksa bu bir kabus mu? Dürtün beni arkadaşlar, arkadaşlar dürtün beni. Yoksa uykuda mıyım. Bir karabasan mı bastı beni? Ne olur kurtarın beni bu kabustan yardım edin, fenalaşıyorum. Suyu dökenler durdular. Ateşin içinden gelen seslere kulak verdiler. Ateşin sesi hafif ve netti. Konuşma berrak ve umut saçıyordu. Su dökmeyin... ateşi yakın... ateşi ... Bu, 21. asırda Ay'ın, Merih'in uzayın parsel edildiği, fetih hareketlerinin hüküm sürdüğü bir çağda bazı insanlar, kerametler mi görüyorlardı. Ateş konuşuyordu. Ateş benim, senin gibi, onun, bunun gibi yani bir insan sesiyle konuşuyordu. Ateş; "söndürmeyin beni. Alevlendirin beni. Ben sizin varlık nedeninizim. Ben sönersem, ocağınız söner. Ben sönersem ve susarsam insanlık ölür. Bunu bilin. Gözyaşını silin ve ona göre davranın". Ama bu, ne Musa'nın denizi yaran asasıydı, ne Muhammed'in gözleri açan ülsümü, ne de İsa'nın çarmıha gerilerek göğe yükselişiydi. Bunlar insandı. Zerdüşt'ün bereket sofrasında bir zaman konaklamış bir neslin evlatlarıydı. İnanç ve güvenlerini ateşle olan akrabalıklarını KAWA'dan almışlardı. İnsandılar, insan. Hem de onlar gibi gülen ağlayan ve acı çekendiler. Ama ateş konuşmasına devam ederken, tutsaklar taşlaşmıştı. Her biri birer heykeldi, öylece duran. Karar veremiyorlardı, kimdi bu insanlar? Hangi arkadaşlarıydı? Su döküp söndürülüm mü, yoksa

alevlendirelim mi? Tereddüt anı. İkirciklikli bir an kötü andır. Alevler içinde yananları tanıyan Salih, "Kahrolsun Sömürgecilik" sloganını attı. Bir kaç tutsak daha bu sese eşlik etti. Ama hakim an, panik anıydı. Kimse bu seslere pek kulak vermedi.

Sabahın gün ışımasıyla bir kara duman bulutu doğuyordu. 33. koğuştan, zindana tutsakların kara haberini iletiyordu. Ellerinde su bidonlarıyla bekleyen tutsaklar arkadaşlarımızı kurtaralım anlayışıyla hareket ederek suları döktüler. Ateşin içinde olanların kimler olduğu artık anlaşılıyordu. Bu Ferhat KURTAY şu Eşref ANYIK bunlar da Necmi ÖNER ve Mahmut ZENGİN'dir. Ateşin içindekiler hala bağırıyorlardı. "Ateşi yakın, ateşi, su dökmeyin. Yeter, yakın ateşi, su döken haindir. Arkadaşlar, bizler bilinçli bir şekilde kendimizi yakıyoruz. Bu, bir siyasi eylemdir. Eylemi kırmayın" diyorlardı. Alevler sönmüştü. Koğuşa, insan etinin yanık kokusu dolmuştu. Bu dört insanın tepeden tırnağa ateşler içinden çıkarılışı korkunç bir manzaraydı. Yüzleri yanıklar içindeydi. Etleri dökülüyordu. Ama eller daha sımsıkı birbirine ve kazanın demirlerine perçinlenmişti.

Tutsaklar, bakamıyorlardı arkadaşlarının yüzüne, oysa daha dün akşam en güzel sohbetlerini yapmışlardı bu insanlarla. Eşref'in kafatası kemikleri, bir eski anıtın değerli hazineleri gibi orta yerdeydi. Tutsaklar onları birbirinden ayırıp battaniyeye sardılar. Koğuşun yemekhane kısmına getirdiler. Yanyana dizdiler. Mahmut, konuşabildiği oranda, sesinin çıktığınca, "Kahrolsun Sömürgecilik" solganını atıyordu. Eşref'in konuşmak istediği her halinden belliydi, ama konuşamıyordu. Necmi, "Bana bir yastık getirin" demekle yetindi. Ferhat bu ölüm yolculuğunun son demlerinde bile, devrimci önder sorumluluğunun bilinciyle, "bana Adnan YILMAZ'ı çağırın," dedi.

Adnan, yanıbaşındaydı. Oturmuş, sessiz ve derinden ağlıyordu "Burdayım abi, söyle. Ne emrin varsa dinleyeyim seni," dedi. O her yanı yanıp tutuşan elleri yıllar sonra mezardan kalkan bir insan edasıyla elini Adnan'ın eline değdirerek, "birbirinize kenetlenin, birbirinize sahip çıkın. Arkadaşları yalnız bırakmayın..."

Tutsaklar, hâlâ ne yapacaklarını tam olarak bilmiyorlardı. Hele olayın şokunu yaşayanlar ortalıkta birer deli gibi dolaşıyordu. "Yahu

ne olmuş? Kim bizim koğuşa bomba atmış? Hangi arkadaşlar ölmüş? Hangileri yaralanmış"... Nihayet koğuşun ve cezaevinin zebanileri geliyordu yavaş, yavaş. Başka zaman bir tutsak öksürse gelip soran ve bu öksürmeyi en şiddetli bir biçimde cezalandıran o zebaniler, bu gün kaplumbağa yürüşüne çıkmışlardı. Mazgalı açan bir gardiyan, "ne var lan? Ne istiyorsunuz? Bu duman ne lan? Bir de niye böyle birikmişsiniz?" dedi. Kapının önündeki tutsak "komutanım, dört kişi kendini yaktı", dedi. Gardiyan, "git lan, ne diyorsun sen," dedi. Tutsak, "valla doğru söylüyorum komutanım. İşte buradadırlar," dedi. Gardiyan, "sorumluyu bana çağır," dedi. Tutsak, "o da kendini yakmış komutanım," dedi. Gardiyan, mazgalı kapatıp gitti.

Patlama, duman ve ardından çıkan insan çığlıklarının etkisiyle D/Blok'ta kalan tutsaklar pencereye çıkmış, olup bitenleri anlamaya çalışıyorlardı. Bu durumu gören gardiyanlar. "Aşağı inin ulan s.... m size söylüyorum. 27. koğuş, oraya çıkanların anasını yarın s... m," dediler. Gardiyan gidince tutsaklar, tekrar çıktılar. İdare, ancak 5.30'da gelmişti. Kapı mazgalının önünde içeridekı tutsaklarla konuşuyorlardı. Önce içeriye girmeye cesaret edemiyorlardı. Onlarca gardiyanın denetiminde gelen DECCAL Esat OKTAY da vardı. "Kimdir kendilerini yakanlar? Onları buraya getirin," dedi. Tutsaklar, bataniyeler içine koydukları arkadaşlarını kapı önüne taşıdılar.

— Onbaşı, koğuşun içine baktın mı?

Onbaşı:

— Baktım komutanım.

Yüzbaşı:

— Ellerinde bir şeyler var mıydı?

— Yok komutanım.

Yüzbaşı korkusunu gizleyemiyordu. Ve her haliyle bunu dışa vuruyordu. Bir kez daha onbaşı ve çavuşlara dönerek:

— Oğlum sen bir kez kontrol et, bunların işi belli olmaz.

Onbaşı bir daha kapı mazgalından içeriyi gözetledikten sonra,

— Hiçbir şey yok komutanım, dedi.

Yüzbaşı:

— Peki o zaman sen ve ikiniz önden koğuşa girin. Sizler de

yanımda kalın. Bana yaklaşan oldu mu, gözünüzü kırpmadan vurun.

Gardiyanlar:

— Emredersin komutanım.

Yüzbaşı:

— Haydin aslanlarım. Göreyim sizleri.

Koğuş kapısı aniden açıldı. Önden giren onbaşı:

— Herkes yatakhane bölümüne girsin, dedi.

Ardından Esat Oktay ve beraberindeki askerler girdiler. Battaniye içindeki yarı ölü tutsaklara baktıktan sonra, onbaşıya dönerek:

— Oğlum, birkaç kişiyi çağırın da bunları revire taşısın.

Onbaşı da birkaç tutsağı çağırıp battaniyeleri göstererek:

— Bunları çabuk revire taşıyın.

Yüzbaşı:

— 33'ün gardiyanı gelsin.

Gardiyan:

— Emret komutanım.

Yüzbaşı:

— Evladım, bu kendilerini yakanlar kimlerdir?

Gardiyan:

— İlk baştaki Ferhat KURTAY'dır komutanım.

Yüzbaşı bir sigara yaktıktan sonra:

— Demek Ferhat KURTAY ha. Tahmin etmiştim. Tahliye olacaktı. Ama ben onun durumunu ortaya çıkardım. Bu sefer kalkıp kendini yaktı. Haydin gidelim.

Kapıyı kapatıp gittiler.

İkram, Adnan'a yaklaşıp:

— Ferhat abi, bize bildiri bırakmış.

Adnan:

— Hani nerede?

— Asılı duran Eşref'in ceketinin cebindedir.

Futbolcu, bildiriye göz attıktan sonra,

— Zaman az, bunu nasıl okutalım? Toplu halde bunu okutamayız.

İkram:

— Sen çabuk oku. Başkalarına ver.

Adnan:

— Bildiriyi herkes okudu. Partizandan Mithat'a da okutalım.

Amed:

— Bizim arkadaşlardan okuması gerekenlerin tümü okuduysa ona da okuttur.

Mithat bildiriyi okuyup Adnan'a geri verirken:

— Bu insanların önünde saygı ile eğilmemek mümkün değil, diye duygularını belirtti. Adnan tekrar:

— Bu bildiri bize yazılmış, zaman ve yer de yok. İmha mı edelim, yoksa Ferhat abinin yatağına mı bırakalım?

Amed:

— Sen bilirsin. Ama madem bize yazılmış, düşmanın eline geçmese daha iyi olur.

Adnan gidip tuvalette bildiriyi yaktı.

Bildiri, büyük kareli harita metod defterinden koparılmış iki yaprağa yazılmıştı. YOLDAŞLARA başlıklı bildirinin giriş bölümünde kısaca, dünya, bölge ve ülkenin değerlendirilmesi vardı. Bu bölümde, kısaca Kürdistan Tarihi, Dersim'den günümüze kadarki bölümü vardı. Daha sonra Parti'nin kuruluşu, mücadelesi, 12 Eylül'le beraber zindan direnişleri, 21 MART, NEWROZ MAZLUM EYLEMİ'ni anlatıyorlardı. Son bölümde ise, eylemlerinin amacını, Kürdistan devrimini ve zindanlarda yaratacağı etki ve önemini anlatıyorlardı. Baskı, işkence ve insanlık dışı her türlü hareketi mahkum etmek için protestoda bulunmak, kendilerini yakarak Mazlum yoldaşın bıraktığı mirası devam ettirmek ve bunun devam ettirilmesinin bir görev olduğunun bilinciyle bu siyasi eylemi koyduklarını açıklıyorlardı.

Sonunda ise, "Kahrolsun *(....), KAHROLSUN EMPERYALİZM, YAŞASIN (...), YAŞASIN (.....) MÜCADELEMİZ*" yazılıydı. Alt kısımda da isim ve imzaları bulunuyordu.

Epikurüs'un, "ölüm, ölen için değil geriye kalanlar için bir felakettir" sözü aslında burada önemini gösterir. Bu felaket, bu zindana çok uygun düşer. Çünkü devrim mücadelesinde yaşamı noktalanan her insanın yaşamla egemenlerle her türlü çelişkisi sona erer. Bu yaşamın

acımasız çatışmalarını ve çelişkilerini kalan yoldaşlarına bırakırlar, iyisi, kötüsü, tatlısı ve acısıyla.

İdare önce bunu genel bir tepki olarak yorumladığından tutsaklara esnek davrandı. Üsteğmen Ali Osman Aydın koğuşa gelerek her tutsağa bir kağıt verdi. Ve:

— Gördüklerinizi en ince ayrıntısına kadar yazın, dedi. Tutsaklar da yazıp isimlerini de ekledikten sonra imzalarını attılar. Bazı tutsaklar arkadaşlarının attıkları sloganları da yazmışlardı. Bazıları yazmamıştı. Ali Osman.

— Sloganları yazmayanlar da yazsın deyip, çekip gitti.

Sabah saat 9'da askeri savcıyla beraber yüzbaşı Esat OKTAY koğuşa girdiler. Koğuşu dolaşıp, kırık pencerelere baktıktan sonra yüzbaşıya dönen savcı:

— Hayır, hayır bunlar bu camları kırmamış olsaydılar hepsi boğulurdu, dedi.

Esat ise:

— Bu resmen isyandır, dedi.

Savcı tutsakların kendilerini yaktıkları yere geldiğinde bir tahta çubukla yerdeki boş boya kutularını, neft ve tiner kutularını karıştırdı. O esnada bakışları bir noktada sabitleşti. Kazan altının demir parmaklıklarından sarkan et parçalarını görünce birkaç dakika öylece baktı.

— Bunlar kendilerini yakarlarken ne diyorlardı?

Orada hazırol vaziyette duran tutsaklardan biri:

— "Kahrolsun ....., işkence ve baskıya son" diye bağırıyorlardı dedi. Savcı, kendi kendine mırıldanarak:

— Bunlar nasıl insanlardır? Bunlar nasıl bir iradeye sahipti? Bu insanlardaki iradeye şaşıyorum, diye bu soylu eylem karşısındaki hayret ve hayranlığını gizleyemedi. Savcı koğuştan çıkarken:

— Ferhat'ın yatağını arayın. Ve yanında yatanlardan birkaçını da getirin. İfadelerini alacağım, dedi.

Yatak didik didik arandı. Her tarafa bakıldı. Ama bir şey bulunamadı. Savcıya ifade vermeye gidenler de geri dönerken koğuştakilere savcıya nasıl ve ne şekilde ifade verdiklerini anlatıyorlardı. Savcının kendilerine:

— Ferhatların bunu yaparlarken her hangi bir şey bırakıp bırakmadıklarını biliyor musunuz, diye sorduğunu, kendilerinin de:

— Bilmiyoruz, diyerek cevaplandırdıklarını anlatıyorlardı gelenler.

Akşama doğru gardiyan koğuşa gelip:

— Eşref ANYIK'ın eşyalarını toplayıp bir torbaya koyun, dedi. Gardiyanın bu konuşmasından tutsaklar Eşref'in öldüğünü hemen anladılar. Bir, iki tutsak Eşref'in eşyalarını toplayıp bir torbaya koydular. Tekrar mazgal deliğini açan Blok çavuşu:

— Eşref'i iyi tanıyan iki kişi gelsin, dedi.

— Siyahmed, Urfa, emret komutanım.

Çavuş:

— İlk gördüğün anda bu Eşref'tir diyebilecek misin?

Siyahmet:

— Evet komutanım, görürsem tanırım.

Çavuş:

— İyi o zaman sen gel, dedi.

Çavuş Siyahmet'i alıp götürdü. Bir saat sonra Siyahmet geri geldiğinde tutsaklar yine merakla etrafını sardılar.

— Ne oldu?

Siyahmet:

— Beni dış kapıda bir cipe bindirdiler. Doğruca askeri hastanenin morguna götürdüler. Eşref'i gösterdiler. "Bu mudur Eşref" diye sordular. Ben de "evet, Eşref'tir bu" dedim. Sanırım daha yeni ölmüştü.

Tutsaklar:

— Diğerlerini de gördün mü? Ferhat abi yaşıyor mu? diyerek peşpeşe sordular. Siyahmet:

— Diğerlerini göremedim, dedi.

Akşam yemeği karavana tıklım tıklım dolu geldi. Bu eylemden sonra yemeklerde bir değişiklik olmuştu. Ama hiçbir öğün hiçbir tutsak tek bir kaşık vurmadı yemeğe. Yemekler olduğu gibi dökülüyordu. Sayımdan sonra bir ölüm sessizliği sürüyordu, koğuşta. Herkes yatağına çekilip uzanmıştı. Efkarlı, dertli ve üzgün bir şekilde düşünüyorlardı. 7-9 nöbetçileri dışında hiç kimse ayakta değildi. Hareketli bir

gün geçirmişlerdi. 120'ye yakın tutsağın bulunduğu bu koğuşta çıt çıkmıyordu. Düşüncelerin ortak noktası korku, çaresizlik ve ne olacağım telaşıydı. Ferhat'lardan sonra kitleye yön gösterecek, onlara önderlik edecek birileri ortaya çıkmamıştı.

Aniden koğuş kapısı açıldı. İçeri sürülerce gardiyan doldu. Ellerinde copları, kalaslarıyla bekliyorlardı. İşkence yapmaya geldikleri açıktı. Çavuş:

— Herkes yemekhanede toplansın, dedi.

Bir dakika içerisinde tüm tutsaklar sayım düzeninde toplandı. Çavuş:

— Nöbetçiler öne çıksın. Söyleyin bakalım, hanginiz akşam camları kırıp "Kahrolsun Faşist Türk askerleri" dediniz?

Ses yok. Cevap vermeyen tutsaklar önlerine bakıyorlardı. Çavuş tekrar bağırarak:

— Ulan son kez soruyorum camları kim kırdı? "Faşist Türk askeri" diye kim bağırdı?

Yine ses yok. Cevap vermeyen tutsaklar bu kez suratlarının orta yerine yediler yumrukları. Ardından girıştiler. Kalaslar, coplar, tekmeler, yumruklar tutsakların kafalarında, suratlarında ve vücutlarının her tarafında patlıyordu. O geceki ilk bir saatlik dayak, işkence faslı böylece sona ermiş oluyordu.

Daha demin atılan dayakların acısı geçmeden, bu kez asteğmen eşliğinde taze bir ekip geldi. Yine aynı sorular:

— Kim Faşist Türk askeri dedi, kim camları kırdı? Söyleyin. Yoksa söyletmesini biliriz.

Yine kimseden ses çıkmadı.

— Peki madem konuşmamakta ısrar ediyorsunuz siz bilirsiniz.

Gardiyanlara dönen asteğmen:

— Saldırın, diye emir verdi.

Ardından:

— Yatın, dediler.

Yüzükoyun yere yatan tutsaklar her taraflarından en şiddetli şekilde dayak yediler. Asteğmen yerde baygın yatan tutsaklara bakarak alaylı alaylı gülüyordu:

— Bana, koğuşta ne kadar dolu su bidonu varsa getirin, dedi. Ve dolu su bidonları boca edildi tutsakların üzerine. Hiçbir zaman böyle su gelmemişti koğuşa. Ve o su tutsaklar için bir işkence aracı olmuştu.

— Yerinizden hiç kıpırdamayın. Birazdan yine geleceğim, deyip çıktı asteğmen ve gardiyanlar.

O gece tutsakların yatağı suydu. Yastıkları betondu. Gardiyanlar kapı mazgalından sürekli gözetliyorlardı, onları. Dakikada ya bir nöbetçiyi çağırıp dövüyorlardı, ya da sıradan bir isim okuyorlardı. Gardiyan yine çağırdı birilerini:

— Haydar, Mardin emret komutanım.

Uzattı ellerini, copun acısını duydu yüreğinde. Ama ilk defa bir olumsuzluğun örneğini gösteriyordu, Haydar. Gardiyanın dayağına nedamet gösteriyordu. Kapıya yakın bir tutsağı göstererek:

— Bu konuştu komutanım dedi. Çağırılan tutsak:

— Ben konuşmadım, yalan söylüyor, dedi.

Gardiyan:

— Kes ibne, bir de inkar ediyorsun. Uzat bakayım ellerini .

İşkenceler gece yarılarına kadar devam etti. Gece saat 02.00'de battaniyeleri yerlere serip yatmalarını emrettiler.

18 MAYIS 1982... SALI

Kalk komutuyla koğuş kalktı. Beş dakika içinde sayım düzenine girdiler. Sayımdan sonra birkaç tutsak çöpleri dışarı çakardı. Çöpleri götürenler on gitti, dokuz geldi. Herkesin kafasında aynı soru vardı: Acaba bu adamı nereye götürdüler? Acaba öyle şey yapar mı? Bu sorular tutsakların kafasında dolaşıyordu. Adnan çöpleri çıkaranlarla birlikteydi. Amed, Mervan, İkram'ı çağırarak gerçeği söylemeyi daha uygun gördü:

— Çöpleri götürürken Hüseyin de bizimleydi. Çöpü bıraktıktan sonra dönüşte gardiyana konuşmak istediğini söyledi. Gardiyan da onu alıp, sanırım revirin yanındaki odaya götürdü. Herkes ona göre tedbirini alsın diyerek kuşkularını belirtti.

Hüseyin'in gidişiyle birlikte koğuşun zaten sıfır olan morali daha

da bozuldu. Herkes ayakta sayım düzeninde bekliyordu. Kuşkular büyüdükçe korkular da artıyordu. İki saat sonra Hüseyin'i koğuşa geri getirdiler. Ayaküstü ona nereye gittiğini sordular. Hüseyin:

— Biz çöpü götürürken ben en arkadaydım. Gardiyanlar beni alıp revirin yanındaki odaya götürdüler. Orada bana işkence yapmaya başladılar. En sonunda da bana cop kullandılar. Dayanamadım arkadaşlar, bazı şeyleri söyledim, dedi.

Öfkeden gözleri kan çanağına dönen İkram:

— Neyi söyledin? Üstü kapalı konuşma. Ne söylemişsen açık açık anlat, diyerek öfkesini belirtti.

Hüseyin:

— Komün var mı diye çok işkence yaptılar. Dayanamadım söyledim. Bir de koğuşta olup bitenleri, eylem öncesi kim ne yapıyordu, eylemde kimlerin slogan atıp camları kırdığını sordular. Bazı şeyleri söyledim, diyerek başını önüne eğdi.

Amed Hüseyin'e biraz daha yaklaşarak:

— Ne gibi şeyleri söyledin? Kimlerin isimlerini verdin? dedi

Hüseyin:

— Dedim ya komünü söyledim. Sloganları da Salih'in attığını söyledim.

Mervan:

— İyi halt etmişsin.

Koğuş kapısı aniden açıldı. Blok çavuşu ve bir sürü gardiyan coplu, kalaslı içeri girdiler. Çavuş:

— Herkes kimliğini taksın, diye bağırdı.

Bir dakika içinde tutsaklar kimliğini takıp sayım düzenine geçtiler. Gardiyanlar tutsakların kimliklerini tek tek kontrol ediyordu. Hüseyin'in verdiği bilgiler doğrultusunda kişileri çıkarmaya çalışıyorlardı. Bu kişiler genellikle komün grup sorumlularıydı. Gardiyanın biri çavuşa dönerek:

— Çavuşum buldum i... neyi. Aha diğeri de burda.

Çavuş:

— Getir bakalım.

Sıranın arasından Amed ile Adnan'ın yakasından tutan gardiyan onları çavuşun yanına getirdi. Çavuş:

— Arkadaşlarınıza dönün bakalım.

Yüzlerini tutsaklara çevirip beklediler. Çavuş bir aşağı bir yukarı volta attıktan sonra:

— Söyleyin bakalım, Atatürk mü büyük yoksa Lenin mi?

Adnan:

— Her ikisi de büyüktür. M. Kemal kendi ülkesini, Lenin de kendi ülkesini kurtarmıştır, dedi.

Çavuş Amed'e dönerek:

— Ya sen uyuyor musun lan?

Elindeki Kalasla Amed'e dürttü.

— Her ikisi de kendi çağlarına göre büyüktürler komutanım, dedi Amed.

Çavuş:

— Ulan i.... ler madem her ikisi de büyüktür, ne diye hep Atatürk'ün aleyhinde konuşuyorsunuz? Koğuşta hep propaganda yaparak: İdarenin söylediklerine inanmayın, bu hep böyle sürmez diyor, bir de Lenin'den söz ediyormuşsunuz. Ulan o..... çocukları haberimizin olmadığını mı sanıyorsunuz. En ufak olaydan dahi haberimiz var.

Gardiyan, domaltın bunları, diye emir verdi.

Kimlik kontrolü ve dayak atma olayı bitince:

— Sayım düzeninde bekleyin, biraz sonra geleceğiz, dediler.

Tekrar içeri girdiklerinde asteğmen:

— Ön sıradakiler bir adım önce çıksın, dedi... Amed ve Haydar yan yanaydı. Sıra onlara gelince önce Amed'i dövdüler. Ardından gardiyanın biri Haydar'ın boğazına iki eliyle sarıldı. Bunu gören çavuş:

— Ne oldu onbaşı? diye sordu:

Onbaşı:

— A... Ko... m çocuğu beni kız mı sandı ne ikide bir bana göz kırpıyordu, dedi.

Çavuş:

— Vay i... ne vay. Bir güzel domaltın bunu, dedi.

Haydar kafasında tasarladığı plan tutmayınca açık açık söylemekten başka çare bulamadı:

— Komutanım beni götürün, buradan çıkmak istiyorum.

Onbaşı:

— Kes lan, ne konuşacaksın? Zaten ya... mı yedin. Yerine geç, esas duruşta bekle.

Dışarı çıktıklarında Saatçi'yi de beraberinde götürdüler.

"Sayım düzeninde bekleyin", deyip kapıyı kapattılar. Kapı kapanır kapanmaz çığlık sesleri duyulmaya başladı. Tutsakların dikkatleri oraya yöneldi. Konuşulanlar net olarak duyuluyordu. Saatçi sorulan her soruya:

— Bilmiyorum, hiç kimseyle ilişkim yoktur, diye cevap veriyordu.

— O copu ver onbaşı.

Az sonra Saatçi'nin feryatları tekrar duyuldu. İçeriye atıldığında çıplak bir vaziyetteydi.

Tutsaklar gün boyu ayakta bekletildi. Her on dakikada bir dayak faslı oluyordu. Baskı ve işkence şaha kalkmıştı. Korku, panik dört bir yanı sarmıştı. Çaresizlik dizboyuydu. Tutsakların sınanma anıydı. Kimilerinde çözülmelerle beraber yine devrimci değerlere karşı yabancılaşma hareketleri görülüyordu. Daha düne kadar keskin geçinenler, zıtlarına dönüyorlardı. Devrimci değerleri çiğnemekle kalmıyor, kendilerini feda eden dört yiğit insana dahi dil uzatıyorlardı. Bu bir sınama ve bu sınamada çözülen direnen kutbun düşman karşısındaki mücadele anıydı. Dünyanın sıcak bölgelerinde en sert çatışmalara sahne olan bir yer de Ortadoğu'dur. Ortadoğu'nun kalbinin yarısı Filistin'se diğer yarısı da buralardır. Çatışma ve direnmelerin önemli bir kısmı 35. koğuşta hüküm sürmüşse, bir direnme odağı da 33. koğuştu. Devrim ve karşıdevrimin en belirgin örnekleri buralardaydı. Çünkü bir yandan tek başına olan insan iradesi ve inancı diğer yandan ise envayi çeşit işkence yöntemleri vebaskının tüm girdi malları burada pazarlanırdı.

Akşam sayımından önce mahkemeye gidenler geldi. Fakat Fikri yoktu. Bahri:

— Biz mahkeme dönüşünde idare bölümüne geldiğimizde Fikri konuşmak istediğini söyleyince, minik asteğmen onu alıp götürdü. Herkes ona göre davransın. Bildiklerini anlatacak. Yarım saat sonra Fikri'yi koğuşa getirdiler.

Nereye gittiği, ne yaptığı sorulduğunda:

— Size ne diye söyleyecekmişim cevabını verdi. Artık Fikri'nin karşı safa geçtiği açıktı.

Daha Hüseyin'in verdiği zararlar atlatılmamıştı. Onun verdiği bilgilerle tutsaklar sorgulanıyordu. Sayım düzenine geçen tutsaklar minik asteğmenin geldiğini gördüler. Sayım yapıldıktan sonra Minik:

— Hüseyin kimdir çıksın, bakalım, dedi.

— Hüseyin Urfa emret komutanım.

Minik:

— A....a k... mun çocuğu, deyip birkaç tokat vurduktan sonra:

— Çavuş, bunu alın hücreye götürün, diye emir verdi. Oysa bu danışıklı bir döğüştü. Hüseyin önceden çözülmüş ve idareye söz vermişti.

Hüseyin, Urfa'nın Birecik ilçesinde yoksul bir ailenin çocuğu olarak doğup büyümüştü. Geçimini hamallıkla sağlıyordu. 79'larda PKK'lilere sempati duymuş o yörede yapılan eylemlerin zanlısı olarak yakalanmıştı. Cezaevine girdikten sonra PKK'lilerle beraber kalmış, 81 direnişinde teslim olup 33. koğuşa gelmişti. Yoksul olması, sınıfsal köken olarak onun devrimcilere daha çok sempati duymasına neden olmuştu. İçeride biraz Marksizmle tanışması devrimciler üzerinde ileride tutarlı bir insan olabilir intibasını bırakmıştı. Bunun için de kendisine küçük bir komün grubu dahi verilmişti. 33. koğuştaki eylemden sonra o da çözülenler kervanına katılanlardandı. Ne sınıfsal özelliklerini koruması bilmiş, ne kendisine verilen değere sadık kalmıştı. O, işi basit köylü kurnazlığıyla idare etmek istemişti. Kendisi çöp çıkarılırken bilinçli olarak arkada kalmış ve idareyle şöyle bir plan kurmuşlardı. Bildiği her şeyi en ince ayrıntısına kadar anlattıktan sonra bununla da yetinmemiş, devrimcilere karşı idareye akıl hocalığı yapmış, şu kurguyu önermişti: "Komutanım ben şimdi koğuşa gitsem benden şüphelenirler. Beni götürün ancak siz akşam sayımına geldiğinizde adımı söyleyip, bu i... yi hücreye atın deyin. Ben hücreye geldikten sonra size herşeyi anlatıp yazacağım," demiş. Minik asteğmen ona, "aferin ulan kafan amma da çalışıyor ha. Sen bizim işimize daha çok yararsın," demişti.

Ve işte bu danışıklı oyunun birinci perdesi tutsakların gözleri önünde canlı olarak oynanıyordu. Hüseyin gittikten sonra:

—Esas duruşta bekleyin! diye bağırdı gardiyan.Tutsaklar bir gardiyanın:

— Yatın ulan. Komutuyla yemekhane betonunun üzerinde yattılar. O gecede soğuk beton yataklarıydı. Kolları yastık, battaniye ve yorgan yerine birbirlerine yanaşarak insan sıcaklığıyla sabahladılar.

19 MAYIS 1982 ... GÜN: ÇARŞAMBA

Direniyorlardı üç gün boyunca, susuz ve sigarasız. Tıklım tıklım gelen karavanalara bakmadan direniyorlardı. 33. koğuş direniyordu. Her şeye rağmen direniyorlardı. 19 Mayıs sabahı birkaç tutsak mahkemeye götürülmüştü. Kalanlar ise aynı şeylere tabi tutularak sonu meçhul bir girdabın içine sürüklenmek istemiyorlardı. Öğleden sonra saat 3 sıralarında yine Esat Oktay koğuşta arzı endam etti. Bu kez elinde bir dosya vardı. Dosyaya bakuktan sonra Haydar'ın önünde durdu:

— Sen ha, hani adamım idin? Ulan koğuşta olup bitenleri bana iletecektin?

Alaylı alaylı birkaç tokatı Haydar'ın suratına patlattı. Tekrar eski ciddi pozisyonuna geçerek:

— Çocuklar, ben her şeyi ortaya çıkardım. Suçluları biraz sonra içinizden alacağım. Onlar hakettikleri cezayı alacaklar, deyip askerleriyle beraber çıkıp gitti.

Mahkemeye gidenlerden Çetin ile Halis tahliye olmuşlardı. Böyle bir ortamda tahliye olmak inanılmaz bir şeydi. Tutsaklar, arkadaşlarının tahliye olmalarına çok sevinmişlerdi. Ama en çok sevinen de herhalde kendileriydi. Hani insan rüyasında öldüğünü görür, hiç de ölmek zamanı değilken ölmek çok kişiyi üzer. Bu üzüntülerle birisi onu derin uykusundan uyandırdığı zaman kişi ölmediğini yaşadığını farkeder. O zaman çok çok sevinir, büyük tarifsiz bir haz duyar. İşte Çetin'le Halis de bu cehennemden kurtulacaklarına öylece seviniyorlardı. Bundan sonraki yaşamlarını en iyi şekilde değerlendireceklerdi.

Gardiyan:

— Eşyalarınızı toplayın, koğuştan çıkın, dedi. Onların çıkmasıyla beraber Esat ve ekibi içeri daldı.

— Komün içinde yer alanlar hemen çıksın, diye bağıran yüzbaşı kimsenin çıkmadığını görünce alaylı alaylı:

— Özel eşyalarınızı alıp karşımda sıraya geçin. Grup sorumlularını grubun önünde olacak 1. grup sorumlusu Amed, ona bağlı olanlar, Adnan, Nafiz ...

Nafiz'in ismi okununca:

—Kumandanım müsaade ederseniz bir şey söylemek istiyorum, dedi.

Yüzbaşı:

— Ne diyeceksin, söyle bakalım?

— Kumandanım ben PKK'li değilim. Dışardayken beni tecrit etmişlerdi. Benim Komünün olduğundan haberim yoktu. Bana inanmıyorsanız Amed'e sorun.

Yüzbaşı:

— Gel bakalım Amed, bu adamın komünden haberi var mıydı?

— Hayır komutanım yoktu. Sadece onun değil, grubumda bulunanlardan hiç kimsenin haberi yoktu.

— Niye yoktu. Seninle beraber komüne para yatırmıyorlar mıydı?

— Evet komutanım, beraber eşya alıyorduk.

— Peki oğlum, niye söylemedin onlara?

— Öyle gerektiği için söylemedim.

Yüzbaşı kızarak ve Amed'in üzerine yürüyerek:

— Ulan ibne. Milletin parasını alıp yiyordun değil mi?

Amed'in suratına üst üste birkaç tokat vurdu. Hırsını alamayınca, Amed'in yakasından tutup minik asteğmene doğru fırlattı. Yüzbaşı isim okumaya devam etti. Sıra Çetin'e gelince:

— Nerede bu adam?

Çavuş:

— Tahliye oldu komutanım, dedi.

Yüzbaşı, blok çavuşuna:

— Git oğlum onları al gel, daha çıkmadılar. Kimse öyle kolay kolay elimden kurtulamaz.

Beş dakika sonra Çetin'le Halis'i getirmişlerdi.

Yüzbaşı:

— Ulan ibneler, tahliye olup kurtulacaktınız ha. Çetin sen grubuna geç bakalım.

Halis'e döndü.

— Halis, Urfa emret komutanım.

Yüzbaşı, ikisini de süzdükten sonra Halis'e dönerek:

— Bu gördüğün adam 35'te bulunan Şervan istihkamda sana işkence yapmışlar. Bunların cezasını ben mi vereyim, yoksa kendin mi vermek istersin?

Halis:

— Siz verin komutanım.

Yüzbaşı Tahsin'e bir kaç tokat attı.

— Yerine geç, sonra seninle görüşürüz. Çavuş oğlum, Halis'i alın, işlemlerini bitirin, gitsin.

Fırat, Mardin'in varlıklı, zengin bir ailesine mensuptu. Babası, zenginliği kadar yurtsever ve milli değerlerine bağlı bir insandı. Köylülerine bir feodaldan ziyade bir ağabey gibi davranırdı. Onun yanında kalan köylüler öyle bir adamın yanında çalıştıklarına adeta şükrediyorlardı. Ahlak bakımından dürüsttü Fırat'ın babası. Fırat babasının tüm özelliklerini almıştı. Onun ölümünden sonra yeri gelişince, Fırat da bundan etkilenmiş ve devrimcilere köylerini açarak maddi ve manevi katkılarda bulunmuştu. Bu yardımlardan dolayı birkaç kez yakalanmış, tutuklanmış, en ağır işkenceler görmüştü. Bir feodal olarak değil bir devrimci gibi direnmesini bilmişti. Fırat, herkes gibi Ferhat'ı çok severdi. Onun bir dediğini iki etmezdi. Baskı ve işkencelere karşı direnmiş, direnişçilerin yanında saf tutmuştu. Ferhat, teslim olunca, yine onu yalnız bırakmamıştı. Ferhat nerede ise, Fırat oradaydı. Onu abisinden öte severdi. Kişiliği ve ahlakıyla haklı bir saygınlık kazanmıştı. Ondaki bu dürüstlük ve tutarlılık, kendi konumunda bulunan hiçbir insanda bulunmazdı.

Sabah yapılan aramada Fırat'da 15 bin liraya yakın para çıkmıştı. Bu komünün parasıdır diye Fırat'ı hücreye aldılar. Ona her türlü işkenceyi denediler. Ama o, hiçbir zaman kişilik ve onurundan ödün verme-

di. Bu tür yöntemlerle onu düşüremeyeceklerini anlayan idare Fırat'ı veremlilerin arasına verdi. Bu ayrı bir işkence türüydü. Sağlam olan insanların bilinçli olarak vereme yakalanması için yapılan bir uygulamaydı.

T.C. egemenliğinin hüküm sürdüğü ve lirasının geçer akçe olduğu hiçbir yerde, 33. koğuşta o günkü durumda rezil olduğu kadar başka hiçbir yerde rezil ve rüsva olunmamıştır. Herkes üstünde bulunan paradan kurtulmak için didiniyordu. Artık para o anda değişim aracı olmaktan çıkmış, bir bela, bir işkence aracı olmuştu. Vebadan kaçmak paradan kaçmanın yanında solda sıfır kalıyordu. Herkes ya bir yerlere parasını atıyor ya da yakıyordu. Veya başkasına okutmanın yollarını arıyordu. Bu çözülme ve direnme arasında yalnız para değer kaybetmiyordu. İnsanlar da nitel bir değişim geçiriyordu. Kimisi olumlu yönde puanlar toplarken, kimisi olumsuz yönde puan alarak kişiliksizleşiyordu. Koğuş sorumlusu yardımcısı da değer erezyonunun seline kapılmıştı. Bir bütün olarak zindan direniş tarihi gözönüne alındığında koğuş sorumlu yardımcısı Fethi, ispiyonculların arasında ilk olmasa da ikinci sıradaki yerini almaya başlamıştı.

Bu her biri ayrı ayrı kaynaklardan gelen insanlardan müteşekkil gayrimeşru çocuk 33. koğuş, doğuşundan bugüne değin büyüdü, serpildi, gelişti. Artık gayrimeşru çocukluktan kurtuldu. Verimli çağında en güzel meyvelerini de verdi. Meyve veren ağaç taşlanır. Güzel olan, hep saldırılara maruz kalır, bu çirkinlikler dünyası zindanda. En güzel meyveler, en olgun çağında kendilerini devrime adayınca, zindan direniş burçlarında birer kızıl bayrak gibi dalgalanınca, kuytu karanlıklar hüküm sürerken, en leylim gecede birer meşale oluyorlardı. Yolunu şaşıranlar Mazlum'dan alınan kıvılcımla bedenlerini tutuşturdular. Alev alev bir ateş olmuşlardı. Ne diyordu Necmi: "Bizler yeni bir ordunun bozguna uğramış bir bölümünün parçasıyız." Ama bu bozguna uğramış, darbeler yemiş bir bölümden öyle güçlü bir direniş haykırışı çıkmışu ki, hem direnen hem de bozguna uğrayan tüm cephelerde muazzam bir moral dopingi yapmıştı, şanlı eylemleri. Direnen cephede kahramanlıkların, fedakarca atılımların doğması doğal karşılanır. Asıl önemlisi bir bataklıktan cennet yaratabilmekti. O batıklık ve

korkunun hüküm sürdüğü bir yerdi. Kızıl güller açtırmaktı bahçıvanın mahirliği ve işte onlar en olmaz yerde, olmazı olur kılmışlardı. Ama yükselişin bir zayiatı bir diyeti ve kaybı olacaktı. Zaten yaşam risklerle her adım başı kayıplarla doludur demedik mi, bu zindanda. Eğer insan ileri atılım için harekette bulunmazsa, zayiat'ın hesabını kim yapar?

33. koğuş DECCAL Esat'ın dağıtım emriyle yeni bir göçe, yeni bir sürgüne yeni yeni sınavlara sürülüyordu. Bu mendebur suratlı ağızdan 33. koğuşun *Diyarbakır zindan kütüğünde* isminin silinmesiydi. Ellerinde eşyalarıyla buruk, ama o derece onurlu duruşlarıyla yolcuydu tutsaklar. Diğer koğuşlara dağıtılıyorlardı. İnsan bir zindanda eriyen mumdur. Erime anında ülkeye, halka ve Parti'ye bir ısı, insanlığa bir ışık olabiliyorsa, mutlu ve başarılıdır. Başarının adı bu vahşet cenderesinde her zaman bir kedi çevikliğiyle ayakta kalabilmektir. Bazen bir hançer gibi bilenmek, bazen bir mızrak gibi dimdik ayakta durabilmektir. Ve adımlarım attılar. Teslimiyet ağusunu içtikleri yere, (37'ye) grup sorumlularını 4. kata veremlilerin yanına koydular. Esat, bunların en kısa zamanda ölmesini istiyordu. Oysa verem, yavaş yavaş ölüm demekti. Yine yalan atıyordu Esat Oktay. Başta Amed ve tüm grup sorumluları 4. kattaki veremliler hücrelerine konuldular. Her hücrede daha önce konulmuş veremliler vardı. Geri kalan tutsaklar ise, 1. kata yerleştirildi. Amed, 4. kat 2. hücrede ilk girişlerinin çok kısa bir muhasebesini yaptı. Buradan 14 ay önce 99 kişilik bir kafileyle gitmişlerdi 33. koğuşa. 53 kişi bu gün geri gelmişti. 4 şehit, 4 düşen (ispiyonculuk ve idarenin tüm yaptırımlarını kabul edenler), dışımızdakiler 20 kişi, tahliyesi, komün yaşamına girmeyenleri, orada kalanları da gözden geçirince zayiat yok denilecek kadar azdı. Bu da onu çok sevindiriyordu. Ve işte yine seninleyiz, ey 37. koğuş. Yine seninleyiz, elinden geleni ardına koyma, önünde eğilirsem namerdim. Amed, bir dörtlüğü düşündü:

Fırtınaların alâsına siper bedenimiz.
En alâ baskıya dalgakıran göğsümüz.
İnsanlığa bir SOS'tur alazımız.
Bir eğildik
Bir daha ASLA...
Doğmamış çocuklardır ardıllarımız

Düşüncelerinden sıyrılan Amed tanıdığı simalarla karşılaşınca, bir çırpıda anlatıı olup bitenleri. Bir değil birkaç kez sayım yaptılar. Yüzbaşı aşağıdan seslendi; "Tamam mı oğlum?" Gardiyan, "Komunatım 53 kişi...." Yüzbaşı, "kapıları kapatın, aşağı inin."

Amed, anlatımlarını bitirince, kafasına takılıp onu rahatsız eden bir durum vardı. Bu da birinin eksik olmasıydı. Acaba ona ne oldu? Kim olabilir? İspiyoncu mu oldu? Yoksa ... Amed'in kafasına takılan bu soruyla Esat Oktay ve tüm idare de habire uğraşıyordu. Onlar da bulamıyordu. Birisi eksikti ama kim? Tüm aramalara rağmen bulunamamıştı. Yer yarıldı da içine mi girdi bu adam? Yoksa ....Yoksa... deyip duruyor Esat. Durdukça kuduruyordu, bu ağzı salyalı Deccal. Bu yoksalar onu can evinden vuruyordu. Onun 'yoksa'ları firar ve firardan beter. Mazlum'ca ve Ferhat'ca bir eylemi çağırıştırıyordu. "Bu adamların her biri bir Mazlum, bir Ferhat mı kesilecekler benim başıma?" Gerek dostun gerek düşmanın gözüne görünmeden sırra kadem olan uzun boyu ve çelimsiz bedeniyle bir kavalı andıran Fesih'ti. Fesih, daha dışarıdayken ince hastalığın toruna yakalanmıştı. Bunca eziyet ve işkenceye dayanmıştı. Bir tek yaşam için. Artık yaşamak cana tak etmişti. Bıçak değil, işkenceler kemiğe dayanmıştı. Fesih, isimler okunuduğunda kendisi olmayınca kahroldu. Herkes özel eşyasını toplamanın telaşına düşmüşken, Fesih'in böyle bir sorunu yoktu. Gözüne bir permatik ilişti. Sanki permatik canlanmış da "ey Fesih, bak herkes eşyalarını taşıyor, hazırlıklar yapıyor, peki sen ne yapacaksın" diyordu. Fesih düşündü. "Sahi ne yapabilirim? Ne yapmalıyım?" Fesih bir boşluktaydı adeta. Düştü düşecekti. Elinden bir tutanı da yoktu yanında. Düşündü. Kararını verdi. "Benim önümde iki yol var; ya onursuzca bir yaşamı kabullenip her denileni yapacak, ya da bu dört soylu insanın yaptığı ve tutturduğu yolu tutacağım. Yoo, yoo onursuz yaşamak her gün ölmektir. Bir kez ölüm, onurlu anılmak en güzelidir." Bu düşünceyle permatiği aldı. Bir kaval kadar ince boyuyla ranzanın altına girdi. Yanına bir leğen almayı da ihmal etmedi. Permatiği vurdu sol bileğine. "Önce az kanadı. Ardından bir daha... bir daha vurdu. Kan, oluk oluk akmaya başladı. Aktıkça gözleri karardı, uyku bastırdı. Müthiş bir susuzluk hissetti. Ama tüm bunlara rağmen konuşulanları

duyuyordu Fesih. Bir defasında Ali Osman koğuşa girmişti. Koğuşta kalanları sorgulamış, kalanlar da hep gidenleri suçlamışlardı. Fesih, bunları duydukça, tiksinti duymuş ve tiksinti onun eylem yapma kararını daha da sağlamlaştırmıştı.

Onu arıyorlardı. Ama bulamıyorlardı. Fesih, yerinden bunları duydukça ellerini hareket ettirerek kanın daha da hızlanmasına yardımcı oluyordu. Bir an önce bitsin bu iş diyordu. Ama küçük leğende kan dolmuş taşmıştı. Kan artık yerlere dökülüyordu. Fesih bunları düşünürken koğuşun yeni ispiyoncu mensuplarından Fikri, onu gördü.

Fesih:

— Ne olur söyleme, benim burada olduğumu. Ölmek istiyorum, dediyse de Fikri, Arap çöllerinde su bulmuş Bedevi Arabı gibi koşaradım:

— Komutanım.... buldum, buldum, diye bağırdı.

Gardiyan:

— Ne buldun y...k?

— Komutanım, kaybolan Fesih'i buldum.

Fesih ise yerinde tatlı bir uykuya dalmıştı. Bu, ölüm uykusuydu. Acısız ve işkencesiz. Fesih'i revire kaldırıp işkenceci başına haber iletildi: Kaybolan tutsak bulunmuştur denildi. Esat, bulmaya mı, bulunmaya mı sevindi. Ama Fesih'in eylemini duyunca, yerine bir çuval gibi yığıldı. Revirden Fesih'i ancak hastaneye yetiştirdiler. Serum takıp kilolarca kan verdiler. Bir anlamda Fesih'in kan değişimi oldu denilebilir. Bu kanlı eylem, yakma eylemiyle bütünleşince, düşman ne yapacağını şaşırdı. Esat Oktay'ın tüm korkuları bir bir başına geliyordu. Planları suya düşmüştü. "O zaman bunları çok sevdikleri 35'e vereyim de görsünler günlerini," diye düşünmüştü Esat Oktay.

37'nci koğuşun kapıları açıldı:

— Çıkın ulan çıkın, eşyalarınızı da alın, dediler.

Tutsaklar çıkıyorlardı. Çıkmamazlık edemezlerdi. Ve gideceklerdi bu meçhul yolda. Ara koridor, ardından bir adımlık yerdi 35. koğuş. Kapı açıldı.

— 35. Koğuş marş kes. Herkes duvara dönsün. Arkasına bakanın anasını s.... ın.

Tutsaklar 35'in ön kısmına tek tek dizildiler. O esnada Yavuz adındaki tutsak çavuşa seslenerek:

— Komutanım, ben bildiğim her şeyi anlatacağım, dedi.

Çavuş:

— İyi gel bakalım.

Ve tutsağı alıp götürdü. Kalan tutsakları hücrelere dağıttılar. Yüzbaşı, Amed, Adnan ve Salih'i göstererek:

— Bunları birinci kat 1. hücreye alın. Onlara iyi bakın. Severim ben bunları.

.....

Refik, bir molada bitlerini ayıklıyordu. 1. kat 9. hücrede bir grup arkadaşıyla tecrit içinde tecrit yaşıyorlardı.

— 35, geriye dön.

Komutla beraber ileriye baktı Refik. Gelenler vardı. Yine akıncı Türk boyları bir isüladan dönmüştür, dedi Refik. Gardiyanlar onun hücresinin önüne gelince geri dön vaziyeti aldı. Kapı açıldı. Hücreye iki kişinin girdiğini farketti. Girenlerden biri Çetin'di. Çetin'le Refik dışarıdan birbirlerini tanıyorlardı. Bir dönem Refik Çetin'e komutanlık yapmıştı. Birbirlerini sever sayarlardı. Çetin, cesur bir insandı. Hücreye daha adımını atar atmaz Refik'i tanımıştı.

— Vay benim can dostum Refik bu, dedi.

Sarılıp birbirlerini öptüler. Refik yıllardır bir pin pon topu gibi 37-35 arasında mekik dokumuştu. Koğuşlara değil, yeni bir insana hasretle ihtiyacı vardı.

— Eee, dedi Refik. Seninle görüşmeyeli yıllar oldu. Hele anlat bakalım. Nerelerdeydin? Hangi koğuştan geldin? Ne oldu?

Çetin, bir bir anlattı. Her şeyi en ince detayına kadar serdi orta yere.

Refik:

— Demek Ferhat da gitti ha? Ama aşk olsun. Beni hiç yanıltmadı. Ona karşı daima iyimser davrandım. Onun basit hesaplar peşinde olabileceğini asla düşünmedim. Diğer yoldaşları da tanırım. Biz 7. Koğuş'tayken arasıra görürdüm Mahmut Zengin'i. Ama şimdi bir türlü

yüzü gözümün önüne gelmiyor. Hele Eşref ve Necmi'yle Bir No'luda güzel anılarımız vardı. Neyse kutlarım onları. Gerçekten şanlı ve onurlu bir eylem koymuşlar. Yalnız siz Mazlum'un eylemini yanlış duymuşsunuz. Mazlum kendini yakmadı, astı.

Çetin'deydi hayret sırası:

— Nasıl dedin? Mazlum kendisini astı mı dedin?

Hücredekilerin tümü onları izliyordu.

Refik:

— Şimdi zamanımız yok. Birazdan marşa kaldıracaklar. Sana gece battaniyenin altında anlatırım. Bu birinci katın gözetlemelerinden kafamızı kaşıyamıyoruz. Her saniye bizi izliyorlar.

Ama Çetin ısrar etti.

Refik,

—Peki anlatayım. O meraklılık huyun hiç değişmemiş. Dinle. 21 Mart sabahı her zamanki gibi erkenden uyandık. Bizim yemekleri 4. kattan dağıttılar. Mazlum, 4. kat 9. hücrede yani bizim tam üstümüzde kalıyordu. Elinde karavanayla kapısında bekleyen Saim, Mazlum'a birkaç kez seslendi. Biz de dinliyorduk. Mazlum'dan ses çıkmadı. Bunun üzerine Saim, Kambur çavuşu çağırarak. "Komutanım, Mazlum'u çağırıyorum, ses vermiyor" dedi. Önce Kambur'un ayak sesleri geldi. Saim'in konuşmasını bizim gibi tüm koğuş dinliyordu. Kambur "Mazlum... Mazlum.." dedi. Yine ses yok. Mazlum, cevap vermiyor. Bunun üzerine Kambur çavuş Saim'e "tamam oğlum, sen yemeği diğerlerine dağıt. Mazlum hastadır, ses vermiyor" dedi. Kambur, koşar adımlarla idareye gitti. Az sonra Mazlum'un kapısı açıldı. Mazlum'un hücresinden sesler geliyordu. Mazlum'u alıp götürdüler. Ancak ne olmuş, ne olmamış bilmiyoruz. Anladığımız tek şey Mazlum'un bir şeyler yaptığıydı. Ancak tarih ve güne bakınca, bende jeton düştü. O zaman emin oldum, Mazlum 21 Mart Newroz'da ya bileklerini kesmiş, ya da kendini asmıştır. Ama asmaya ihtimal veremiyordum. Çünkü tavan alçaktır. Aklıma gelen ilk eylem türü bilek kesmeydi. Daha aradan bir kaç saat geçmemişti ki abla çocuğu dediğimiz çavuş, "marş kes" dedi. Tam karşıda kalorifere dayanarak sapsarı olmuş benziyle: "Beni dinleyin. Size üzücü bir haberim var. 4. katta

kalan arkadaşlarınızdan Mazlum Doğan kendisini astı". Zaten sessiz olan koğuştan hiçbir tıkırtı bile çıkmıyordu. Çavuş, bir sigara yakarak devam etti: "Helal olsun. Mert ve cesur adammış. Ardından yazı da bırakmış. Devrimciler böylesi bir onursuz yaşama dayanamaz demiş. Başka şeyler de yazılıydı." Sonra yine durdu. Tutsakları izledi. Hiçbir şey konuşmadı çıkarken. "Oruç, istirahat ver oğlum," dedi. Daha sonra öğrendiğimiz kadarıyla Hayri-Mazlum arasında bu konularda epey yazışma ve konuşma olmuş. Şimdi bile detaylarını bilmiyoruz. Yalnız Newroz gecesi Mazlum, her türlü hazırlığını yaptıktan sonra Hayri'lerin kaldığı tarafa doğru yaktığı üç kibrit çöpünü parmaklıktan uzatarak gösteriyor. Bu da sembolik olarak Newroz'un ateş yakma geleneğinin temsili bir anmasıdır. İşte siz bu kibrit çöplerinin yakılmasını Mazlum'un kendini yakması olarak duymuşsunuz. Olay, kısacası budur. Böylesi bir ortamda haberlerin farklı bir şekilde duyulması doğaldır. Çünkü bırakalım bir koğuştan bir koğuşa haber göndermeyi, yanımızdaki hücrelerde ne olup ne olmadığını ancak aylar sonra öğrenebiliyoruz.

Bahar ve 35. koğuş... 35, baharı ne yapsın? Çünkü bu hücrelere daha uğramadan bahar baharlığını yitirir. Baharın en güzel yanlarının tutsaklar farkına varamazlar; baharın geldiğini ne bir avuç gökyüzüne ne bir soluk dağ havasına, ne çiçek kokularına... Haziran'a doğru ısınır bu beton duvarlar. Tutsağın ısınışına daha çok var. Haziran ayının içinde bir zamanda Amed, mahkemeye çıkacaktı. Sevinçliydi. Bu sevinç içinde çatallaşmış, iki uç bulunuyordu, birinci uç, Ferhat'a verilen söz yerine getirilecek, büyük bir yükten kurtulacaktı. İkinci uç, yıllar sonra, varlıklarını hep yüreğinde hissettiği arkadaşlarıyla birlikte mahkemeye çıkma sevincini yaşayamamasının şanssızlığını kıracaktı; Kemal ve Hayri'lerle. Ferhat'ın eyleminin muştusunu verecekti onlara.

Duruşma devam ediyordu. Hıdır Akbalık oturmuş, ifadesini dinliyordu. Birazdan üzerlerine ifade verdiği tutsaklara karşı ayrıca konuşacaktı. Söylediklerini savunacaktı. Hıdır, sıradan itirafçı konumunun ötesinde davranarak karşı devrimcilerin azgın saldırılarından birini temsil ediyordu. Sosyalizmin iflas etmesinden dem vuruyordu. Buna en güzel cevabı PKK-MK üyesi M. Hayri Durmuş veriyordu:

"Sosyalizm asla iflas etmez. Hıdır Akbalık'ın kendisi iflas etmiştir." Ardından diğer Parti savunması yapan tutsaklar bir bir konuştu. Hıdır'ı yerden yere vurdukça Hıdır'ın şahsında karşıdevrim kürsüsü de bozguna uğramıştı. Ve daha dün Ferhat'ın söyledikleri bir bir yerine gelerek tarih oluyordu. Her itirafçıya karşı bir iki değil, üç-dört kişi ileri atılmıştı. Sıra yerinde duramayan Amed'deydi. Bir an önce verilmiş sözünü yerine getirmenin heyecanını yaşıyordu.

Emrullah Kaya:

— Evet Amed, Hıdır Akbalık'ın senin için söylediklerini duydun. Ne diyorsun? dedi.

Amed:

— Hıdır'ın ifadesine değinmeden önce benim için çok önemli olan bazı şeyler söylemek istiyorum dedi.

Emrullah Kaya:

— Dinliyoruz!

— Ben şimdiye kadar Parti sempatizanı olduğumu söylemedim. Söylemememin nedeni vardı. Ama bu sempatizanlığımı açıklamamın, kesinlikle Hıdır'ın itiraflarıyla bir ilgisi yoktur. Ben daha önce yurtsever ve milli özelliklerini koruyan bir insandım. Devrimci fikirlerle tanışmam, PKK'yi tanımamla oldu. Ve bir sempatizan olarak üzerime düşen hiçbir görevden kaçınmadım. Kürdistan ülkesini bağımsızlığa, Kürt halkını özgürlüğe götürecek yolun PKK saflarından geçtiği inancımı daima koruduım.

— Hıdır, senin için üyedir diyor. Buna ne diyeceksin?

— Ben üye değilim. Şayet üye olsaydım, büyük bir gururla bunu açıklardım. Şayet üye olmadığım halde üyeyim dersem, PKK üyelerine haksızlık etmiş olacağım bunu da yapamam. Olaylarla alakam yok. Hıdır, savcının dediklerini doğrulamak için iddianameyi alıp bunları yazmıştır. Hıdır'ı iyi tanırım. Hiçbir zaman devrimci düşüncelere inanmış değildir. Şu anda can telaşına düştüğü için her türlü yalan ve iftirayı çekinmeden söyler. Başka da diyeceğim yok, deyip yerine oturdu.

Amed, hücresine adımını atar atmaz bir sigara yaktı. Gerçi Ferhat'a verdiği sözü yerine getirmişti. Ama huzursuzluğu devam

ediyordu daha. Çünkü eylemi mahkemede açıklayamamıştı. Hücredeki tutsaklara gelişmeleri ve tavır takınma durumlarını anlatmışlardı. Onun ardından Adnan da görevini ifa etmenin neşesiyle doluydu. Bir müddet sonra kendi aralarında sohbete girişen tutsakları görünce Amed Adnan'a yavaşça:

— Doğru, biz görevimizi yerine getirdik. Asıl önemli olanı yapamadık.

Adnan:

— Hangisini?

— Hangisini olacak? Eylemin açıklamasını.

O zaman Adnan başını önüne eğdi.

— Doğru söylüyorsun, ancak şartları da görüyorsun. Olumlu bir adım daha attık. Ama diğeri daha riskli. Açıkcası korktuk işte.

Amed:

— Sen de doğru söylüyorsun. Ben de korktum. Korkmak ayıp değil ki. Bu işin bir de gerisi var. Bence kişi ileriye adım atarken gerisini de düşünmeli. Şayet bir ileri iki geri olma durumu varsa kişinin yerinde durması en uygunudur. Yalnız birileri bu cesareti gösterip mutlaka açıklamalı bu eylemi. Yoksa ben hep huzursuz olacağım.

Adnan hiçbir şey demeden onu onayladı.

— Haklısın, biz savunma yapmakla ileri bir adım attık. Fakat idarenin savunma yapanların üzerinde özel bir işkence uyguladığını biliyorum. Biz savunmadan dolayı bize yapılacak işkenceyi kaldırabiliriz. Yani bunu göğüsleyebilecek durumdayız. Ancak, bu durumda Ferhat'ların eylemini de açıklarsak, savunma yaptığımızdan dolayı bize yapılacak işkencelere ek olarak itiraf için yapılacak özel bir işkence uygulamasını da düşünmek gerekir. Böyle bir işkenceden kendimizi, yani devrimci kişiliğimizi koruyamadan çıkarsak bu bizim için geri bir durum olacaktır. Kaygım budur. Yoksa kişisel olarak göreceğim dayak ve işkenceler değil...

.....

Yılmaz'ın hücresine 33 eyleminden sonra üç arkadaşı verilmişti. Bugün mahkeme dönüşü gardiyanın söylediği bir emir de verilen

emrin tekrarıydı. Yeni gelen arkadaşları emir tekrarı yapınca, Yılmaz, bu konuda konuşma gereğini hissetti:

— Arkadaşlar, sizler buraya geldiğinizden beri bazı konularda sizinle konuşmak istiyorum. Ama birinci hücrede kalmamız nedeniyle pek fırsat bulamadım. Devamlı gardiyanların denetimindeyiz. Öncelikle bizim burada, yani 35. koğuşta uyduğumuz ve uymadığımız bazı şeyler var. Örneğin siz geldiğinizden beri emir tekrarı yapıyorsunuz. Biz bunu kesinlikle yapmıyoruz. Gardiyanların her dediğini yapmıyoruz. Fiziki teslimiyetin dışında burada başka bir şey yok. Örneğin tutsakların koğuşlarda birbirlerine tokat attıklarını duyuyoruz. Bizim burada da uygulamak istediler. Fakat kesinlikle bunu yapmadık. Eşek gibi anırma yapıldığını duyuyoruz, koğuşlarda. Burada da yaptırmak istediler. Ama arkadaşlarımız yapmadıkları için 30 gün yemek vermeme cezası verdiler. Yerleri yalatma gibi bir uygulama da koğuşlarda yaptırılıyormuş. Burada da bir arkadaşa yere dökülen yemeği yalatmak istediler. Arkadaş yapmayınca çenesini kırdılar. Koğuşlarda yapılıp da burada yaptırılamayan daha pekçok uygulama var. Üzerimize idarenin temkinli gelmesinin elbette bazı nedenleri var. Birincisi önderlerimizin hepsinin burada bulunması, ikincisi, uzun bir süre direnmiş olmamızdır. Yani bizler teslim olmamışız. Teslim olma ayrı, teslim alınma ayrıdır. Bizler teslim alınmışız. Ama bu teslim alınma hiçbir zaman düşünce, kişilik düzeyinde olmamıştır. Sadece bize dayatılan kuralların bir kısmına uymak zorunda kalmışız. Şuna inanıyorum, sizler de burada olsaydınız, aynı bizim gibi davranacaktınız.

Amed ve Adnan, Yılmaz'a haklı olduğunu ve bundan sonra onların yapmadığı hiçbir uygulamayı kabul etmeyeceklerini söylediler. Böylece 35'teki kuralların ne olduğunu da öğrendiler yeni gelen tutsaklar.

Mervan, 37'de değil, 35. koğuşta yıllar önce bıraktığı bir arkadaşının yanına düşmüştü. Onu görünce hem sevindi, hem de üzüldü. Üzülüyordu, çünkü arkadaşlarını direnirken bırakıp teslim olmuştu. Seviniyordu, çünkü tekrar arkadaşlarıyla yan yanaydı. Mervan da diğer arkadaşları gibi eylemi mahkemelerde açıklamanın gerekliliğine ve zorunluluğuna inanıyordu. Ondan önce çıkanların hiçbiri buna değin-

memiştiler Herkesin ortak noktası aynıydı: KORKU ... Bu kelimenin Diyarbakır zindanında ne anlama geldiğini hiç kimse tutsaklar kadar bilemezdi. Çoğunun büyük bir saygısı vardı eylemci arkadaşlarına karşı. Ancak saygı ile kaygı, korku ile ardından ne olacağının kestirilememesi, adeta eşli bir masa tenisi maçında at başı çatışıyorlardı. Mervan, kimsenin bunu yapmadığını görünce, "ileride Urfa grubunun savunma mahkemesi var. Burada açıklamalıyım. Artık bu tarihi görev de bana kaldı. Diyarbakır grubundan Amed ile Adnan'ın açıklamasını bekliyordum. Onlar da yapamadı. Diğer gruplarda açıklayabilecek kişi yok", dedi kendi kendine. Mervan kararını verdi. "Ne pahasına olursa olsun, açıklamalıyım. Böyle bir eylem dört duvar arasında boğulmamalı. Bu yalnız bizim sorunumuz değil, kendisine insanım diyen ve insanlık kaygısından bir nebze de olsa nasibini alan herkes bu görevi yapmalı." Bu düşünce ve inançla tüm işlemler devam ederken o hep bunları düşünüyordu. Adeta enerjisini aynı nokta üzerinde yoğunlaştırmıştı. Cenaze arabasında Sipindar, Mervan'a 33'teki olayı mahkemede açıklamasını söyledi.

— Açıklamazsan biz açıklarız, dedi.

Mervan, dönüp ona baktı. Bir anda o mavimsi gözlerde yıllar ötesine uzanan arkadaşlık, yoldaşlık anıları canlandı. Sanki o gözlerden fırlayarak ikisi birlikte Hilvan'ın yemyeşil bir köyünde geceleyin ayın ışığında, yılanlarla derenin içindeki sazan balıklarını yakalamalarını, acı ve tatlı anıları bir bir canlandı. Ne güzeldi o günler; yaşama özgürce haykırmak. Şimdi ise işkencelerin mengenesinin altında yaşam mücadelesi veriyorlardı. Ama mutlaka bir gün özgür ve mutlu günlere kavuşacaklardı. Onlar görmese bile dost ve sevenleri özgür topraklarda yaşama haykırabileceklerdi. Onlar için en mutlu gün o günler olacaktı. Arabanın fren yapmasıyla Mervan, anılarından sıyrıldı. Gerçek yaşamın acımasız gerçekleri önündeydi. Bunları aşmak yaşamın ilk adımıydı. Mahkeme heyeti, tüm formaliteleri bitirdi. Öfke ve kızgınlıkları her hallerinden belliydi. İtirafçılara sonsuz konuşma hakkı tanınırken, Parti'yi savunan tutsaklar hep susturuluyordu. Bu, Mervan için daha da zor bir an oluyordu. Duruşmanın bitimine birkaç dakika kalmıştı. Son anda 3-4 tutsak el kaldırdı. Bunların içinde Hayri

ve Mervan da vardı. Duruşma hakimi söz hakkı verme niyetinde değildi.

— Ne diyeceksin Hayri?

Hayri:

— Bazı konulara açıklık getireceğim.

Emrullah Kaya:

— Kalsın Hayri, kalsın. Zaman yok. Sen ne diyeceksin Mervan? Sen de tahliyeni mi istiyorsun?

Mervan:

— Yok, cezaevinin genelini ilgilendiren bir hususa açıklık getireceğim. Hakimler, birbirinin kulaklarına bir şeyler fısıldadılar.

— Kalsın, sonra söylersin.

Tutsaklar zindan koridorlarına gelinceye kadar kimseye dokunmadılar. Ancak koridorda kelepçeler açıldı. Tutsaklar koğuşlarına dağıtılacağı zaman Kambur çavuş:

— Mervan sen kal, dedi.

Biraz sonra yüzbaşı ve minik asteğmen Mervan'ın yanına geldiler. Yüzbaşı:

— Sen mahkemede ne diyecektin?

Mervan:

— Komutanım, üzerime ifade verenlerin yalan söylediklerini açıklayacaktım.

Yüzbaşı:

— Beni dinle. 33. koğuştaki olayı açıklarsan kendini ölü bil. Seni taşaklarından asarım. Hiç kimse de bir şey yapamaz. Tamam mı lan?

Mervan:

— Tamam komutamın.

— Çavuş, bu adamı koğuşuna götür. Benim adamımdır, ona iyi bakın, deyip gitti yüzbaşı.

Kambur:

— Yürü lan, dedi.

Birinci katın küçük koridoruna geldiklerinde Kambur:

— Lan Mervan, yüzbaşı sana niye adamım dedi?

Mervan:

— Bilmiyorum komutanım.

— S. ... m lan oğlum, yedin ayvayı.

Mervan derin bir nefes alarak hücresine girdi. Hücre arkadaşı Bürokrat'tı.

— Ece anlat. Niye seni geç getirdiler?

Mervan:

— Valla mahkemede olayı anlatacaktım. Olmadı. Yarın anlatacağım. Yüzbaşı ve minik beni ölümle tehdit ettiler. Ama dolaylı bir şekilde anlatacağım. Ne yaparsa yapsınlar.

Bürokrat:

— Anlatsan iyi olur. Ama her şeyi göze alman lazım.

Mervan:

— Neyse, hele yarın olsun, bakarız.

Sanki aradan bir gün değil de bir ay geçmişti. Mervan o gece hep düşündü. Kafasında planlar kurdu. Birini kurup diğerini bozuyordu. Ama bir plan kurdu kafasında ve "bundan şaşmayacağım" dedi. Duruşmadaki sırasında heyecanlıydı. Elini kaldırdı. Söz hakkı istedi.

Emrullah:

— Ne konuşacaksın?

Mervan:

— Bazı eylemler hakkında açıklamalarda bulunacağım.

Emrullah KAYA, Mervan'ın itiraflarda bulunacağını tahmin etmiş olacak ki yanındaki hakimlerle fısıldaştıktan sonra:

— Gel bakalım Mervan, dedi.

Mervan yürüyüp giderken, o kısacık yol uzadıkça uzadı. Mervan düşündü, heyecanın ötesinde korku kol geziyordu. Bir yandan arkadaşlarının arzusu, bir yandan yüzbaşının tehditleri kafasını allak bullak ediyordu.

— Evet Mervan, seni dinliyoruz, deyince Emrullah Kaya, Mervan kendisine geldi.

— Ben olaylara değinmeden önce bazı açıklamalarda bulunmak istiyorum.

Emrullah Kaya:

— Kısa olsun!

Mervan:

— Ben PKK savaşçısıyım. PKK gönüllü insanların bir araya geldiği bir gruptur. PKK, şiddet ilkesinin geçerli olduğu zaman ansızın gerçekleştiren bir siyasi partidir. FERHAT KURTAY, EŞREF ANYIK, NECMİ ÖNER, MAHMUT ZENGİN arkadaşlar PKK'ya karşı yapılan komplo ve baskıları protesto etmek için kendilerini yaktılar. Ben bir PKK savaşçısı olarak, gerek bizim grupta, gerekse diğer gruplarda samimi iüraflarda bulunanları ihanetçi olarak görmekteyim. Mücadelemizin bittiğini zannediyorlar. Halbuki PKK mücadelesi bitmemiştir. Mücadele, Kürd.....'ın ve Ortadoğu'nun kurtuluşu ile bitecektir.

Emrullah Kaya:

— Mervan, burası mahkemedir. Propaganda yeri değil. Duruşma ile ilgili konuş. Olaylara geç.

Mervan:

— Hilvan yöresindeki köylülerin can güvenliğini korumak için ben Siverek'li İsmet Cotkar arkadaşlarla birlikte çalışıyordum.

Emrullah Kaya:

— Kullandığınız silah neydi?

— G-9 silahını kullanıyorduk. Bombalı ve şeritlidir.

Üzerindeki tonlarca yük kalkmış gibi rahatladı.

Ancak işin bir diğer yönü vardı. Mervan'ın cezaevinde karşılaşacağı durumlar. Mervan, söyleyeceğini söylemiş, ok yaydan fırlamıştı. İşin içinde ölüm olsa da değerdi. Niye ölenler ana kuzusu değiller miydi? Hepsi de birer önderdi.

Önder güneş gibi, ay gibi
Hatası da sevabı da büyük olan,
Önder kendi önde
Beyni yüreğinde olan
Gelince zaman
Dayatınca düşman
Bir sigara içimi zamanı
Ölüme yatan.

Mervan herşeye hazırdı. Ve dilindeydi şiarı. Ölümün üstüne üstüne gidip haykıracaktı. ÖLMEK İÇİN DEĞİL, YAŞAMAK İÇİN ÖLENLERE NE MUTLU.

Mervan, muzaffer bir komutan edasıyla gururla ve görevini yapmış insan rahatlığıyla yürüdü. Bu yürüyüşünde sağından solundan, arkasından ve önünden gelecek her darbeye hazırlıklıydı. Gerilmiş bir yaydı. Karanlık korkunun anasıdır. Cellatların yüzlerini gizleyebilecekleri bir maskedir. Mazlum, Newroz gecesinde Kawa'nın örsünden fırlayan kıvılcımı yakalamış, bu muştuyu duyurmak içi bedenini kızıl bir bayrak gibi göklere çekmişti. Zindanda yürekleri tutuşan DÖRT CANDI önce. Ve bu, öncelikle tüm yürek bozkırlarını tutuşturmuştu. Mervan, maraton koşucusu gibi bu bozkır alevinden bir meşaleyle haberi zindana taşımıştı. Bu haber, acıydı, ölümlüydü. Fakat yanan her yüreğe bir merhem, her ölüme bir ölümsüzlük inancı taşıyordu. Başta 35. koğuş olmak üzere Diyarbakır zindanındaki yürekler şahlanmıştı bu haberle. Cezaevinin direniş ve inanç kaynağıydı 35. koğuş. Kitlelerin moral kaynağı, direnme azimlerini bileyen ve en zorlu anda ayakta tutan bir sütundu. Özcesi, 35. koğuş direnişin, devrimin, inanç ve azmin kıblesidir. Çünkü bu tutsakların yüreklerindeki direniş ateşi asla sönmemişti. Direnip de teslim olmanın idare üzerinde muazzam bir etkisi vardı. Hele önderlerle düşman subaylarının konuşmalarında bu teslimiyet ortamını her fırsatta hançerleyen söz düelloları olurdu. Bunu tutsaklar dinleyince, yürekleri bir hoplar bir inerdi göğüs kafeslerinde. PİR'imizin deyişleriyle, imgeleriyle Esat Oktay denilen kafası büyük ama yürek ve cesareti o kadar küçük olan bu zavallı kaçarcasına giderdi ardına bakmaksızın. Bir defasında "ne o Kemal, hani generaldin? İşte yenildin" dediğinde PİR'imiz, "evet yenildim, ama ordumda tek bir nefer kalkarsa ben ikinciyim," dedi. Ve o sırıtan iğrenç dişleriyle Esat Oktay, "ben küçük balıklarla uğraşmam benim işim büyük balıklarla" dediğinde, Pir yoldaş durmuş düşünmüş, ve öldürücü hamlelerinden birini daha yapmıştı: "İyi düşün, büyük balığın kılçığı da büyük olur. Boğazına takılır, midene girmez" demişti. Ve bir kez daha tarih fethedenlerin yenenlerin yenildiklerini, kaçtıklarını kaydedecekti.

Pir yoldaşın yanı başında Hayri, onları dinliyordu. İçin için sevinçle Kemal'in cevaplarını dinliyordu. Hayri'nin uzun zamandan beri düşündükleri vardı. Duruşunda, bakışlarında bunu görmek mümkündü. Çünkü o, hiçbir zaman, o büyük sorumluluk duygusunu ihmal etmemişti. Mazlum'un ona gösterdiği ve yaktığı 3 kibrit çöpü gözbebeklerinin içinde bir şimal yıldızı gibi parlıyordu. Ama Hayri, sabır taşlarını çatlatırcasına sabırlıydı. Mazlum'un yaktığı ve DÖRTLERİN alevlendirdiği ateşle harıl harıl yanıyordu. Ve görüyordu ki bu ölüm haberiyle ağlayıp dövünmüyor, yas tutup karalara bürünmüyorlardı. Ölüm, direniş ve mücadeleye atılmalıydı. Bir coşku ve heyecan, bir taze kandı 35. koğuş'a. 35'teki zindan direniş tarihinin ve Parti'nin ricat taktiğinin boşluğunu dolduran bir motor gücüydü. Diyarbakır İki No'lu zindanının komuta merkezi ve durmayan yüreğiydi 35. Önder kadro ve yiğit yürekli insanların beşiğiydi. İdarenin hesaplı üzerine gittiği, gedik açılmış, ama hiçbir zaman tümden fethedilmeyen bir korku kalesiydi.

Tarih rastlantılarla doludur. Bazen insan, bu rastlantıları şans olarak da yorumlar, ama bu rastlantı iyi bir şekilde kullanılırsa şans yaver gider; faydalanılmazsa kötü gider. Bu gün 14 TEMMUZ. Güneş, daha parlak, yürekler daha coşkulu ve sıcak. Çünkü ölüm seramonisine çıkacak önderlerin uzun zaman dilimini kapsayan bir vuruşma anıdır. Hayri, ince uzun boylu ve güven verici bakışlarıyla süzüyordu tüm tutsak yoldaşlarını. Yüreğinde kopan fırtınaları haykırmak istiyordu onlara. Ama dostun kulağına fısıldama olanağının bulunmadığı bir anda o, düşmanın alın boşluğuna haykırmak istiyordu. Kaç kez buna teşebbüs etmişse hep engellenmişti.

.... Ve işte bir soluklanma anı, ki bu, tarihin sunduğu bir fırsattı. Dahası, bir şanstı. Mahkeme düzeni her zamanki gibiydi. Duruşmaları yöneten heyet yine aynıydı. Yine itirafçı, ihanetçilere süresiz söz hakkı veriyorlardı. Onlar da konuştukça konuşuyor, yarandıkça yaranıyor, yardakçılık yapıyorlardı habire. Hayri, birkaç gündür ısrarla kaldırdığı elini bir kez daha kaldırdı. Artık heyetin, Emrullah Kaya'nın da engelleme bahaneleri kalmamıştı. İsteksizce:

— Gel Hayri, dedi.

Ardından

— Ne diyeceksin? diye sordu.

Hayri, arkadaşlarının arasından yürüdü. Çukura kaçmış ama inanç ve güven muştulayan gözleriyle yoldaşlarını süzüyordu. Sanki bir savaş başlatacak, sözün ilk ateşleyicisiydi. O bir Spartaküs'dü.

Durmuş,

durmuş

Durmuş da Spartaküs'ün Roma arenalarında

Neron'un öldür işaretine kılıcını hırsla, inançla sallamıştı.

O, sözüyle çağlar üzerine Bastil'den Diyarbakır'a isyan ateşini yakmıştı:

— Biz şimdiye kadar duruşmalarda sizlere çoğu kez bize yapılanları yer yer anlattık. Bunların hiçbirine çözüm getirilmedi. Şimdi de çözüm getirileceğine inanmıyorum. Çünkü yargılanmamız, politik tavırlı olarak yapılmaktadır. Bize yönelik olan politika devlet politikasıdır. 12 Eylül'den sonra cezaevinde geliştirilen askerleştirme politikası, tamamen kişiliksizleştirme ve ihanet ettirmeye yöneliktir. Biz burada düşüncelerimizi size karşı savunduğumuz için akla gelmeyecek işkence ve baskılara maruz kalıyoruz. Şimdiye kadar birçok şeyi sineye çektik, salt düşüncelerimizi savunabilelim diye. Ama artık bu da, elimizden alınıyor. İhanet önümüze konuyor. Zaten Mazlum, bunu protesto etmek için yaşamına son verdi. Ferhatgiller bu uygulamaları protesto etmek için kendilerini yaktılar. Bizim de artık yaşamamızın ve yargılanmamızın bir anlamı yok. Bunun için ölüm orucuna gidiyorum.

Bugün 14 TEMMUZ. Yani çağlar üzerine Bastil'den Diyarbakır'a; 14 TEMMUZ, 14 TEMMUZ. Hayri Durmuş, Kemal Pir önderliğinde büyük ölüm orucu maratonunun ilk günü.

YEDİNCİ BÖLÜM

"Bugün söylenen ve yapılan her şey tarih olacaktır," demişti Ferhat Kurtay. Gerçekten de öyle oldu. Dün söyledikleri ve yapukları eylemle yalnız ülke devrimi tarihine ve zindan mücadele tarihine geçmekle kalmadılar. Onlar dünya insanlık tarihinin şerefli sayfalarındaki yerlerini haklı olarak aldılar. Onların isimleri ülke devrim şehitleriyle beraber, Bruna, Spartaküs, Devrimci Kawa ve Çağdaş Kawa Mazlum Doğan'la beraber anılacaktır. İşte bu insanların kısacık da olsa yaşam öykülerini, devrimci mücadeleye katılmaları, Parti ile olan ilişki dereceleri ve Parti yaşamlarını ve zindan gerçeklerini birkaç cümleyle vermeye çalışalım.

FERHAT KURTAY: Kızıltepe'nin Görs köyünde dünyaya geldi. Babası, köyün imamıydı. Ferhat'la birlikte üç erkek, iki kız çocuğu vardı. En büyükleri Davut'du. Baba mesleğini devam ettirmişti. Ancak imamlık karın doyurmayınca, Kızıltepe'ye gelip ticarete atıldı. Melle Hasan, Ferhat'ı okula göndermişti. İlk, orta, lise derken, üniversiteyi de bitirmişti Ferhat. Trabzon Mühendislik Mimarlık bölümünü bitirerek yaşama atılmıştı.

Ferhat'ın Mardin'li olması, hele Kızıltepe gibi bir yerde büyümesi, doğal olarak yurtsever ve milli değerlere sımsıkı bağlılığı getirmişti. Mardin bölgesi önemli bir merkez olmasından dolayı hiçbir zaman bu özellikleri sönmedi. Yurt sevgisi ve halk değerlerine bağlılığın canlı

bir örneğiydi Ferhat. Okul yıllarında, dünya devrimci ve Türkiye devrimci gençlik hareketinden etkilendi. Yurtseverlik, halk değerlerine bağlılık, Onun devrimci fikirlerle tanışmasını sağladı. Ve kısa sürede devrimci fikirleri benimsedi. Aynı yıllarda PKK'nin çekirdek kurmay kadrolarıyla ilişkiye geçmişti. Ancak bu ilişki, 1978'lere kadar amatörlük düzeyini aşmamıştır. O tarihlerden sonra ciddi ve resmi ilişkiler kurdu. Parti'nin Mardin bölgesinde gelişmesinde, örgütlenip kitlelerle bağ kurmasında, görüş ve düşüncelerinden yararlandığı insanların başında Ferhat Kurtay gelirdi. Parti'nin ilke, ideoloji ve programını en kısa zamanda kavradı. Ve Parti'nin Mardin bölgesinde teşkilatlanması, geçici hazırlık komitelerinin oluşturulmasında direkt görev aldı. Yakalanmadan önce, Diyarbakır, Mardin, Siirt illerinden oluşan HELİN eyalet sorumlusuydu. Bunun yanında Parti merkez yayın organının Mardin bölgesinde yerleştirilmesi ve örgütlendirilmesinde görev alacaktı. Parti'li yaşamı, kısa ama o derece önemliydi. Ancak zamansız yakalanması, Parti ve bölge için büyük bir kayıptı.

1979'da bir arkadaşlarının ihmali ve zaafı neticesinde Kızıltepe'de bir yurtseverin evinde Hayri Durmuş'la beraber yakalandılar. Polis sorgulama ve işkencesinde bir Parti'liye yakışan tavrı sergiledi. Savcılık, tutuklama mahkemesi ve mahkemelerde aynı tavrını devam ettirdi. Cezaevinde sorumluluk alarak Parti'nin emir ve talimatlarını uyguladı. Tüm tutsaklar 5 Nolu'ya toplanınca Ferhat, 9. Koğuş'ta Mazlum Doğan'la beraber HAWAR gazetesini çıkardı. Mazlum, başyazar, kendisi de editörlüğünü yapıyordu. O dönemlerde Ferhat'ın yazmış olduğu ŞOREŞKER,-I BE NAW (isimsiz devrimci) öyküsü büyük bir beğeni kazanmıştı. 12 Eylül'ün gelmesiyle beraber, baskı ve işkencelerin tırmanışından sonra fiili direniş saflarındaki yerini aldı. Ancak 5 Mart 1981 tarihinde teslim oldu. Bu teslimiyet onun hanesine bir olumsuzluk olarak yazıldı. Ama o, hiçbir zaman düşünce ve yürek bazında teslimiyeti kabul etmedi. Biz onun bu yönünü anlatmaktan ziyade çalışma ve faaliyetlerinin ardından eylemleriyle değerlendirilmesini sizlere bırakıyoruz. Çünkü bir insanı en iyi anlatmanın yolu, yaptıklarının ve eylemlerinin zaman ve mekan koşulları gözönüne alınarak değerlendirilmesiyle olur.

EŞREF ANYIK: Eşref, Viranşehir'in bir köyünde yarıcı bir ailenin çocuğu olarak yaşama gözlerini açar. Yoksul olmalarından dolayı, Eşref ancak ilkokulu okuyabilir. Çünkü ailenin geçimine yardım etmek zorundadır. Adana'da ailesi ile beraber ırgatlık yapar, Metropollerde en sıradan işlere kadar çalışır.

Eşref devrimcilerle tanışmadan önce Urfa'da bir müteahhitin yanında kompresör işçiliği yapar. Aile olarak yoksuldurlar, ama yurtseverlik ve halkçı özellikleri yönünden zengindirler. Ailesi Milli aşiretine mensup olduğundan direnişçi ruhları gelişkindir. Bu özellikler, dededen babaya, babadan da oğula miras olarak geçmiştir Eşref'in ailesine. Ülke genelinde ve bölgede Hilvan mücadelesiyle beraber Eşref PKK saflarındaki yerini alır. Hilvan'ın bir köyünde yapılan bir çatışmada yakalanıp soruşturmaya alınır. Eşref, sorgulamada ve poliste bazı zaaflar içine düşer. Bu, onun yaşamı boyunca hazmedemeyeceği ve her fırsatta rahatsızlığını dışa vuracak bir durum yaratmıştır. Ancak cezaevinde ideolojik, teorik konuların yanında hiçbir faaliyet ve fiili direnişten geri kalmamıştır. Bir devrimcinin en güzel özeleştirisi onun pratik yaşamında attığı adımlardır. Eşref, bunun en güzel örneğini cezaevinde direnme yaşamında göstermiştir.

MAHMUT ZENGİN: Mahmut, aslen Siverek'liydi. Dedesi Hilvan'da otururdu. Mahmut çocukluğundan beri hep Hilvan'a gidip gelirdi. Ailesinin durumu yoksul sayılırdı. Ülke standartlarına göre orta halli bir ailenin çocuğu olarak büyüdü. Mahmut, ilk ve orta okulu Hilvan'da bitirdi. Okumuşluğunun yanında cesurluğuyla da tanınırdı. Hilvan'da devrimci mücadelenin başlamasıyla, Mahmut da bu saflardaki yerini aldı. İlk önceleri gençlik alanındaki faaliyetlere katıldı. Daha sonraları ise, silahlı savaşçı olarak Cuma Tak'larla beraber kırsal kesimde bu faaliyetlerine devam etti. Bir çatışmada arkadaşlarını kurtarırken yakalandı. Çatışmalarda direnerek teslim alınmasına rağmen bir devrimciye yakışır tavır takındı poliste. O dönemlerde yakalananların büyük çoğunluğu Mahmut'un bu tavrını kendilerine örnek almışlardı.

Cezaevi yaşamında da hiçbir olumsuzluğa kapılmadan aynı çizgisini sürdürmüştü. Baskı ve işkencelerin gündeme gelmesiyle beraber beşinci koğuşta koğuş sorumluluğu yaparak direniş saflarındaki yerini alır. İşkence ve baskılardan dolayı bir bacağı sakat kalmıştır.

NECMİ ÖNER: Necmi, Çermik ilçesinde zengin bir ailenin çocuğu olarak büyüdü. Ailesi yapı olarak gerici düşüncelere sahipti. Hatta amcası o dönemler AP'nin ilçe başkanıydı. Necmi, lise yıllarında devrimci düşüncelerle tanışmıştı. Önceleri DDKD sempatizanı olmuş daha sonra PKK'nin Çermik'teki faaliyetlerine katılmıştı. Özellikle Ahmet Kurt ve Hüseyin Durmuş'un çalışmalarından dolayı PKK'lilerle tanışmıştır. Kısa sürede düşüncelerini benimseyerek DDKD'den ayrılır. İlk dönemler PKK saflarında gençlik kesimlerinde çalışmalarda bulunur. Yakalanmadan önce yerel hazırlık komitesinde gençlik sorumluluğuna getirilir.

Okuldaki bir olaydan dolayı yakalanır. Polis ve soruşturmada bir devrimciye yakışır tavır takınır. Cezaevinde kendisini ideolojik olarak geliştirir. Direniş ve fiili eylemlerdeki yerini her zaman korur. Dışardaki Parti'li yaşam gibi, içerdeki de kısa sürer. 12 Eylül'ün gelmesiyle beraber Ferhat'la beraber teslim olarak 33. koğuşta yaşam ve mücadelesine devam eder.